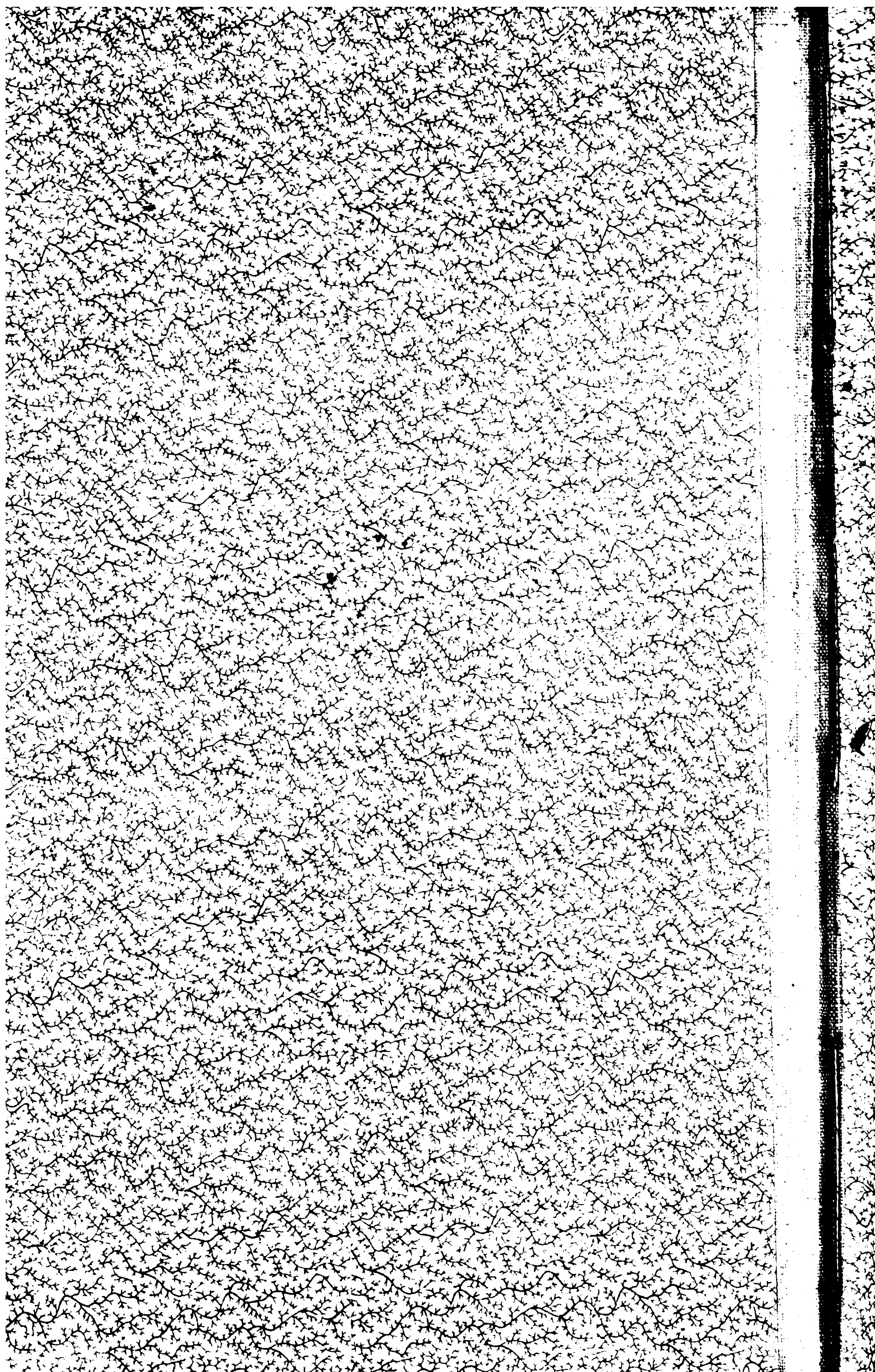
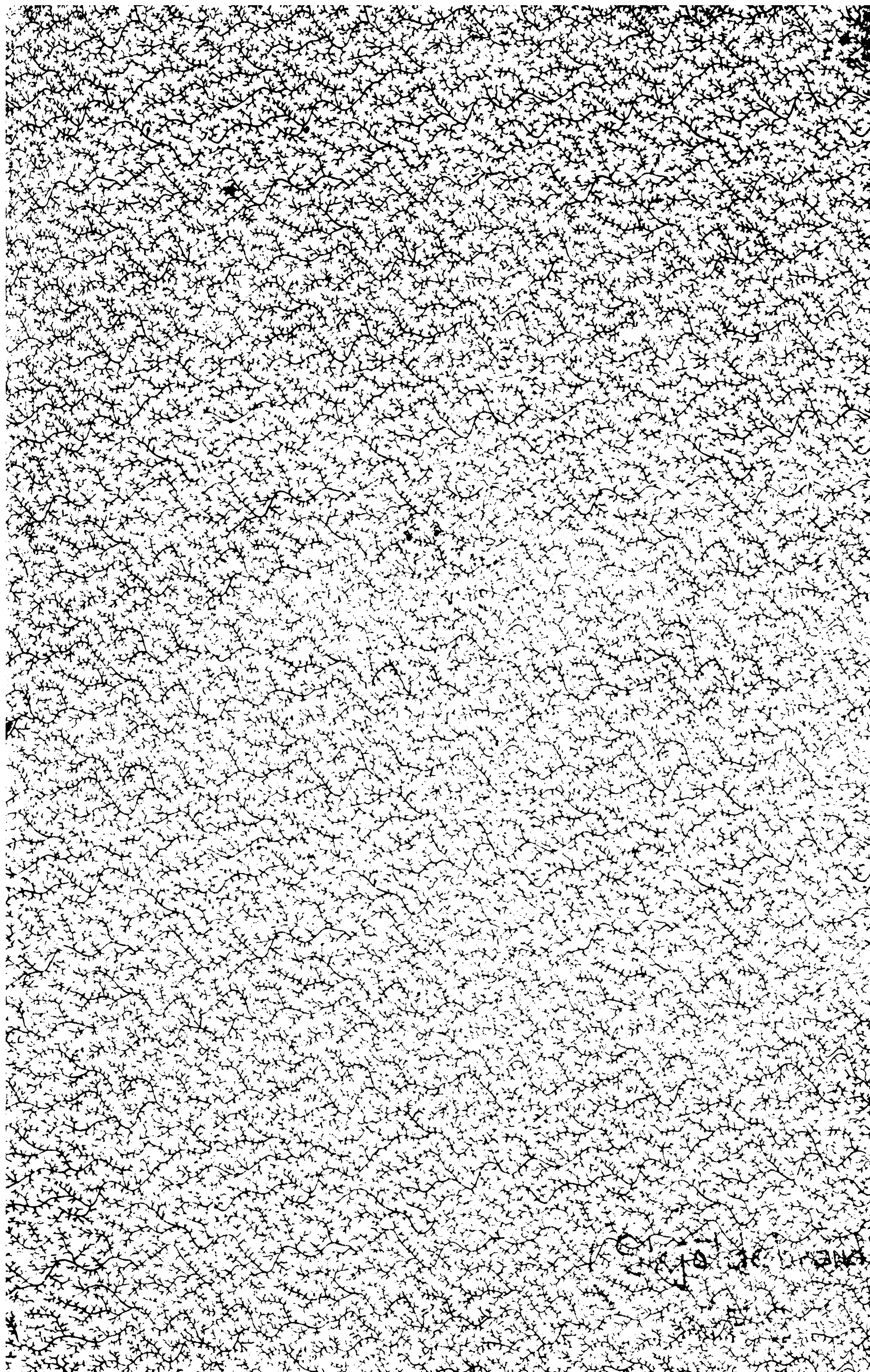






EXCELLENSEN
GREFVE A. F. SKJÖLDEBRANDS
MEMOARER



STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

DEL V.

EXCELLENSEN

GREFVE A. F. SKJÖLDEBRANDS MEMOARER

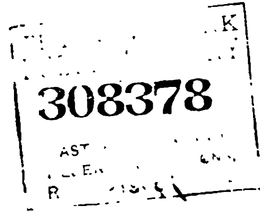
UTGIFNA

AF

HENRIK SCHÜCK

FEMTE DELEN

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG



CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1904.

FÖRSTA KAPITLET.

Tyska krigets början.

Då jag tog afsked från öfverståthållareämbetet, bortlade jag en börda, tung i sig själf och tyngre genom ett obegripligt hat mot mig hos de högre ämbetsmännen, hvilket jag visste mig på intet sätt hafva förtjänt. Men lämnom ett redan omtaladt och ledsamt ämne. Afskedet utfärdades d. 7 Aug. 1812.

Detta året hade en stor märkvärdighet i världens häfder genom Napoleons segertåg till Moskwa och hans olyckliga återtåg därifrån. Då man besinnar hans föregående hjältebragder och de många tillfällen, då han visat sig som en af världens störste härförare, faller man i den högsta förundran öfver den långa hvila och ovärksamhet, hvaråt han öfverlämnade sig i Moskwa. Enkla förnuftet uppgifver, att han antingen bort fullfölja sina segrar och störta den ryska monarkien eller, om han efter de förluster, segrarne kostat, var för svag därtill, genast åter närma sig till sina förråder och kommunikationer och ej låta dessa afskäras af den efter freden med turkarna återkommande ryska armén. Men Napoleon begick äfven ett stort fel däri, att han ej använde allt att vinna Sveriges medvärkan emot Ryssland. Han kände förmodligen ej, men hade bort känna vikten af denna medvärkan. Han ville blott befalla, då han bort underhandla med en oberoende stat, bjuda tillräckliga subsidier och försäkra Sverige om besittningen af sina förr och sist förlorade provinser, kanske äfven af Norge. Hade vår armé gått öfver till Finland, så hade säkert hela landet rest sig och hvar och en, som var eller varit soldat och kunde bära vapen, förenat sig med oss. Med

stöd af en så kraftig diversion, hade Napoleon kunnat kasta den ryska makten ned till Krim och Tartariet. Om detta hade skett, sutte Napoleon eller hans son ännu på franska tronen och Sverige vore självständigt. Men det som skedde är hvad hela världen vet.

Napoleon hade genom tryckande kontributioner, utskrifningar af folk och ett despotiskt sätt att handla uppretat emot sig de folk, han lagt under sitt välde, och de regenter, han skapat eller upphöjt från lyckliga, självständiga furstar till vanmäktiga, beroende konungar eller furstar af högre värdighet. Men han hade lagt rågan på det allmänna hatet genom kontinentalsystemet, en despotisk fordran, att alla invånare af Europas fasta land, äfven af obesegrade länder, skulle försaka njutningen af behagliga födoämnen, dem vanan gjort nödvändiga, och af tyger till klädnad m. m., som genom Englands fullkomnade tillvärkningssätt kunde fås till det lägsta möjliga pris. Det var denna fordran, som vållade kriget med Ryssland; det var den, som bidrog därtill att, då vid Napoleons återtåg från Moskwa hade uppstått den grufligaste förödelse, som någonsin öfvergick en stor armé, de förtryckta nationerna och deras regenter reste sig med grundadt hopp att kunna afskudda ett odrägligt ok. Då röjdes ock för andra gången följden af det stora misstag Napoleon begick, då han ej gjorde allt att vinna Sverige på sin sida. Framdeles förekommer en bekräftelse härpå, först af kejsar Alexander, sedan af Napoleon själf.

Vår kronprins hade i Åbo haft ett sammanträde med ryske kejsaren, medan Napoleons härar inträngde inom hans gränser. Detta möte bidrog att frälsa kejsardömet. Alexander tänkte redan på att begifva sig till Krim, somlige påstodo till Archangel. Men vår kronprins ingaf honom mod, försäkrade, att han kunde vara trygg från svenska sidan, rådde honom att påskynda Donau-arméns återkomst, att gifva den en riktning, hvarigenom den kunde afskära Napoleons kommunikationer, och att låta finska armén gå den till mötes i samma riktning. Detta råd åtlyddes, och följderna äro kända. Man bör dock tillägga, att en oerhörd köld, inträffad i November, fullkomnade förstörelsen. Efter det olyckliga återtåget, då knapt en lämning fanns af den största discipline-

rade armé, som någonsin stått under en härförares befäl, insågs möjligheten att kunna störta Napoleon. Preussiske generalen York gjorde en början, och snart uppstod en förfärlig koalisation emot den till utseendet fallne Napoleon. Men han var icke fallen. I Frankrike, som han beklädt med sorgflor och hvars flesta vapenföre söner lågo fallna på de Sarmatiska hedarna — i Frankrike uppsatte han med sin undergörande kraft en ny krigshär af nära trehundra tusen man; och den var hastigt öfvad, försedd med alla vapen och öfriga behof, färdig att möta det norra Europas förenade makt.

Men det är ej det hela af detta krig, som jag ärnar beskrifva. Jag har blott med få ord ledt händelserna till den tidpunkt, då det skulle begynnas. Lämnande åt andra det stora företaget att sammanfatta berättelsen om alla dess delar, vill jag endast omtala hvad jag själf sett eller bevistat och hvad jag däraf kunnat sluta. Jag återvänder nu till de första beredelserna inom Sverige och till mina egna angelägenheter. Man påminne sig, att jag ej skrifver tidens historia, men blott mina minnen.

Medan jag ännu förrättade öfverståthållareämbetet, kom jag en dag om sommaren till Drottningholm, och sedan jag aflagt min rapport till konungen, aflade jag den till kronprinsen, som ämnade gå ut i trädgården och befalde mig att följa med. Samtalet föll snart på Europas politiska ställning och det stora företaget att störta Napoleon. Jag vågade yttra, att Napoleons fall, i händelse det kunde tillvägabringas, vore lyckligt för det öfriga Europa, men olyckligt för Sverige, som behöfde en sådan motvikt emot den kolossala ryska makten, som hotade att uppsluka det. Kronprinsen anförde det orimliga och nesliga förtrycket af kontinentalsystemet. Han tillade, att, om vi ginge på Napoleons sida, vi snart skulle få se franska douanierer vid våra hamnar m. m. Jag svarade, att det vore visserligen hårdt, men att Napoleon vore dödlig, att efter honom ej skulle framträda en järnhand, som kunde lika kraftigt hålla de mångfaldiga tömmar, han förde; att om han kunde kufva Ryssland, om vi genom någon eftergifvenhet åt honom kunde återvinna Finland, kanske mer på den sidan och erhålla Norge på den andra, vore vi sedan, vid hans död, nog starka att kunna göra oss obero-

ende af hela världen, hvilket vore omöjligt så länge den ryska kolossen ej var störtad. Det kunde ske nu eller aldrig. Kronprinsen anförde många motskäl, såsom följderna af krig med England, uppbringning af våra handelsskepp, blockering af våra hamnar m. m. och följderna ifall Napoleon misslyckades att störta den ryska makten. Jag ansåg ett mindre ondt böra föredragas för ett större; jag trodde, att England ej skulle värka så kraftigt emot oss; ty om Ryssland kom i besittning af skandinaviska halfön, kunde det snart komma att täfla med England i sjömakt; jag trodde, att då Napoleon med sin förfärliga makt angrep Ryssland, kunde en kraftig diversion från vår sida förvissa hans framgång. Kronprinsen tillät mig att säga dessa skäl, men gillade dem ej. Utom att hans skarpa blick utan tvifvel sträckte sig längre än min i politikens värld, hade måhända några förolämpningar af Napoleon hos honom fäst den önskan att störta Frankrikes och den europeiska kontinentens despot. Jag däremot, född och uppfödd i hat mot Ryssland, med lifligt minne af våra olyckor under Karl XII och än lifligare af Finlands förlust, som jag själf nödgats underteckna, jag kunde ej skilja mig från den tanken, att Rysslands fall eller stora försvagande var nödvändigt för Sveriges själfständighet. Kronprinsen yttrade väl nu intet missnöje öfver mina tänkesätt, men förmodligen hade han redan fattat sitt beslut och ingått i förbindelser.

Följande dagen, då jag kom till Drottningholm och hade aflagt min rapport, blef jag återinkallad tillika med general Adlercreutz, general Sandels och hofkanslern Wetterstedt, som hade redan mer del i affärerna än statsministern von Engeström. Kronprinsen höll då ett tal till oss om den politiska ställningen och ifrade starkt emot dem, som ej hade nog mod att omfatta den stora tanken af Europas befrielse från Napoleons ok. Talet var som vanligt förträffligt. Jag hörde med beundran, ehuru något uppbragt öfver den satsen, att valet af den ena bland två lika stora faror bevisade brist på mod. Under loppet af talet vände kronprinsen sig till mig; hans ifver ökades, hans ställning och åtbörder blefvo skönt förfärliga; han liknade Sergels Mars med den sårade Venus på armén. Men då jag fann, att hvad han sade i allmänna ordalag, tycktes genom blickar och gester värkligen

riktas åt mig, blef jag än mer uppbragt. Att bryta in i strömmen af hans vältalighet kunde icke ske utan att gifva en scen, som skulle nedsätta hans värdighet i fleres närvaro och måhända tvinga honom att oaktadt sitt goda hjärta skrida till ytterligheter emot mig. Jag tog mig då före att se honom skarpt i ögonen, och ju mer han upphetsade sig, ju skarpare blef min blick af en uppblossande harm, ty jag har den olyckan, att mina inre rörelser måla sig nog starkt i mitt anlete. De närvarande stodo förlägne, och jag såg själfve Adlercreutz ett par gånger förändra färg. Då det var förgäfves att tvinga mig att sänka ögonen, och jag kände själf, att jag fick ett uttryck af vildhet, vände han sig till Wetterstedt, sänkte tonen och gaf oss alla afskedstecknet. Då vi kommo ut, sade mig Sandels, att han beundrade min kontenans. Jag svarade, att jag behöfde ingen kontenans, ty jag går rena vägar och fruktar ingen på jorden; men att, då vördnaden för en kunglig person ej tillät att afbryta hans tal, skulle jag likväl ej underlåta att enskildt begära närmare förklaring.

Jag gick då åter in, anmälde mig och fick tillträde. Jag sade då: »Ers Kgl. H:ts tal syntes nyss helt och hållet riktadt åt mig. Jag ber att få veta, om E. K. H. anser mig på något sätt hafva förbrutit mig. Om några anklagelser mot mig blifvit gjorda, är jag färdig att besvara dem. Jag har inför E. K. H. själf uppriktigt sagt min tanke. Jag har ännu som enskild man samma öfvertygelse; men jag känner, hvad som tillhör en ämbetsman, då den, som äger laglig makt därtill, har fattat sitt beslut.» — »Åh nej», sade kronprinsen, »jag har intet att förebrå er, men jag ville hos mina förnämsta ämbetsmän starkt intrycka den känsla, som drifver mig att befria Europa från sin förtryckares ok.» Därpå sade han mig åtskilligt godhetsfullt och förbindligt. Jag blef af konungen befald till middagen jämte de tre, som voro närvarande vid det märkvärdiga uppträdet. Kronprinsen visade sig mer än vanligt vänlig mot mig, hvarvid Adlercreutz en gång smålog betydningsfullt. Detta var om sommaren 1811, då Napoleons ämnade krigståg till Ryssland redan allmänt omtalades. Häraf synes, att vår kronprins redan anade, att det förmätna tåget, så långt från Frankrike, öfver stora och

till en del ofruktbara länder, skulle slutas olyckligt. Men det var, som redan är sagdt, det följande året, som denna aning så grufligt besannades.

Under vintern i början af året 1813, då det var afgjordt, att största delen af vår armé skulle gå till Tyskland att deltaga i den stora striden, lät jag kronprinsen förstå, att som jag hade en militär lön, vore jag skyldig att tjäna vid armén, när konungen det befalde; att jag ej sökte något befäl, men vore färdig att emottaga det, ifall ett sådant mig anförtroddes. Kronprinsen upptog det ganska nådigt och sade sig vilja sammansätta kavalleriet i en division, hvaröfver jag som gammal kavallerist skulle få befälet. »Men», sade han, »på det ni i armén måtte få en rang, som berättigar er att kommendera en division, skall jag i dag bedja konungen utnämna er till generallöjtnant.» Jag tackade underdånigst, och det skedde. Jag var ej gammal generalmajor, men de, som voro framför mig, med undantag af några få, som voro utur aktiv tjänst, hade alla varit yngre öfverstar än jag, och Tavast, som var näst framför mig och hade blifvit befordrad vid revolutionen, ehuru han var emot den, men overksam, var då nio års yngre öfverste än jag. Således kunde jag, utan att anses begagna en orättvisa, emottaga denna befordran.

Det gick något långsammare, än var påräknadt, med arméns utrustning och öfvergång till Pommern. Kronprinsen, dels för negociationer, dels att påskynda denna öfvergång, hade uppehållit sig något i Göteborg och sedan i Karlskrona, dit jag kom under H. K. H:s därvaro. En god del af trupperna voro nu öfverförda, och jag for på ett linjeskepp, som äfven förde trupper. Då jag kom till Stralsund, fann jag där Adlercreutz som högste befälhafvare på stället.

Under denna tid var Hamburg belägradt af en fransk kår under general Vandamme. Stadens invånare väpnade sig och gjorde jämte garnisonen ett modigt försvar. Detta väckte allmänt intresse, och hela norra Tyskland skallade deras beröm. I Pommern voro redan församlade 15- till 20,000 man svenska trupper af olika vapen, som hade kunnat mäta sig med Vandammes kår och befria Hamburg. Men kronprinsen hade förbjudit att med dem företaga något innan hans ankomst, som något fördröjdes. Emellertid ropade hambur-

garna om hjälp, och det förtröt Adlercreutz på det högsta att finna sig fjättrad. Dagen efter min ankomst blef jag bjuden till en stor middag, som han gaf åt stadens och nejdens adel och åt de förnämsta svenska befälhafvarna. Vid slutet af måltiden, då man började att dricka, föll talet på Hamburgs belägenhet. Adlercreutz, som alltid var öppen och ej vägde orden, minst då han druckit något, blef uppeldad af taleämnet. Han utgöt sin harm däröfver, att, då här redan fanns tillräcklig styrka att frälsa Hamburg, han var förbjuden att använda den och måste lämna ett så tappert folk utan hjälp. Slutligen ropade han: »Då jag ej får göra mer, kan ingen hindra mig att proponera de tappra hamburgarnas skål.» Och skålen dracks med allmän entusiasm. Jag fann, att häri låg en oförsiktighet; det var ett offentligt ogillande af kronprinsens befallning. Ingen kunde veta, om icke denne furste ville hafva vissa säkerheter, innan han tog värksam del i kriget, eller af hvad annan orsak han dröjde i Karlskrona. Ehuru intagen af samma känsla som Adlercreutz, hade jag gärna velat hejda honom, men hans utfart var oförväntad.

Ett par dagar senare anlände kronprinsen och landsteg på Stralsunds brygga. Alla generaler och auktoriteter voro honom där till mötes. Han omfamnade först Adlercreutz med mycken värme och sedan oss andra som vanligt. Sedan afsade han alla uppvaktningar till följande morgon och gick till guvernementshuset, som för honom var beredt. Men två timmar senare skickade han efter Adlercreutz och gjorde honom skarpa förebråelser. Adlercreutz var icke eftergifvande, och ifvern steg på bägge sidor, så att kronprinsen slutligen sade, att om Adlercreutz icke var nöjd, kunde han resa hem till Sverige när han behagade. Själfva detaljen af samtalet kom jag ej att få veta, men hvad ofvan är sagdt blef genast bekant, och i denna obehagliga ställning stodo sakerna i flere dagar. Kronprinsen gjorde själf fördelningen af trupper och befäl. Fältmarskalken Stedingk, som nu var ankommen, fick befälet öfver svenska armén; Adlercreutz var på förhand ämnad till generaladjutant för de allierade trupperna af kronprinsens armé, som kallades den norra tyska, men han nämndes icke nu. General Sandels sändes genast åt mecklenburgska sidan, där fientligheter väntades. Han fick befälet öfver

den andra divisionen, som åt den trakten var förlagd. Jag fick befälet öfver första divisionen, som låg i Greifswald och i trakten däromkring. Den bestod af gardena, lifregementets grenadierer, en del af lifgrenadiererna, Upplands, Södermanlands, Västmanlands regementen, pommerska legionen till häst, några skvadroner lifgarde till häst, lifregementets dragoner och Smålands dragoner, flere batterier ridande och åkande artilleri. General Vegesack fick tredje divisionen, som skulle agera på egen hand längre fram åt mecklenburgska och lauenburgska sidan. Med Adlercreutz var det ännu på samma fientliga fot.

Jag hade uttänkt, hvad orsaken kunde vara till kronprinsens vrede mot Adlercreutz efter ett så vänligt bemötande först vid ankomsten. Och jag hade funnit, att det ej kunde vara annat än en framburen berättelse om det, som föreföll vid den nyss omtalade måltiden, med hvad mer Adlercreutz kunde hafva yttrat om förbudet att hjälpa Hamburg. Han hade en adjutant, hvars välgörare han varit, men som jag visste hafva varit nyttjad af kronprinsen som spion i Stockholm. Det blef således helt klart för mig, att denne hade rapporterat. För den, som kan nedlåta sig till ett sådant yrke, finns ingenting heligt. Jag beslöt att upplysa Adlercreutz härom. Jag var med honom på en vänlig, men ej förtrolig fot. Vi hade ej ens varit bekanta, förrän då han for genom Gefle till Stockholm nyss innan jag for dit att påskynda revolutionen. Vi hade sedan blifvit bröder, som man blir det vid supkalas, men varit af olika tankar i ganska viktiga ämnen, t. ex. successionen, så att vänskapen var tämligen sval; men jag satte högt värde på hans förtjänst. Då jag skulle fara till Greifswald att emottaga min division, gick jag till honom och begärde att få tala med honom ensam. Jag sade: »Denna ställning mellan kronprinsen och dig är bedröflig och bör ej fortfara. Vi vilja icke mista dig vid armén. Då kronprinsen ankom hit, var han ju vänlig?» — »Ja, på det högsta.» — »Således har han strax därefter fått rapporter om det, som här förefallit, såsom vid den stora middagen hos dig.» — »Bror! Jag fruktar ej, att mina gärningar blifva kända.» — »Men sätt dig i kronprinsens ställe. Om du utgifvit en befallning och får sedan veta, att din nästa man offentligt tadlar den, månne det icke förargar dig?» — »Å ja, det kan ej

nekas.» — »Om nu allt hvad du sade vid bordet, och kanske mer i din inre krets, ej endast blifvit rapporteradt, utan tillökt och förgiftadt; kan du undra, att kronprinsen är förtörnad? Därför ber jag, att du ville begära en audiens och, utan att förödmjuka dig, förklara, att du visserligen hade lifligt önskat att få undsätta Hamburg och äfven hade yttrat denna önskan, men aldrig tvekat att lyda H. K. H:s befallning, än mindre ämnat sprida något missnöje i armén — med hvad mer du med en viss foglighet kunde vilja säga. Då är jag viss, att kronprinsen blir glad att få saken bilagd. Jag känner honom. Han är häftig, men ej långsint.» — »Ja», sade Adlercreutz, »jag tror du har rätt; jag skall så göra.» — »Innan jag reser», tillade jag, »vill jag underrätta dig, att du föder en orm i din egen barm. Den, som jag vet med säkerhet har låtit nyttja sig som spion i Stockholm, fortsätter utan tvifvel samma handtvärk här, och han är nära din person.» — »Kan det vara möjligt?» frågade Adlercreutz, gissande, hvem jag menade. »Se upp med honom och sök att lura ut honom», fortfor jag, tog sedan afsked och reste till min bestämmelse.

Sedan jag varit några dagar i Greifswald, fick jag ett bref ungefärligen så lydande: »Allt hvad du sagt mig har inträffat. Jag har haft ett samtal, i början ganska hett, men det slöts mycket väl. Du har visat mig ett vänskapsprof, som jag ej glömmer, så länge jag lefver — Adlercreutz.» Också blefvo vi från den stunden ända till hans död förtroliga vänner, liksom värkliga bröder, och jag sörjde djupt hans bortgång, som inträffade en tid efter krigets slut, då han ännu var i sin bästa ålder.

Jag hann ej inspektera alla trupperna af min division, förrän jag fick kronprinsens befallning att komma till högkvarteret. Mig uppdrogs då en beskickning till ryske kejsaren, som var i Schlesien. Ställningen var följande. Redan vid mötet i Åbo hade kejsaren lofvat att med 35,000 man biträda emot Danmark i Holstein, att förmå detta rike till Norges afträdande åt Sverige, hvarefter kronprinsen med en lika styrka skulle deltaga i koalisationen mot Napoleon. Hade svenska trupperna kunnat öfverföras en månad förr, så hade Alexander lätt kunnat uppfylla sitt löfte. Nu voro fientlig-

heterna började af Napoleon, förrän det kunde förmodas, och Alexander hade med den förenade ryska och preussiska styrkan blifvit slagen vid Lützen och vid Bautzen. Han hade slutit ett stillestånd, som hvar dag kunde uppsägas. Att nu sända ifrån sig 35,000 man kunde ej af honom begäras. Vår kronprins, som i början varit uppbragt öfver att löftet ej uppfyldes, och hade yttrat sitt missnöje, fann nu, att det var för sent och ej mer kunde fordras. Han beslöt därför att taga del i kriget och återställa förhållandet med Alexander på den förra vänliga foten. Mitt uppdrag blef därför att framföra vänskapsförklaringar, att tillkännagifva, det kronprinsen vore färdig att förena sig med de allierade och genast träda i värksamhet; att begära det den armé, som skulle stå under hans befäl under namn af norra tyska armén och var ämnad att utgöra 60,000 man, svenskarne inberäknade, måtte ökas till 75,000. Jag hade i uppdrag att meddela kejsaren tre särskilda operationsplaner för denna armé och underställa dem hans val. Slutligen skulle jag föreslå ett personligt möte mellan kronprinsen och kejsaren. Kronprinsen visade mig på kartan de nämnda tre planerna, hvarvid han tillät mig att fråga om allt hvad jag ej med säkerhet genast fattade. Därefter befalde han mig att gå i ett annat rum och skrifva hvad jag fattat. Jag gjorde det helt fort, att ej något måtte falla mig ur minnet. Här bifogas hvad jag skref, jämte de tillägg kronprinsen gjorde därvid med egen hand.* Ryske generalen Suchtelen, som var ackrediterad vid svenska hofvet och följde kronprinsen under fälttåget, sände förut en af sina sekreterare, Bodisko, förmodligen att underrätta kejsaren om min beskickning. Jag for till Greifswald, som var nära i min väg, att i divisionen tillkännagifva min afresa och att order från högkvarteret skulle bestämma, huru befälet skulle föras under min frånvaro.

Medan jag dröjde där några timmar att få i ordning hvad jag skulle hafva med mig, blef jag anfallen af en häftig ryggvärk, så att jag knapt kunde röra mig. Då allt var färdigt, lät jag hjälpa mig i min kalesch och reste hela natten. Jag led otroligt af skakningen på de elaka tyska vägarna, men följande dagen emot middagen var värken alldeles för-

* Denna anteckning har icke bifogats.

svunnen. Detta är således ett botemedel, som kan rekommenderas, ehuru något hårdt. Jag fann Schlesien vara ett ganska vackert och behagligt land, ty det liknade vårt gamla, goda Sverige. Måttligt stora höjder, beväxta med tall och björk, fruktbara och odlade dälder, här och där en insjö — sådant fägnade här mitt öga. På ett ställe nedanför en backe var en bro öfver en liten bäck, som åt höger ormade sig fram genom en vidsträckt äng. På andra sidan om bron var en liten trupp kosacker, väpnade med lansar. Jag och min adjutant gjorde oss ej säkra, att vi icke här kunde blifva anfallne, ty stället var ensligt och inga boningar syntes åt någon sida. Medan vi sakta nalkades, syntes kosackerna rådpläga. Men hastigt syntes hvarom det var. Ett par harar sprungo fram ur buskarna åt ängsmarken, fem eller sex kosacker redo efter dem med magra, fula hästar; men det drog ej långt ut, förrän vi sågo en kossack vända tillbaka med en hare på spetsen af lansen. Vi gåfvo oss ej tid att stanna längre för att åskåda jakten, men vi beundrade det ihärdiga, lättfödda och snabbfotade hästslaget, äfvensom karlens visade skicklighet. Som jag reste natt och dag, hade jag hoppats att ofta få höra näktergalar, men deras sångtid var förbi, och där gräfda vattendammar eller naturliga gölar funnos vid byarna, hördes i stället ett odrägligt skrän af grodor. Vid Oderströmmen har landet ett mera främmande och majestätiskt utseende. Jag kunde ej afhålla mig att rita öfverfarten af gamla Oder, där strandens stora höjd och några holmar i flodens krökning m. m. utgöra ett ganska pittoreskt landskap. Landet här är klassiskt genom Fredrik II:s marscher, nederlag och segrar. I Breslau dröjde jag icke länge. Staden var genom stilleståndet neutral. Där vimlade ryssar, preussare och i synnerhet fransmän. Men om dessa senare kunnat ana vikten till deras ofärd af det budskap jag förde, hade de förmodligen ej vördat stilleståndet.

Breslau är en vacker stad; stora och väl underhållna hus vittna om invånarnas välmåga och fördelaktiga handel, hvartill bidrager läget vid Oderströmmen. Jag kom dit på eftermiddagen, och som jag ej ville komma sent på aftonen till Reichenbach, där jag skulle stanna, dröjde jag öfver natten vid närmaste poststation. Jag hade nu rest i fem dygn utan

att hvila. Då jag om morgonen fortsatte resan, syntes på afstånd de höga böhmiska bergen. I Reichenbach fann jag vår envoyé, grefve Gustaf Löwenhjelm. Af honom fick jag veta sakernas ställning. Kejsaren hade rest att bese ett par fästningar i böhmiska landet och tillsagt sin minister grefve Nesselrode, att jag borde vänta hans ankomst till Peterswaldau, ett slott ej långt från staden. Jag gissade, att han ville hafva tid att afgöra, huru jag skulle blifva emottagen, ty en viss köld hade uppstått mellan honom och vår kronprins af förr uppgifna orsaker. Men jag anade, att då mitt uppdrag blef kändt och öfvervägdt, skulle det anses med mycket välbehag, ty de två förlorade bataljerna måtte hafva sänkt aktierna och i synnerhet bevisat nödvändigheten af en härförare sådan som vår kronprins. Löwenhjelm förde mig först till grefve Nesselrode, för hvilken jag nämnde, att jag medförde bref från kronprinsen till kejsaren och hade i uppdrag att förklara, det H. K. H. vore färdig att taga värksam del i kriget, men att H. K. H. fått veta, det grefve Moltke vore kommen från Danmark att negociera om delaktighet i alliansen; att H. K. H. hoppades, det kejsaren, enligt förra aftal, ej skulle tillåta någon negociation i det ämnet, hvilken skulle blifva ett oöfvervinneligt hinder för den medvärkan till ändamålet, som eljes utgjorde H. K. H:s önskan. Nesselrode syntes ej tycka om detta, men lofvade att framföra det till kejsaren. Löwenhjelm förde mig sedan till grefve Hardenberg, preussisk statsminister (sedan furste), till lord Cathcart, engelsk minister, som i Pommern hade haft att göra med Gustaf IV Adolf, till grefve Stadion, österrikisk minister, som i Gustaf III:s tid hade varit det i Sverige, och till grefve Barclay de Tolly, som näst kejsaren hade befälet öfver ryska armén. Honom hade jag, som sagdt är, förut träffat i Åbo. Hos Hardenberg såg jag Horatius ligga på bordet och anmärkte det, hvilket tycktes smickra honom. Då han sedan kom till mig att betala visiten, fann han på samma sätt Vergilius, och detta gaf anledning till närmare bekantskap.

Första dagen gaf lord Cathcart en middag, dit jag blef bjuden. Där såg jag den namnkunnige sir Robert Wilson, som under föregående kampanjer utbedt sig att få disponera några fältkanoner i ändamål att skjuta Napoleon. Vid

Preussisch Eylau hade han nära lyckats. Man vet, att en kula träffade en kyrkogårdsmur, mot hvilken Napoleon stod och stödde sig, hvarvid han blef öfverhöljd af kalk och tegelgrus. Denna kula var sänd af Wilson. Det vore svårt att bestämma, hurudant Europas politiska utseende hade blifvit, om detta skott varit en hårsmån lägre riktadt.

Efter ett par dagar kom kejsaren till Peterswaldau, och jag blef tillsagd, att jag där skulle få audiens följande afton. Jag for då dit. I yttre rummet voro ett par adjutanter, som tillsade mig att gå igenom rummen, tills jag träffade kejsaren. Jag fann tre till fyra stora salar tomma och gissade, att det var i anseende till kejsarens tilltagande döfhet och på det man skulle kunna tala högt, utan att någon skulle höra det. Slutligen fann jag honom själf. Jag framförde kronprinsens hälsning och förklaring af en oföränderlig tillgifvenhet och aflämnade brefvet, hvars innehåll var mig bekant. Han svarade: »Vous ne sauriez me dire rien qui me soit plus agréable. Vous savez bien qu'il s'est élevé quelques nuages entre nous; et si c'était un autre Prince, vous sentez bien que le sort m'a placé dans une position, que cela pourrait m'être indifferent. Mais je ne me consolerais jamais si votre prince royal pouvait nourrir le moindre doute sur la loyauté et la sincérité avec laquelle j'ai agi et j'agirai toujours envers lui.» Jag svarade: »Lorsque votre Majesté aura parcouru la lettre que j'ai eu l'honneur de lui présenter, je suis très persuadé, qu'elle n'aura rien à cet égard.» — »Je vous le répète, rien ne saurait m'être plus agréable, et je regarde aussi comme une preuve de son amitié le choix qu'il a fait de votre personne pour envoyer auprès de moi.» Man torde förundra sig öfver dessa smickrande ord, men dels är det ett vanligt uttryck af furstar till sändebud, dem de vilja väl emottaga, dels hade förmodligen f. d. drottningen skrifvit till kejsarinnan, sin syster, att jag under resan från Sverige visat det afgående konungahuset all vördnad och hindrat Gustaf Adolf att resa ifrån henne. Kejsaren fortfor: »Eh bien, entrons en matière. Je vais poser une base de tous nos raisonnements. Je dois la Norvège à la Suède; c'est une dette d'honneur, c'est une dette sacrée, et je ne mettrai pas les armes bas, avant le Roi de Suède ne soit en pos-

session de ce pays.» Jag framförde nu kronprinsens beslut att genast taga värksam del i kriget och hans önskan, att hans armé måtte förökas från 60- till 75,000. »Ja», sade kejsaren, »trupper kunna ej bättre användas, än då de ställas under en sådan härförare.» Och sedan han litet besinnat sig, fortfor han: »Jag vill öka kronprinsens armé till 100,000.» Då började han att tala om de trupper, han hade att disponera, och det med en kännedom af deras beskaffenhet, graden af deras krigsöfning, deras mer eller mindre pålitlighet, deras anförares mod och skicklighet — som förundrade mig; ty jag mindes den tid, då han blott befattade sig med sina nöjen. Han sade nu t. ex.: »Där har jag 4,000 man, bra folk, men ny uppsättning — deras chef har god vilja och kan blifva bra, — men detta är ej ännu värdigt att komma under befäl af er kronprins. Men där har jag 6,000 man, bepröfvade trupper, bepröfvad chef och officerare. Dem ger jag kronprinsen.» Så gick han igenom en mängd af trupper och sammanräknade snart de 40,000 man, som han ville låta afgå.

Jag sade då, att kronprinsen hade befalt mig att meddela honom tre olika operationsplaner för den norra tyska armén och önskade att veta, hvilkendera han föredrog. Han förde mig då till en karta öfver Tyskland, som hängde på väggen. Jag tog ett ljus från bordet och framstälde de tre planerna, som han ganska redigt fattade; han frågade och svarade med klokhet och kännedom. Slutligen sade han sig vara mest böjd för den andra i ordningen af dessa planer, och jag tror, att han såg rätt, ehuru alla tre voro värkställbara. Jag sade då, att jag hade ännu ett uppdrag, hvilket, om det antogs, kunde göra alla andra öfverflödiga. Det vore att föreslå ett personligt möte mellan honom och kronprinsen. »Ack», sade han, »det har jag länge sedan önskat och flera gånger begärt; men då var kronprinsen förhindrad.» Härvid såg han litet skälmsk ut. Jag svarade: »Nu har jag uppdrag af kronprinsen att begära det.» — »Jag önskar ingenting högre», sade kejsaren, »ehuru svårt jag har att aflägsna mig härifrån, medan min armé måste så godt som åter upprättas efter de stora förluster den lidit. Jag vill tala med er som soldat till soldat; jag älskar ej diplomatiska finheter.» Nu blef jag varsam, men behöfde det ej. Han fortfor: »Ni

har måhända sett af bulletiner, att vi vunnit vid Lützen och vid Bautzen, eller åtminstone att striderna varit oafgjorda. Men vi hafva blifvit slagna, värkligt slagna, och det är en förfärligt stor general, som vi hafva emot oss. Likväl, om jag hade följt min egen tanke vid Bautzen att hålla stånd, hade sakerna måhända kunnat återställas; men jag vek för mina generalers större erfarenhet, och jag ångrar det. Jag har förträffliga divisions- och brigad-generaler, men ingen som kan sättas i spetsen för det hela. Gud gifve, att er kronprins ville emottaga styrelsen af allt. Jag känner konungens i Preussen tanke därom; han är lika böjd som jag att lämna kronprinsen denna styrelse.»

Jag svarade, att vi, som stodo under hans omedelbara befäl, önskade, att det måtte fortfara, men att så väl denna som alla öfriga frågor bäst kunde afgöras vid det personliga möte jag haft den äran att föreslå. »Har kronprinsen sagt något om stället, där detta' möte skulle ske?» frågade kejsaren. »Icke bestämdt», svarade jag. »E. M. lär en gång därtill hafva utsett Berlin. Men H. K. H. finner, att det i närvarande omständigheter kan falla E. M. olägligt att resa så långt. Prinsen är därför beredd att komma närmare till E. M:s högkvarter. Hvad skulle E. M. säga om Frankfurt an der Oder eller Halle?» — »Jag skall tänka därpå», svarade kejsaren. Efter en liten tystnad fortfor han: »Men säg mig uppriktigt, emellan oss sagdt, hvarför vill ej kronprinsen, att danskarna skola intagas i alliansen? Trettio eller trettiofem tusen mans tillökning i vår styrka är just ej att förakta.» Jag kunde icke säga den rätta orsaken, som var, att om danskarna intogos i alliansen och öfverlämnade sina trupper helt och hållet till kejsarens disposition; om de blefve mer nyttjade än våra, ja, till en del uppoffrade för den gemensamma saken, kunde vi sedan ej begära att med de allierades bifall taga Norge ifrån dem. Denna orsaken var mig ej sagd, men jag kunde lätt inse den. Jag svarade: »Ers M:t! Danskarnas politik är känd från urminnes tid, och vi svenskar känna den bäst. De vore med oss så länge allt går väl; men vid första motgång skulle vi få dem i ryggen som fiender. Därför är bäst att anse dem som sådana och veta, hvar man har dem.» Kejsaren såg på mig och sade efter någon tyst-

nad: »Välan, ni har svarat, och jag ingår icke i undersökning. Er kronprins vill det, och det skall ske. Ni har fått ett elakt kvarter i Reichenbach. Den lilla staden är så full af trupper, befälhafvare och diplomater. Men grefve Moltke reser i morgon bittida och ni inträder i hans kvarter.» Jag bockade mig och tackade med synbar glädje, ty detta var den första segern mot danskarna och det första steget till Norges eröfring. Kejsaren bjöd mig att stanna kvar några dagar att se en revy af hans garden, som hade lidit mycket och blifvit nästan förstörda under de sista striderna, men voro återupprättade af storfursten Konstantin. Härmed slutades denna audiens och jag hade största orsak att vara nöjd därmed. I sig själf var det ej svårt att negociera från en makt till en annan, då bägge åsyftade det samma.

Kejsaren, som ej ville resa långt till det personliga mötet, trodde förmodligen, att mig ej var tillåtet att samtycka, att stället utsattes honom närmare än de ställen jag hade nämnt. Mitt uppdrag var att söka få stället så nära halfva vägen som möjligt, men att foga mig, ifall svårighet mötte. Dagen efter audiensen skref jag till grefve Nesselrode: att som jag hade utfört mitt värf och erhållit sådana förklaringar af Hans Kejserliga M:t, som skulle göra mig på det högsta välkommen hos kronprinsen, och som jag fått veta, att revyen, hvartill kejsaren gjort mig den nåden att bjuda mig, vore uppskjuten, önskade jag att hos H. M:t få aflägga min tacksägelse för den myckna nåd han mig bevisat och därefter skynda att fägna vår kronprins med de underrättelser jag hade att föra. Att hvad angick tiden och stället till det föreslagna personliga mötet, kunde grefve Löwenhjelm, då han fick veta kejsarens tanke därom, gifva den kronprinsen tillkänna genom en kurir. Samma dag var jag till middagen hos grefve Hardenberg, som tog mig afsides och sade mig, huru det fägnade honom, att det personliga mötet skulle äga rum i Trachenberg d. 9 Juli, dit konungen af Preussen äfven ville komma, och hvarom kejsaren redan med kurir afsändt ett bref till kronprinsen. Jag var förundrad, att häraf var gjordt en hemlighet för mig, men låddes, som jag redan visste det. Löjligt föreföll det mig, att min not till grefve Nessel-

rode var så ställd, som hade jag upptäckt hemligheten och funnit, att sedan kejsaren, utan att låta mig veta det, hade vändt sig rakt till kronprinsen, återstod för mig intet att göra där. Men jag fann, att kejsarens ändamål var att vinna tid och undvika en diskussion med mig, i fall en viss gräns för afståndet vore mig föreskrifven. Om eftermiddagen fick jag svar af grefve Nesselrode, som underrättade mig om förhållandet och med tillägg, att kejsaren önskade, det jag skulle stanna kvar att se revyen, som blott skulle dröja få dagar. Jag svarade strax, att jag hos kronprinsen skulle finna en gällande ursäkt för mitt dröjsmål i den förnyade bjudning, hvarmed Hans Kejserl. Majestät täckts hedra mig och som beredde mig det nöjet att se förmodligen de vackraste trupper i världen etc.

Jag gjorde en förmiddag en familjär visit hos grefve Stadion, som varit länge i Sverige och som älskade det. Sedan vi talt om åtskilligt, sade jag: att nu då fientligheterna förmodligen snart skulle börjas, skulle jag önska att kunna bringa till vår kronprins den behagliga underrättelsen, att österrikiska kejsaren ingått i förbundet; men att jag var i okunnighet därom. »Jag har allt skäl att hoppas det», sade Stadion. — »Således blott ett hopp?» — »Ja, men ett starkt och grundadt hopp.» Jag var en dag till middagen hos kejsaren, och ett par dagar därefter skedde revyen.

Då jag kom, var man samlad i ett stort galleri. Jag fick då presentera min adjutant, hvarefter jag sade kejsaren, att ifall H. M:t ej hade något att befalla, ärnade jag resa efter revyen. Kejsaren sade: »Jag skulle gärna visa er äfven mitt gardes kavalleri, men den revyen dröjer något ännu, hvarför jag ej vill uppehålla er längre. Jag ber er hälsa kronprinsen och försäkra honom om min tillgifvenhet. Jag skrifver ej, ty jag får snart råka honom vid Trachenberg» (kuriren var redan återkommen med svar på brefvet och depescher till mig. Sammanträdet var emottaget). I detsamma kom konungen i Preussen och kejsaren presenterade mig för honom. Nu red man ut till revyen. Man hade gifvit mig en präktig häst, och jag följde kejsaren.

Sjutusen man voro uppstälda på fältet. De voro alldeles sådana som jag efter freden vid Fredrikshamn hade sett dem

i Petersburg, men som de stodo till största delen i kornåkrar, borttogs för ögat mer än ett kvarter af deras höjd. Då man kom nära, kunde man först döma därom. Det är ej svårt att rekrytera dessa garden. Då där uppstå vakanser, utgå order till landtregementena att i sin tur aflämna de längsta och vackraste karlar där finnas, och cheferna veta alltid att hafva sådana i beredskap, som med heder kunna lämnas. Men sådana jättelika trupper, präktiga i parad, hafva den olyckan i fält att träffas af en mängd kulor, som gå öfver alla hufvuden på trupper af mindre höjd, och man har i långliga tider fåfängt bemödat sig att förmå soldaten att under stridens hetta sikta lågt. Storfursten Konstantin kommenderade manövern, och den gick för sig med en otrolig precision. Kejsaren frågade mig ett par gånger, hvad jag tyckte om dessa trupper, och jag kunde utan smicker uttrycka min förundran öfver dem. Då allt var slutadt, red jag fram till kejsaren, betygade min erkänsla för alla hans nådebevisningar och tillade, att jag skulle fägna kronprinsen med berättelsen om hvad jag sett. Han tog ganska vänligt afsked af mig, och jag begaf mig åter till staden att packa in mina saker till afresan, som skedde samma afton.

Emellertid hade underhandlingar om fred blifvit öppnade i Prag, men Napoleon hade ej velat lystra till något fredsförslag, ehuru de allierade endast fordrade, att departementet *Les bouches de l'Elbe*, det vill säga allt, som är norr om Elben vid dess utlopp, skulle skiljas från hans välde. Hvilket fördelaktigt tillfälle att sluta ett så olyckligt krig med två segrar och med så liten förlust! Gifves det då en Nemesis, som förblindar store män, då ödet dömt dem till undergång? Napoleon sände duc de Vicence till Prag, men med så litet allvar för underhandlingen, att han ej ens hade fullmakt.

Jag reste sent om aftonen från Reichenbach. Under natten träffade jag ofta kosack-patruller, stundom i ensliga skogstrakter, där det ej hade varit svårt för dessa halfvildar att plundra och mörda resande och förstöra alla spåren af sin våldsgärning. Något sådant skall hafva händt i början af kosackernas vistelse där. Men kejsaren hade injagat skräck hos dem. En hord af sådana hade plundrat en by, som syntes från fönstren vid Peterswaldau, där kejsaren bodde,

och där föröfvat grymheter. Kejsaren lät vid ingången till byn hänga tio de mest brottsliga jämte den officer, som anfört dem och deltagit i plundringen. En sådan hårdhet mot våldsvärkare är mildhet mot dem, som kunna blifva mål för deras öfverdåd. Jag blef ej på minsta sätt ofredad under resan.

Följande dag vid middagstiden kom jag till Grossen, en liten stad på en holme i Odern. Stranden, hvarifrån en bro går till staden, är ganska hög, och därifrån såg jag en af de vackraste utsikter jag någonsin sett. En brant backe går ned till bron, jag gick den till fots och hade tillfälle att väl betrakta utsikten och utse stället, hvarifrån den kunde ritas. I staden voro posthästarna nyss återkomna från skjutsning och behöfde hvila. Sedan jag ätit en liten god middag, mest af laxöringar, nyss fångade i Odern, gick jag upp åt höjden, dit jag tillsagt, att vagnen skulle komma, då den kunde blifva förspänd. När jag kom till det utsedda stället, fann jag ett litet hus, där jag fick ett bord och en stol, så att jag kunde rita med all bekvämlighet. Denna ritning förvarar jag ännu bland mina behagligare minnen. Vädret var vackert och lugnt; floden var ganska rörlig omkring holmen, där staden är bygd, men stilla och lik en spegel, där den i krökande gång synes komma från det yttersta fjärran och genomskär vidsträckta, omväxlande fält. Längst bort på en sida syns det höga Judenberg som ett litet moln vid horisonten. Medan jag ritade, såg jag några officerare komma från staden, där en preussisk kår var förlagd. De gingo ett stycke upp på höjden, där jag satt, och tycktes röja en orolig nyfikenhet. När två af dem gingo något närmare, skickade jag min adjutant att fråga, om de ej ville komma upp och göra min bekantskap. De voro något råa; de tackade, men vände om till staden. Min vagn kom nu fram och jag for. Då jag tillryggalagt nära en tysk mil, kom efter mig ridande i fullt sträck en officer, som ropade halt — halt — halt. Postiljonen brydde sig ej stort därom, men jag ville veta, hvad det angick och förmådde honom att stanna. Då officeren kom närmare, frågade jag, hvad han ville. Han sade ganska stolt, att kommendanten i Grossen ville veta, hvad det var som jag hade ritat. Jag bad honom hälsa kommendanten

och säga, att när jag kom till staden, hade han bort underrätta sig, hvem jag var, hvilket hade gjort alla andra frågor öfverflödiga. Jag visade officeren då mitt tyska och ryska kejserliga pass; han föll tillsammans, bad mycket om förlåtelse och for tillbaka med sin hårdt ridna och flämtande häst, som hade att tacka kommendantens dumhet för detta besvär. Jag fortsatte nu resan ända till Halle (ett annat Halle än det som är nära Leipzig).

Där väntades kronprinsen. General Suchtelen hade anländt dit förut. Vid kronprinsens ankomst gjorde jag honom noga reda för allt som förefallit, att han måtte känna, på hvilken fördelaktig fot han stod. Han bjöd mig att följa honom till Trachenberg, och jag har sedan många gånger ångrat, att jag ej emottog det, utan undskylde mig med, att jag behöfde lära känna och öfva min division. Hemliga orsaken var, att jag ansåg för afgjordt, att vid ett sådant möte skulle på båda sidor gifvas ordnar, och jag ville ej hafva en rysk orden. Men där öfverenskoms att spara ordnarna till belöningar för krigsförtjänst. Jag kom således ej att vara närvarande vid det evigt märkvärdiga mötet, som kan sägas hafva afgjort Europas öde. Men jag vill anföra, hvad kronprinsen själf och grefve Löwenhjelm berättat mig därom.

Då kronprinsen en afton kom till Trachenberg, möttes han genast af kejsaren och konungen i Preussen. Efter första hälsningen och vänskapsbetygelser å bägge sidor, började kejsaren att tala om affärer, men kronprinsen sade, att han var trött af resan och hade hufvudvärk, hvarför han bad att följande morgonen få komma till kejsaren och då företaga de allmänna sakerna, hvilket skedde. Kejsaren hade med sig general Wolkonsky, konungen i Preussen general Knesebeck, och kronprinsen grefve Löwenhjelm, som kom från Reichenbach med kejsaren. Dessa skulle föra protokoll öfver resultaterna af sammanträdet. Kronprinsen började med en fullständig föreläsning i den stora taktiken. Monarkerna afhörde den med spänd uppmärksamhet. Mot slutet häraf gick konungen i Preussen ut att gifva någon befallning åt en af sina generaler och sade åt denne (hvilket hördes af några bland våra officerare): »Den prinsen är en förundransvärd man. Jag har från min ungdom tänkt på krigsveten-

skapen. Men nu först ligger allt redigt och klart för mitt begrepp», hvarpå konungen skyndade tillbaka att afhöra det öfriga. Därefter gjorde kronprinsen tillämpning af vetenskapen till närvarande ställning och dikterade slutligen det resultat, som antecknades af generaladjutanterna och antogs af deras monarker. Detta märkvärdiga dokument lydde som följer.*

Dagen före kronprinsens afresa från Trachenberg hade kommit en kurir från Wien till grefve Stadion med ett bref från österrikiske kejsaren till vår kronprins. Det var svaret på det bref, som kronprinsen hade tillskrifvit honom med underrättelsen om sitt beslut att taga värksam del i kriget. Kejsaren betygade sin fägnad öfver detta beslut och förklarade, att sedan det blifvit honom bekant, hade han ock beslutat att ingå i alliansen och medvärka på sin sida till ändamålet. Kronprinsen meddelade monarkerna detta, hvilket för sakens skull fägnade dem. Men utan tvifvel måtte det hafva förundrat dem, att ej själfva lika snart, om ej förr, hafva erhållit denna underrättelsen. Det var i sanning obegripligt, och som redan är sagdt, grefve Stadion visste ej något därom, då jag for från Reichenbach.

Då jag återkom till Greifswald, fick jag veta allt, som tilldragit sig under min frånvaro. General v. Döbeln hade fått order att med en kår svenska trupper marschera till trakten af Ratzeburg och Boitzenburg, och låta några patruller visa sig något framom det sistnämnda stället åt Hamburgska sidan, men med hufvudstyrkan ej gå längre än som sagdt var. Den som kände den tappre, men något förryckte Döbeln, hade kunnat förutse, att detta ej skulle värkställas efter föreskrift. Några utskickade från Hamburg kommo till honom att begära hjälp, och han beslöt att följande dagen sätta sig i marsch. Kronprinsen, som hade en otrolig vaksamhet och uppmärksamhet på allt, fick veta detta, jag vet ej huru. Han sände genast en kurir till Döbeln med förnyad befallning att ej gå längre än till det utsatta stället och att vända om dit, ifall han redan satt sig i marsch. Kuriren träffade honom några mil framom Boitzenburg. Han svarade, att general Döbeln lofvat att undsätta Hamburg, och att general

* [Se anmärkningar.]

Döbeln höll sitt löfte, hvarmed kuriren skyndade tillbaka. Kronprinsen sände genast general Lagerbring med order att arrestera Döbeln och återföra trupperna. Lagerbring fann honom redan ingången i Hamburg och värkstälde sitt uppdrag, men detta väckte ett uppseende, som kronprinsen hade velat undvika. Danskarna voro redan i Hamburg, som de ville försvara emot de franska; men ensamma ansågo de sig för svaga därtill. I förening med Döbelns kår ville de våga det, och om det hade skett, voro de inne i alliansen; då var ock hoppet förbi för Sverige att taga ifrån dem Norge. Att Döbeln ej begrep detta, kan ej lända honom till ursäkt, ty han hade bestämda order. Och olycklig vore en härförare, om hvarje befälhafvare för särskilda delar af hären vore oberoende af hans order. Döbeln blef förd till Stralsund, sedan hemskickad och insatt för någon tid på Vaxholms fästning, där han hade alla sina bekvämligheter. Han hade efter krigslagarna kunnat dömas till döden, men hans förra krigsförtjänster och något ädelt chevalereskt i själfva galenskapen af hans fel afväpnade den stränga rättvisan. Emellertid voro danskarna i Hamburg. Staden blef anfallen; för svaga att försvara den, togo de den utvägen att förklara, det de hade besatt den för de franskas räkning, och dessa intågade där utan motstånd. Nu hade danskarna gjort ett steg till fiendens fördel och voro utestängda från alliansen.

Under samma tid föreföll vid vår armé ett subordinationsbrott af helt annan art. En ung öfverste för Nerikes regemente, född med ett hemskt, mjältsjukt och ilsket lynne, med ett manligt vackert utseende, ett visst slags förstånd och talang att i ljudande fraser insvepa slutsatser, oriktigt stödda på riktiga eller falska grunder, otroligt egenkär och högfärdig tyrann mot underhafvande och frihetstalare, modig att trotsa all laglig makt, men ej, när det gälde personlig fara* — med ett ord: Carl Henrik Anckarsvärd (sedan

* Detta bevisades d. 10 Febr. 1809, då revolutionen, såsom hvars förnämsta ledare han ville synas, skulle värkställas. Han reste då samma dag från staden att onödigt hämta Armfelt och blef borta ända till sent på natten, under förevändning att Armfelt hade kört omkull och skadat sig, som ej med säkerhet bekräftades. — Detsamma bevisades vid Bärby i Norge 1808, då han skulle föra fram en trupp mot fienden, men stannade, blek och förstäld (detta är mig

firad och af en del dyrkad som frihetens fasta stöd, då intet förtryck var å färde), hade nu i ett enskildt samtal, som det föregifves, sagt kronprinsen sin tanke om det krig, som nu fördes, men, ej nöjd därmed, till honom skrifvit ett bref, som han uppläste för officerare af sitt regemente, där han fördömde krigets ändamål att till ryssarnas fördel störta Napoleon och slutade därmed, att kronprinsen gick på samma väg som Gustaf Adolf hade gått och kunde vänta sig samma följder, som träffat honom. Då kronprinsen fick detta bref, och visste, att det var uppläst för officerarna, kunde han ej annat än blifva på det högsta uppbragt däröfver. Han lät först ställa Anckarsvärd för krigsrätt, som efter lagarna skolat döma honom att arkebuseras, men kronprinsen förekom det och sade: »Han vill ej vara med i detta krig; han får fara hem till sin vackra hustru, och en annan får hans regemente.» Man kan härleda hans bittra och alltid fortsatta opposition mot allt hvad regeringen företog från denna händelse, jämte begäret att lysa, sedan all annan väg därtill var tillstängd.

Läsaren torde påminna sig, att jag två år förut hade yttrat nästan samma tanke som Anckarsvärd om nödvändigheten för Sverige af en motvikt mot Ryssland, sådan som Napoleon, och huru Sverige borde begagna de tillfällen, som bjödo sig att störta en koloss, som hotade dess själfständighet. Men det var i en helt annan tid. Då syntes möjligheten att störta kolossen ligga i vår hand, Napoleons makt satte ryska staten i sådan fara, att mycket mer ej behöfdes för att störta den, liksom då tvänne vågskålar stå i jämnhöjd, den minsta tyngd, tillagd på den ena, ger den afgjord öfvervikt. Då voro ock inga förbund af oss ingångna, inga subsidier emottagna. Nu hade allt sådant skett. Ryssland hade segrande befriat sig från eröfringen och stöddes af hela Europa mot en enda makt. Nu stodo vi under flygande fana; Anckarsvärd hade meddelat sina officerare ett bref, som

---

försäkradt af en tapper och ädel krigare, som då gick fram och blef sårad. Han hade sett det med egna ögon). Detta har ock varit det enda krigstillfälle, där han visat sig, m. m., att förtiga de många gånger, han vägrat enskild strid för beskyllningar och smädeord, lätta att framkasta med föresats att ingenting våga att försvara dem, eller för dem gifva upprättelse.

kunde sprida en oppositionsanda i armén. Jag däremot hade blott sagt kronprinsen själf min tanke i ämnet, då han ännu syntes äga valet. Sådan var skillnaden emellan de bägge tillfällena.

Före kronprinsens afresa till Trachenberg hade general Moreau inträffat i Stralsund. Sedan Napoleon, förmodligen af någon farhåga för hans stora namn och anhang i armén, skonat honom såsom inblandad i Pichegrus och Georges konspiration och blott förvisat honom från Frankrike, syntes han i Amerika hafva lefvat lycklig med en älskvärd maka och en stor förmögenhet. Hans ära som krigare kunde svårligen ökas; som människa hade hans rykte blifvit tvetydigt, och det kunde ej hjälpas med ett ökadt antal af krigsbedrifter. En fortsatt lugn och välgörande lefnad synes hafva kunnat göra det och återlämna åt häfderna ett obeskuggadt ideal. Men han bjöd ryske kejsaren sin tjänst mot Napoleon, anbudet antogs, och Moreau kom åter till Europa. I Stralsund blef han högst vänligt emottagen af vår kronprins, och de tvänne härförarna tillbragte ett par dagar tillsammans ensamme, utom vid måltidstimmarna. Jag vet ej, hvar Moreau sedan hvilade, måhända för att ekipera sig och afbida kejsarens svar på underrättelsen om hans ankomst. Något efter mötet vid Trachenberg inträffade han vid ryska högkvarteret. Vi få snart se, att det var en oblid stjärna, som fört honom från sitt lugn.

Då kronprinsen efter det nämnda mötet genast återkom till Stralsund, for han hastigt genom Greifswald, där jag med de närmast förlagda officerskårerna emottog honom. Sedan förblef jag i Greifswald, tills vid stilleståndets slut order ankommo att marschera till det Mecklenburgska landet. Emellertid besåg jag alla trupperna af min division och genomreste Pommern i flera direktioner, ett härligt land, som i synnerhet det året öfverallt fägnade ögat med den rikaste gröda. En dag medan jag var stilla i staden, fick jag besök af min förste ryttmästare, då jag kom i tjänst vid skånska kavalleriet, Kuylenstjerna, mycket nämnd i detta arbete, där den tiden afhandlas. Mer än trettio år voro förflutna, sedan jag hade sett honom, men jag kände genast igen den höga, manliga gestalten, det öppna, raska ansiktet, hvilket hade så

starkt frapperat hans unge kornett, som för första gången drog värjan för en skvadron att hälsa honom och missade sig i kommandoordet. Detta ehuru obetydligt, vållade några sömnlösa nätter. All den godhet, han bevisat mig, framstälde sig genast i mitt minne, och jag tog emot honom med en glädje, som rörde den gamle krigaren.

En annan dag fick jag en ledsam tidning, som ålades mig att meddela den bekante Schlegel, kommen till Greifswald att besöka några lärda professorer. Man vet, att han som förtrolig vän af fru Staël v. Holstein hade följt henne på hennes resor åt norden och varit med henne under hela hennes vistelse i Stockholm. Nu, då hennes ene son hade gått i tjänst som adjutant hos kronprinsen att deltaga i den stora världsstriden, hade Schlegel följt med den unge mannen, som var något yr, för att vaka öfver honom. Schlegel hade ock blifvit antagen hos kronprinsen som ett slags historiograf öfver kriget. Den unge Staël hade begärt permission att fara till Doberan, ett lustslott tillhörigt härtigen af Mecklenburg och förvandladt till ett gement spelhus med alla tillbehör. På Schlegels anhållan hade permissionen blifvit vägrad. Men under dennes frånvaro hade ansökningen därom blifvit skriftligen förnyad och bland flere andra (dock ingen mer till det stället) af ovarsamhet bifallits. Staël for, inlät sig i spel, vann och fick något att fordra af en illa känd äfventyrare. Då han ville hafva sina penningar, blef han af denne utmanad. De slogos med sablar, och Staël fick ett hugg öfver nacken, som där afskar alla senorna, hvarpå han föll död till marken. Det var denna underrättelse jag måste gifva Schlegel, sedan han ätit middag hos mig och varit ganska glad. Han måste nu skynda till Doberan att besörja begrafningen och sedan till England att underrätta modern om olyckan.

Ändtligen fingo vi order, att stilleståndet var upphördt och att vi skulle marschera in i Mecklenburgska landet. Där blef jag inkvarterad i ett slott, kalladt Faulenross och tillhörigt en grefve Hans, hvars affärer kommit på obestånd genom hans vurm för teatern. Han hade på egen bekostnad inrättat sällskapsteatrar, där han spelte själf; han hade antagit trupper af skådespelare och betalt dem dyrt; han hade emel-

lertid försummat sina affärer, så att han måste ställas under förmyndare. Medan utredningen och skuldens betalande skulle gå för sig på tio år, var han inskränkt till en årlig inkomst, större än hvad mången äger, som kallas rik. Han var nu frånvarande från detta gods och hans förpaktare gaf oss mat för dryg betalning. Vi blefvo här något länge och fingo sedan marschera blott några mil närmare trakten af Berlin. Jag blef då inkvarterad vid Liebenberg hos en baron Hertefeld, hvars minne ej utplånas hos dem, som lärt känna honom. Han hade tillbragt sin lefnad i ämbeten och vid hofvet i Berlin, men vid tilltagande ålder satt sig ned på sitt stora och vackra gods, rik på kunskaper och världskännedom. Godhet och ett melankoliskt lugn voro hufvuddrag i hans karaktär. Han älskade litteratur och hade ett stort bibliotek. Vi blefvo snart förtroliga vänner och skildes ej utan en sorglig känsla vid den tanken att aldrig råkas mer. Jag har sedan ett par gånger fått hälsningar från honom. Härifrån for jag en dag till Yvenach att se det präktiga stuteriet, fäst genom fideikomiss vid besittningen af det stora godset. Ågaren, grefve Pless, finner det mer kostsamt än lönande, men som det måste finnas, underhåller han det väl. Rasen är af de bästa angloarabiska, men hästarna äro ganska kinkiga, och ehuru starka springare och uthålliga, blifva de af händelser lätt obrukbara. Jag köpte där, för 80 fredriksd'orer, en af de vackraste hästar jag sett och med de största anlag såväl för fältet som för manegen. Men jag hade ingen lycka med den.

ANDRA KAPITLET.

Gross Beeren, Dennewitz och Leipzig.

Ändtligen fingo vi order att hålla oss beredda till en längre marsch och att i landet rekvirera bondvagnar för bagage och proviant, som skulle medföras genom det sandiga och utblottade Brandenburg. Jag befalde, att regementscheferna skulle inkomma med sina rekvisitioner, rättade efter värkliga behofvet; men de blefvo nog starka. Jag minskade antalet, men vågade ej göra det till den grad jag önskade, ty jag tänkte på landet, som skulle genomtågas. Rekvisitionerna sändes till landets auktoriteter, och alla vagnarna kommo i detsamma som vi fingo marschorder. Jag fick snart från högkvarteret bannebref på befallning för det jag tagit för många vagnar.

Svenska armén stötte tillsammans vid Charlottenburg och nejden däromkring. Då provianten där skulle fördelas på trupperna var brist i antalet af vagnar därtill för alla regementen utom dem af min division. Generaladjutanten kom och bad mig lämna ifrån mig en del af mina vagnar. Jag svarade, att sedan jag fått emottaga bannor för dem, tillhörde de mig med dubbel rätt. Men jag bad honom säga, huru många i det minsta kunde behöfvas i tillökning för regementen af 1,000 man jämte det antal de hade förut. Han sade då summan riktigt för att få tillräckligt af mig. Jag gjorde upp kalkylen för min division efter samma beräkning, och det befanns, att jag för 9,000 man hade blott 20 vagnar mer. Jag måste dock lämna 25 och kunde någorlunda hjälpa mig fram, men de öfriga ledo brist, fastän de med mycken möda och på långt afstånd skaffade sig någon tillökning i vagnar. Jag lärde nu redan, att man i krig bör göra det

bästa och rättaste man förstår, utan att bryta mot order, men hvarken frukta för bannor eller vara alltför känslig för sådana. De kunna inträffa, äfven då man gjort och lyckats bäst. Afund hos likar eller äfven hos subalterner kan ofta värka, att fel sökas, där de ej finnas. Denna lärdom har sedan vid större tillfällen blifvit mig bekräftad.

Charlottenburg är ett ganska vackert och trefligt ställe, hvartill i synnerhet bidrager rikedomen af träd kring slottet. Där ses en minnesvård, som konungen upprest åt sin aflidna drottning, den sköna och älskvärda Lovisa Augusta, hvars förlust hela Preussen länge begråtit. Där säges konungen alla årsdagar af hennes dödsdag helga några timmar åt hennes minne. Vården är vacker och beskuggad af täta och mörka träd. Att den är kringstängd med ett glest järnstaket, som ej hindrar att se, men att nalkas den för nära, synes mig gifva stället en viss helgd.

Jag blef inkvarterad hos en enkegrefvinna Schmettau, som ägde ett hus vid en ända af staden med en vacker trädgård. Hon var en ganska artig fru, men till den grad dvärginna, att hennes hufvud knapt syntes öfver ett bord, då hon stod rak. Hon visade mig mycken höflighet, och en eftermiddag bjöd hon på te ett litet sällskap af de förnämsta damer i staden, de flesta unga och vackra, jämte några kavaljerer. Jag fann detta sällskap ganska behagligt, men då samtalet var som gladast, kommo springande några kvinnor, bleka, andtrutna och med spridda hår; de ropade, att svenska husarer plundrade deras boningar. Jag frågade i hvilket kvarter af staden. Det sades, och jag mindes, hvilka trupper där lågo. Jag sände en ordonnans efter chefen, han kom, och jag tog honom i särskildt rum. Samtalet blef skarpt, men kort. Jag hade nyss i en order strängt förbjudit all oordning. Jag förkunnade honom, att om oordningen ej genast upphörde, vore han arresterad och satt för krigsrätt och sträng undersökning anstäld om förloppet. Jag var uppbragt och talte högt, så att sällskapet, som jag sedan fick veta, hörde det, men förstod ej. Chefen gick strax. Efter en liten stund sände jag en adjutant, som jag litade på, att se, om oordningen hade upphört, och det hade genast skett. Jag bad grefvinnan oförmärkt skicka en af sitt folk att fråga, om invånarna i

samma kvarter hade något att klaga. Svaret blef, att allt genast blifvit stilladt och det tagna återstäldt. Sällskapet blef åter gladt och var tillsammans långt på kvällen. Man finner lätt, att jag hos dem vann någon välvilja. Att chefen så hastigt kunnat stilla oordningen, bevisade, att han hade kunnat hindra den, om han velat, men han hade förut yttrat en tanke, som jag alltid ogillat, nämligen att en husar bör vara *vindböjtel*. De tappra mörnerska husarerna iakttogo alltid den strängaste ordning, och under hela kriget hörde jag ej ett enda klagomål öfver någon af dem. Den nämnde chefen blef från denna stund min hätske fiende. Men ehuru han hade ganska starka protektioner, vågade han ej annat än lyda, ty han visste, att jag ej narrades och Charlottenburg var vår höga allierades, konungens af Preussen favoritställe.

Från Charlottenburg marscherade vi genom Berlin — dit vägen går genom en sammanhängande park af de präktigaste träd — till Potsdam, äfven en stor och utmärkt vacker stad, som under Fredrik II blifvit så godt som omskapad till hvad den nu är. Jag blef där inkvarterad i ett ganska hyggligt köpmanshus. Som jag yttrade min önskan att se *Sanssouci*, den store konungens mest älskade landtliga boning, belägen helt nära staden, erbjödo sig min värd och värdinna att följande dagen göra mig sällskap dit. Till aftonen var ett talrikt sällskap bjudet hos dem, som de sade, på det jag måtte få göra bekantskap med de förnämsta i staden.

Men i detsamma jag gick in i rummet, där alla voro församlade, kom en ordonnans från högkvarteret med order. Hela svenska armén skulle genast bryta upp och marschera till ett utsatt fält utom staden. Intet tecken fick gifvas med trumma eller trumpet. Jag hade, som vanligt, en ordonnans från hvart regemente. Med dem sände jag genast order till alla cheferna. Men jag förutsåg, hvad svårighet det skulle möta att hastigt samla manskapet. En stor del hade ej framkommit till Potsdam förrän om aftonen, deras kvarter voro vidt kringspridda och mörkret var djupt. Så snart jag expedierat orderna, gick jag till fältmarskalken att säga honom det, men tillkännagifva, att samlingen af anförda orsaker ej kunde ske så fort som det måhända väntades, ty bud måste sändas till hvart kvarter, och det var svårt att hitta

till dem i det fullkomliga mörkret. Medan jag gick dit, fick jag erfara värkan af detta mörker. Kring alla hus i staden vid de stora gatorna äro en alns höga trottoarer. Jag gick på en af dem och kunde icke se, att en tvärgata gick fram i min väg och att trottoaren där upphörde. Jag gick fort, föll utföre och stötte mig, mest på högra handen, som jag lyckligtvis sträckte fram, då jag kände mig falla. Annars hade jag förmodligen slagit sönder hufvudet, där jag ändå fick två hål; flera fick jag på benen. Jag tyckte det vara ledsamt att blifva blesserad innan striden, men framförde mitt ärende till fältmarskalken, gick till mitt kvarter, tvättade blodet af pannan, höll handen ett ögonblick i kallt vatten att stilla värken, och utan att gifva mig tid att äta, fastän ett kräsligt bord var serveradt, hvilket jag sedan fick skäl att ångra, tog jag hastigt afsked af mitt goda värdfolk, satte mig till häst och red till det stora torget, där jag hade utsatt samlingsplatsen, för att så mycket som möjligt påskynda uppbrottet. I mån som jag hörde några komma, ty se kunde jag icke, ropade jag på det ställe, som var närmast, utvägen ur staden: »här samlas N. regementet», nämligen det som skulle gå främst i kolonnen, och så ropade jag och mina adjutanter successivt de öfriga regementena på passande ställen efter deras plats i kolonnen. Men oaktadt detta blef för en stund en gruflig oreda och trängsel. Man föreställe sig 9,000 man på detta sätt församlade. Då jag tyckte, att en del af styrkan var kommen, satte jag kolonnen i marsch att lämna rum på torget, men det gick ganska sakta, och ofta gjordes halt att invänta de kommande. Jag hade lämnat två adjutanter att påskynda och reda dessa, och småningom ökades regementena, som ännu tågade i klumpar.

Jag hade försett mig med vägvisare, som förde mig till det utsatta fältet, hvilket var rymligt. Där marscherade jag så långt, att jag tyckte, det hela kolonnen kunde hafva hunnit fram. Vid fältets början hade jag lämnat en adjutant, som skulle tillsäga den sista kåren att stanna där och den nästa att stanna, då den fått tillräckligt rum från den sista, för att kunna ordentligt formera sig, och så successivt ända till têten. Då detta var gjordt och regementet näst têten gjort halt, marscherade jag så långt som det behöfdes och gaf nu tid

åt hvarje kår att ställa sig i ordning i kolonn. De täta molnen, som ökat mörkret, hade nu skingrat sig och det blef ljusare. Jag kommenderade då: »formera linien», och det skedde, så att då kronprinsen vid själfva dagningen kom ridande framifrån på fältet, stod min division uppstäld som till parad. Men det hade kostat mig möda och omtanke. Märkvärdigt var, att ingen man saknades af hela divisionen. De voro svenskar och väntade sig en strid. Ingen undandrog sig.

Detta sätt att formera linien kunde hafva varit farligt, om det hade skett mot en anfallande fiende. Men dels gafs ingen annan utväg i mörkret och trängseln, då samlingen skulle ske utom staden, dels visste jag, att andra trupper af svenska armén lågo i trakten åt samma sida. Dessa trupper inträffade ock snart på fältet. Kronprinsen gaf mig befallning om den väg jag skulle följa med min division, som skulle gå främst, och allt sattes i marsch. Då vi hade marscherat ett stycke, fingo vi order, att ingen vagn utom de vanliga tross- och amunitionsvagnarna skulle få följa kolonnen, och att, om någon sådan fanns på vägarna i samma direktion som armén marscherade, vore anstalt fogad, att den skulle uppbrännas på stället. Detta var gjordt för att undvika de olägenheter, en stor trosskolonn kunde medföra, ifall fienden träffades. Men de preussiska och i synnerhet de ryska trupperna hade många gånger mer tross än vi, och jag trodde, att åtminstone en divisionsgeneral kunde hafva med sig en öppen vagn för ett par hästar. På en sådan hade jag alla mina saker jämte matsäck och kantiner med föda för mig och mina adjutanter. I orderna stod, att en officer var sänd att samla all den tross, som kunde tillhöra befälet, och föra den en särskild väg, Gud vet hvart. Nu var jag utan allt och kunde ej hjälpa det. Jag kom nu ihåg den kräsliga aftonmåltiden, som jag i Potsdam hade försakat för att påskynda uppbrottet. Jag hade ingenting förtärt sedan förra middagen, hela natten hade jag varit i stark värksamhet och hungern lät känna sig fram på dagen.

När det led till eftermiddagen, fick kolonnen göra en halt för att hvila och äta. Det var ganska väl, men jag hade ingenting att äta och förutsåg ej, när jag kunde få något. Jag såg mig om och fann, att kronprinsens hästar

stodo vid ett hus på något afstånd. Jag red dit, kronprinsen satt till bords, jag gick in och rapporterade, att kolonnen var framkommen. Just då steg H. K. H. från bordet. Men han frågade, om jag hade ätit. »I går middags» svarade jag. Då befalde han, att mig skulle gifvas mat. På en mängd af tomma fat syntes, att måltiden hade varit god, men nu kunde jag ej få annat än ett skrof af en liten kyckling, som saknade bröst, vingar och lår, och därtill en bit bröd, stor som en vanlig skorpa. Då jag undersökte ett antal buteljer, som stodo på bordet, fann jag med möda ett halft vinglas Madeira, som af glömska blifvit kvar i en af dem. Jag skyndade att stiga till häst och skrattade åt min vidriga lycka, ty hungern var ej hunnen till den höjd, att den kunde kallas ett lidande. På ett ställe, där vår väg stötte på en större, tågade där en stor kår ryskt kavalleri. Som en del af deras kolonn redan var hunnen framom stället, där vägarna träffades, måste jag vänta, tills hela kolonnen hade gått fram. Jag satte mig på en sten vid vägen och beság noga de tågande. Ehuru de voro våra allierade, kunde jag ej afhålla mig, som svensk, att sucka djupt öfver deras förträfflighet i hästar, manskap, sadling, betsling och i manskapets skicklighet att föra hästarna. Men jag tröstade mig med hoppet, att vårt bärgiga och skogbevuxna land jämte vår allvarliga, redbara tapperhet, väl använda, skulle, om det behöfdes, kunna motstå denna makt, så förfärlig den ock synes — ett hopp, som jag ej önskar öfverlefva.

Före solens nedgång hunno vi till ett fält, som slutade med en ås, på hvilken stod en väderkvarn. Jag hade marscherat förbi en stor mängd ryska trupper till häst och fot. Nu fick jag befallning att formera linien för att sedan på stället bivuakera. Då linien var formerad, såg jag från skogen långt bort om min vänstra flank några skvadroner komma trafvande med riktning dit. Jag kunde ej veta annat än att de voro franska, ty de kommo från den fientliga sidan. Jag lät ett par bataljoner af vänstra flygeln kasta sig tillbaka, så att de gjorde hörn emot linien, med fronten utåt, och sände en adjutant till högra flygeln, som var säker och stödd mot ryska linien, att befalla två bataljoner komma därifrån att stödja de utsvängda.

Emellertid hade jag ständigt kikaren fäst vid de kommande skvadronerna, då jag hastigt upptäckte, att det var Smålands dragoner, som mig ovetande hade blifvit detacherade att rekognoscera trakten. Jag återstälde genast linien i sitt förra skick och borde hafva varit säker, att en sådan härförare som vår kronprins ej skulle utsätta sin flank blott och bar för anfall. Med någon teori, men mindre erfarenhet händer, att man är varsammare än det behöfs. En öfverflödig varsamhet, såvida truppen ej uttröttas, kostar dock så litet; en försummad kan kosta dyrt. Nu hade vi hela Bülows arrnékår till vänster om oss, hvilket jag ej visste, och vår bivuak utgjorde nära 70,000 man.

Kronprinsen lät oss hvila öfver natten utan förposter eller andra försiktighetsmått, liksom lejonet hvilar i öknen, trygt af sin egen styrka. Hans säkerhet låg i den kunskap han hade, genom väl betalade spioner, om fiendens minsta rörelser. På åsen, där väderkvarnen låg, voro stälda en mängd kanoner, som kunde beskjuta hela fältet framför vår vänstra flank, hvarifrån fienden kunde komma. Rakt till vänster från denna sida, nedom åsen, var ett öppet fält, och bortom detsamma ett mellanting af by och stad, kalladt Ruhlsdorff, som gaf namn åt väderkvarnen. En hop plundrare af min division begåfvo sig till byn att taga hvad där fanns, som var ganska litet utom några gäss, som gingo på fältet. Pommerska legionen, bestående af bättre folk, frivilliga, och som stod under mitt befäl, började leken och gaf exemplet. De behöfde ej plundra, ty allt manskapet hade proviant. Blott det högre befälet, som hade vagnar, var utan mat. Jag sände några patruller att fasttaga en del af dem och några af de svenske, som hade följt med. Jag lät sätta dem i fängsligt förvar och lät dem tro, att följande dagen skulle hållas krigsrätt öfver dem och de blifva arkebuserade. Men om morgonen förkunnade jag, att som det var första gången de så förbrutit sig, hade kronprinsen gifvit dem nåd, men att om det hände än en gång, vore ingen nåd mer att hoppas. Efter detta blef ej mer fråga om plundring i min division och jag tror ej häller i de öfriga af svenska armén. Men hos ryssar och preussare, äfven i ett eget land, var och blef det en oafbruten vana.

Mot mörkningen började det att regna, och det fortfor nära ett dygn. Kronprinsen hade tagit sitt kvarter uppe i väderkvarnen. Fältmarskalken och hela staben hade lagt sig under densamma, där den gaf skydd mot regnet. De hade äfven nu fått något mat af kronprinsens, men det var allt, tills mer kunde skaffas. Jag hade nu ej ätit på 30 timmar, och hungern började kännas nog starkt. Af manskapets proviant ville jag ej taga, ty de hade burit den själfva, de hade ej mer än de kunde behöfva, och jag hade med stränghet hindrat dem att genom plundring skaffa sig mer. Jag hade sändt till Teltow, en liten stad i nejden, men där kunde ej fås något förrän följande morgonen, ty preussarna hade varit där och tagit allt som fanns. Jag lade mig nu på marken i regnet, i hopp att somna från hungern, men det ville ej lyckas, hvartill äfven bidrog en fortfarande värk i den stötta handen.

Hastigt hörde jag ljudet af hästfötter, som nalkades, och ett litet knarrande af hjul. Jag steg upp att se, hvad det var, och såg med ej liten fägnad min kalesch, som min rådige betjänt Nyman (förr nämnd) hade genom bivägar smygt fram, väl vetande att jag var illa strandsatt utan den. Där fanns en liten handlykta, som tändes med svafvelstickor, och nu ficks fram skinka, salt bringa, metvurst, ost, jämte färsk stek, hvetebröd, smör och godt vin, som mitt goda värdfolk låtit lägga i vagnen, då den kördes från deras hus. Jag lät väcka mina adjutanter, och det behöfs ej mycken inbillningskraft att finna, hvilken kräslig måltid vi gjorde, kryddad af en sådan hunger. De hade dock på dagen fått något mer än jag, som också kunnat få det, men tyckte mig ej hafva bort behöfva att begära mat af andra och ville för ro skull försöka, hvad jag kunde tåla. Kaleschen hade stannat på en torr sandfläck. Jag lade mig under den i skydd för regnet och sof godt till dagningen. Då tog jag ut, hvad jag behöfde för att kläda och raka mig, och lät köra kaleschen in i tjocka skogen, att den ej måtte synas. Något nytt var det mig att ömsa skjorta i hällande regn, men det var ej ens obehagligt och allt bekom mig ganska väl.

Jag föresatte mig dock att ej mer hungra, då jag hade mat. Jag sände till Teltow att hos en sadelmakare beställa

fyra långa och starka remmar och ett par mindre och att anmoda sadelmakaren eller någon hans gesäll att mot betalning komma till mig, försedd med värktyg. Det skedde; jag lät på en stor och stadig dränghäst lägga en öfverflödig sadel och vid sadeln så fästa två remmar på hvardera sidan, att mina kantiner därmed höllos fast. De två öfriga remmarna fästades så, att de kunde spännas om en hoprullad filt, hvarinom lågo några skjortor, raktyg, en kam och klädesborste. Denna rulle omgafs af ett stycke vaxduk, som afhöll väta. Mig kunde ej nekas att hafva en så ekiperad häst bland mina handhästar, och nu kunde jag äta och kläda mig, när det behöfdes. Jag fann, att då detta gick an, behöfdes vagnar blott som ambulatoriska magasiner, som kommo efter. Så litet är att berätta om den del vår armé tog i detta krig, att man torde förlåta det jag anför så små saker. Men de skola någon gång, ehuru sällan, uppblandas med sådant, som angår kriget.

Då stilleståndet var tilländalupet, hade Napoleon trott, att kronprinsen ej snart skulle kunna samla sin norra tyska armé, hvarför han lät härtigen af Reggio, Oudinot, rycka fram med omkring 30,000 man mot Berlin. Vår kronprins hade genast kunskap därom och preussiske generalen Bülow blef beordrad att gå honom till mötes med ungefärligen lika styrka. Vid Gross Beeren stannade bägge arméerna, ej långt från hvarandra. Då inträffade i samma nejd kronprinsen själf med en styrka af 70,000 man. Förundransvärdt var, att Oudinot antingen ej visste detta eller, det oaktadt, vågade striden. Den började följande dagen, d. 23 Augusti, och var i några timmar ganska häftig. Vi sågo röken och elden af kanonerna, men fingo ej röra oss. Jag kunde icke begripa, hvad jag af krigshistorien äfven sett andra stora härförare göra, nämligen att till viktiga ändamål ej använda så mycken styrka, då man kan det, att framgången kan vara säker och hastig. Här stridde Bülow länge och tappert mot lika styrka, icke utan betydlig förlust af folk, men af den stora massa, som var församlad i nejden, fingo endast, och det först mot aftonen, några batterier svenskt artilleri rycka fram och bidraga till segern. Den blef fullkomlig. Fienden öfverändakastades, flydde i största oordning och förföljdes. Hans förlust i folk

och kanoner blef ganska stor. Denna strid lände Bülow och de preussiska trupperna till evärdelig ära. Jag erhöll sedan den upplysning, att kronprinsen genom sitt välorganiserade spioneri fått veta, att en större styrka under prinsen af Moskwa, Ney, var ämnad att följa tätt efter Oudinots, hvarför kronprinsen i sin vackra position höll den svenska och den ryska armén stilla och beredda till striden, men att Ney, som ej ännu kunnat hinna fram, hade vändt om, då han fick veta, att Oudinot var slagen och att hela den norra tyska armén var församlad honom till mötes, ehvart han ville tränga fram. Förträffligheten af kronprinsens manöver, som frambragte detta resultat, ligger öppen för hvar tänkande mans ögon. Berlins invånare, som hörde hvart skott af slaget vid Gross Beeren och som voro i en gruflig oro, erkände då med entusiasm, att kronprinsen hade frälsat dem. Det var icke den enda gången, som detta skedde, men de glömde det sedan.

Natten efter bataljen inträffade en händelse, som störde arméns hvila. Vi lågo utan fältvakter och förposter, ty spioneriet intog deras ställe. Jag blef väckt af en rapport, att några skvadroner af Smålands dragoner, hvilka nu blifvit stälda under mitt befäl, hade under en rekognoscering i skogstrakten framför Teltow stött på franska skvadroner, som med dem växlat några pistolskott och hastigt begifvit sig bort. Medan jag tog emot denna rapport, fick jag höra ett besynnerligt buller med skrik och rop längst bort från högra flygeln af den ryska linien. Äfven hördes dånet af ett starkt ridande, som nalkades mer och mer. Man skulle hafva kunnat tro, att ryska bivuaken blifvit öfverraskad af en kavallerikår, som hastigt genomfor den och nedgjorde allt, som var i dess väg, ty skriket lät stundom ömkligt, stundom förtvifladt. Jag skyndade till fältmarskalken, som jag fann vaken under väderkvarnen, och han bad mig gå upp i kvarnen till kronprinsen, som hade ljus och således ej sof. Jag gjorde så och omtalade det som hördes. H. K. H. sade: »Det kan ej vara ett anfall, ty hela fientliga styrkan är på flykten, den förföljes tätt, och Ney har vändt om. Intet annat fientligt finnes inom ett långt afstånd.» — »Men», sade jag, »om E. K. H, som är van vid alla olika krigsbuller, täcktes gå ut på altanen af kvarnen, torde allt blifva upplyst.»

Han gjorde det och sade: »Det är besynnerligt. Jag vet, att det ej kan vara betydande, men låt slå larm. Det blir åtminstone en öfning för soldaten.» Det skedde. Infanteriet ställdes så, att det kunde möta ett anfall från den sidan, och några kanoner drogos fram, men bullret minskades småningom och tystnade nära vår högra flygel. Kronprinsen sände då en adjutant till ryska bivuaken att fråga, hvad det var. Och man fick veta, att en hop franska dragoner, förmodligen af samma kår, som synts i skogen vid Teltow, hade kommit vilse i mörkret och trott sig finna de sina, då de stötte på ryssarna. En mängd kosacker och andra förföljde dem och dref dem åt vänster. Fem blefvo tagna, de öfriga kommo undan framåt fältet i skydd af natten.

Från fältet vid Ruhlsdorff tågade vi genom Zahna, en liten stad, som nyss hade blifvit bränd af kosackerna. Den såg ryslig ut och där gingo flere halfnakna människor, som sökte i askan, om några saker eller födoämnen där kunde finnas sparade af elden. Men de funno förmodligen litet eller intet. Med små dagsmarscher gingo vi ända till nejden af Rabenstein, där kronprinsen tog sitt högkvarter. Under denna marsch kom jag af en besynnerlig orsak att ombyta division. Två öfverstar, af hvilka en var Adlercreutz, broder till generalen, och som hörde till general Posses brigad, hade hvar sin dräng, som var hetsig och hade point d'honneur. De blefvo ovänner och duellerade, jag vet ej med hvad vapen, men den ene blef på platsen, den andre fick rymma och saken nedtystades. General Posse, af naturen mycket arg, fick veta detta och ville ställa öfverstarna under krigsrätt, för det att de ej rapporterat händelsen och kanske hjälpt den brottslige på flykten. Det negocierades mycket därom, men Posse var oblidkelig. General Adlercreutz vidtog då en utväg, som var slugt funnen, men i sig själf oskadlig. Svenska kavalleriet, som ej syntes nog talrikt att kunna utgöra en särskild kår, hade blifvit fördeladt på brigaderna. Adlercreutz föreslog kronprinsen att samla det till en division och bjuda mig som gammal kavallerist befälet däröfver. Kronprinsen biföll det, och Adlercreutz skref mig ett bref af innehåll, att kronprinsen ville lämna i mitt val att emottaga detta befäl, och att Adlercreutz trodde, att som kavalleriet först kunde

förmodas komma att träffa mot fienden, skulle jag med nöje föra det. Detta var bindande och jag emottog det. Posse fick efter mig första infanteridivisionen, och som detta smickrade honom, lät han saken falla mot öfverstarna, som dessutom nu ej mer stodo under hans befäl. Jag fick ej förrän efteråt veta detta förhållandet, men det roade mig. Ifrån befälet öfver 9,000 man steg jag ned till befälet öfver omkring 2,000, hvartill kavalleridivisionen blott en gång steg, som snart skall omtalas. Men jag älskade vapnet, det första hvarvid jag tjänat, och ödet ville, att jag med det skulle få göra något, hvilket jag ej hade fått, om jag behållit infanteridivisionen.

På ett ställe, något öfver en half mil från Rabenstein, skulle kavalleriet taga en eller flera rastedagar; den öfriga armén i nejden däromkring. Jag kom till stället i god tid på eftermiddagen och red in i byn. Det syntes, att kosackerna nyss hade varit där. Intet fönster var helt, äfven dörrar voro sönderslagna, och i boningarna syntes allt utplundradt, alla byns invånare hade flytt därifrån. Att intaga kvarter, som varit begagnade af kosackerna, åtföljs af svåra olägenheter. Jag lät manskapet bivuakera vid hästarna och sökte själf ett ställe, som var fritt från alla spår af folk och hästar. Där slog jag mig ner jämte mina adjutanter. Mina och deras hästar stodo nära, bundna vid en lina, spänd emellan två träd. Medan jag låg på marken och gladde mig åt den sköna aftonen, plågades hästarna af bromsar och mygg. Min sköna Yvenackshäst, som var alltför vig, lyfte så högt en bakfot, att den kom öfver linan. Han ryckte och ryckte för att få den tillbaka, men förgäfves. Detta hade räckt en stund, då jag af en händelse vände mig dit och blef det varse. Stalldrängarna voro borta att hämta foder. Jag sprang genast dit, och med en hvass knif, som jag hade hos mig, afskar jag tåget, men det hade redan skafvit innanför karleden, nära intill senan, så att hästen ej kunde brukas på flera veckor, mig till stor förtret, ty jag höll just på att dressera honom för tjänsten. Detta var den första olycka, som träffade denna häst. De öfriga skola omtalas på sina ställen.

Solen gick klart ned, och det blef en skön månskensnatt. Allt sof omkring mig, blott hästarna hördes äta med

fart, hvilket alltid är ett behagligt ljud. Jag kunde ej sofva, hvilket ofta hände mig. Nära var en stor vattendamm, där månen speglade sig. Jag njöt den vackra naturen och det fullkomliga lugnet, ingenting påminte mig om det grymma, förödande kriget, och mina tankar sväfvade långt därifrån. Men de återfördes hastigt dit. En stor mängd af gäss kom flygande långt ifrån och for i en vid cirkel högt öfver stället, där jag låg. De sänkte sig stundom och syntes vilja slå ned, men höjde sig åter, då de sågo folk och hästar, och fortforo i sin kretsflykt, under gälla skrän, liksom de ropade ve öfver människorna. De voro förmodligen hemma i byn och hade blifvit jagade af kosackerna. Men bönderna, som ägde dem, hade förmodligen låtit vingarna växa, på det de skulle kunna frälsa sig. De flögo på samma sätt öfver en timme och deras läte hade något ganska hemskt. Ändtligen begåfvo de sig till en annan trakt och jag somnade.

Följande dagen om eftermiddagen red jag till Rabenstein att uppvakta kronprinsen. Jag kunde det, ty order till mig kunde ej komma från en annan väg, och jag måste således möta dem, om de kommo. Jag fick genast tillträde och fann kronprinsen ensam.

Han sade: »Nu står här besynnerligt till. Vi hafva framför oss 40,000 preussare. Deras generaler hade alla rapporterat mig, att de franske voro ännu i fullt återtåg efter slaget vid Gross Beeren. En enda rapport från annan hand (Czernicheff) gaf mig tillkänna, att den slagna armén hade stannat, att den var ansenligen förstärkt och beredde sig att anfalla den preussiska kåren. Denna rapport fann jag genast vara den enda sanna. Den instämde med mina förmodanden och med mina särskilda underrättelser. Jag sände genast order till de preussiska generalerna att draga sig tillsammans och till öfverbefälhafvaren Bülow att ställa sig till motvärn, innan han blefve öfverrumplad. Sedan mina order voro affärdade, kom general Tauenzien till mig. Han hade på de många vägarna omfarit orderna. Jag uttryckte min förundran att se honom här. Nu, sade jag, är er kår förmodligen attackerad, skynda er tillbaka. Jag tillbjöd honom en eskort, men han föredrog, med rätta, att smyga sig fram förklädd, och han for. Jag har sedan fått rapport, att an-

fallet hade skett och att hela den preussiska kåren blifvit långt tillbakakastad. Tauenzien hade varit nära att blifva tagen och med möda kommit till sin kår, som han fann i fullt återtåg. Nu stå 60,000 fransmän 6 mil bakom vår rygg.» »Det ser ledsamt ut», sade jag. »Ja», sade kronprinsen, »men jag måste söka hjälpa det.»

Nu inkommo flere personer och jag skyndade tillbaka till min bivuak, där jag gaf muntliga order till cheferna, att manskapet skulle genast börja att spinna hö, så mycket som kunde medhinnas, för att föras bakom sadlarna, att all den hafre, som fanns, skulle ösas i påsarna och proviant för manskapet medtagas, då marschorder kommo, hvarom jag var säker. Jag var sedan glad att hafva vidtagit detta försiktighetsmått, som förut ej hade behöfts. Klockan 11 om natten kommo order, att svenska armén skulle bryta upp klockan 1, att kavalleriet skulle utgöra têten af kolonnen, som skulle marschera tillbaka på en väg, som gick på vänstra flanken af kavalleriets bivuak, och att H. K. H. skulle inträffa på denna väg för att själf leda marschen. Likasom ödet velat, att det alltid skulle blifva ett djupt mörker, då vi skulle marschera, blef nu himlen betäckt af tjocka moln, och man kunde knapt se handen för ögat. Med ordet vägar i Tyskland förstås ej alltid något tillgängligt. Jag hade en byväg att marschera ett långt stycke för att komma till den stora vägen. På den förra voro högar och gropar, osynliga i mörkret, och många hästar föllo där omkull. När jag kom på stora vägen och hade marscherat en half mil, kom kronprinsen. Han befalde mig att följa samma väg allt framåt och lofvade att åter komma fram, då fråga kunde blifva att ändra direktion. Genom en tids fortsatta marscher hade kavalleriet fått en utsträckt skridt, som infanteriet ej kunde följa. Att förhålla hästarna gör marschen för dem dubbelt mödosam. Jag lät dem därför gå fritt och stundom göra halt att invänta infanteriet. Någon gång, då jag marscherat långt, lät jag manskapet sitta af och gifva litet foder, ty jag kunde sluta, att marschen skulle blifva omkring 6 mil lång. Sedan vi marscherat hela natten och följande förmiddagen, kommo vi till ett öppet fält med låga, vidsträckta sandkullar, likasom man skulle föreställa sig vågorna i dyningen efter en lugnad storm på stora oceanen.

Men den dagen var äfven på land en förfärlig storm, som kastade sanden oss i ansiktet så häftigt, att det sved och vi nödgades ofta blunda.

Kronprinsen hade kommit fram till mig i dagningen och styrde marschen. Han skickade en adjutant till infanteriet att visa det vägen och lät mig fortfara med samma rörelse på fältet, så att det blef långt efter. Ungefärligen kl. 1 e. m. började en kanonad vid ändan af fältet framför en by med ett högt kyrkotorn. Kronprinsen hade, som jag sedan fick veta, om aftonen från Rabenstein afsändt order till general Bülow, om hvars ställning han hade kunskap, att han vid den tiden följande dagen (d. 6 Sept.) skulle gifva batalj utan afseende på fiendens öfverlägsenhet, och att i rättan tid skulle en tillräcklig styrka, under kronprinsens befäl, ankomma till hans undsättning. Äfven hade afgått order till flera regementen ryskt kavalleri, utgörande en ansenlig styrka, att inträffa här vid samma tid. Då jag kom på fältet, såg jag detta kavalleri inträffa från ett motsatt håll. Aldrig hade order med säkrare beräkning af tid och afstånd blifvit utfärdade, aldrig mera punktligt värkstälda, och afstånden voro icke små. Kronprinsen förde mig fram på fältet och befalde, att vänstra flygeln skulle litet framdragas, hvilket ofta förnyades, så att det successivt utgjorde en vanlig frontförändring, 1/4 af cirkeln med radius af 2,200 man på två leder, hvilket var min styrka, sedan gardet till häst, som vanligen utgjorde högkvarterets vakt, äfven hade tillstött. Vänstra flygeln, som utgjordes af Smålands dragoner, fick således trafva nog mycket efter sex mils marsch. Hade jag kunnat förutse, huru långt flygelns framdragning skulle sträckas, så hade jag satt regementena på échelons, hvarigenom de med mindre möda rättat sig efter det främsta och sedan lätt formerat linien. Men detta gick också för sig och ingen olägenhet uppstod däraf. Nu befann sig kavalleriet vertikalt mot fiendens linie, men ännu på långt afstånd.

Medan jag marscherade framåt, befalde kronprinsen flere manövrer att väcka fiendens uppmärksamhet, som jag hade trott böra undvikas, om ändamålet varit att hastigt falla honom i flanken. Men jag fick ömsom formera två linier, ömsom åter en, ömsom ställa mig en échiquier och slutligen

åter formera en linie. Jag var mycket förundrad öfver allt detta, men fann sedan ändamålet, som var att blott genom svenska arméns ankomst och åsynen af dess ställning göra åsyftad värkan, utan att denna armé fick deltaga i striden. Jag skred dock småningom fram emot fienden, ehuru ännu på långt afstånd, men jag hade flere gånger fått bannor för det jag började att öka farten. Emellertid framkom infanteriet. Kronprinsen red tillbaka att bestämma riktningen af dess uppställningslinie och hade ej befalt mig att göra halt. Jag tänkte då, att ingenting nu mera hindrade mig att göra anfall på fiendens flank, då jag kom så nära, att det lät sig göra. Jag ökade nu skridten och började att nalkas valplatsen. Redan buros därifrån sårade mellan skvadronerna. Jag hade ett stycke framför mig en låg höjd eller ås, som hindrade mig att väl se själfva de stridande arméerna, men elden, som var ganska liflig, och röken syntes på icke långt afstånd. Jag hade beslutat att, så snart jag kom upp på höjden med linien, göra anfall på fiendens flank och något af dess rygg, men sedan detta blifvit bragt i oordning, med täta anfall söka att fortsätta oordningen på hela linien, så länge jag icke såg, att en alltför öfverlägsen kavalleristyrka blef sänd emot mig. Den fanns dock icke på denna flygel, och sådan som nu ställningen var, hade detta anfall inträffat i den mest gynnsamma stund som kunde tänkas.

Men innan jag hann till åsen, kom kronprinsens adjutant Stjerncrona ridande i fullt sträck och ropade: »Kavalleriet halt, halt, halt!» och då han kom närmare: »kronprinsen befaller, att kavalleriet skall göra halt och ej marschera ett steg längre. Kronprinsen är mycket ond, att herr generalen marscherat så långt fram.» Utom mig af harm ropade jag: »Säg om, hvad ni sagt, att alla här måtte höra det och kunna vittna, att icke *jag* har velat göra halt på detta ställe, i denna stund.» Han sade om hvart ord, och jag kommenderade halt med en känsla, som ej kan beskrifvas, hvarpå han red tillbaka. Jag red ett stycke fram, så att jag kunde se hela linien, jag släpte tyglarna, höjde bägge händerna mot himmelen, knäpte och vred dem. I detsamma kom en adjutant från general Bülow, som sett mig med kavalleriet nalkas åsen och väntade, att jag skulle anfalla, men fann, att det ej blef

af. Adjutanten sade: »General Bülow ber för Guds skull, att herr generalen ville genast chargera fiendens flank. Vi kunna ej hålla fältet i tio minuter, om det ej sker.» »Herre», svarade jag, »ni är officer, ni vet, att man måste lyda sin högste chef. Jag ärnade anfalla, då jag här fick order att stanna.» I förargelsen lyfte jag på hatten och ref en göppen hår från mitt hufvud, men jag såg mig tillbaka och fann af en kosackeskorts pikar, som följde kronprinsen, att han ej var långt borta. Jag sade till adjutanten, pekande dit: »Se, där är kronprinsen, rid dit, bed från general Bülow och från mig, att jag får hugga på. Om blott en adjutant skickas fram och ger tecken med handen, skall jag ej dröja ett ögonblick, och anfallet skall ej blifva lek. Emellertid har jag ögonen fästade dit.» Han red till kronprinsen, men ingen adjutant kom fram. Ett ögonblick vände jag ögonen åt valplatsen. Franska elden var tillbakaflyttad och den preussiska hade ryckt fram. Jag såg strax åter tillbaka efter adjutanten, men förgäfves. Då jag åter såg åt striden, var preussiska elden än vidare framryckt och blef knapt besvarad — ett bevis att fienden retirerade. Därpå syntes den förra elden spridd och fort framskridande, men icke alls besvarad — ett bevis att fienden flydde.

Marskalk Ney, som kommenderade den franska armén, hade i början gått upp i det redan nämnda, höga kyrktornet, hvarifrån han såg öfver bataljfältet. Därifrån sände han adjutanter med order, ehvart det behöfdes, därifrån såg han först det svenska kavalleriet manövrera mot hans flank och vid samma tid det vida starkare ryska ankomma på afstånd mot hans rygg. Underligt var, att han ej genast sände emot mig flere tusen man kavalleri, som kunde hafva kastat mig tillbaka; underligt, att han ej satte något emot det ryska kavalleriet, ty han var Bülow vida öfverlägsen i antal af trupper, men underligast af allt var, att han stält sin vänstra flygel så blott och bar, att den utan hinder af natur eller försvar kunde anfallas från fältet. Han ansåg sig förmodligen säker att ej kunna få emot sig mer än Bülows armé och drömde ej om den beundransvärda manöver, hvarigenom kronprinsen slog honom totalt, utan att använda mer än åsynen af en kommande styrka.

Nu såg Ney utbredas på fältet en kolonn af mer än 20,000 man infanteri, midt för den obetäckta flanken. Han befalde reträtten. Han hade varit förlorad, om han ej gjort det, han var förlorad, då han gjorde det. Adlercreutz hade på eget bevåg tagit några batterier ridande artilleri och fört dem genom en omväg emot den ofvannämnda flanken. Kronprinsen hade dock blifvit det varse och sändt general Robert Rosen till honom med lika order, som jag fick genom Stjerncrona. Men Rosen träffade ej rätta vägen. Artilleriet kom fram och besköt fransmännens flank och rygg på hundrade alnars afstånd, nästan i samma ögonblick som vändningen skedde till återtåg.

Det sades, att fransmännen då ropat: »f., c'est l'artillerie Suédoise; à la retraite, à la retraite». Ryska kavallerierna fingo sedan förfölja dem, och förlusten i döda, sårade och fångne äfvensom i kanoner blef otrolig. Jag fick sedan med svenska kavalleriet marschera öfver en del af valplatsen, som sträckte sig så långt framåt, som de stridande linierna varit utsträckta. Den var på några ställen alldeles betäckt, på andra blott beströdd med döda, och det som var vida ömkligare, med sårade och döende. Kronprinsen befalde mig att långt framåt kröna några höjder (couronner des hauteurs) och där stanna öfver natten. Franska språket har granna ord för allt.

Sådan var, i stort, den värkliga utgången af bataljen vid Dennewitz. Bülow hade där kämpat en hård kamp mot en öfverlägsen styrka. Han hade med sin klokhet, tapperhet och ståndaktighet förtjänt och vunnit odödlig ära. Inom bataljen hade förefallit många vackra anfall af olika trupper på bägge sidor, men fastän ingen tysk författare velat fästa sig vid kronprinsens förträffliga manöver, svenska arméns och ryska kavalleriets ankomst på stridsfältet, är dock säkert, att utan detta hade Bülow (som i alla fall nödgats emottaga batalj, ty han kunde ej öfverlämna Berlin utan motstånd) oundvikligen blifvit slagen, Preussens hufvudstad denna gången ej skonad, garnisonerna dragna från fästningarna i norra Tyskland, tillsammans 100,000 man. Ney hade med en så förstärkt armé (160,000 man) från ryggen anfallit den allierade armén, medan Napoleon mötte den i fronten med 200,000.

Lätt kan inses, hvilken utgång hela kriget då hade fått. Bataljen vid Dennewitz var således den viktigaste af alla, ja viktigare än den vid Leipzig, ty om ock denna hade förlorats, var återtåget för de allierade öppet öfverallt. De voro där förenade och deras öfvermakt var så stor, att ännu hade kunnat gifvas flere bataljer, och om blott en af dem vunnits, hade Napoleons ställning varit förtviflad. För utgången vid Dennewitz hade Tyskland och de allierade endast att tacka en enda man, och det var kronprinsen af Sverige. Han hade ock nu för andra gången frälst Berlin.

Jag marscherade nu till de redan nämnda höjderna och tog där min bivuak, nästan utan försiktighetsmått, som jag hade lärt vid Ruhlsdorff. Jag kunde dock ej afhålla mig att ställa några par vedetter, som skulle ombytas hvarje timme, på ställen, hvarifrån de kunde se vidt omkring. De hade order att gifva tecken med skott, om de sågo någon trupp nalkas. Men det behöfdes ej och kunde ej behöfvas. Här och där fanns någon liten skog, jag lät göra upp ett par eldar vid hvart regemente och säga till utåt hela linien, att jag låg vid tredje elden från höger, så att om några order ankommo jag genast kunde träffas. Då jag steg af, hade jag suttit två och tjugu timmar till häst, hvilket på slutet började att blifva kännbart. Jag låg på en torr sandmark, intet vatten fanns i hela trakten, om något gräs hade funnits, var det nedtrampadt, det spunna höet var till det mesta uppätet under marschen, då jag blott en gång och knapt hade fått tillfälle att låta vattna. Svälta och törsta blef hästarnes lott. Döda människor och hästar voro, ehuru något glest, strödda omkring oss. En fransk officer, som fått en arm afskjuten nära axeln, låg ej långt från min bivuakeld. Natten var kall, han klagade, att han frös och törstade. Jag lät varligt bära honom till elden, vatten kunde jag ej gifva honom, men litet vattenblandadt vin, sådant man vanligen fick köpa det, sväljde han med begärlighet. Det upplifvade honom för en stund. Han började då att utösa de grufligaste förbannelser mot Napoleon, och det fortfor, tills rösten aftynade och han dog.

Ett stycke från valplatsen var en liten stad, kallad Jüterbogh, namnkunnig genom en seger, som Torstenson där hade

vunnit. En af mina adjutanter red dit att söka någon föda för sig och sin häst. Nära midnatten kom han till bivuaken och berättade, det någon i högkvarteret, som där var förlagdt, skulle hafva sagt, det order skulle afgå till kavalleriet att klockan 12 sätta sig i marsch att förfölja fienden. Jag tillstår, att det förundrade mig, ty hvar häst hade gått sex mil på väg, sedan i manövreringar visserligen ännu två mil och burit ryttare i 22 timmar, men slutligen ej fått vatten eller foder. Men på det felet ej måtte vara mitt, om orderna ej träffade mig, sände jag åter till alla eldarna att låta veta, hvar jag låg. Men tiden skred öfver klockan 12 och ända till 1 utan att order hördes af, hvaröfver jag högeligen fägnade mig, ty utom att kavalleriet hade blifvit förstördt, om den förföljelsen skett, hade den varit utan allt ändamål. Fienden hade nu fyra till fem timmars försprång, ryska kavalleriet hade strax i början förföljt och gjort allt, som kunde göras, tagit allt, som kunde tagas. Nu skulle jag med utmattade och hungriga hästar, för att hinna fienden, rida fort och långt, men förgäfves, och ingenting hade vunnits, men de flesta hästarna blifvit liggande på vägen.

Då tiden var förbi, på hvilken order kunde väntas, somnade jag. Snart efter ankomsten hade jag afsändt en rapport till kronprinsen om kavalleriets belägenhet och bedt att få marschera till något ställe, där vatten fanns och foder kunde fås. Följande morgonen fick jag order att gå in till Jüterbogh. Jag satte mig genast i marsch. Under vägen låg på ett ställe framför mig en blesserad fransk officer, som ej förmådde att stiga upp, men hade kommit på knä och gjorde bedjande tecken med handen, att jag ej skulle låta skvadronerna förtrampa honom. Jag gjorde halt, lät en sjukvagn komma fram och där bädda med löf, som fanns på stället, hvarefter han varsamt lyftes på den, så att han låg väl. Han fördes nu långsamt till ett hospital, som fanns i staden. Jag vet ej, om han sedan kom sig eller dog.

Nära stadsporten var ett bekvämligt vattenställe, där jag lät hela styrkan vattna vid en å. Jag sände sedan en af mina adjutanter till staden att taga underrättelse om kvarteren och sedan anvisa dem. Själf for jag till högkvarteret att uppvakta kronprinsen. Han frågade genast, något vred:

»Hvarför har ni icke förföljt fienden i natt?» Jag svarade: »Ty jag har inga order fått därom. Det är sant, att om det skett, vore största delen af kavalleriet nu till fots; men hade jag fått order, så hade jag lydt dem.» Kronprinsen tyckte ej om svaret och sände till sin generalstabsexpedition att fråga, om ej order voro afgångne till mig föregående natten. Där svarades, att orderna hade efter erhållen föreskrift gått till fältmarskalken. Orsaken var den, att fältmarskalken hade beklagat sig däröfver, att order sändes rakt till åtskilliga kårer af svenska armén, som detacherades hit och dit, och att han, som kommenderade denna armé, ofta ej visste, hvar trupperna funnos. Kronprinsen hade då befalt, att alla order, som rörde svenska armén, skulle sändas till fältmarskalken. Det hade nu skett, men han hade, som ej var underligt vid några och sjuttio års ålder, tröttnat efter 18 till 19 timmars ridning, gått in i en by och af matthet och hufvudvärk nödgats lägga sig. Lyckligtvis hade ej staben, som den bort, då det var brådtom, sändt order till mig och underrättelse därom till fältmarskalken.

Medan det talades härom, inträdde en ordonnans af gardet till häst, öfverhöljd med ler, och sade, att han hade sökt fältmarskalken hela natten, ridit ner sig i kärr och moras, men ej kunnat finna honom, att hans häst slutligen stupat och låg kvar på marken. Om jag hade fått orderna, hade det förmodligen tillgått på samma sätt med kavalleriets flesta hästar. Ordonnansen gaf nu tillbaka orderna, och jag var fulleligen urskuldad.

Jag gick genast till mitt kvarter och sade mig sjuk, ty jag var vid elakt lynne. Jag klädde mig icke, lät skägget växa och låg mest på en säng och läste eller gick fram och tillbaka i rummet. Jag kunde ej glömma, att jag nödgats försaka ett tillfälle, som förmodligen aldrig mer under detta krig skulle yppa sig, att höja svenska vapnens ära och det med ringa fara och ringa förlust. Jag förutsåg all den vanära, som skulle kastas på oss af tyskarna, för det vi varit overksamme åskådare vid Gross Beeren och här. Men hvad kunde vara orsaken till kronprinsens oryggliga beslut att aldrig låta svenska armén deltaga i någon strid? Jag har sedan fått veta en, och med kännedom af personer och ka-

raktärer synes mig ganska troligt, att den värkat. Då kronprinsen reste från Stockholm till kriget, hade utrikesministern Engeström nyss förut haft ett enskildt tillträde, och sedan han med strömmar af tårar betygat sin gränslösa tillgifvenhet, utbrustit i följande ord: »För Guds skull, E. K. H.! uppoffra ej något af svenska armén, återför den så fulltalig som möjligt, och då skall E. K. H. vid återkomsten blifva emottagen af folkets kärlek och välsignelser. Annars fruktar jag, att det blir tvärtom.»

Om han ej hade känt svenska folket lika illa, som han kände allt annat, hade han sagt: »Återför svenska armén segrande, krönt med ära, om ock det skulle kosta några förluster, och E. K. H. skall blifva dyrkad af nationen.» Bevis, att detta var det sanna, är bland annat, att nationen än i denna stunden fortfar att dyrka minnet af Karl XII, som under sina segrars lopp uppoffrade allt manbart folk i vårt land, uppoffrade all enskild och allmän förmögenhet och slutligen genom självvållade olyckor förstorade ryska makten och förlorade så många länder, att Sverige, nedsatt från en makt af första rangen till knapt en af den andra, blef åtminstone då vanmäktigt att försvara sin självständighet. Men både han och hvar soldat under hans befäl hade i högsta grad vunnit tapperhetens ära, och, som sagdt är, nationen dyrkar honom ännu och har hedrat dessa soldater som högre varelser, så länge någon af dem lefde. Om kronprinsen blott hade låtit mig anfalla fiendens flank nyss före vändningspunkten, så hade det ej kunnat kosta många man, men det hade af tyskarna måst erkännas och sedan evärdeligen synts i häfderna, att svenskarna hade afgjort segern vid Dennewitz. Att detta icke hade skett, sväfvade för mig natt och dag, och jag kan ej beskrifva, huru det grämde mig. Denna grämelse minskades ej däraf, att några af kronprinsens adjutanter, nu då det var för sent och ingenting kunde uträttas, af en förlåtlig lust att utmärka sig begärde (och fingo!) order till mig att lämna till deras fria disposition stora detachementer af mitt fåtaliga kavalleri, så att jag slutligen hade kvar knapt 200 man af hela divisionen. De återkommo med trötta hästar och ryttare, utan att hafva träffat eller kunnat träffa någon fiende.

Jag hade svårt att sofva under den hvila, som togs i Jüterbogh. En natt från klockan elfva till omkring fyra om morgonen fördes beständigt blesserade på stora vagnar förbi mina fönster till ett hospital. Skakningen på de illa stenlagda gatorna plågade dem grufligt, och jämt hördes rysliga klagoskrän. Jag kunde ej ligga, utan steg upp och gick fort fram och tillbaka i rummet att slippa höra en jämmer, som jag ej kunde lindra, men det hjälpte ej stort. Detta bidrog ej att skingra mitt mörknade lynne, och de dagar, jag vistades i Jüterbogh, hafva icke lämnat hos mig en behaglig åminnelse.

Då vi gingo härifrån, började marschen med Te Deum för en seger, hvartill vi ej fått bidraga! Vi drogo oss nu med små dagsmarscher till Elben och träffade den vid Coswig, en liten stad med ett slott, där två gamla prinsessor bodde. Kronprinsen tog där sitt högkvarter, och jag blef befald till middag. Jag satt bredvid kronprinsen, och Czernicheff, rysk generalmajor, satt midt emot honom. Bordet var ganska smalt, så att man på den ena sidan väl hörde allt, som talades på den andra. Jag ville, att Czernicheff skulle få veta, att det ej var svenska officerare eller soldater, som önskade att vara ovärksamme åskådare af bataljer. Jag sade till kronprinsen: »E. K. H. har gifvit mig en af de värsta stunder, jag haft i min lifstid, och jag har haft dem, som varit grufliga.» — »Hur kan det vara? När har det skett?» — »När E. K. H. sände sin adjutant Stjerncrona att befalla mig göra halt med kavalleriet vid Dennewitz midt för fiendens flank, då jag var i begrepp att hugga på, så snart jag kom några steg närmare på en liten höjd och kunde se, huru fienden stod.» — »Ni ville då, att jag skulle låta svenska armén deltaga i alla strider och genom förluster så sammansmälta, att jag ej mer skulle hafva en egen armé. Och hur kan man veta, att ej hela styrkan kan behöfvas för Sveriges egen sak, då frågan blir att taga Norge?» — »Jag vördar E. K. H:s skäl och vågar ej döma om dem. Jag vet blott, att ingenting har mer kostat på mig, och äfven på mina ryttare och husarer. Jag såg glädje och ifver brinna i deras ögon, då jag nalkades fienden, men de blefvo hemske och nedslagne, då jag kommenderat halt.» — »Välan», sade då kronprinsen, småleende, »nu ger jag er lof att, när ett godt

tillfälle bjuder sig, utan att afbida order, anfalla med kavalleriet.» Jag tackade och lofvade att begagna tillåtelsen, ifall det någonsin mer skulle hända, att ett tillfälle bjöde sig. I detsamma såg jag på Czernicheff, som med ett litet småleende gaf mig tillkänna sitt tvifvel om tillåtelsens värklighet. Han var långt därefter en af dem, som först lyckönskade mig, då jag hade fått ett tillfälle och begagnat det.

Då jag gick ifrån Coswig, fick jag mitt nästa kvarter i Klüchen, ett stort och otroligt indrägtigt gods nära Elbens stränder, på vägen till Roslau, som ligger en mil därifrån. Kavalleriet kantonerade i nejden, utom Smålands dragoner, som tillika med mig och min stab med tross, drängar och hästar fingo rum på herrgården, hvilken innehades af en förpaktare. Den tillhör Anhalt Zerbstska landet, och detta land måste nu föda hela svenska armén, både folk och hästar, hvilket det kunde i flera veckor; man döme däraf hvilket rikt och härligt land! Kronprinsen hade sitt högkvarter i härtigliga residenset Zerbst och fältmarskalken i Roslau, hvarifrån gick en bro öfver Elben och en öfver den mindre floden Mulda. På andra stranden bygdes framför den förra en broskans, måhända nog vidsträckt att snart hinnas färdig och lätt försvaras, hvilket dock ej mycket kom att behöfvas.

I Klüchen fann jag mig mycket väl, och om jag hade satt värde på kräsligheter, hade denna smak blifvit fulleligen förnöjd. Skogarna omkring vimlade af dofhjortar, rådjur, vildsvin och annat vildt, hvilket gaf beständigt ombyte af goda stekar; ur Elben fiskades dagligen den läckraste karp, lax, och jag minns ej mycket annat, som bidrog att göra måltiderna smakliga. Midt öfver floden syntes tornen af det sköna lustslottet Wörlitz uppstiga ur vidsträckta och lummiga parker, som omgifva det. Jag hade velat bese detta ställe, men vädret var ej vackert de första dagarna, och sedan ankom dit en kår af fransmän. Jag måste då vidtaga försiktighetsmått att ej kunna blifva öfverrumplad, om fienden skulle skaffa sig båtar och sända ett detachement öfver floden; men det behöfdes ej, ty intet sådant försöktes. Jag blef kvar ungefär en månad i detta kvarter, och då först började förpaktaren att klaga öfver det myckna foder, han måste aflämna. För öfrigt var han ej missnöjd med inkvarteringen.

Ordning iakttogs, ingen förolämpades, ty folket var nyktert, och disciplinens iakttagande var strängt anbefaldt.

Emellertid hade general Sandels, som förde befälet öfver den kring Roslau förlagda divisionen, gjort ett utfall från broskansen med tre regementen att aflägsna fienden, som troddes vilja angripa denna skans. Ställningen var sådan, att fienden hade på vänstra Elbestranden 15,000 man. Vi hade på den högra 22,000 man. Kronprinsen väntade en strid, som Blücher skulle gifva, hvarigenom den nämnda franska styrkan skulle nödgas själfmant draga sig tillbaka, att ej blifva tagen i ryggen. Jag tänkte då, att antingen borde hela vår styrka gå öfver Elben, slå och fördrifva den underlägsna franska eller ock göra ingenting och endast med fördelen af broskansen förhindra öfvergången, ifall den skulle vågas, som ej var troligt. Med det nämnda utfallet vanns visserligen ära genom officerares och soldaters utmärkta tapperhet, men intet annat, och det kostade 16 officerare, några underofficerare och mellan 3- och 400 man, döde och sårade.

Märkligt var, att soldaterna måste med hot och straff tvingas att gå tillbaka inom broskansen.

Generaladjutanten Björnstjerna företog två expeditioner, som ej kunde hafva annat syfte än en ung mans åtrå att utmärka sig. Han hade gått öfver Elben med några bataljoner och marscherat fram till trakten af Wörlitz, men i detsamma ankom en stor fientlig kår, och till lycka funnos båtar för bataljonerna att komma öfver Elben vid Coswig. Detta kostade dock ingenting och kunde kallas en rekognoscering, som likväl ej behöfdes, ty landets invånare på båda Elbeständerna voro oss tillgifne, och spioneriet var väl organiseradt.

Den andra expeditionen var mot Dessau, som innehades af fienden. Sedan försök var gjordt, oaktadt någon musköterield, att sönderhugga porten, som var starkt järnskodd, drogo sig svenska trupperna något tillbaka. Då de voro på 50 alnars afstånd, öppnades portarna hastigt af fransmännen, som ditfört några kanoner och gåfvo häftig eld. Den besvarades i retirerande af svenska kanoner, men en hop folk förlorades, och Björnstjerna fick två hästar skjutna under sig.

En dag fick jag order att marschera till Roslau med kavalleriet. Där väntades förmodligen något anfall. Jag var

där ett dygn och bivuakerade om natten på en vid ås eller platå ofvanför staden. Hela svenska armén var där församlad. Följande dagen fick jag återgå till de förra kvarteren, äfvensom den öfriga armén. Tidning hade nu kommit, att Blücher segrat i den väntade träffningen, hvarför den franska kår, som låg på vänstra stranden, måste snart draga sig tillbaka. Då jag kom till mitt kvarter med Smålands dragoner, blef min värd förpaktaren ganska bekymrad. »Nu», sade han, »får jag gripa till det foder, jag hade spart för mina tretusen får.» Och detta var ännu orördt, sedan jag med min stab och ett kavalleriregemente med hästar legat där i en månad!

Jag var eljes med honom på en vänlig fot i anseende till den stränga ordning, som iakttogs af allt det folk jag hade med mig. Vid afresan därifrån hade jag gifvit honom en liten summa i Fredriks d'or, som kunde svara mot hvad jag och mina adjutanter hade förtärt, hvilket ej var vanligt under detta krig. Allt som behöfdes eller behagades, fordrades med pock eller togs med våld af de inkvarterade, och lycklig var den godsägare i de orter, där härar gingo fram, hvars ägendom ej blef plundrad och som själf med sin familj ej blef misshandlad. Då min värd beklagade sig, sade jag honom, att den dag torde komma, då han skulle önska sig svenskarna tillbaka. Med bedröfvelse fick jag veta, att en tid därefter hade han fått inkvartering af preussare, som på ett hårdt sätt tagit det, som fanns kvar på godset, och sedan af fransmän, som plundrat hans hus och misshandlat honom själf.

Efter en dag fingo vi åter order att marschera. Nu var det allvar, och vi gingo öfver Elbe och Mulda. Vägen från Roslau till Dessau liknar en frukträdgård. De mesta träden buro plommon, stora som ägg, och som dessa träd voro låga, kunde man sittande till häst plocka den bästa frukten, som växer på toppen, där den mest träffas af solen. Mogna plommon äro lika hälsosamma som läckra, och lyckligtvis för trädens ägare mätta de så, att man ej kan äta mycket af dem. Dessau är en vacker stad, namnkunnig för vackra fruntimmer. Då jag marscherade genom staden med kavalleriet, och alla fönster voro fulla af åskådarinnor, fann jag dem hygg-

liga, men ej så sköna som jag väntat; måhända var orsaken, att jag hört dem för mycket berömmas. Sedan franska trupper här varit förlagda, var staden likväl icke utplundrad. Vi blefvo emottagna med stora glädjebetygelser.

Kavalleriet fick ej stanna i Dessau. Under några dagars marsch bivuakerades om nätterna, hvilket stundom var kännbart, ty det regnade ofta och marken var våt, men jag ville aldrig söka bekvämligheter, då manskapet saknade dem. Jag bivuakerade med mina ryttare och lagade alltid så, när det var möjligt, att de hade eldar att värma sig vid. Hälst låg jag vid Mörnerska husarernas eldar. Bland dem voro sex sångare, två höga tenorer, två låga, som sjöngo secundstämmor, och två djupa basröster. De stämde förträffligt och hade lärt sig efter noter de rätta stämmorna, med iakttagande af forte och piano, till flera vackra sångstycken, bland andra en krigsvisa om den namnkunnige prins Eugen af Savoyen, där de behändigt insatt Karl Johans namn i stället för den nämnde prinsens. Deras sång gjorde mig stort nöje, och mången gång, då jag var vid elakt lynne, som icke sällan hände under detta krig, skingrade den lynnet och de sjöngo mig till sömn.

Jag kom en afton sent till Gröbzig, som kan kallas en liten bärgstad, ty gatorna äro branta backar upp och ner. Den är belägen vid foten af det stora Petersbärget, som vi under flere dagars marsch beständigt hade sett. Kavalleriet förlades dels i staden, dels i byarna omkring. Jag hade mycket önskat att kunna fara upp på Petersbärget, som utan tvifvel är ganska märkvärdigt. Men innan dagningen kommo order att marschera ett stycke samma väg, som jag kommit, och sedan i Bernburg gå öfver Saaleströmmen.

Denna marsch var märkvärdig. Kronprinsen hade genom sina hemliga kunskapare blifvit underrättad, att Napoleon satte sig i rörelse med ganska betydlig styrka under eget befäl att särskildt anfalla den norra tyska armén, hvarigenom han hoppades att bryta det cirkelsegment, som sammandrog sig mot Leipzig. Kronprinsen drog därför sin armé bakom Bernburg och Saaleströmmen att begagna de naturhinder, som där framstälde sig emot ett sådant anfall. Utan att ännu veta orsaken lågo vi stilla några dagar i denna ställ-

ning. Mina förposter inåt landet hade en liten affär med franska trupper, utgångna från Dessau, som ett detachement hade åter besatt. Men då jag sändt några skvadroner att stödja förposterna, drog fienden sig tillbaka. Napoleon, som trott sig möta vår armé, men fann sig bedragen, vågade ej anfallet öfver strömmen, utan aflägsnade sig, förmodligen att locka oss fram på fältet. När han var mer än en dagsmarsch från Saale, gingo vi åter öfver den, och med hastig marsch drogo vi oss till Cöthen.

Jag fick anvisning på byar, där kavalleriet skulle kantonera ett stycke innanför Cöthen, men de voro redan upptagna af ryssar. Jag afsände genast rapport därom till högkvarteret och sökte emellertid tomma byar, men alla voro upptagna. Ordonnansen, som ridit med rapporten, kom tillbaka med order, att jag skulle söka tomma byar längre fram, men jag marscherade långt utan att finna sådana, och inga voro utmärkta på kartan. Jag var aldrig utan specialkarta på landet, där jag befann mig. Ändtligen kom jag till ett fält, omgifvet af skog; på bortersta sidan var en liten å, som ej kunde vadas öfver, och en bro. Bortom bron syntes ett par franska poster. Jag öfvervägde, om jag skulle gå öfver bron och anfalla de trupper, som där kunde vara förlagda. Men en kår, som vågat sig på så långt afstånd från sin hufvudarmé, borde förmodas ej vara svag; jag kunde ej känna fiendens styrka eller läge och hade själf blott 1,200 man. Att anfalla utan annan väg till återtåg, om man misslyckas, än en enda bro ansåg jag betänkligt. På fältet åt min sida voro ett par hus och flera stora stackar af nyss skuren hafre, som väl behöfdes, ty jag skulle hafva tagit foder i byarna, om de funnits. Jag slog mig ned där, sände genast rapport till högkvarteret, jämte förfrågan, om jag borde attackera i dagningen, och begäran att, i det fallet, de ryska trupper, som voro närmast bakom mig, skulle få order att rycka fram och understödja anfallet. Emellertid hade jag låtit rekognoscera åbrädden åt ömse sidor för att veta, om där fanns något vad, hvilket ej var fallet. Jag hade stält poster vid bron och ett par små fältvakter åt bägge sidor. Jag lät ej afsadla, men afbetsla, så att hästarna fingo äta hafrenickor så mycket de orkade, hvilket är bland det kraftigaste

foder dem kan gifvas. Af manskapet lät jag halfva skvadroner i sänder vaka och se efter hästarna, med befallning att vid första skott från poster eller vakter genast väcka de sofvande, jämte dem betsla och sitta upp. Själf hade jag gått in i ett hus, tändt ljus, som jag alltid hade med mig, och satt vaken med mina adjutanter. Det blef hvad man kallar ett *Herrans väder*, men jag gick ofta ut själf och sände adjutanter att tillse, det hela styrkan ej lade sig att sofva, ty jag skulle hafva ansett det oförlåtligt att blifva öfverrumplad.

Klockan emot tre om natten fick jag order, att kavalleriet jämte den öfriga svenska armén skulle vid dagningen inträffa på ett fält till vänster om staden. Jag lät genast helt tyst indraga mina poster och vakter och satte mig i marsch, något efter klockan fyra om morgonen, då hästarna hade fått god tid att äta det kraftiga fodret. Det var ännu mörkt, en storm, gränsande till orkan, kastade oss i ansiktet ett slags isbark, så hvass, att den nära tog hål i skinnet. Våra vägvisare voro stundom villrådiga om vägen, och man måste ofta blunda, att ej få ögonen utslagna. Vi kommo dock fram i rättan tid på fältet vid staden. Snart stillades ovädret och det blef en af de vackraste dagar man kunde önska. Nu företogs en lång marsch tillbaka till nejden af Halle.

Napoleon hade, i anseende därtill att den stora böhmiska och den österrikiska armén från hvar sin sida nalkades hans hufvudställning vid Leipzig och kunde taga honom själf i ryggen, om han fortfor att förfölja oss, — Napoleon hade nu varit nödsakad att vända om och marscherade fort tillbaka. Vi följde honom på något afstånd, och kronprinsen hade sändt några fältmätningsofficerare till höjden af Petersbärget — som råder öfver hela slättlandet och syns många mil på alla sidor — att med kikare iakttaga Napoleons rörelser och tända en stor eld på högsta spetsen, ifall han skulle stanna och formera sig emot oss till träffning. Då vi kommo på en omätlig slätt, fingo têterna af våra kolonner gå fram i lika höjd, att så mycket fortare kunna formera linien, ifall det skulle behöfvas. Medan vi således marscherade öfver vidsträckta åkrar, lyckligtvis mest bärgade, så att ej mycken nysådd gröda blef förtrampad, uppskrämdes en otalig mängd af harar, som hade sitt tillhåll i dikena och lefde af spilda sädeskorn.

De utgjorde en liten flyende armé framför oss, hvaraf vi drogo lyckliga förebud. Vi hade till vänster om oss en stor styrka ryska och preussiska trupper, som hade tillstött i nejden af Cöthen, och vi kunde nu emottaga batalj; men Napoleon fortsatte sin marsch. Som den stora böhmiska och den österrikiska armén fortforo att på sin sida tillsluta cirkelsegmentet kring Leipzig och kunde taga Napoleons framryckta armé i flank och rygg, kunde han ej längre dröja att gå tillbaka, hvilket kronprinsen hade beräknat.

Mot aftonen blef marken ojämn och blandad af höjder och dälder. Jag kom med kavalleriet till en ängsmark med en liten sjö i dälden. Där kom en adjutant från fältmarskalken med order att göra halt. Jag frågade, om vi skulle där hvila öfver natten, ty vi hade gått nära sex mil, men adjutanten visste det ej. Jag frågade, om vi hade någon fiende emot oss, men han visste det ej häller. Allt hvad jag nu kunde våga, var att låta turvis hvarannan skvadron vattna sina hästar och gifva dem litet foder af de hafrekärfvar hvar ryttare hade medtagit på hästryggen från sista bivuaken. Emellertid begärde en af regementscheferna permission att rida bort på en stund, utan att säga hvart. Jag svarade ja, men att han själf borde iakttaga, om något tecken gafs till uppställning eller uppbrott. En stund sedan han farit, såg jag mig om och märkte vid ett hus i nejden, af folk och hästar som där stodo, att kronprinsen var där. Jag lämnade befälet åt den äldste regementschefen och skyndade dit, i hopp att af kronprinsen få veta, hvad oss förestod. Då jag kom på gården vid huset, såg jag kronprinsen komma utför trappan, åtföljd af den chefen, jag gifvit permission. Jag kände, att denne brann af lust att göra sig gällande och visa sitt nit på andras bekostnad. Han hade nu tvifvelsutan klagat, att jag efter så lång marsch ej lät kavalleriet gå in i byar att ordentligt hvila. Kronprinsen var ganska ond och förebrådde mig det med hårdhet, tilläggande, att en kavallerianförares förnämsta egenskap är att veta vårda folk och hästar. »Jag vet det», svarade jag, nästan i samma ton. »Men jag vet ock, att den, som kommenderar en del af en armé, ej bör handla efter godtycke utan efter högsta chefens order. Jag har blott fått order att göra halt. Jag vet ej,

om jag skall marschera längre eller om jag skall träffa fienden eller stanna här. Jag har likväl låtit vattna och fodra, och manskapet är afsuttet. Det är allt hvad jag kunnat och bort göra.» — »Det är lätt att finna ursäkter, men en kavallerichef skall hafva omsorg om hästarna. Man bör göra sin skyldighet utan att vänta order.» — »Om hvar chef går, hvart han vill, och ej väntar, ej lyder order, kan E. K. H. ej kommendera armén.» Jag nästan ångrade detta svar, framtvunget af en sårad rättskänsla, ty den som har bekymret af högsta styrelsen, bör förlåtas ett eller annat utbrott af elakt lynne, ehuru orättvist det kan vara. Måhända, om jag från början ej hade svarat, hade det stannat därvid, men jag blef så hastigt öfverraskad, och det fordras kallare blod än mitt att fördraga tilltal, då man gjort rätt.

Kronprinsen teg och red ett litet stycke bort. Men förmodligen att fortsätta läxan, som jag fått, stannade han och vinkade häftigt åt mig att komma dit, där hans att. Jag red min unga Yvenachshäst, jag var högst uppbragt, en gråstensmur var i min väg, jag gaf hästen sporrarne, han hoppade lätt öfver den, men jag kunde ej se, att på andra sidan var gräfd en grop. Hästen föll i den, men steg fort upp, och jag kom fram till prinsen, som blott befalde mig att följa sig. Han red då på en väg i galopp med en svit af adjutanter. Jag höll mig något efter, men hastigt ropade han mig, gaf i detsamma sporrarna och släppte ut i fullt sträck. Min häst sprang bättre än hans, och i ögonblicket var jag i bredd med honom, då han frågade mig om något obetydligt. Jag kunde icke begripa, hvarför detta skedde, om icke i den förmodan att jag ej skulle kunna hinna upp honom, hvaraf han kunde få anledning att förebrå mig, det jag som kavallerigeneral ej hade en häst, som kunde springa fram till hans. Detta försök gjordes om än en gång, och han gaf då hästen två gånger bägge sporrarna, men i ögonblicket var jag framme.

Nu saktades farten, och man kom på en bred ås, där man såg kavalleriet nere på ängsmarken åt höger. Då sade kronprinsen, ännu ond: »För upp kavalleriet hit på åsen och ställ det i linie, med fronten åt vägen. Jag far nu fram till infanteriet, och då jag kommer tillbaka, skall jag själf göra

kvarter åt er.» — »Det är mycket nådigt», svarade jag. Medan prinsen var borta, kommo fältmarskalkens order om kavalleriets kvarter, som voro belägna omkring en fjärdedels mil framåt. Då prinsen kom tillbaka, sade jag honom detta, men då han såg kavallerilinien bredvid vägen, ropade han till mig: »Har ni icke nu gjort en manöver med ett kavalleri, som marscherat sex mil, och stält det här i parad? Det är förskräckligt.» — »E. K. H.», svarade jag, »om jag ej hade starkt hufvud, kunde jag blifva vansinnig af allt detta. Här på stället befalde mig E. K. H. helt nyss att göra hvad jag gjort, och nu förebrås det mig! Jag tillstår, att det är förskräckligt.» — »Hm», sade kronprinsen, som nu förmodligen mindes, hvad han hade befalt, »jag skall nu utse kavalleriets kvarter. Har ni karta öfver trakten?» Jag svarade »ja», ty jag var aldrig utan en sådan. Men jag sade, hvilka kvarter voro utsedda af fältmarskalken. Äfven denna motsägelse förargade honom. Han tog kartan, nämnde de närmaste byarna och sade: »Jag vill själf föra kavalleriet till kvarteren. Har ni vägvisare?» — »Ja.» — »Låt honom rida främst till N-byn.» (Jag minns ej namnet.) Det skedde.

Emellertid hade det mörknat och började att hällregna. Vi togo af åt en byväg, sank och lerig; hästarna än trampade ner sig, än halkade i det uppblötta leret. Snart stannade prinsen och sade: »Två af mina adjutanter skola föra er till kvarteren.» Han red tillbaka, sedan han sagt adjutanterna byarnas namn. Jag sade till dem, att jag ville hafva mitt kvarter i den närmaste byn och uppgaf antalet af adjutanter, betjäning och hästar. Då vi kommo på en jämnare väg, slog jag eld på min pipa och red helt lugn och kall mellan två regementen, under det prinsens adjutanter i têten styrde marschen. Jag fick ett hjälpligt kvarter och hvilade godt, sedan jag föregående natten och hela dagen varit i rörelse. Efter en stund kom ett infanteriregemente, som af fältmarskalken fått order att taga kvarter i samma by. Den var liten och knapt tillräcklig för ett regemente. Jag hade låtit skrifva namnen på de byar, som förut voro utsedda för kavalleriet och som voro tomma, med tillägg att kronprinsen själf befalt, att kavalleriet skulle intaga denna och de öfriga närliggande byarna. Denna underrättelse lämnade jag åt by-

fogden, som lofvade att gifva den åt regementskvartermästaren vid det regemente, som skulle ankomma, och detta regemente måste ännu marschera långt för att få kvarter. Jag hade tillsagt cheferna, som voro förlagda i andra byar, att göra likaså, och det skedde.

Kronprinsen hade emellertid haft en svår återfärd till sitt högkvarter. Hans adjutanter hade ej nog bevakat vägvisaren, och den hade, som vanligt då tillfälle gifves därtill, smugit sig bort. De måste nu själfva visa vägen. De togo för snart af från stora stråten och följde en mindre, som ledde bort från målet. De veko snart äfven från den mindre vägen på öppna fältet. Det tjocka mörkret kunde göra det ursäktligt, ty man kunde ej se skillnad mellan de våta vägarna och annan mark. Slagregn fortfor beständigt. Efter långa omvägar träffades ett kärr, där hästarna voro nära att sjunka; man vände då om, och till lycka fick man se, att det lyste i en koja, där något arbete förehades. Man fick där en vägvisare, men var kommen så långt från rätta vägen, att kronprinsen ej hann till sitt kvarter förrän klockan öfver fyra om morgonen.

Allt detta gaf mig anledning till många betraktelser. Den jag funnit så stor i konsten att leda stora arméers rörelser, han, som med manövrer under detta fälttåg visat sig öfverlägsen den, som allmänt ansågs för världens störste härförare, var helt annorlunda, då han blandade sig i små detaljer. Däremot var jag öfvertygad af erfarenheten, att mången, som syntes förträfflig i allt, som angick dagliga ordningen, och äfven i de minsta småsaker, skulle befinnas oduglig, då det kom an på det stora af kriget. Förmodligen var första orsaken till hela den förefallna oredan, att den nämnde regementschefen, som jag vill utmärka med M**, ville, utan att synas, ställa till förtret åt mig. Då jag tog emot befälet i Greifswald öfver första divisionen, voro hans dragonskvadroner tillagda denna division. Mer att öfva fälttjänsten än af nödvändighet utgaf jag order om en kedja af förposter mot den sidan, där en fiende kunde supponeras skola komma. Jag gjorde afseende på de vägar, den skulle kunna begagna, på broar öfver strömmar, på kända vad, som borde, och pass, som lätt kunde försvaras m. m. M** ville strax i början visa

kunskaper och, om det lyckades, vinna ett slags öfverlägsenhet öfver mig. Jag fick af honom en rapport, att han, af skäl som bestodo i taktiska konstord, utan sammanhang och rätthet i tillämpning, hade förlagt sina posteringar på andra ställen än dem, jag hade föreskrifvit. Han fick strax tillbaka order, att han skulle ställa sig mina förra order till efterrättelse och genast flytta sina posteringar, dit jag befalt; att jag hade bort arrestera honom för orderbrott, men att jag för denna gången, och blott för den, ville förskona honom. Därjämte skref jag honom ett enskildt bref, där jag förehöll honom hans ofog, och med få ord bevisade, att posterna, där han hade förlagt dem, stodo väl för sin egen säkerhet, men ej för arméns, ty fienden kunde gå fram så och så, utan att af dem blifva märkt, hvilket ej kunde hända, då de stodo, som jag hade befalt. Jag slöt med, att jag kände de medel, en befälhafvare äger att göra sig lydd, och ärnade icke försumma att använda dem. Då jag sedan råkade honom, var han ganska flat och bad, att jag ej skulle tillräkna honom hans fel. Jag sade honom uppriktigt, att det var glömdt, såvida det ej förnyades. Men allt sedan märkte jag hos honom, under vänskapens larf, ett hemligt bemödande att skada mig.

En mindre hemlig fiende hade jag i den chef, hvars husarregemente började att plundra i Charlottenburg och som jag hårdt tilltalade att genast få slut därpå. Han förmådde ej att skada mig, men skadade sin egen heder vid ett tillfälle, som framdeles skall nämnas. Men min värsta fiende var min andre adjutant W***, som i början var den förste, innan den därtill utnämnde hann inställa sig. Då W*** i Greifswald började sin tjänstgöring, hade jag tillsagt honom att sätta upp order till regementena om tvänne ting, som borde värkställas. Han kom med en uppsats, grant skrifven till handstilen, men så författad. (Jag minnes ej själfva ämnet.)

Som — — — (det angick första punkten.)
Och — — — (det angick andra punkten.)
Greifswald etc.

Jag blef alldeles förvånad, då jag såg detta, och frågade, hvad han skulle göra, om han fick en sådan order. Han svarade: »Först det och sedan det.» — »Men», sade jag, »ert

koncept tillkännagifver, att bägge äro gjorda, och där följer ingen slutmening om det, som skall göras.» Han trädde då fram rak och präktig och sade: »Herr general! Jag har varit adjutant hos flere generaler, men ingen har haft något att påminna vid mina uppsatser till order.» Jag skrattade åt hans okunnighet och egenkärlek och svarade: »Så mycket värre för dem om så är, men jag vill hafva mening i mina order, ingen vältalighet, intet som eller redogörelse för orsaken, inga onödiga ord, utan helt enkelt: den dagen, den timmen skall det eller det värkställas, och om det behöfs, på hvad sätt det skall ske.» Jag skref då om konceptet och gaf honom det till renskrifning. Han brann af ilska, men tordes ej invända något, ty han såg, att jag blef allvarsam. Från den stunden blef han min afsvurne fiende, förtalade mig för hvem som ville höra det och sökte stöd hos chefen för kronprinsens generalstab,' hvilket han värkligen vann. Han hade ett ganska vackert utseende, hade varit i Paris, klädde och framstälde sig väl. Han hade lärt sig franska uttalet, men hade ej nog förstånd att finna, det han ej kunde språket, och sade stundom de löjligaste saker utan att veta det. De Hanseatiska trupperna kallade han *Asiaterne*, och i stället för bivuakera sade han alltid *bivakuera*, m. m., m. m. Jag rättade honom i början, men han trodde sig veta allt vida bättre än jag och fortfor på samma sätt. Jag har aldrig känt en människa mer bråkig, mer svår att umgås med, så att jag, emot min vana och min böjelse, beständigt måste hålla honom på sitt ställe och med fullt allvar möta minsta försök att öfverträda gränsen mellan den befallande och lydande. Man finner lätt, huru obehagligt detta måste förefalla i dagliga lefnaden under ett långt och besvärligt fälttåg, men jag ville ej skilja mig vid honom, så länge det var drägligt, liksom man ej skiljer sig vid en elak häst af ambition att visa, det man kan styra honom. Med en jämn stränghet höll jag honom tämligen i ordning.

Min förste adjutant, C*** — som vid den första affär, han bevistat, hade år 1809 i Norge förlorat ett ben, men kunde nu rida utan svårighet — hade något mer förstånd och kunskaper, var mindre bråkig, han hade inga intriger för sig och gick sin väg rätt fram; men denna vägen gick ofta, där väg

ej kunde gå. Han hade, likom den andre, en omätlig egenkärlek, och stundom fick han paroxysmer af häftighet, då han ej visste till sig. På ett ställe, där jag hvilade öfver en dag och låg på aftonen glad på gräset bland mina adjutanter, kom en officer från en regementschef med en förfrågan. Jag svarade strax på frågan (jag har sedan lugnt öfvervägt svaret och det var det rätta). Men C*** steg upp och sade med hög röst: »Nej, det skall, ta mig 1,000 etc., intet ske.» Jag blef både förvånad och uppbragt. Jag steg också upp, gick till honom och sade: »Har ni på en gång blifvit spritt galen? Har något rasande djur bitit er? Vet ni hvem befaller här, ni eller jag? Om ni ej vet det, skall jag lära er det.» Jag vände mig då till officeren, som såg häpen ut, och sade till honom helt lugnt: »Far med det svar jag gifvit er.» C*** vågade ej säga något, men gick bort till ett hus, där han hade expeditionen. Om en stund kom han tillbaka med ett memorial, däri han begärde permission att fara till högkvarteret att söka adjutantstjänst hos en infanterigeneral, emedan kavalleritjänsten var honom alltför mödosam. Jag skref genast på: »bifalles med nöje», och så skildes vi åt, men jag bör göra honom den rättvisan, att han sedan aldrig visade sig hätsk eller hopspann någon intrig mot mig, ty han var i grunden en hederlig karl, men var då redan och har därefter äfven i högre ämbeten varit ofta orimlig till en grad, som kunnat hafva svåra följder, om han ej varit skyddad.

Så hade ödet begåfvat mig med förste adjutanter; men med de öfriga var jag ganska nöjd. Nu vidtog åter W***, och fastän han började att någon gång skrifva mening, kunde jag aldrig lita därpå, utan måste själf noga granska alla koncepter till expeditioner, ehuru tydligt jag sagt, hvad de skulle innehålla. Det är ock otroligt mödosamt att lefva med människor, som måste beständigt styras med en sträng tygel, liksom en häst, som vill skena, aldrig så litet man ger efter handen. Men jag vande mig därvid, och emot min natur, emot allt hvad jag varit före och efter denna tid, blef jag sträf, befallande, med flit liksom alltid vred, likväl endast mot herr W***. Och på detta sätt bar det sig för någon tid.

Jag har här på en gång församlat de förnämsta ledsamheter, jag hade att vidkännas under detta långa krig, att icke

så ofta som de förekommo med dem afbryta viktigare berättelser. Jag vill endast tillägga den: att efter marscherna om aftnarna alltid nödgas länge vänta på order om de kvarter, som borde intagas, och den, att som jag med kavalleriet alltid låg på långt afstånd från högkvarteret och utgjorde värkliga avantgardet, ehuru general Boije sades kommendera avantgardet, som utgjordes af infanteri och blott gick i têten af den öfriga armén, hunno nästan aldrig generalorder till mig förr än klockan ett, tu eller tre om natten, då jag alltid måste väckas för att tillse, att de blefvo rätt expedierade. Hade jag då haft sådana första adjutanter, som jag sedan haft under freden, då jag fick välja dem själf, t. ex. Lagerbielke vid första gardet och, efter hans för tidiga död, Bergenstråle vid andra gardet, så hade jag som andra divisionsgeneraler ej oftare behöft väckas, än då något utomordentligt föreföll. Men den största ledsamheten under detta krig, där alla andra arméer voro så värksamma och hade nästan dagliga strider, var att blott få marschera, evigt marschera, ofta höra dånet af kanoner på en eller två sidor om oss och aldrig få träffa mot fienden. Självfva soldaten blef häraf modfäld och liknöjd om allt, då han fann, att intet ändamål fanns för hans mödor.

Detta jämte hvad förut är framstäldt gjorde, att jag sällan var glad under hela detta fälttåg. Det som roade mig var att se en stor sträcka af länder, ofta af ett vanligt och enformigt utseende, men stundom vackra och romantiska; att mest vistas i fria luften och att ofta höra de förr nämnda sex husarernas sång. Under hvilodagarna, och då tiden tillät, ritade jag de landskap, som mest frapperat mig och dem jag under marscherna hastigt afttecknat. Och så skred tiden mellan de tillfällen, då några viktiga krigshändelser väckte uppmärksamheten, men endast väckte den.

Jag förbigår några föga märkvärdiga marscher, för att nu komma till den stora bataljen vid Leipzig, där de allierades hela församlade styrka drabbade mot Napoleons. Men som en ganska liten del af svenska armén deltog i striden och jag ej var af denna del, skulle jag ej kunna hämta berättelsen därom ur någon egen kännedom. Jag skulle för att utförligt beskrifva denna batalj nödgas tillita den tryckta samlingen

af bulletiner och några böcker därom, som äro i hvar mans hand. Jag vill således blott gifva en allmän öfversikt däraf och tillägga några små omständigheter, som röra svenska armén.

Då Napoleon d. 15 Oktober hade dragit tillsammans sin armé vid Leipzig, hade en del af de allierades, mest af den österrikiska, jämte några divisioner ryssar och preussare, nalkats hans högra flank och nästan hans rygg, medan den norra tyska armén ej hann så fort framkomma, i anseende till marscherna åt Bernburg och Cöthen, gjorda att undvika Napoleons tillämnade särskilda anfall på denna armé.

Den 16 gaf furst Schwartzenberg batalj med den framkomna styrkan, åtminstone lika stor som Napoleons. Denna dagens batalj var måhända onödig, då resultatet ej begagnades att besätta den enda väg, som Napoleon hade öfrig till återtåg, åt Erfurth och Hanau m. m. Bataljen d. 16 blef ganska blodig; stora tapperhetsprof visades å ömse sidor, bägge de stridande tillegnade sig segern, och måhända hade Napoleon mesta skäl därtill, ehuru segern ej kunde kallas afgjord. Den 17 var såsom en hvilodag. Endast på den allierade arméns vänstra flygel föreföll en häftig träffning mellan franskt infanteri jämte kavalleri under härtigen af Padua och generalerna Langerons och Wasiltzikoffs kårer. Det öfriga af bägge arméerna låg stilla. Furst Schwartzenberg höll om eftermiddagen ett krigsråd, där det öfverlades om dispositionerna till följande dag. Om Napoleon nu hade anfallit med hela sin styrka, hade han haft åtminstone 100,000 man mindre emot sig än följande dag, då den norra tyska armén jämte några österrikiska och ryska divisioner hunnit ankomma. Men om han begick ett fel, då han ej begagnade denna tidpunkt, var det ett mycket större, att han mot en vida öfverlägsen styrka, bestående af trupper med högre och lägre befäl, fullt vuxna hans egna, emottog batalj tätt framför Leipzig, i en ställning där han ej hade annan väg till återtåg än genom denna trånga stad och två broar, hvaraf den ena var bristfällig. Om han den 14 eller 15 med hela sin styrka gått tillbaka genom Leipzig, hade han på det vidsträckta slättland, som där möter, kunnat välja ställning och undvika strid, tills han förr eller senare, t. ex. vid Erfurth,

hade funnit en, som var fördelaktig. Och om han där tog emot batalj, hade han återtåget öppet i händelse af olycka. Det torde synas en ytterlig förmätenhet att så bedöma en så stor härförares operationer, men de omdömen, här äro fälda, grunda sig icke på taktiska klyftigheter, utan blott på det enkla, sunda förnuftet och äro fullt bekräftade af följderna.

Huru olika var hans förhållande i det hela mot de allierades! I följd af kronprinsens plan, gifven och antagen i Trachenberg, hade de i form af ett stort cirkelsegment, som med hvarje dagsmarsch sammandrog sig mot fiendens position, satt honom i nödvändighet att emottaga batalj på den punkt, dit de syftade, eller draga sig tillbaka och slutligen utrymma Tyskland. De allierades hela styrka tågade i förening till sitt ändamål. Napoleon, att icke öfvergifva sina fästningar i norra Tyskland, som voro honom till ingen nytta, sedan krigsteatern var flyttad så långt framom dem, behöll i ovärksamhet 130,000 man, som, ifall de funnits på stridsfältet vid Leipzig, eller, genom väl beräknade rörelser förenade, kunnat där falla de allierade i ryggen, hade i förra fallet gifvit honom öfverlägsenheten och i det senare utan fråga värkat den allierade arméns förstörelse. Då han med en styrka ej större än den tillökning han kunnat få, nämligen 130,000 man emot 300,000*, under bataljen vid Leipzig behöll sin ställning från morgonen till natten, kan lätt dömas, hurudan utgången hade blifvit, om han haft att använda en dubbelt större styrka. Kronprinsens stora skicklighet som härförare visade sig bland allt annat däruti, att han till de punkter, där afgörande strider föreföllo, alltid visste att sammandraga så mycken styrka, som behöfdes och därutöfver, så att utgången blef försäkrad. Så hade han gjort vid Gross Beeren, så hade han gjort vid Dennewitz, så skedde i följd af hans plan vid Leipzig.

Napoleon hade nu, som sagdt är, den 18 Oktober tagit en koncentrerad ställning tätt framför Leipzig. Han innehade åtskilliga viktiga punkter framåt, såsom Connewitz, Probstheida, Stötteritz, Dölitz, Dösen, Zuckelhausen, Holtzhausen, Schönfeld, äfven Taucha, nyss återtaget från kosackerna, m. m. Om dessa punkter striddes skarpt hela dagen. De

* Antalen äro tagna ur Norvins Napoleons lefnad. Den franske författaren kan ej tros hafva öfverdrifvit summorna till hans fördel.

togos och återtogos flera gånger med högsta tapperhet och otrolig förlust å ömse sidor. Hvilka anförare och hvilka trupper därvid utmärkte sig, är antecknadt i alla de berättelser, som af olika nationer äro utgifna. De flesta af dessa punkter blefvo slutligen af de allierade intagna och bibehållna, men den vigtiga byn Probstheida, med gruflig blodutgjutelse tagen och återtagen, förblef i fransmännens våld. Då den norra tyska armén kom tågande från Taucha mot marskalk Ney, och han hade förändrat sin ställning för att möta den, stodo af de sachsiska trupperna en brigad kavalleri med ridande artilleri och en bataljon lätt infanteri, jämte den würtembergska kavalleribrigaden, framför Paunsdorff. Då dessa skulle anfallas af det ryska kavalleriet, gingo de fram, insatte sablarna och förenade sig med de anfallande. Sachsiska linieinfanteriet och artilleriet följde exemplet, oaktadt anförarens, den sachsiske generalen Zeschaus bemödande att hindra det, hvilket, ehuru öfvergången skedde för att befria fäderneslandet från ett tungt och långvarigt ok, ej kan nekas hafva hedrat den nämnde generalens trohet mot den hjälte, under hvars befäl han dittills med ära hade stridt. Han hade blott kunnat behålla 500 man. Norvins uppgifver att, 26 bataljoner, 10 skvadroner och 60 artilleripjeser gingo öfver till de allierade. Andra uppgifva mindre antal. Man besinne dock, att det var nästan hela sachsiska armén och en del af den würtembergska. Så allmän var den patriotiska föresatsen hos de sachsiska soldaterna. Därtill hade måhända ock bidragit, att Napoleon en gång i en bulletin gjort dem hårda och oförtjänta förebråelser, då de stridde under befäl af marskalk Bernadotte (sedan vår kronprins), som kraftigt tog sig an deras försvar.

Man kan föreställa sig, hvad värkan detta affall skulle göra i en armé, redan så underlägsen till antalet. Sant är, att nära 100,000 man af den allierade armén voro overksamma, men de voro att tillgå, om det hade behöfts. Napoleon sökte dock att afhjälpa förlusten. Han lät en stor infanterikolonn rycka fram till Melkau och hota de allierades vänstra flank. Han afsände äfven hela gardet till häst under general Nansouty med 20 kanoner. Detta kunde hafva haft svåra följder, men general Bubna gjorde en väl afpassad frontförändring

att möta fienden, och kronprinsen, som fann, att denna flygel var svag mot ett sådant anfall, ditsände förstärkning och lät anmoda chefen för sachsiska artilleriet att här göra biträde. Denne, som förut hade tjänt under kronprinsen, var ej sen därtill och gjorde mycken värkan, äfvensom engelska raketkompaniet, hvars chef, kapten Bogue, blef skjuten. Äfven ditsändes en kår ryskt artilleri, genom hvilket allt anfallet afslogs och detta, det enda rätt farliga försöket af Napoleon i denna batalj, misslyckades.

Byn Schönfeld, intagen af general Langeron, återtogs af marskalken Marmont, sedan Napoleon sändt de franska gardesdivisionerna till hans understöd och Langeron nödgas undsätta general S:t Priest, som hade brist på artilleri. Då framkom general Cardell med 20 svenska kanoner, som gåfvo en stark och väl underhållen eld emot franska gardet. Det nödgades nu kasta sig tillbaka, och Langeron återtog Schönefeld, då natten gjorde slut på striden.

Man hade kunnat vänta — då Napoleon genom sin ställning framför Leipzig satt sig nästan i samma belägenhet som Fernand Cortez, då han uppbränt sina skepp, att ej mera hafva något återtåg öfrigt, hvilket här hade inträffat, om österrikarna vid nattens början kastat en betydlig styrka bakom Leipzig — man hade kunnat vänta, att Napoleon med starka kolonner skolat göra flera förtviflade anfall emot de allierades linier och därigenom tillkämpa sig en seger, hvarförutan han borde förutse en fullkomlig förstöring af sin armé. Likväl bör besinnas, att då de allierade hade 900 till 1,000 kanoner och han blott 600, och då deras kavalleri var mer än dubbelt så talrikt som hans, hade sådana anfall svårligen eller omöjligen kunnat vinna framgång. Alla framryckande kolonner hade kunnat krossas af kanonelden och skingrade nedsablas af kavalleri. Men ehuru följden bevisade, att de allierade segrat vid Leipzig, kan ej nekas, att franska armén, med undervärk af tapperhet, behöll sin ställning, tills Napoleon, försvagad af det nämnda affallet och i brist på krut, fann sig i nödvändighet att begagna nattens mörker till det svåra återtåget.

Jag nödgas nu återkomma till den bedröfliga roll, som svenska armén och särskildt kavalleriet måste spela vid denna

likasom vid de föregående bataljerna. Alla öfriga kårer af norra tyska armén fingo marschorder i dagningen. Vi, som lågo betydligt längre bort från stridsfältet, fingo ej order förr än klockan 10 förmiddagen. Jag började tro, att svenska kavalleriet var bortglömdt, och sände flere gånger till närmaste infanterikår att fråga, om den hade fått order, men fick till svar, att den ännu väntade därpå. Jag fann då, att dröjsmålet kom af den ofta nämnda föresatsen att aldrig låta svenska armén deltaga i någon batalj. Endast general Cardell med artilleriet hade i tid fått marschera.

Då jag ändtligen fick order, var min väg ej noga bestämd. Jag riktade min marsch dit, där jag ännu på långt afstånd hörde en stark kanonad. Men den var vida utsträckt, och jag gick länge på höft, tills en adjutant kom att visa mig vägen. Han hade länge sökt kavalleriet och fann det på ett ställe, där en lång omväg tillbaka måste tagas för att träffa ett vad öfver en liten ström, som jag borde öfvergå. Adjutanten visade mig då den direktion, jag borde följa, och red sedan bort. Jag fortsatte marschen, men kom ej förr än vid solens nedgång till nejden af stridsfältet. Där gick jag genom en defilé, framför hvilken var en öppen slätt. Jag sade regementschefen i têten, hvad ställning han borde taga, och sände order till de öfriga att på den formera linien. Medan det skedde, red jag fram till ryska infanteriet, som stod emot fienden, men på så långt afstånd, att musköterielden ej mer nyttjades. Infanteriet stod med gevär för fot, men artilleriet fortfor å ömse sidor med bågskott. Jag fann med förundran, huru väl de franske beräknade elevationen, ty de flesta kulorna föllo inom en rymd af tio till femton alnar kringom infanterilinien. Ej mindre beundransvärd fann jag ryska soldatens liknöjdhet och stillhet. Då en kula tog en man i ledet, såg jag ej hans sidomän ens göra den minsta rörelse med hufvud eller ögon att se, hvad det blef af den skjutne, och detta hände esomoftast.

Allt, som redan är berättadt om denna dagens stora och blodiga batalj, hade redan tilldragit sig. Jag råkade några ryska generaler och officerare och frågade, hvar vår kronprins kunde vara, men ingen visste det. Under det jag red fram till linien, hade jag lämnat en ordonnans, som följde

mig, ett par hundra alnar tillbaka, att han ej måtte blifva skjuten för min nyfikenhets skull, men en kula, som tagit mark ett stycke framför mig, föll efter en hög båge något bakom mig, hvarvid min häst hoppade fram; denna kula ricocheterade fram till ordonnansen och kom så nära länden af hans häst, att den af kontusionen blef fördärfvad och måste sedan skjutas. Inom en kvadrat af tio eller tolf alnar omkring mig föllo på en gång fyra kulor, men ingen skadade mig. Då jag fann, att kavalleriet kunnat hinna fram ur defiléen och hafva formerat linien, red jag tillbaka dit och fick veta, att order nyss voro ankomna, att det skulle sluta sig till ryska generalen S:t Priests kår, men att adjutanten, som förde orderna, ej visste, åt hvad sida denna general stod. Jag sände genast adjutanter till höger och vänster, att fråga därom, men förgäfves. Och då de kommo tillbaka, hade mörkret tjocknat, så att man ej kunde se en aln framför sig. Kanonaden hade småningom tystnat öfverallt, ett och annat skott hördes ännu med flera minuters mellantid, men snart blef tystnaden fullkomlig.

Hvilken otrolig mängd af människor, som om morgonen voro vid friskt mod och hälsa, lågo nu döda på fältet, och hvilken mängd, under grufliga plågor, ropade efter döden att sluta deras kval! Jag kunde nu ej annat än låta manskapet sitta af, fodra hästarna med spunnet hö, som var medfördt, och laga sig till att bivuakera. Ännu kunde ej sägas, att segern var vunnen. Bägge arméerna stodo kvar på afstånd från hvarandra, Napoleons helt nära staden; en tät och ständig bollkastning med kanonkulor hade fortfarit, så länge man kunde se.

Men Napoleon kunde ej fortsätta striden följande dagen, utan att se sin armé helt och hållet förstörd. Han, som sagdt är, begagnade mörkret att börja reträtten; men den olyckliga ställning, han tagit, gjorde, att återtåget gick ganska långsamt, och hans förlust, redan otrolig, blef följande dagen ännu större. Den hade blifvit gränslös, om österrikarna, som lågo närmast därtill, redan hade under mörkret eller vid dagningen kastat en kår med några kanoner på den sidan om staden, som var hans enda utgång. De hade då kunnat hugga eller skjuta ned allt, som kom ur den trånga stadsporten, och Napoleon själf, som af

[illegible] klockan to
[illegible] vagnar och tross,
[illegible] fast låta sina
[illegible] att göra väg
[illegible] — Napoleon
[illegible] skett.
[illegible] och
[illegible] lagade ko-
[illegible] batailjen
[illegible] tillbaka
[illegible] lyckliga
[illegible] jag hela
[illegible] mmande
[illegible] privat
[illegible] glädje
[illegible] raderna.
[illegible] kallas det
[illegible] i händerna
[illegible] Engels-
[illegible] blods-
[illegible] som
[illegible] Jag
[illegible] kommit ett
[illegible] tacitens
[illegible] läsning
[illegible] mycket
[illegible] jag
[illegible] hos
[illegible] tillväxt.
[illegible]
[illegible] af ko-
[illegible] bygdt af
[illegible] liga. Af
[illegible] plank
[illegible] veta, att
[illegible] af
[illegible] och syssel-
[illegible] med-
[illegible] som redan

mättat sig af rof. Den hade samlat halm, trävirke, sängkläder och allt, som fanns af brännbara ämnen i nedersta våningen, och tändt eld därpå utan att veta, om någon lefvande fanns i huset. Så när hade kosackerna i öfra våningen blifvit alla innebrända, men de flesta sprungo hastigt ned genom lågorna och blefvo frälsta. Jag nödgas tillstå, att jag ej kände den glädje öfver deras frälsning, som mänskligheten och alliansen syntes ålägga mig att känna. Måhända var en tanke, kastad på följderna för Sverige af våra segrar, äfven en af de hemliga orsakerna därtill.

Nära min bivuak låg ett ungerskt regemente, *Kayser-Husaren;* det kommenderades af grefve Neipperg, som nyss före kriget var minister i Stockholm. Jag red dit att hälsa på honom, men han var borta. Jag hade med mig, som vanligt, adjutanter och ordonnanser. Ungrarna, som af någon officer fingo veta, att vi voro svenskar från norden, samlades omkring oss, och några lyfte på våra kappor för att se, om vi hade ben som andra människor. Det var första gången som svenskar och ungrare legat som vänner på samma fält bredvid hvarandra.

Denna natt förflöt på vår sida helt stilla, medan Napoleons armé sträfvade att retirera genom Leipzig, hvilket, som redan är sagdt, mötte stora hinder och svårigheter, oaktadt de allierades försummelse att göra det omöjligt. Medan några af mitt folk hämtade bränsle från den antända gården, som kosackerna öfvergifvit att söka andra föremål för sin grymhet, hade ett par af de förra på ett litet afstånd från huset sett något, som blänkte mycket klart mot elden. De hade gått dit och funnit en stor och vacker spegel, som någon af husfolket förmodligen velat föra bort, men nödgats lämna. De buro nu spegeln hel och oskadad till min bivuak. Jag lät ställa den upprätt med några störar till stöd, så att den stod fast, att den ej måtte söndertrampas. Följande morgonen, medan jag rakade mig vid den, såg jag en gammal man, som gick bland ruinerna i askan efter branden. Jag skickade efter honom och fick af honom veta, att den förstörda gården tillhörde en professor Arndt, kusin till den af samma namn, som varit i Sverige och skrifvit om sin vistelse här. Jag bad honom bära spegeln till professorn och bedja honom ursäkta,

att den blifvit nyttjad till rakspegel af den svenske kavallerigeneralen, som med sorg sett kosackernas förfarande, men ej utan inbördes strid i lägret hade kunnat hindra, hvad de andra arméerna dagligen sågo och läto ske.

Vi lågo stilla fram på morgonen och fingo order att marschera till fältet utanför staden åt den sidan, hvarifrån vi kommo. Under det jag marscherade som vanligt i skridt, fick jag order att genast sända ett regemente till stadsporten, där det skulle få sin bestämmelse. Jag tog Mörnerska husarerna och förde själf fram dem i fullt traf, ty vägen var ej lång. Då jag kom till porten af förstaden, satt kronprinsen där. Jag gjorde halt, red fram till honom och rapporterade, att jag var kommen med regementet att värkställa det, som befaldes. Kronprinsen befalde mig att blifva kvar hos honom och låta regementet stå där det stod. I staden hördes en stark fusillad, blandad med kanonskott.

Napoleon hade redan, på sätt som förr är sagdt, kommit ut genom den motsatta sidans port. Försvaret för ingången på denna sidan hade ej kunnat länge hålla ut, och några kanoner från fältet tystade snart dem, som på ömse sidor om porten voro uppförda på en okrenelerad mur. Några bataljoner preussare och två bataljoner svenskar, bestående af första divisionens jägare under major von Döbelns befäl, ryckte in i staden och emottogos af en häftig handgevärseld, dels framifrån, dels från fönstren, men den besvarades käckt. General Adlercreutz, som alltid sökte faran, hade ridit in i staden att styra anfallet. Då han fick veta, att fienden drog fram kanoner, sände han att begära svenska kanoner och fick genast två, som fördes af major Edenhjelm. De gjorde en stor värkan; general Suremain, flere gånger nämnd i denna minnesbok, styrde eldens riktning. En stark fientlig kolonn ryckte fram att fördrifva de allierade, men blef med stor förlust tillbakakastad af vår kanoneld. Major Edenhjelm blef svårt blesserad, men hans ställe intogs af major Petré. Major von Döbeln blef vid detta tillfälle skjuten. Vi förlorade i honom en ung officer, som gaf mycket hopp. Han var kavaljer hos prins Oskar, som lät resa en minnesvård åt honom vid Karlberg, där han varit kadett.

Elden från bägge sidor var grufligt mördande på en rak

gata, där nästan alla kulor träffade. Om någon trupp tvekade, drefs den fram af general Adlercreutz, och det hände ej endast våra jägare, som voro nästan alla unga och för första gången gingo mot en eld, sådan att döden syntes oundviklig, utan äfvenså mycket preussarna, som varit i så många bataljer. Då ännu två svenska jägarbataljoner och fem ryska liniebataljoner ankommit, gjordes anfall med hurrarop, och fienden kastades tillbaka. Det sachsiska gardet, som varit bland de franska trupperna, ryckte nu häftigt fram, men gjorde tecken åt våra att ej skjuta; och då det kom helt nära, vände det sig mot de franske och gaf en förfärlig eld. Ändtligen efter förnyade anfall från alla punkter, och då general Bennigsens avantgarde från flera sidor inträngt, sökte de franske sin räddning i flykten, men trängseln hindrade mängden att undkomma, och de, som ej gåfvo sig till fånga, blefvo nedskjutna. Sedan bron, som Napoleon öfverfarit vid Petersporten, för hastigt blifvit sprängd, fanns ingen utväg mer från staden; den är nära omgifven af Pleisse- och Elsterfloderna, som där framflyta i form af djupa kanaler. En otrolig mängd af fransmän drunknade i dessa kanaler. Den tappre polske furst Poniatowsky, som, illa sårad, hade ridit i strömmen i hopp att på andra sidan finna en uppgång, där hans simmande häst kunde gå i land, fann ingen sådan och slutade där sin ärofulla bana. General Dumoustier undergick samma öde, men marskalk Macdonald, som haft befälet efter Napoleons affärd, kom lyckligt till andra stranden.

Kronprinsen fick nu rapport, att fienden hade utrymt staden, och strax därefter kom en trupp, som förde några fångna officerare, bland hvilka var general Regnier, som hade kommenderat 7:de kåren af franska armén. Han hade varit chef för kronprinsens stab, då han var fransk marskalk, blef nu igenkänd och omfamnad af prinsen, men som han ej var tagen af svensk trupp, fördes han till något af de andra högkvarteren. Kronprinsen red nu in till Leipzig och befalde mig att följa med. I förstaden var det sachsiska gardet uppstäldt på båda sidor, en ovanligt skön trupp i hvita rockar och, oaktadt en hård strid, snygg som vid en parad. De hurrade med ett slags yra, då de sågo kronprinsen komma. Han red till dem och tackade med tecken, hvarpå hurraropet

förnyades än starkare, om det var möjligt. Sedan fortsattes ridten inåt staden.

Sällan, om någonsin, har en rysligare syn på jorden förefallit än den, som nu låg för våra ögon. På den stora gatan, från ena ändan af staden till den andra, lågo döda och sårade, så tätt, att rum ej gafs för hästfötterna emellan dem, och på sina ställen låg mer än ett hvarf. Allt låg i en mölja af tjockt ler, svart i sig själf, men merendels rödt af blod. De sårade, som kunnat det, hade släpat sig till husen å ömse sidor, men mången ännu lefvande låg bland de döda. Hästarna kunde med möda förmås att trampa på kropparna. De fnöso i början och tycktes rysa, men måste tvingas fram, och sedan gick det för sig, men de voro ofta på vägen att stupa. Det är otroligt, huru människan blir hård genom vanan att se rysligheter. Detta gjorde visserligen intryck på mig, men ej så starkt som borde väntas, knapt så starkt som nu, då jag femton år senare skrifver därom. Alla husväggar voro tätt ristade af kulor, och knapt fanns på någondera sidan en enda hel fönsterruta. Alla fönster voro öppna och fylda af välklädda fruntimmer, till största delen sköna (ty Leipzig är i detta afseende märkvärdigt). De viftade med hvita näsdukar, och många gräto af glädje. Frukten var mogen i deras trädgårdar. De kastade till oss äpplen, det enda de hade att gifva, och det fägnade dem, att vi behändigt togo dem i luften. Hvilken omätlig kontrast mellan denna behagliga scen och den, som vi hade under hästfötterna, mellan att se glädjen och vänligheten stråla ur så många par sköna ögon och att rida öfver en oräknelig mängd af lik! På stora torget voro några bara platser, som ej varit i vägen för de flygande dödarna. Där stannades, och kronprinsen lät fråga, hvar konungen af Sachsen fanns. Man visade honom ett hus, där han skulle vara, och kronprinsen gick dit.

Den gamle gode, älskade regenten, skapad att i fredens lugn göra ett folk lyckligt, hade af ödet blifvit kastad i omständigheter, som voro öfver hans förmåga att finna sig uti. Då Napoleon kom från Moskwa, endast följd af några få personer, och tilltalade denne furste hårdt och föraktligt, hade han lätt kunnat låta fängsla honom med sitt medfölje och hemligt föra honom till Königsteins fästning (ointaglig, om

någon är det). Det kunde hafva skett så, att ingen visste, hvart han tagit vägen, och man hade trott, att han blifvit mördad, okänd, af ett parti kosacker. Men Napoleon var den gamle konungens bundsförvant, af hvilken han frivilligt hade mottagit konungavärdigheten; han var nu fallen, olycklig. Fredrik August var alltför dygdig, för litet tilltagsen att begagna detta tillfälle till ett steg, som likväl kunnat ske utan stor fara och som förmodligen hade sparat en half million människors blod. Trogen sina förbindelser, kanske för svag att bryta dem, var han äfven okunnig om sina truppers affall från franska armén i de slutligen afgörande stunderna. Sedan han försummat den tid, då han kunnat vinna friheten, var han vid den stora katastrofen personligen i Napoleons våld. Han hade i anseende till sin förra bana bort vördas, och i anseende till den närvarande beklagas. Kronprinsen var den ende, som bevisade honom denna rättvisa. Han tilltalade honom med aktning och deltagande, men de segrande monarkerna ansågo honom som fånge och brottslig fånge. Han blef bortförd till Berlin och fick slutligen igen blott hälften af sina länder.

Då jag red tillbaka till kavalleriet, mötte jag vid porten ryske kejsaren och konungen af Preussen med deras generaler och furst Schwartzenberg m. fl. De ämnade sig till det hus, där konungen af Sachsen bodde, ej att göra honom besök (de låddes knapt se honom, då de inträdde), men för att gå in någonstädes och förmodligen att träffa vår kronprins. Jag red vidare och kom med svårighet, i anseende till trängseln, fram till förstadens port, utanför hvilken jag lämnat Mörnerska husarerna. I detsamma fick jag höra från andra ändan af staden en fusillad, som blef allt häftigare och häftigare. Lyckligtvis fanns där ännu kvar någon af de trupper, som intagit staden och kunde göra något motstånd; annars hade monarkerna jämte alla de förnämsta befälhafvarna för de allierade arméerna kunnat blifva tagna, ett bevis på, huru lamt den franska armén förföljdes, och huru litet man tänkt på stadens bevakning. En af kronprinsens adjutanter, som med möda framkommit genom den nya trängsel, som nu hade uppstått, förde order till mig att rycka fram med husarerna till Petersporten. Jag satte mig strax i rörelse med dem, men fann

den stora gatan så fyld af folk och alla slags hinder, att där omöjligen kunde framkommas. Jag såg åt höger en sidoväg mera öppen och följde den, längs strömmen, som omgifver staden. Men denna väg blef allt trängre och trängre, i anseende till en otalig mängd tross, ammunitionsvagnar och äfven täckvagnar och kalescher, en del ganska präktiga. Jag trafvade framåt så fort som möjligt, men måste slutligen låta husarerna gå, en om en. Så kom jag likväl fort till bron vid Petersporten. Där satt kronprinsen, som själf ej kunde komma längre. Men order voro sända åt andra sidor om staden, hvarifrån trupper lättare kunde dragas till det anfallna stället. Då dessa framkommo, hördes fusilladen aflägsna sig och slutligen alldeles upphöra. Kronprinsen befalde mig då att gå tillbaka till fältet, hvarifrån jag kom, och att med kavalleriet taga bivuak något längre från staden, nära galgbacken.

Jag red då sakta tillbaka och såg, att strömmen eller kanalen var fyld af lik. Där syntes öfver vattenytan en hand, där en häl, där en haka, där en nacke, någon gång ett helt ansikte, och det allt ganska tätt utåt hela ytan. Det mesta bestod förmodligen af döda från bataljen den 18, som kastats dit före reträtten, att dölja den stora förlusten, men ock en stor del af flyende, som velat frälsa sig och drunknat.

Då jag kom ut på fältet, fick jag order, att kavalleriet, hvaraf det öfriga var framkommet, skulle formera linien att paradera. Kronprinsen skulle komma dit med de allierade monarkerna. Svenska infanteriet var uppstäldt ett långt stycke därifrån. En hög chaussé gick från förstaden midt öfver fältet. Ryske kejsaren kom ridande på den, med konungen af Preussen till höger och vår kronprins till vänster om sig. Efter kom storfursten Konstantin med en hop ryska och preussiska generaler. Jag satt långt framför linien, nära chaussén; kronprinsen vinkade åt mig att komma dit. Chausséns bräddar voro nästan tvärbranta, men en förträfflig häst, som jag red den dagen, förde mig upp med en fart, som blef beundrad. Kejsaren kände igen mig, visade sig ganska vänlig och tog mig i handen, som han sällan gjorde. »Maintenant», sade han, »nous avons vu se réaliser ce que nous regardions comme des espérances vagues et lointaines, lorsque je vous ai vu à Petersvaldau; et c'est un des plus grands jours

depuis la création du monde. Mais ce qui me frappe au delà de toute expression, ce sont ces mots de la convention de Trachenberg: le camp de l'ennemi sera le rendez-vous; et enfin: nous nous reverrons à Leipzig! C'est prophétique. Je n'en reviens pas.» Jag har anfört hans ord på samma språk, hvarpå de uttalades, att så mycket nogare gifva meningen. Då man kom till ett ställe, där nedgång var från chaussén, red jag i sträck till mitt ställe framför kavalleriet och gjorde honnör för monarkerna, som sedan foro att se infanteriet.

Vår bivuak var ej synnerligen behaglig, ty omkring oss voro döda människor och hästar, fastän glest strödda. Jag hade ej annan mat än skinka och salt kött, men bägge så salta, att det brände i munnen, och den blef hudlös. Andra dagen efter vår ankomst sände jag in till staden att beställa en middag på ett värdshus för mig och mina adjutanter. Vi fingo ett vackert rum och snygt bord, men man ursäktade sig att ej kunna gifva en sådan middag, som man önskade. Medan jag väntade på maten, såg jag ut genom fönstret. De döda, med hvilka gatan var betäckt, lågo kvar ännu, ty man hade ej hunnit gräfva utom staden de vida och djupa gropar, där denna mängd kunde begrafvas. Jag såg med förundran fruntimmer, väl klädda och väl chausserade, gå på denna gata och stiga från den ena döda kroppen på den andra. Men de hade ingen annan utväg att uträtta sina angelägenheter, skaffa sig det nödvändiga och träffa sina vänner. Som jag var i nedersta våningen, kunde jag väl betrakta deras ansikten och fann dem lugna och glada. Så försvinner äfven hos det vackra könet, eljes så lättrördt, fasan öfver de rysligaste föremål genom vanan och nödvändigheten att se dem.

Vi fingo till middagen köttsoppa, kokt oxkött och spenat, men intet bröd, ty sådant fanns ej i staden. Jag fann denna middag den kräsligaste jag på lång tid hade ätit, ty vi hade värkligen slitit ondt. Jag beställde nu åtskilligt, som hämtades följande dagen, och något till förstärkning för matsäcken. Men vi började snart att känna en olägenhet, som förtog all matlust och blef alldeles odräglig. Hela luften blef småningom fyld af stank från den otaliga mängden af döda

människor och hästar, som ännu lågo obegrafna. Då detta var rysligt ute på fältet, där jag låg, kan man föreställa sig, hurudant det måtte hafva varit i självfva staden. Obegripligt var, att där ej bröt ut en pestartad sjukdom. Sedan vi legat här i fem dygn, fick svenska armén order att marschera åt Merseburg, i riktning åt Göttingen och genom hannoverska landet åt Holstein. Med oss följde några divisioner af ryska armén. Detta var att skilja sig från den stora armén, hvars ändamål var att till det yttersta förfölja Napoleon. Vårt blef nu att i Holstein inkräkta Norge. Också hade kronprinsen aldrig utfäst sig till mer än att befria Tyskland och drifva Napoleon öfver Rhen, hvilket var gjordt genom bataljerna vid Gross Beeren, vid Dennewitz och vid Leipzig, ty Napoleons återtåg öfver Rhen var nu oundvikligt. Däremot var kronprinsen lofvadt, att 35,000 ryssar skulle medvärka att i danska länderna taga Norge, och det var således med full rätt som han fordrade och fick under sitt befäl den ryska kår, som nu medföljde hans armé. Man kan ej noga veta, hvad diskussioner förefallit under kronprinsens sammanvaro med de allierade monarkerna i Leipzig. Men det påstods, och äfven jag kunde finna, att han ej var nöjd.



TREDJE KAPITLET.

Bornhöft.

Det var en morgon med klart väder och frisk blåst, som jag fick sätta mig i marsch att gå genom Leipzig och sedan afvika åt höger. Då jag kom ett stycke inom bron åt Peters-porten, såg jag där trängsel af en mängd stora vagnar, af 10 till 12 alnars längd och med lasset, som jag ännu ej kunde se hvaraf det bestod, mer än sex alnars höjd. Vädret kom därifrån. Jag måste stanna och kände en lukt, värre än allt, som förut varit kändt. Jag tog fram en liten kikare för att se, hvad som utgjorde dessa besynnerliga lass, som voro helt ljusa till färgen. Jag fann, icke utan en viss rysning, att de bestodo af nakna lik, upptagna ur strömmen eller kanalen att föras till de stora och djupa grafvar, som därtill voro beredda utanför staden. Jag lät säga till, att de vagnar, som ännu ej voro komna på bron eller på gatan, skulle stanna där de voro, tills de öfriga kommit undan och kavalleriet hade gått fram, hvilket efter någon väntan skedde i fullt traf. Lyckligtvis gick en afväg strax utanför porten till begrafningsplatsen, och jag fortsatte trafven på stora vägen, tills jag hunnit med kavalleriet ur den förpestade luftkretsen. Det var nu en stor vällust att andas ren luft, hvilket inträffade så mycket förr, som vinden kom midt emot oss och var skarp och kall.

Jag kom nu snart i en vacker och behaglig trakt, som blef allt mer och mer romantisk. Ett uppträde vid vägen skingrade dock den första dagens glädje. Mer än en mils väg från Leipzig kom en hord af de vilddjur, som kallas kosacker, och förde en hop franska fångar. Dessa behandlades obarmhärtigt; de voro utmattade af hunger och elak medfart,

och då någon dignade till marken, stacks han med spjut, tills han steg upp och stöddes af sina landsmän för att åter kunna gå. Jag frågade högt på bägge språken, om där fanns någon, som förstod tyska eller franska. Ändtligen framkom en, som syntes vara ett slags förman för de andra och rådbråkade några ord tyska. Jag gjorde honom begripligt, att om fångarna så behandlades, skulle kronprinsen klaga hos kejsar Alexander och kosackerna blifva hårdt straffade. Detta, det enda jag kunde göra till de olyckliga fångarnas fördel, syntes värka, så länge vi voro närvarande, men sedan började s förmodligen grymheterna åter. Den naturliga vildheten, mer eller mindre höljd af hyfsningens yta, eggades nu af ett gränslöst hat allt sedan fransmännens besök i Moskwa. Det var påkostande att ej kunna mildra lidandet och straffa grymheten.

Marschen fortsattes, och vi kommo efter några dagar till trakten af Nordhausen, Sondershausen och Heiligenstadt. I den förstnämnda af dessa städer stannade jag en afton att besöka fältmarskalken, lät kavalleriet fortsätta marschen och red själf sent därifrån till mitt kvarter, som jag efter kartan trodde vara mindre aflägset än det var, i anseende till en omväg, som måste tagas. Vägvisaren förde mig på en smal och elak väg, betäckt af skog, uppför en backe, som jag trodde aldrig skulle slutas. Det var ganska mörkt, och jag skulle hafva trott, att han med flit vilseförde mig, om han kunnat våga det, då jag själf var beväpnad och hade med mig två adjutanter och flere ordonnanser. Dessutom var folket i dessa länder oss välvilligt. Ändtligen uppgick månen, och vi kunde rida fortare. Då vi voro på höjden af backen, var marken jämnare med några kullar, betäckta af höga och lummiga bokar, almar och askar, som ännu ej förlorat sina löf, och med stora skuggor, som de kastade på de månbeglänsta fälten, framstälde sköna taflor, dem jag hade önskat att hafva tid att rita. Men det var ganska sent och tid att skynda till kvarteret.

Det var dock där, som den skönaste taflan framstälde sig. Vid stranden af Wipperströmmen, som här, nära sitt ursprung från källor på den stora höjden, framflyter klar och grund öfver en bädd af sand, ses en by af låga hus, blandade

med skyhöga träd, bland hvilka reser sig en kyrka af gammal tysk byggnad. Månen syntes mellan de stora löfmassorna, och skenet glittrade i det rinnande vattnet. De syner af förgängelsen i hela dess ryslighet, som jag så nyss hade sett, utplånades för en stund ur minnet af denna sköna naturscen; jag red öfver den grunda strömmen, kom till kvarteret och somnade ljuft under en lugn och ej yttrad förtjusning.

Det, som försätter människan i denna ställning, kvarblifver i minnet. Jag hade visserligen ej infört beskrifningen härom bland så stora ämnen, om ej denna scen med detsamma hade målat sig för inbillningen lika lifligt, som då den nyss var sedd. Det är dock femton år sedan. Vägen utför från denna höjd till dälden, där den allmänna stråtvägen går fram, var märkvärdigt brant, men intet sågs af de höga fall, som den lilla Wipperfloden nödvändigt måste göra för att komma till slättlandet, där den sedan flyter. Jag marscherade genom Göttingen utan att stanna och fick mitt kvarter flere mil därifrån hos en jägmästare, där en dag hvilades. Jag for den dagen att se en ofantligt stor ruin af slottet Hardenberg, belägen i en ganska romantisk trakt. Jag ritade den med mycket nöje. Därifrån härstammar den baron Hardenberg (sedan furste), som under hela detta krig och några år därefter var statsminister i Preussen och styrde enväldigt.

Jag marscherade sedan till Eimbeck och därifrån till Hannover. Med hvilka glädjebetygelser kronprinsen där blef emottagen, är allmänt bekant. Han hade som fransk marskalk och som segrande fiende en tid styrt detta land och lämnat där ett kärt minne. Hannover är en vacker och ganska behaglig stad. Montbrillant, ett litet lustslott, där kronprinsen tog sitt högkvarter, är omgifvet af sköna parker och alléer, till hvilka jag alla dagar red med mycket nöje. Men min vackra Yvenackshäst haltade så, att han ej kunde nyttjas. Om det var en följd af det fall, han gjorde, då han, som redan är omtaladt, hoppade öfver muren, eller af någon kontusion, då jag vid Leipzig red till ryska linien, kan jag ej veta.

I Hannover var en namnkunnig hästläkare. Han kurerade hästens ena framfot och tog dryg betalning, men försäkrade mig, att han inom några dagar skulle blifva fullkomligen återstäld. Hästen var bogad, och jag lämnade den åt

Mörnerska husarernas ambulanta lasarett, som följde armén i sakta mak. Olyckligtvis sade jag den därvid anstälde läkaren, hvad det var, och bad honom sätta en hank i bringan. Just därför gjorde den egenkäre tysken det ej. Och hästen blef aldrig rätt botad. Skadan var stor, ty hästen hade kostat 80 fredriks d'orer, och sedan han ej mer var rädd för trupp och gevär och hade vunnit fin känning af hand och ben, var hans värde fördubbladt. Man behöfver i krig de bästa hästar man kan få, och som man där ses af så mycket folk, vill man äfven hafva de vackraste. Men ingenting är vanskligare än de vackraste hästar, som vanligen uppfödas med för mycken omsorg vid stuterierna och, om man skall tro på lyckans välde, merendels äro olyckliga. Man gjorde bättre, om man valde sådana, som äro starka och lätta i språnget, utan afseende på skönheten, så vida de ej äro vanskapliga.

Jag köpte dock en på Stralsunds torg, som var ganska vacker, fastän ej till den grad som den olyckliga Yvenackaren, ej så fin, ej så hög encolure, men väl sammansatt, felfri, så mörkgrå, att han var nästan svart, arg och elak, hvarigenom andra köpare afskräcktes. Under långa marscher, hvarvid jag oftast red honom och då alltid med foglighet, blef han snart vänlig och spak, men ändtligen ganska behaglig i alla rörelser och fick ett starkt lopp i karriär. Den höll ut hela kriget, och jag red honom vid det enda tillfälle, då kavalleriet fick göra chock. Han hette först Medor, men Mörnerska husarerna, som älskade honom mycket, kallade honom Gubben, hvilket namn han sedan fick behålla. Han lefver ännu, är nästan helt hvit, men går säkert, så att jag rider honom, ehuru han är 22 år gammal, som svarar mot fulla 70 år hos en människa, hvilket är min ålder, då jag skrifver detta. Må läsaren ickeförtycka, att en gammal ryttare bland sina minnen egnat några rader åt en ädel och tapper häst, som i så många år troget burit honom och med eld och begrepp åtlydt minsta tecken af hans vilja. Ännu en gång kommer han att nämnas i detta arbete.

Från Hannover marscherades till Celle och sedan genom Lüneburg till Boitzenburg, där öfvergången skedde öfver Elben. Det är obegripligt, att fransmännen under Davoust och danskarna under l'Allemand läto denna öfvergång ske utan

hinder, där den skedde. På andra stranden är en hög och tvärbrant ås, som blott lämnar en bred väg mellan den och floden. Utom att från åsen hela öfverfarten kunde beskjutas, framstego från den några vinklar liksom bastioner, hvarifrån hela den väg kunde med drufhagel bestrykas, där de svenska trupperna måste landstiga och sedan marschera fram till Boitzenburg. Åsens höga brant kunde ej lätt stormas och ej förr kringgås än på andra sidan om staden åt höger, men åt vänster ej förr än bortom de ställen, där kanonerna och äfven musköteriet bort ställas. Således kunde hvarje trupp hafva varit förstörd, innan den kom fram till de sidor af åsen, där den kunde kringgås. Men vi gingo öfver utan minsta motstånd. Davoust hade dragit sig in i Hamburg och l'Allemand snart därefter med danskarna och polska ulanerna i Lübeck.

Då jag sedan marscherade inåt landet, såg jag vid en bred defilé, i nejden af Stecknitz, en lång sträcka af förskansningar och batterier på ömse sidor, med otrolig möda uppkastade, utan tvifvel för att hindra vår frammarsch, men där fanns ej en man eller en kanon. Så hade namnet af vår kronprins redan banat vägen för oss. Svenska armén, som varit spridd i kantonerkvarteren, sammanstötte nu d. 5 Dec. i nejden af Lübeck. General Walmodens kår var ej långt därifrån. Meningen var att intaga Lübeck, ehuru groft artilleri och stormstegar fattades. Denna stad är starkt befästad. Den försvarades af 4,500 man, största delen danskar och några skvadroner polska ulaner, allt under befäl af franske generalen l'Allemand. Utom af fästningsvärken, försvårades tillgångarna af en oändlig mängd så kallade *trous de loup*, så att ingen samlad trupp kunde nalkas. Om vi hade haft stormstegar, hade dock stormningen kostat mycket blod. Emellertid hade hela vår styrka sammandragit sig nästan inom skotthåll från vallarna, men ingen kanonad hördes af. Ett rekognosceringsdetachement var utgånget från staden åt vår vänstra flank. Ett svenskt detachement gick emot detta. En å med stränder, bevuxna af småskog, var emellan de stridande och en liten bro var kastad däröfver. En ung baron Mellin, löjtnant vid första gardet, kommenderade en trupp jägare och uppmuntrade den att gå öfver bron. Endast

några skott voro ännu växlade, då Mellin träffades af en kula, hvaraf han dog inom en half timma, likväl utan synliga plågor. Det danska detachementet drog sig tillbaka inom fästningen. Mellin blef allmänt saknad som en skicklig och tapper officer. Han hade, ehuru ung, bevistat tjugu affärer, bland hvilka flere ganska skarpa, och aldrig blifvit blesserad. Nu, då det var så godt som ett intet, var hans öde bestämdt. Jag såg honom i stugan, dit han blifvit buren. Hans vackra utseende var ej förändradt, någon färg var ännu kvar på kinderna. Jag har aldrig sett en död se så lefvande ut.

Sedan vi stått där på fältet overksamme hela förmiddagen, började underhandlingar om stadens uppgifvande. De blefvo snart afslutade mellan chefen för vår generalstab, öfverste Björnstjerna, och general l'Allemand, som var värkligen i fransk tjänst, men hade befälet öfver danska trupperna och hade fått dansk generalmajors fullmakt.

Enligt kapitulationen skulle den porten, som var oss närmast, öfverlämnas åt svenska trupper klockan tre eftermiddagen. Garnisonen skulle marschera ut genom den motsatta porten, klockan tio om natten, och ej få förföljas förr än klockan sex följande morgon. Obegripligt är, att en stad med sådana fästningsvärk som Lübeck uppgafs utan motstånd af en fransk general, som hade reputation för kunskap och tapperhet, och med en garnison af 4,500 man. Om den i anseende till fästningsvärkens vidd hade varit otillräcklig att länge försvara dem mot en ordentlig belägring, hade mycken tid fordrats att anställa en sådan, att framföra groft artilleri, som vi saknade, och att kring staden öppna löpgrafvar. Emellertid kunde de danska trupper, som lågo i Kiel, de vid Middelfart och äfven de från Seland hafva hunnit fram, tillsammans 30- till 40,000 man, och nödgat oss att upphäfva belägringen och kunnat göra oss stridig eröfringen af Holstein m. m. Men staden skedde en stor välgärning, då den uppgafs, och i allmänhet gaf kronprinsens namn ej lust till motstånd.

Mot aftonen såg jag, att kronprinsen var i ett närbeläget hus. Jag gick dit och lyckönskade honom till Lübecks intagande blott med mödan att visa sig. Han frågade, om jag ville följande morgon förfölja danskarna med kavalleriet. Jag

svarade: »Ja, med mycket nöje», men tillade, att jag trodde mig kunna göra mer värkan, om jag finge med mig något ridande artilleri och litet infanteri att använda till patruller, där kavalleri ej kunde komma fram, men att det visserligen ej var sagdt som ett villkor, ty jag vore färdig att gå med blott tio man, om det befaldes. Kronprinsen sade: »Ni har rätt. — Adlercreutz, hvad skola vi gifva honom?» Adlercreutz, som ville utstyra mig väl, föreslog två batterier ridande artilleri och Lennart Reuterskiölds infanteribrigad. Kronprinsen biföll det, jag tackade och for att låta kavalleriet afgå till de nyss utsedda kvarteren i några byar, sedan jag gifvit det order, att det skulle vara samladt på landsvägen, som går till stadsporten, klockan 1/2 6 följande morgon.

Jag red nu till mitt kvarter och mötte på vägen en tysk, som var general i svensk tjänst, men befann sig i en ömklig belägenhet, så drucken, att han knapt kunde sitta på hästen. Jag beklagade, att han bar vår uniform. Det var eljes en man af förtjänst, han hade mycket studerat i krigsvetenskapen, vid flera tillfällen hade han visat tapperhet, men de, som följt honom, intygade, att han då alltid var nästan så beskaffad som nu. Jag märkte redan på afstånd hans tillstånd och galopperade fort förbi honom att slippa något samtal.

Längre fram hann jag en trumpetare, som beklagade sig, att den nämnde generalen hade hårdt öfverfallit honom med okvädinsord, dragit halft ut sabeln och hotat att hugga ihjäl honom, för det han ej visste namnen på några byar, som syntes i nejden. Väl var, att han ej hade slagit trumpetaren, hvilket sparade mig besväret att taga mig an hans sak, ty han hörde till kavalleriet. Om denne generals förhållande hade blott kommit af en händelse och blott inträffat en eller annan gång, hade det varit brottsligt att anteckna det. Men då det var en nästan ständigt fortfarande vana och sedermera än viktigare förbrytelser af honom förekomma, såsom i Eckernförde m. m., torde det vara nog att förtiga hans namn och blott tillkännagifva, att han ej var svensk.

Då jag kommit till mitt kvarter och hunnit somna, blef jag väckt af order. De innehöllo, att jag i stället för Reuterskiölds brigad skulle få en bataljon af Engelbrecktska regementet under befäl af en major Platen von Silentz. Denna

bataljon var nyss sammansatt af usla konvalescenter, komna från sjukhusen, och antalet utgjorde ej hälften af en vanlig bataljon. Befälhafvaren var känd som ej alldeles klok. Och i stället för två batterier af vårt förträffliga ridande artilleri, skulle jag få en fältkanon, så dålig, att den blott följde med för syns skull, och så känd i armén, att ingen ville hafva den med sig. Jag kunde ej begripa och kan ej ännu begripa orsaken, hvarför jag ej fick det, som var lofvadt. Sant är, att kanonerna svårligen kunnat på de elaka vägarna komma så fort som kavalleriet, men om jag funnit motstånd och striden mot en vida öfverlägsen styrka hade blifvit lång, hade ridande artilleriets ankomst, ehuru i några timmar fördröjd, kunnat afgöra segern. Infanteriet däremot kunde lättare än kavalleriet söka sig fram på bredden af de djupa vägarna.

Sedan general Bennigsen med en ansenlig styrka blockerade Hamburg, där hela Davousts armékår låg innesluten, fanns i landet ingen annan fiende än den, jag gick att förfölja eller kunde komma att möta. Hvad kunde det då skada att från vår armé på samma väg, där den måste gå, afsända en styrka, som kunde försäkra framgången af min expedition? Hvarföre i det samma kommendera lifregementsdragonerna (som jag trodde få med mig) att stöta till general Sandels division, som kom långt efter med hela den öfriga armén och ej kunde träffa någon fiende, förr än jag var slagen, men som äfven i den händelsen ej hade träffat någon, ty den danska styrkan på stället, ehuru vida öfverlägsen den jag förde, hade visserligen ej vågat möta hela svenska armén? Men snart förekomma lika stora, om ej större obegripligheter än dessa.

Jag satte mig i marsch något före klockan sex, ty jag ansåg meningen af konventionen vara, att garnisonen ej förr än den timmen fick förföljas från Lübeck, dit jag hade ett stycke väg. Men inom staden fann jag ett oväntadt hinder af en sådan trängsel, att den med yttersta möda kunde genomgås. Hela svenska armén hade fått order att klockan fem inrycka i staden. Den var nyss kommen och fylde alla gator. Emellertid hade min adjutant W. begärt och fått tillåtelse att fara till generalstabsexpeditionen, där han esomoftast höll sig, och att sedan få hinna upp kavalleriet bortom staden. Då jag efter mycken svårighet och tidsspillan kom-

mit ut igenom porten och hunnit en half mil därifrån, kom en ordonnans från högkvarteret med order. Det var sällan en glad syn, ty sådana innehöllo merendels något ledsamt. Jag öppnade dessa och läste följande: »Vid första afväg, som går åt höger till Plöen och Eutin, tager generalen af med kavalleriet och marscherar så fort, att fienden öfver den väg, som går från dessa ställen till Kiel, kan hinna *tourneras* och ett större antal fångar därigenom tagas.» Dessa order innehöllo en förstöringsdom för svenska kavalleriet och dess ära. Jag blef därvid utom mig af harm. Den kår, jag förföljde och efter orderna borde kringgå, var 4,500 man stark. Jag visste, att i Kiel lågo 7- till 8,000 danskar. Jag borde nu med 12- till 1300 man kasta mig emellan dessa två kårer, den ena mer än 3 gånger, den andra 6 gånger starkare än jag, bägge försedda med mer kavalleri än min hela styrka och med artilleri, hvilket jag saknade. Öppna fältet, nämligen sandfältet, upphör före den punkt, där jag skulle träffa Kielvägen, hvarpå vidtager odlad lerjord, indelad i fyrkanter, omgifna med vallar och häckar, där vägarna i denna årstid alltid äro djupa och knapt farbara. Jag fann äfven sedan, att där voro mest hålvägar med 6 till 10 alnars höga sidor och sådana, att hästbenen i dem sjönko ända till knäna. Man föreställe sig 12- till 1300 man kavalleri på ett sådant ställe med 4- till 5,000 fiender i ryggen och 7- till 8,000 i fronten, af alla vapen, med tillräckligt artilleri, och vi själfva utan möjlighet att med en förtviflad chock bryta oss fram på någondera sidan! Att nesligt gifva oss till fångar eller att utan ära stupa alla på stället, hade blifvit de enda utvägar, hvaremellan vi kunnat välja. Denna ställning visade sig lifligt för mina tankar. Man döme om min harm. Men jag läste vidare: »Likväl äger generalen att taga sitt parti efter omständigheter.» Med detta lyckliga *likväl* var meningen förmodligen den samma, som om där hade stått *för öfrigt;* ty begynnelsen af orderna var positiv, och till afvägen, som jag enligt dem borde följa, var blott några hundra alnar, då jag fick dem; inga nya omständigheter kunde således hafva förefallit, som bort förändra min marsch. Men oaktadt min grundsats, att order böra punktligt följas, hade jag strax vid första läsningen beslutat att icke följa dessa och häldre underkasta

mig att blifva satt för krigsrätt (hvarvid jag skulle hafva anfört, hvad här ofvan är sagdt om följden af orderna) än att vetande föra kavalleriet i oundvikligt fördärf. Nu var mitt beslut så mycket lättare att vidblifva.

Då jag kom nära afvägen, som jag genom kartan redan kände, framkom min adjutant W***, som varit vid generalstabsexpeditionen, och sade högt med sin fina och gälla röst: »Här går vägen till Plöen och Eutin. Herr generalen är så god och tar sitt parti.» Förargad däröfver att han kände de fördärfliga orderna, sade jag strängt: »Har jag frågat er? Har jag begärt edra råd? Så länge tills det sker, är ni så god och tiger.» Han red bort till köen af kolonnen att vara så mycket längre från mig, hvilket jag ej misstyckte. Jag fortsatte marschen på stora vägen till Kiel, hvilken danskarna hade följt. Min plan var att anfalla dem, så snart de kunde hinnas, och om det lyckades, oaktadt deras öfverlägsenhet, fullfölja segern så långt det lät sig göra. Men om jag blef tillbakaslagen, ärnade jag göra flera anfall och, då det ej mer kunde ske, invänta den framtågande svenska armén eller i nödfall retirera, tills jag mötte den. Så kunde något eller mycket vinnas, men ej mycket förloras.

Då jag var ett stycke framom den oftanämnda afvägen, vinkade jag till öfversten Bror Cederström, en ganska skicklig officer, chef för Mörnerska husarerna, som jag hade bestämt till avantgarde under hela expeditionen. Han kom till mig; då jag visat honom de sista orderna och sagt, hvad äfven han visste om fiendens ställning, frågade jag, huru han trodde det skulle hafva gått, om jag lydt det, som var föreskrifvet. Han såg upp åt himmelen och sade: »Ingen man hade kunnat komma tillbaka.»

Längre fram vid en by träffade jag den bataljon och den kanonen, som skulle följa mig. Men de fingo snart genom order en annan bestämmelse. Ett bevis, att W*** hade mig ovetande sändt en rapport till chefen för generalstaben, var, att order träffade mig på denna väg. Jag hade med flit ej rapporterat, för att ej blifva störd i mitt förehafvande genom ständigt kommande order. Då jag träffat fienden, ärnade jag rapportera utgången. Jag fick i stället två skvadroner af Schills husarer. I anseende till det långa uppehållet i Lübeck

och de svåra vägarna kom jag ej förr än i mörka natten till nejden af Segeberg, en liten stad, där till min förundran danska styrkan ännu var kvar, ehuru den haft 24 timmars tid att marschera från Lübeck, och detta ställe blott var 4 tyska mil därifrån. Men de hade kanoner med sig, och vägen, som sagdt är, var svår.

Här hade danskarna en förträfflig position, med Travefloden på sin högra flygel, det höga kalkbärget och en sjö på den vänstra och intet öppet fält för svenska kavalleriet till anfall. Detta hade varit i rörelse sedan klockan 6 om morgonen och var något tröttadt af de djupa vägarna, i synnerhet nära Lübeck. Jag beslöt således att låta det hvila i byar och att söka ett bättre tillfälle för anfallet. Danskarna hade till öfverflöd fältvakter och vedetter; patruller utgingo tätt efter hvarandra. Jag som vida underlägsen, hade ej mindre bevakning. Innan dagen fick jag rapport, att danskarna hade satt sig i marsch och dragit in sina förposter. Jag sände order till regementena att genast sitta upp och ställa sig i kolonn i samma ordning, som de ditkommit. Jag satte mig i marsch att förfölja, men fienden hade långt försprång.

Då jag kom till nejden af Gross Rönnau, var där en bro öfver Travefloden, som nära sitt ursprung ej är bred. Denna bro hade danskarna upprifvit, men virket var kvar, och jag lät återställa den så fort som möjligt. Det började dock att dagas, innan kavalleriet kom öfver den. En stund därefter, medan jag lät trafva smått att återvinna den förlorade tiden, upphann mig åter en ordonnans med order. Jag förvånades öfver den orubbliga föresatsen att aldrig låta mig i fred få utföra min expedition, utan ständigt bråka med nya föreskrifter, liksom jag behöft föras i ledband. Kronprinsen hade hufvudet fullt af den kinkiga politiska ställningen, hvari han sig befann, då utom ryska kejsaren alla de allierade monarkerna voro förbittrade däröfver, att han, skild från den stora armén, som gick att krossa Napoleon, nu gick att strida för sin egen sak och i Holstein taga Norge. Kronprinsen gaf förmodligen föga akt på de föreskrifter och förändringar, som dagligen företogos angående småsaker af chefen för hans stab. Denne var en ung man, som, uppfostrad vid tyska

akademier, hade kommit hem med en utländsk ton, som hade behagat vid hofvet. Han hade hastigt blifvit befordrad, likväl inom de lägre graderna, och hade som subalternadjutant visat sig fördelaktigt under 1808 års finska kampanj. Vid hemkomsten, med stöd af detta och af den gunst, han sedan åtnjöt vid hofvet, hade han blifvit än högre befordrad. Han framstälde sig väl och talade flera språk med lätthet och elegans. Nu hade han som chef för kronprinsens stab ett slags befäl öfver svenska armén, och den egenkärlek, som utgjorde ett af hufvuddragen i hans karaktär, hade däraf stigit till en omätlig höjd. Honom fattades ej ett slags förstånd och kunskaper, men förståndet hade mer lifighet än den rätthet, som fordras att väl använda kunskaperna, och hans resultater träffade framom eller vid sidan af målet, men nästan aldrig rätt på detsamma. Han hade därtill ett vildt och våldsamt lynne, ännu aldrig tämdt af motgångar. Flere generaler krusade för honom, jag aldrig. Däraf hade han blifvit mig hätsk, och förmodligen hade hans hat uppdrifvits af min fientliga adjutant W***, som var en af hans tillbedjare. Han bemödade sig att visa mig som oduglig, då han föreskref hvart steg, som jag skulle gå, hvarigenom äran blef hans, om jag lyckades, men i annat fall skulden kunde kastas på mig, som illa värkstält så visa föreskrifter. Men han misstog sig, jag gick min egen väg och lyckades. Men jag bör göra honom den rättvisa, att den kunskap, jag inhämtat om hans karaktär, då jag närmare lärt känna honom som mognad man, förvissar mig, att han med de första orderna under denna expedition ej haft för afsikt att sätta bort svenska kavalleriet för att störta mig, utan att han, ej seende följderna, blott velat lysa med den taktiska frasen: *tournera fienden* och lära mig den.

De order, jag nu fick, voro följande: »Vid första afväg åt höger marschera Smålands dragoner till Plöen och Eutin — — — och förväntar H. K. H., att herr generalen sätter svenska kavalleriet i respekt.» Jag kan ej neka, att jag nu skrattade till af harm. Af min lilla styrka togs bort ett regemente, och med detsamma fordrades, att jag skulle sätta svenska kavalleriet i respekt! Jag saktade marschen och sände en adjutant (ej W***) med befallning, att cheferna och några officerare af hvarje regemente skulle komma fram

till têten. De kommo; jag lät dem se orderna och sade: »Nu böra herrarna ej undra, att jag attackerar — likt eller olikt — om själfva helvetet stod öppet för oss.» Alla visade en brinnande ifver. Jag tillade: »Och det skall gå väl, ty vi äro svenskar och de äro danskar.» Jag gaf därefter chefen för Smålands dragoner order att marschera till Plöen och Eutin med den lilla instruktion, som generalorderna innehöllo, hvarpå hvar och en red till sitt ställe, och jag lät marschera i traf, tills åter en upprifven bro gjorde uppehåll. Sådant inträffade ofta, men vattendragen voro små och danskarna hade ej borttagit virket, förmodligen att ej göra invånarna skada. Det borttog likväl tid att återställa broarna, och jag måste låta trafva så mycket starkare, då jag kom öfver. På ett ställe, där ett bredare vattendrag mötte, gick jag in i ett slags värdshus, medan bron lagades, och begärde något att äta, ty sedan förra dagen, då jag tog en kopp kaffe, hade jag ingenting förtärt. Där fanns ingen mat färdig, men jag fick se en stor bulle hvetebröd; med en skifva af den jämte söt mjölk stillade jag hungern. Då jag ärnade stiga till häst, hade jag intet småmynt hos mig och gaf värden en riksdaler i silfver. Detta förvärfvade mig hans tillgifvenhet, han ryckte mig i rocken, förde mig litet afsides och sade »Nehmen Sie sich wohl in Acht für Bornhöft. Da wollen sie ihn bombardieren. Das haben sie alle gesagt.» Jag tackade för underrättelsen, steg till häst och trafvade skarpt, sedan jag kommit öfver bron. Efter en stund fick jag se på en upphöjd landsträcka en stor, marscherande fyrkant af danska trupper. Då jag nalkades och formerade linien med de trupper, som hunnit fram från den iståndsatta bron, som en gång hade gått sönder och gjort nytt uppehåll, sände danskarna några skvadroner husarer att flankera emot mig. Jag sände ungefär lika styrka emot dem under major von der Lancken vid Mörnerska husarerna, som med mycken skicklighet skärmytslade med dem och höll dem på afstånd. Emellertid hade jag hunnit till sänkan, där den långslutta höjningen började. Den stora fyrkanten syntes ej mer. Då mina flankörer gingo häftigare på de danska, retirerade dessa hastigt och försvunno. Medan jag sakta marscherade uppåt höjden, sände jag adjutanter, ordonnanser och slutligen äfven

trumpetare att påskynda truppernas framkomst, och några skvadroner ankommo efter hvarandra. Då jag kom på höjden, gaf jag hästarna tid att pusta och inväntade fler skvadroner, som dock ej kommo. Nu hade jag framför mig ett öppet, hårdt sandfält, som litet sluttade utför, ungefär 12- till 1400 alnar, till en odlad mark, kringstängd med vallar, framför byn Bornhöft, bakom hvilken marken höjer sig brant och ojämn.

I den nämnda byn hade fienden tagit ställning till försvar. De främsta jordvallarna, som utgjorde en front, bredare än hela min linie, voro tätt besatta med jägare. På hvardera sidan om en bred väg, som kom från byn, och på något afstånd från den stod en stor fyrkant af infanteri. Jag kunde ej med ögat säkert bestämma styrkan af dessa fyrkanter, men de syntes mig kunna utgöra minst 1,500 man hvardera. Mellan dem och vägen stodo på högra sidan polska ulaner, på den vänstra seländska husarerna. På den nämnda stora vägen stodo två 6 ℔:s fältkanoner och en haubits. Till försvar för dessa stod en mindre kolonn infanteri och bakom den ett högt beridet kavalleri, kalladt holsteinska ryttarna, äfven i kolonn. Ännu fyra kanoner voro fördelade mellan bägge flyglarna, och i byn stod en stor reserv. Allt detta syntes utgöra mer än de 4,500 man, som gingo från Lübeck. Också fick jag sedan veta, att ungefär 1,500 man, utgångna från Kiel till Neumünster, hade vid tidningen om svenska arméns frammarsch gått därifrån och förenat sig med den retirerande kåren. Om detta så förhöll sig, hade jag emot mig ungefär 6,000 man af alla vapen, och min styrka, som var framkommen på fältet, utgjorde 900 man, blott kavalleri, nämligen fyra små skvadroner Mörnerska husarer, två skvadroner Schillska husarer, två skvadroner skånska karabiniärer och en skvadron skånska husarer. Jag stälde blott de två skvadronerna af karabiniärer i andra linien som reserv, Mörnerska husarerna utgjorde min högra flygel, de Schillska centern och de skånska vänstra flygeln.

Då jag såg fiendens inneslutna ställning och att hans kavalleri, som stod mellan höga vallar i kolonn, var genom sin ställning overksamt, beslöt jag att anfalla, och den tanken flög mig åter hastigt genom hufvudet: »Vi äro svenskar och de äro danskar.» Men som företaget var ganska våg-

samt och kunde kallas förmätet, beslöt jag att ej spara mig själf. Jag hade därtill ännu ett skäl, nämligen: att som anfallet, om det skulle lyckas, borde ske med en sådan fart, att det kunde kasta förskräckelse i fiendernas hop, var det nödigt, att manskapet af anförarens efterdöme uppmuntrades därtill. I stället att vanligen vid kavallerichocker chefen rider i luckan mellan två skvadroner, satte jag mig med mina adjutanter och tolf ordonnanser ungefär 15 alnar framför den skvadronen af Mörnerska husarerna, som var midt emot den öppna vägen, där kanonerna stodo. Jag torde böra tillstå, att till denna oförvägenhet bidrog också en harm, uppdrifven till högsta grad genom alla order, jag fått allt ifrån begynnelsen af expeditionen.

Då jag fattat mitt beslut och intagit mitt rum, blef jag på en gång fullkomligt lugn. Jag lät med trumpeten återkalla flankörerna. Bror Cederström red mig närmast. En kronprinsens adjutant, baron Stjerncrona, som begärt att få följa mig, förmodligen sänd för att se, huru jag skulle bära mig åt, en fältmarskalkens adjutant, kapten Stjernschantz, och major von der Lancken, som hade fört flankörerna, följde mig äfven, så att min trupp ej såg obetydlig ut. Då jag trafvat smått framåt, gaf fienden eld med kanoner på ungefär 1,000 alnars afstånd; han sköt bogenskott och kulorna gingo öfver, äfvensom haubitsens. I detsamma började jägarelden från hela fronten, hvaraf ingen kula kunde hinna en tredjedel af vägen. »De äro rädda», sade jag åt Cederström. »Men vi måste skynda, att ej kunna få mer än ett drufhagelskott.» Jag kommenderade då »marsch, marsch», som repeterades utåt hela linien. Det var på ungefär 800 alnars afstånd från fienden. Galoppen börjades och ökades småningom. Jag red den redan omtalta hästen *Gubben*, som var rädd för skott och hoppade vanligen, men aktade dem nu alls intet. Jag släppte snart ut honom i fullt språng, och ju mer det sköts, ju mer ökades hans ifver, så att han slutligen så godt som skenade. Jag såg mig om några gånger och fann med nöje, att kavalleriet, långt ifrån att blifva efter, ökade farten i mån som jag ökade den, och att linien oaktadt så lång karriär var rak som vid en vacker paradexercis. Då vi kommo inom skotthåll, tycktes det blifva tämligen hett, men få kulor träffade; de

flesta hvisslade öfver våra hufvuden. Vi hade hunnit fienden nästan på trettio alnar nära, då kanonerna hunnit laddas med drufhagel och afskjutas. Drufhaglen spridde sig ej långt på så litet afstånd. Man kan föreställa sig, att danskarna hade syftat åt mig, som red främst och hade ordensplaque, men ehuru på så kort afstånd sköto de miste. Det ena drufhagelskottet träffade till höger om mig den skvadron, för hvilken jag red; där lågo några hästar och karlar sönderskjutna i en mölja. En skrotkula, skild från de andra, träffade i en arm Bror Cederström, som red helt nära mig, och han hjälptes af några ordonnanser ur elden genom närmaste skvadronluckan. Af en och samma tanke, nämligen den att farten kunde hejdas häraf, ropade i ögonblicket efter skottet major Lancken och jag *hurra*. Husarerna gåfvo då ett allmänt och förfärligt hurrarop och alla sporrarna höggos i hästarna, så att farten i sista stunden liknade det yttersta raseri.

Jag inträffade på vägen, där kanonerna stodo. Jag såg danskarna blekna och med konvulsiva griningar kasta sig på flykten. Två mina adjutanter, Lantingshausen och Hjalmar Mörner, togo den ena kanonen och haubitsen. Den andra kanonen kom undan, därigenom att hästarna skenade. Kavalleriet, som stod emot mig, i stället att kasta sig fram till strid, vände genast. Jag såg ingen officer; de hade alla begifvit sig åt köen, som nu blef têten af deras kolonn. De trafvade bort, men ej mycket fort, ty farten bestämdes af dem, som voro främst och som kommit ur faran. Mina husarer fingo således i sitt mak hugga ned en mängd af de eftersta. Jag stannade nu för att se, huru det gick i det hela. Öfver allt gick det väl. Mörnerska husarerna, hvilkas hästar voro öfvade att hoppa, hade på båda sidor om mig lätt kastat sig öfver de främsta jordvallarna, som voro låga. De danska jägarna, som trodde sig säkra inom dessa värn, blefvo till en del krossade under hästfötterna. Andra begåfvo sig på flykten, då de sågo oss nalkas med en så förfärlig fart. De frälste sig, då de kröpo öfver de inre, mycket högre jordvallarna, men de stannade ej där, utan försvunno. Seländska husarerna på fiendens vänstra flygel hade vändt likasom det större kavalleriet och förföljdes af yttersta skvadronen af de Mörnerska husarerna. Infanterifyrkanten på den sidan hade

lagt ned gevär, men jag kunde ej se den för häckar, som voro emellan. Min linie räckte ej till på den sidan, och jag trodde, att infanteriet hade flytt.

På fiendens högra flygel hade en del af polska ulanerna vändt; en del kastade sig fram, men då dessa sågo allt annat på flykten, hade de följt exemplet. En oförvägen bjässe bland dem kom likväl ridande i fullt sträck emot mig med fäld pik. Jag märkte det och beredde mig att med sabeln parera sticket, men då han kommit mig några alnar nära, kastade sig en af mina ordonnanser fram på hvardera sidan, och bägge höggo honom i hufvudet på en gång, så att han föll död till marken.

Schillska husarerna hade något senare kommit öfver vallarna och förföljde de flyende ulanerna, men skånska husarerna, som utgjorde vänstra flygeln och nu voro två skvadroner, hade stannat. Den fientliga infanterifyrkanten, som flyttat sig närmare vägen, hade åter upptagit gevären och besköt mig jämte en del af Mörnerska husarerna i ryggen. En del af de sistnämnda hade trängt fram i byn tillika med en trupp af skånska husarer, förda af d. v. major Horn emot chefens vilja (hvarom mer framdeles), och några Schillska husarer hade äfven kommit dit. Där föreföll en skärmytsel med något kavalleri, som dock snart retirerade. Infanterireserven, som var stark, hade redan retirerat därifrån uppåt höjderna bakom byn. Det är troligt, att franske generalen l'Allemand en stund var tagen af Mörnerska husarerna, men som han ej var klädd i uniform, bevakades han vårdslöst och fick tillfälle att komma undan med en förträfflig häst, som ingen kunde upphinna. Nu var allt, hvad vi hade emot oss, på flykten utom de ofvannämnda fyrkanterna, som jag ej hade tid att låta anfalla, emedan de trupper, jag hade med mig, behöfdes att hindra kavalleriet och reserven att sansa sig och åter anfalla oss. Men sedan de voro aflägsnade, återkallade jag Mörnerska husarerna och de öfriga, som voro i byn. Jag ville ej låta dem fördjupa sig i de svåra hålvägarna, där de lätt kunde blifva tagna.

I detsamma fick jag rapport af Stjerncrona, som jag anmodat att från ställen, där den kunde synas, hafva ögonen på höjden bortom byn. Han sade mig, att fientliga trupper började samlas där och draga sig åt sidorna, hvarifrån

de kunde komma mig i ryggen. Fienden var, oaktadt mycken förlust, ännu flerdubbelt starkare än jag. Efter en mängd attacker i spridd ordning voro mina trupper, mest Mörnerska husarer, i största oreda och fylde nästan en något öppen plats i den sänkta marken näst framför byn. Det var nu högst angeläget att föra dem till en plats, där de kunde ordnas och fritt röra sig till nytt anfall, om det behöfdes. Jag beslöt då att föra dem tillbaka till fältet, där första anfallet skedde, strax utom fyrkanterna; framåt fanns ingen öppen plats. Jag ropade: »Höger omvänder er — följ med.» Mörnerska husarerna gjorde det icke. De ville icke gå tillbaka. Jag ropade: »Det är ta mig — icke för att fly. Vi ha ju ingen fiende emot oss — höger omvänder er.» De lydde dock ej. I detsamma kom jag ihåg, att de alltid kommenderades på tyska. Regementet var från första uppsättningen tyskt, och ehuru där nu blott funnos några få tyskar, hade det hela bibehållit en anstrykning däraf. De svenska bonddrängar och andra, som antogos, måste lära sig af kamraterna att bryta på tyska. Jag ropade då: »rechts umkehrt euch», och de lydde, hvarpå jag red i sträckt galopp till fältet, som var fem till sex hundra alnar därifrån.

Emellertid hade de nämnda fyrkanterna stält sig i *haye* på hvar sin sida om vägen, inom höga sidovallar, hvarförutan de skulle hafva blifvit krossade under hästfötterna. Nu stodo de säkra på 30 till 40 alnars afstånd från hvarandra och underhöllo en jämn häckeneld, men sköto illa. Jag ökade farten till det yttersta och kom igenom med mindre förlust än jag möjligen kunnat hoppas. Som jag hade ordensplaque på bröstet och trekantig generalshatt, den enda i hela kåren, siktades utan tvifvel mest på mig, och det var detta, som frälste mig, ty gevären voro troligen mycket hårdtryckta, och innan skotten foro, var jag förbi. Mina adjutanter, som följde mig tätt, blefvo också fria utom en, som jag antagit för dagen, kornett Rosen vid karabiniärerna, hvars häst blef skjuten. Men af de tolf ordonnanserna, som följde efter dem, var ej mer än en eller två, som ej själf blef skjuten eller sårad eller förlorade sin häst — ett bevis, hur långt skotten dröjde efter tryckningen.

Då jag kommit fram på fältet och var ur elden, ropade

jag: »halt», red ett stycke tillbaka mot vallarna och kommenderade: »formera linien — fronten mot fienden.» Med otrolig hastighet formerades linien, i synnerhet af Mörnerska husarerna, som kommit likt en bisvärm, men i ögonblicket stodo liksom till parad. Jag red till dem, tackade och berömde dem för deras tappra förhållande, hvarpå de upphäfde ett långt och häftigt hurrarop. Under detta såg jag på de danska trupper, som hade trädt fram på höjden bakom byn och som härifrån syntes ganska väl. Vid det starka hurraropet vände de och skyndade bort. Min adjutant W*** hade emellertid fått fram en del af en karabiniärskvadron att falla på de danskar, som hade beskjutit oss vid återfärden. Major von der Lancken hade kommit dit i detsamma och fick fram resten af skvadronen. Danskarna hade skjutit några få skott, hvaraf ett hade träffat standarföraren, och standaret föll på marken.

Ryttmästar Rosencrantz kastade sig af hästen, tog upp standaret och förde det sedan. Men då danskarna sågo min linie formeras emot dem, begåfvo de sig på flykten. Många blefvo dock tagna till fånga. Jag sände genast ett detachement att rekognoscera byn och höjderna där bakom. Snart fick jag rapport, att ingen fiende fanns där eller långt fram på vägen, som går därifrån. Nu var således segern vunnen och fullkomlig på vår sida.

Helt oförmodadt fick jag främmande vittnen till denna träffning från början till slutet. Då jag nyss hade formerat linien, men ej börjat karriären, såg jag bortom min vänstra flygel två skvadroner nalkas. Jag sände en adjutant med en patrull att rekognoscera dem och fick veta, att de voro hannoveraner af öfverste Witzlebens regemente, som hörde till general Walmodens kår. De ville förena sig med mig, men hindrades af en kärraktig bäck. Flere gånger försökte de att gå öfver densamma, men hästarna sjönko i gyttjan, så att de med möda kunde uppdragas. Slutligen redo de upp på en höjd, där de kunde se allt, som föreföll på slätten och framför byn.

Jag besåg hastigt stridsfältet, ehuru det redan börjat mörkna. Innanför vallarna vid vägen, där jag återförde Mörnerska husarerna till fältet, låg en mängd af skjutna danskar.

Medan de sköto efter oss, som foro fram, hade de glömt, att deras egna trupper stodo midt emot hvarandra på ett afstånd af 20 till 30 alnar. Att de döda danskarna voro skjutna af sina egna, var så mycket säkrare, som vi under hela affären ej hade skjutit ett enda skott utom under skärmytseln i själfva byn, där något sköts å ömse sidor. På fältet såg jag ett ej stort antal svenska husarer döda. Jag befalde, att alla blesserade skulle föras till byn Dalldorff, näst bakom stridsfältet.

Ett stycke framom jordvallarna lågo två officerare, ryttmästar Planting Bergloo och kornett Kock vid Mörnerska husarerna, dödskjutna. Att se bekanta döda, dem man nyss sett vid full hälsa, gör ett djupt intryck. Dessa tappra officerares lik blefvo förda till Segeberg och där med militärisk heder begrafna. Öfversten baron Bror Cederström hade blifvit sårad af en skrotkula i högra armen öfver armbågen i det tjocka, seniga, som är inåt lifvet, men så lyckligt, att ingen benpipa var skadad. Några senor voro dock vidrörda, hvaraf han först efter ett par dagar led svåra plågor, men blef efter någon tid fullkomligen läkt. Löjtnant Königsfelt vid karabiniärerna var lindrigt blesserad. Af underofficerare och manskap voro:

	Blesserade:	Döda:	
Af skånska husarerna	1	1	
» karabiniärerna	14	5	
» Mörnerska husarerna..............	34	13	
» Schillska husarerna	5	2	
En ordonnans af Smål. dragoner	1		
	55	21.	Summa 76.

De öfriga skjutna eller sårade ordonnanserna äro inbegripna i regementenas förluster.

Hästar, svårt blesserade och döda: 128.

Fiendens förlust har jag ej noga kunnat uppgifva. I någon dansk tidning skall den hafva varit uppgifven till 200 döda och blesserade. Om natten efter träffningen afsände jag till högkvarteret, jämte en kort, hastigt skrifven rapport om träffningen, 200 fångar jämte 2 kanoner och 1 haubits, som aflämnades mot kvittens. Jag befalde, att öfversten baron Thott med skånska husarerna, som varit overksamma

och minst lidit, skulle tillika med Schillska husarerna besätta byn Bornhöft, där utsätta fältvakter framför sig, tätt utsända patruller och hastigt låta mig veta, om något fientligt märktes. Om han blefve anfallen af öfverlägsen styrka, skulle han retirera till öppna fältet, dit jag genast skulle komma med den öfriga styrkan. Jag själf tog mitt kvarter i Dalldorff, nära begynnelsen af det öppna fältet, med Mörnerska husarerna och karabiniärerna. På bägge ställena fanns öfverflöd af hö och hafre, så att hästarna fingo hämta sig efter den förra dagen, mödosam för alla, men i synnerhet för Mörnerska husarerna.

Jag var trött, mindre af kroppens mödor — ehuru jag hade suttit till häst från morgonen före dagningen till nattens början, hade mycket trafvat och gjort långa karriärer — än af sinnets spänning, ty en befälhafvare, af hvilken allt beror, måste utan uppehåll använda själens krafter och fästa en ständig uppmärksamhet på allt att kunna afhjälpa egnas fel, begagna fiendens, draga fördel af lyckan och motvärka fiendens bemödanden. Förmodligen ske vid alla krigstillfälligheter många fel, som å ingendera sidan märkas eller begagnas. Lycklig den anförare, som begår de minsta, men märker och begagnar de mesta hos sin fiende. Sorgligt är, då någon underbefälhafvare af feghet, oförstånd eller hvad orsak som hälst ej uppfyller sin skyldighet och lämnar en lucka i anfallet, som kan hafva olyckliga följder. Sådant hände vid Bornhöft, ehuru följden endast blef ett mindre antal tagna fångar och en senare afgjord seger.

Chefen för det kavalleriregemente (hvaraf fyra skvadroner bort utgöra min vänstra flygel i attacken, men hvaraf två endast framkommit) stannade och kommenderade *halt* under karriären, då han nalkades jordvallarna på fiendens front, som ej voro högre än de öfriga på hela linien, hvilka af alla andra trupper utan minsta svårighet öfvergingos, ty dessa vallar voro i sig själf låga, bestodo af lös sand, så att de af tiden voro degraderade och de på dem planterade buskarna nedfallna och till det mesta borttagna till bränsle. Då han där stannade, hade den danska infanterifyrkanten, som stod på den sidan, lagt ned gevär, men då ingen kom att taga den till fånga, repade den mod, upptog åter gevären, nalka-

des vägen och sköt på de trupper, som gjort chocken, hvilket ej bör tadlas.

Emellertid stod denne chef med sina två skvadroner alldeles ovärksam. Hans närmaste man i regementsbefälet, öfverstelöjtnant Henrik Reinhold Horn, blef häröfver uppbragt och frågade: »Skola vi stanna här, då generalen kommenderat *marsch marsch?*» Men chefen svarade: »Fan må rida öfver vallar.» Då sade Horn: »Följ med gossar», red själf öfver vallen och följdes af de närmaste. De öfriga hade förmodligen dels ej hört honom, dels stodo de tvehågsna mellan lydnaden för chefen och den tappres röst. Horn for fram ända in i byn och deltog i skärmytseln med fienden, tills den blef alldeles fördrifven därifrån. Chefen, oaktadt detta och fastän han såg högra flygelns och centerns framgång, stod kvar på samma ställe, ovärksam och säker för faran ända till slutet af affären. Det är obegripligt, hvilken försoffning af alla kroppens och själens förmögenheter kan värkas af fruktan, då man öfverlämnar sig däråt.

Denne chef hade ett ganska militäriskt utseende och kanske de tappraste mustascher i hela vår armé. Han hade uppdrifvit sitt regemente till en värklig höjd i klädsel, sadling och betsling och hvad ej alltid följer därmed — äfven i exercis. Han bar ett gammalt och lysande namn och hade däraf ett högmod, som jag ej hade trott kunna tillåta ett fegt och nesligt förhållande. Han yrkade den satsen, att en husar bör vara vindböjtel för att därigenom blifva tapper. Att denna följd ej inträffat hos honom, bevisade han klart vid Bornhöft. Det var han, som vid Charlottenburg blef allvarsamt tilltalad af mig, då hans regemente hade börjat plundra. Att jag nu ej lät arrestera honom och ställa honom för krigsrätt, som han väl hade förtjänt, skedde af en viktig orsak. Svenska armén hade under hela kriget ej fått deltaga i någon större eller mindre träffning. Och tyskarna ansågo oss därför med det djupaste förakt, likasom det hade varit vår skuld. Om nu vid den enda affär, där vi segrat på öppna fältet, det blefve genom en krigsrätt allmänt bekant, att en regementschef hade svikit, skulle det hafva ökat svenska namnets oförtjänta vanära. Och som jag ändå hade vunnit, låddes jag, som jag ej hade märkt händelsen. Men den blef ej obekant för kron-

prinsen. Likväl blef efter krigets slut denne man befordrad till generalmajor och kommendör af svärdsorden. Än mer: efter dåvarande kronprinsens uppstigande på tronen blef han ensam bland alla svenska generaler vald att medfölja den nuvarande tronarfvingen på en viktig resa åt södra Tyskland och blef allt framgent bemött med mycken nåd vid hofvet, tills han förgick sig mot en officer af hans regemente på ett sätt, att han själf måste taga afsked ur armén.

Sedan jag låtit mina adjutanter inspektera fältvakterna framför Bornhöft och vidtagit sådana försiktighetsmått, att jag ej kunde blifva öfverrumplad i byn, där jag låg, sof jag godt till följande morgonen i dagningen, då jag satte mig i marsch att förfölja fienden, likväl utan hopp och, jag bör tillstå det, utan mycken önskan att hinna honom i en trakt, där jag med blott kavalleri ej kunde göra honom någon skada, men han, med infanteri och kanoner, hade kunnat göra mig mycket ondt. Strax bortom Bornhöft började de djupa och sanka hålvägarna, där hästarna ofta trampade ned sig i leret till knäna. Och detta fortfor mer än hälften af vägen till Kiel. Vädret var mulet med stark dimma. Om fienden lämnat några kanoner i bakhåll på de ställen, där de från höga bräddar kunde bestryka en lång sträcka af vägen, och hopar af infanteri på flera tjänliga och för mig otillgängliga ställen, kunde han till stor del hafva förstört min lilla styrka. Jag marscherade med alla försiktighetsmått, ett litet avantgarde med spets framför och sidopatruller af ryttare till fots, med en pistol hvar och en, för att kunna gifva tecken, om fienden syntes. Jag väntade, att han skulle hafva gjort, hvad jag i hans ställe visserligen ej hade försummat, nämligen att söka hämnas föregående dagens olycka genom begagnande af en lokal, den svenska kavalleriet nödvändigt måste genomgå, och där det var paralyseradt. Om det först fått fördjupa sig i hålvägarna och då stött på en väl stäld fiende, hade det bort anse för en lycka att kunna retirera, ehuru med mycken förlust, och detta hade utplånat fördelen af gårdagens strid. Men ingen fiende förmärktes.

Flera bäckar, hvilka om sommaren voro torra, hade nu forsande vatten, men alla broar voro upprifna. Somliga måste återställas, somliga bäckar kunde öfvervadas. Då jag hunnit

något öfver en mil från Bornhöft, anmäldes en parlamentär från fienden, kvarhållen af en sidopatrull. Han ville lämna mig ett bref, hvarpå han begärde svar. Jag sände en adjutant att hämta brefvet och tillsäga, att parlamentären skulle vänta svaret. Brefvet var från chefen för generalstaben hos prins Fredrik af Hessen, som var högste befälhafvare för danska trupperna i härtigdömena. Där föreslogs genast ett stillestånd på stället och försäkrades å prinsens vägnar, att konungen i Danmark vore böjd att vid en fredsunderhandling ingå i alla villkor, som med billighet kunde fordras. Jag svarade, att jag ej hade order att ingå i någon underhandling, att jag skulle genast afsända brefvet till vår kronprins och meddela svaret, när det kom, men att jag emellertid måste förhålla mig, lika som hade ingen proposition blifvit gjord.

Jag fortsatte nu min marsch med mer och mindre svårighet och hann vid mörkningen till byn Postfeld. Det regnade nu starkt. Årstiden fordrade att taga kvarter under tak. Postfeld ligger ett stycke framom en sidoväg, som kommer från Preetz, en liten stad, där jag visste, att 1,500 man danskar voro förlagda. Jag hade önskat att taga kvarter i en by hitom korsvägen, hvarigenom bevakningen mot anfall i natten blefve lättare, men en sådan by fanns ej nära.

Som Postfeld ligger emellan södra ändarna af två sjöar, kunde med ett par fältvakter och täta patruller positionen betryggas. Och ehuru jag ej ville lita därpå, hade jag nog funnit, att danskarna ej voro stämda till offensiven på denna sida, då de låtit mig utan motstånd gå igenom en så svår mark för kavalleri. Under natten träffade mina patruller dem från Preetz och växlade några skott, men utan värkan. Mot morgonen fick jag rapport, att förposterna framför Preetz voro indragna och att den där förlagda styrkan hade uppbrutit och tagit vägen åt Kiel. Nu hade jag fiendens hela styrka samlad emot mig i Kiel, men den var mig ojämförligt öfverlägsen — öfver 11,000 emot 1,200. Jag marscherade åter i dagningen, men uppehölls ofta af upprifna broar. Då jag nalkades trakten af Kiel, måste jag använda alla möjliga försiktighetsmått, och det oaktadt kunde jag hafva blifvit tvungen åtminstone till återtåg med förlust, om fienden velat begagna sina omätliga fördelar. Det är sant, att kavalleriet

ej behöfver räkna mängden, då det kan göra anfall med förtviflad häftighet. Men då lokalen gör detta omöjligt, är kavalleriet olyckligt, hvarför det bör, om möjligt är, undvika att i fiendens närvaro inlåta sig i sådan lokal. Under denna marsch togs till fånga en mängd af tränörer, eftersläpare, funna dels i byar, dels på vägarna, och som gåfvo sig utan motstånd.

Då jag kom närmare Kiel och uppehölls af en upprifven bro, lät jag, så snart det kunde ske, några de skickligaste partigängarna af Mörnerska husarerna gå öfver och särskildt en om en smyga sig fram att rekognoscera belägenheten och de trupper, som kunde finnas utanför staden. Jag fick rapport, att på andra sidan bäcken, där löfskogen upphörde, var en öppen ängsmark och vid ändan däraf en djup *ravin* med vatten uti, hvarifrån uppsteg, öfverallt så godt som tvärbrant, en höjd af 15 till 20 alnar, öfver hvilken på en platå stod en linie af alla vapen med flera kanoner, som jämte infanteriet kunde beskjuta hela slätten jämte stället, där jag skulle debouchera. Man förlåte, att jag nyttjar främmande konstord, då de ej kunna öfversättas. Fiendens ställning var förträffligt vald; sänkningen och branten kunde ej öfverstigas och således linien ej anfallas. Om jag gick fram, kunde jag utan ändamål förlora en stor del af mitt folk.

Jag red själf något fram att se, om jag ej genom omvägar kunde komma upp på platån och taga fienden i flanken, men äfven detta kunde få en olycklig utgång, då fienden hade bakom linien en styrka, så mångdubbel emot min. Under det jag besinnade mig och betraktade nejden på bägge sidor, fick jag rapport, att den fientliga linien på höjden hade hastigt kastat sig in åt staden och försvunnit. Jag gissade då värkliga förhållandet, som var, att medan den framsatta linien stod på höjden (vid Dorffgarten), hade den öfriga styrkan defilerat ur Kiel och en half mil därifrån gått öfver Eyderkanalen. När detta nära var fullgjordt, hade den framsatta linien hastigt kastat sig tillbaka och äfven gått öfver kanalen, hvarefter den upprifvit och förstört vindbryggorna och (hvilket jag sedan fick veta), då den ej kunnat så hastigt, som man trodde sig behöfva det, medföra sina fyra bronskanoner, de samma som undkommo vid Bornhöft, kastat dem i Eydern. Dessa dispositioner hade varit förträffliga, om

danskarna varit förföljda af en öfverlägsen makt. Mot knapt en tiondedel af deras styrka och i en sådan mark synas de hafva varit något öfverflödiga. Jag marscherade nu fram på fältet och mötte snart deputerade från Kiel, som inbjödo mig till staden och medförde nycklarna till portarna. Jag tackade dem och lofvade att komma och hvila där åtminstone öfver natten.

Men af samma känsla som Vergilius yttrar: *Sed timeo Danaos* (tag bort a i andra stafvelsen och namnet passar här) *et dona ferentes*, sände jag en skvadron att rekognoscera staden jämte vägen till Eydern, och patruller åt landsidan att forska, om där kunde ligga några trupper i försåt. Men allt befanns riktigt och säkert. Det hade emellertid mörknat alldeles och regnade starkt. Jag befalde, att den strängaste ordning i staden skulle iakttagas och ingen den minsta plundring vid hårdt straff tillåtas, hvarpå jag marscherade in klockan ungefär 8 om aftonen. Jag möttes af hurrarop och fann de flesta husen illuminerade. Ordentlig inkvartering var gjord för trupperna, och jag visades till mitt kvarter hos en enkegrefvinna Holstein, där jag blef ganska artigt emottagen. Deputationer kommo från magistraten och universitetet att komplimentera och bedja om beskydd och förskoning för staden.

Jag svarade de förra, att jag hoppades, det de skulle snart finna, att ingen nation är mildare mot obeväpnade än svenskarna, att jag för öfrigt ville begagna min högste befälhafvares ord, då han ryckte in i en stor stad: »kan jag ej göra er godt, vill jag åtminstone göra er så litet ondt som möjligt.» De senare bad jag fortsätta sitt ädla yrke, ungdomens bildning och människosläktets upplysning, och försäkrade dem, att de på intet sätt skulle oroas af svenske krigare. De gingo bort, alla ganska nöjda, och sedan jag legat där med svenska kavalleriet nära en vecka, var allmänna rösten i staden, att svenskarna behandlade den bättre än danskarna, som lyda under samma krona och kunna anses som deras landsmän. Redan första dagen efter min ankomst öppnades alla bodar, och handeln inom staden gick sin vanliga gång.

Genast efter inmarschen i Kiel utsände jag ett detachement med ett par officerare, något kunnige i militär byggnadskonst, dem jag valde på chefernas uppgifter, att åter-

ställa bron öfver Eyderkanalen, som af danskarna var upprifven. Jag befalde dem att så fort som möjligt där kasta en sådan bro, som af kavalleri kunde öfvergås. De fingo tillåtelse att, ifall virket till förra vindbryggan ej fanns, som nu var fallet, begagna materialbodar, som pläga finnas vid kanaler, eller andra uthus af trä, som voro nära till hands. Jag måste hjälpa mig som jag kunde, ty jag hade ingen ingeniör eller pontonierofficer med mig. Natten var mörk och ett fortfarande starkt regn ökade svårigheterna. Jag hade ock befalt de utsända officerarne att inhämta underrättelser om den väg, danskarna tagit, sedan de gått öfver kanalen, och, om möjligt var, hvart de ämnade sig. Om allt detta skulle sändas mig rapport.

I staden hade jag snart fått veta, att fienden tagit vägen, som går åt Eckernförde, men om hans vidare bestämmelse kunde ej fås någon underrättelse. Jag sände genast en officer att uppsöka general Wallmodens kår, som skulle ligga några få mil till vänster om mig på denna eller andra sidan Eydern, och lämna generalen ett bref från mig af innehåll, att jag den 7 december upphunnit den retirerande fienden, som tagit ställning vid Bornhöft, och drifvit honom på flykten, så att han en dag förr än det var ämnadt hade kommit till Kiel; att jag förföljt honom ända dit, hvarpå han, med hela den styrka, som där fanns förut, tillsammans omkring 11,000 man af alla vapen, samma dag då jag skref, den 9 om aftonen, hastigt gått öfver Eyderkanalen och därifrån tagit vägen, som går åt Eckernförde, men att, som broarna voro upprifna, jag ej kunnat utforska, hvad riktning han sedan tagit, hvilket allt jag bort låta generalen veta. Jag hade förut, under marschen till Postfeld, afsändt en officer till samma general, men denne hade ej träffat honom. Den senare kom fram och lämnade brefvet om natten. Följande morgonen något efter klockan 8 fick jag order från fältmarskalken, att jag med kavalleriet skulle taga en position från Preetz till Schönhorst, 2 mil tillbaka från Kiel, att betäcka svenska arméns frammarsch. Orderna kommo med kapten Stjernschantz, som farit från Dalldorff med min rapport till fältmarskalken om träffningen vid Bornhöft. Jag svarade nu med honom, att då dessa order utfärdades, hade förmod-

ligen min rapport, att jag besatt Kiel, ej hunnit framkomma; att fienden med hela sin styrka gått öfver Eyderkanalen, hitom hvilken jag kunde ansvara, att ingen fiende fanns; att jag bevakade stranden på denna sidan och säkrare kunde så betäcka arméns frammarsch, än om jag drog mig tillbaka inåt landet, då fienden osedd kunde åter gå öfver floden; att jag därför vågade afbida ytterligare order, innan jag lämnade en så fördelaktig position.

Jag rapporterade, att en bro öfver Eyderkanalen i stället för vindbryggan, som fienden upprifvit, vore färdig att öfvergås kl. 9 till 10 f. m; men att sedan min bestämmelse blifvit att betäcka arméns frammarsch, ginge jag ej öfver kanalen utan att få order därtill. Om eftermiddagen fick jag svar, att jag gjort rätt och att jag nu borde låta kavalleriet hvila ut i Kiel efter så väl förrättad expedition. Mot aftonen kom en del af lifgrenadiererna med ett par kanoner till Kiel. Sent beordrade att understödja mig, hade de gjort en ganska hastig marsch, men behöfdes nu ej mer, och jag bör anse som en förmån de trupper jag ej fick eller som togos ifrån mig, ty ju svagare jag var, ju öfverlägsnare fienden, ju större var lyckan att hafva slagit honom.

Från Kiel sände jag en utförlig rapport på franska till kronprinsen, där jag ock anmälde till belöningar alla dem, som utmärkt sig: nämligen öfversten baron Cederström, som var mig närmast i chocken, tills han blef sårad, baron Stjerncrona, adjutant hos kronprinsen, Stjernschantz hos fältmarskalken, mina adjutanter Weidenhjelm, som förde fram en del af en karabiniärskvadron mot danskarna, som skjutit oss i ryggen, baron Lantingshausen och grefve Hjalmar Mörner, hvilka bägge togo en kanon vid själfva chocken. Den senare hade ett förundransvärdt anlag för målarekonsten; efter freden for han till Italien, har allt sedan vistats i Rom och är nu en erkänd artist. En antagen adjutant för dagen, kornett von Rosen vid karabiniärerna, fick sin häst skjuten, låg under den en stund, hjälptes upp af sin kamrat, kornett Hoffberg och kom sedan till mig ridande barbacka på en häst, tagen på fältet. Af Mörnerska husarerna hade d. v. major Plomgren kommenderat regementet, allt sedan Cederström blef blesserad. Major von der Lancken hade först skickligt anfört flankö-

rerna mot fienden, sedan följt mig i chocken, ropat hurra i den afgörande stunden och slutligen med den kraft, som är honom egen, fört fram emot fienden, som besköt mig, resten af karabiniärerna, hvaraf blott en mindre del velat följa Weidenhjelm. Af samma Mörnerska husarer hade ryttmästaren Ernst v. Platen, som förut genom en klokt anstäld och ovanligt hastig marsch hade sökt sig väg mellan fientliga kårer, fört fram order från kronprinsen till någon af de tyska generalerna och kommit tillbaka utan förlust med väl vårdade och ej uttröttade hästar; ryttmästarne baron Gyllenkrook och Eklund, löjtnanterna Bille, grefve Barck — som förut utfört en dylik expedition som Platen och lika väl —, Cervin, Ysedom, Ehrensteen, Cronacker och för öfrigt hela officerskåren af detta förträffliga regemente. Af skånska husarerna major Horn, som då hans chef kommenderat *halt*, fick med sig en trupp, red med den öfver vallarna m. m., som redan är sagdt. Vid karabiniärerna ryttmästaren Rosencrantz — som upptog det fallna standaret —, löjtnanterna Königsfelt (blesserad) och Rosencrantz. Alla ofvannämnda officerare fingo svärdsorden eller medaljen eller en grads befordran.

Jag hade velat anmäla till officersfullmakt en liten volontär vid namn Annerstedt, 14 till 15 år gammal, hvars mor hette Cederström och var nära besläktad med chefen för Mörnerska husarerna, som tog vård om honom och hos hvilken han gjorde tjänst som ständig ordonnans. Nyss förrän jag började karriären, sade Cederström till honom: »blif tillbaka och se efter mina handhästar.» Cederström, åt hvilken gossen var anförtrodd af sina föräldrar, ville ej onödigtvis utsätta honom att blifva skjuten. Denne såg därvid ganska ond ut och svarade blott *ja, ja*. Men då elden börjat, då karriären var i gång, och jag vände mig att se, huru den gick, såg jag honom bland mina ordonnanser. Han red en liten rask, svart häst och blef ej efter i loppet. När Cederström blef sårad, var gossen framme, kastade sig af hästen, som hölls af en husar, hjälpte till att med en halsduk förbinda sin chefs arm, var strax åter till häst och följde mig, tills framgången var afgjord, hvarefter han skyndade att uppsöka sin chef i Dalldorff och blef hans trogna sjukvakt, så länge han det behöfde. Allt detta väckte hos mig en aning,

att det borde blifva något godt och stort af denne gosse, och jag fattade en innerlig tillgifvenhet för honom. Men då jag sade Cederström, att jag ville anmäla honom till officer, bad han enträget, att jag ej skulle göra det, och anförde till skäl, att det skulle göra honom högmodig och hejda hans framsteg i de yrken, som fordras att utgöra en fullkomlig krigare. Jag trodde mig böra vika för dessa skäl, ehuru ej öfvertygad, att de voro grundade. Jag visste, att den unge Annerstedt hade ovanliga egenskaper, bland annat lättheten att begripa halfsagda meningar, att på den minsta anvisning finna vägen, ehvart han skickades, att minnas och kunna beskrifva belägenheten, där han for fram, m. m. Också utsändes han alltid af Cederström, när det fordrades pålitlighet och uppmärksamhet. Jag tror, att Cederström hade orätt att hindra hans tidiga befordran. Geniet aftynar, om det för länge afstänges från sin rätta värkningsbana. Om Torstenson ej som page blifvit skickad af Gustaf Adolf och efter fiendens oväntade rörelse förändrat de order, han hade att föra, om han ej därefter blifvit hastigt befordrad till de högsta graderna i krigstjänsten, hade han förmodligen ej blifvit Torstenson. Annerstedt är ännu (år 1828) subalternofficer och fortfar att uppföra sig väl, men ingen vet, hvad han kunnat blifva.

För underofficerare och manskap fick jag 80 tapperhetsmedaljer åt sådana, hvilkas anspråk voro bevittnade af officerare eller kamrater. En hade dödat eller satt ur stånd att strida tio danskar, och det var af officerare och kamrater fulleligen intygadt. Jag har varit nog vidlyftig vid uppräknandet af de stridandes förtjänster, hälst de äfven finnas i tryckta rapporter och berättelser, men jag tror en anförare ej kan för ofta upprepa dem, ty hvad är han utan sina truppers mod, deras lydnad och deras kraft? Man säger vanligen: »den generalen har segrat där.» Jag tror, att man borde säga: »den armén eller den kåren under den generalen har segrat.»

Under tiden hade general Wallmoden den 5 december om natten, eller sist den 6 om morgonen, kunnat och bort veta, att Lübeck kapitulerat och att danska garnisonen retirerade åt Kiel, där en större styrka var församlad, hvilket ej häller kunde vara honom obekant. Medan han gick åt

Kluvensik, där öfvergången öfver Eydern var honom öppnad af general Dörenberg, hade han afsändt på rekognoscering de två skvadronerna af Witzlebens regemente, som den 7 vid Bornhöft ville, men ej kunde förena sig med mig. Om natten till den 8 borde han således hafva vetat, att danskarna aftonen förut blifvit drifna från Bornhöft, och, i stället att hvila där en natt, hafva skyndat till Kiel, där hela styrkan var församlad och borde tros gå undan öfver kanalen, om ej för mitt kavalleri, som det skedde, åtminstone för den efterkommande svenska armén. Han borde hafva slutit, att en dansk armékår af 11 eller 12 tusen man skulle vara i rörelse på andra sidan Eydern. Då Wallmoden gick öfver denna flod till Sehested, borde han således hafva samlat sin styrka i stället att låta Dörenberg med 2,000 man gå till Eckernförde, Tettenborn med lika antal kosacker gå framåt på annat håll, och Vegesack med sin division blifva efter utan order att skynda fram, hvarför denne general hvilade på denna sidan Eydern och satte sig ej i rörelse, förr än han hörde skotten af en börjad strid, men kom för sent. Med så skingrad styrka blef Wallmoden den 10 öfverrumplad af danskarna, som den 9 hade gått öfver kanalen och enligt mina underrättelser följt vägen till Eckernförde; men de hade stannat vid Gottorp och följande dagen kastat sig med hela styrkan till Sehested för att göra sig väg till fästningen Rendsborg och där innesluta sig.

Jag har sedan fått veta, att danska trupperna, som från Bornhöft hade fått nedslående intryck, blefvo nyss före ankomsten till Sehested förplägade med brännvin att lifva modet. Oekså blef anfallet ganska häftigt. Att mycken oordning uppstod bland Wallmodens trupper, är mig sagdt af äfven högre officerare vid hans kår, dem jag sedan träffade. Resultatet blef, att danskarna slogo sig genom Wallmodens kår, som med förlust af 800 man döda och två kanoner mot en, som togs, måste draga sig tillbaka, hvilket ej kunde vara underligt i anseende till fiendens öfverlägsenhet. Att Wallmodens trupper hade slagits tappert, kan dömas af deras förlust. Hvad några fångar skola hafva uppgifvit, att danskarna förlorat 1,000 man, kan sättas i fråga. De vunno sitt ändamål att innesluta sig i Rendsborg.

Det kunde vara förlåtligt, att general Wallmoden trodde, det danskarna skulle fortsätta sin marsch till Eckernförde, hvarifrån de hade öppen väg till Schleswig och sedan kunde förena sig med en vida större styrka, som låg vid Middelfart och kunde förmodas gå fram att möta svenska armén. Men i alla fall var Dörenbergs kår för svag att vid Eckernförde hindra reträtten från Kiel, och det var oförsiktigt af Wallmoden att så skingra sin kår, att han öfver allt var för svag. Han blef nu, man säge hvad man vill, öfverrumplad och slagen. I harmen däröfver sökte han kasta skulden på mig och skref en rapport till kronprinsen, där han klagade, att jag låtit fienden ostörd gå öfver Eyderkanalen, ej förföljt honom på andra sidan och ej där åtminstone rekognoscerat hans rörelser. För att synas handla lojalt sände han d. 11 Dec. en adjutant till mig att visa mig en afskrift af hans rapport. Då jag läst den, sade jag skrattande till adjutanten: »Detta förtjänar ej svar; ni har väl lärt känna fiendens styrka. Jag tillåter er att räkna mina trupper och se belägenheten, hvarifrån jag kom. Jag ärnar ej en gång hos kronprinsen vederlägga klagomålen, om jag ej skulle blifva tilltalad, hvilket jag anser omöjligt vid detta tillfälle af en så klarseende general.»

Det var om förmiddagen; jag bjöd honom till middagen, och han gick emellertid ut att se sig om. Då han återkom, sade han något brydd: »Jag tillstår, att allt, som kunde göras, är gjordt.» Jag smålog, men talade ej mer därom; och han for mot aftonen.

Då Wallmodens rapport kom till Neumünster, där kronprinsen var, kom äfven min rapport om min marsch ända till Kiel. Ryske generalen Suchtelen var närvarande och beklagade Wallmodens olycka. En af kronprinsens adjutanter berättade mig sedan, att H. K. H. hade svarat: »Eh bien; ce qui est fait, est fait; mait je vais en faire une victoire dans le bulletin», hvilket ock skedde så mycket som lät sig göra. Det hörde till dagens politik, att de allierade skulle smickras. Men vissa enskilda drag af tapperhet, som där anfördes, voro icke utan grund. Striden vid Bornhöft nämndes helt lätt i samma bulletin. Jag hade trott, att som detta var det enda tillfälle under hela detta krig, då svenska vapnen

hade segrat på fältet, skulle däraf göras så mycket som möjligt var och den lilla segern på bästa vis utbasunas, hvilket var vanligt i bulletiner. Men det såg ut, som Wallmoden hade segrat och jag, efter bulletinspråk, nästan fått stryk. Jag kom dock ej nu att se bulletinen förr än senare, då stilleståndet var slutet, vid hvilket tillfälle den vidare skall omtalas.

Som parlamentär med svar på propositionen om stillestånd, hvilken dock ej strax af kronprinsen antogs, afsändes till Rendsborg H. K. H:s adjutant major Forsell (numera direktör öfver landtmäteriet i riket). Då han kom därifrån, skref han mig ett bref, hvari han nämnde danskarnas omdöme öfver min träffning. Det bör vara mig tillåtet att anföra fiendens vittnesbörd, då förhållandet vid högkvarteret i början blef förvändt och misskändt. Till min lycka kom sedan hela svenska armén att marschera öfver fältet vid Bornhöft, där spåren syntes efter kavalleriets karriärer och hästarnas hopp öfver vallarna m. m. Mängden af döda hästar, som ännu lågo kvar, bevisade ock, att där gått skarpt till. Människorna voro begrafna. Däraf uppstod en ton i armén, som ej kunde kväfvas, och den rådde sedan öfver andra toner, som börjat anslås. Forsells bref var skrifvet strax efter några timmars vistelse i Rendsborg. På utanskriften stod: riddare af Svärdsordens stora kors, hvilken orden efter statuterna bör gifvas åt officerare, under hvars befäl fienden blifvit slagen, eller åt dem, som i fält synnerligen utmärkt sig. Detta var en kronprinsens adjutant som skref.

På alla bref, jag fick från officerare i armén, stod det samma, tills det blef allmänt bekant, att jag ej hade fått denna orden. Jag fick den långt senare, hvarom mer på sitt ställe. I brefvet stod följande: [*Brefvet är ej meddeladt, och i stället är lucka i manuskriptet.*]

Jag hade fått veta i Kiel, att danskarna hade vid öfvergången kastat kanonerna i Eyderkanalen. Här gafs folk, som unnade oss dem. Folket i allmänhet älskade oss mer än danskarna, ty desse hade behandlat dem med hårdhet och högmod, vanligt hos den svage, då han är den rådande, och fastän plundring ej ägt rum, hade soldaternas fordringar varit tryckande. Svenskarne däremot, då de blefvo vänligt bemötta, uppförde sig som höfliga gäster och tackade för den

förplägning dem bjöds, hvilken var god och tillräcklig. Furaget uttogs ordentligt hos auktoriteter efter min rekvisition, och därom uppstod ingen den minsta tvist. Det stränga förbudet mot all plundring behöfdes också icke. Danskarna hade dock varit där som vänner, lydande under samma krona, vi kommo däremot som segrande fiender.

Jag gjorde genast nödiga anstalter att uppsöka och upptaga de sänkta kanonerna, och vi fingo fyra sköna fältstycken af brons, hvilka jag öfverlämnade till högkvarteret. De fångar, vi tagit under marschen och i staden, utgjorde 400, jämte en sjuk general och en öfverste, som varit blesserad. Men dessa togos utan strid, hvarför jag ej vill räkna dem. Jag lade embargo på de skepp, som funnos i hamnen, och gjorde stadens auktoriteter ansvariga, att intet skepp skulle utgå, utan min skriftliga tillåtelse, som blott gafs åt några svenska skepp, tagna af kapare och hvilkas besättningar funnos i staden som fångar, men befriades. Jag sände till kronprinsen en förteckning på skeppen, hvarpå en kommissarius med särskild instruktion blef förordnad att vidare taga befattning härom.

Under det de svenske krigarne gjorde sig älskade i staden, fick jag klagomål öfver Schillska husarerna, som misshandlade folket i husen, där de bodde, och började att efter en vana, blifven allmän hos de flesta trupper i detta krig, tillegna sig hvad de behagade. Jag skickade efter deras befälhafvare, och som han stod under mina order, befalde jag honom så laga, att detta ofog genast måtte upphöra. Han sade sig hafva svårt att hindra det, som vid de öfriga arméerna ej var förbjudet; men jag lade det på hans ansvar och påminde honom om hans skyldighet att lyda, hvad jag befalde. Han lofvade att genast vidtaga kraftiga steg för att hämma oordningen. Men som jag förutsåg, att det ej skulle hjälpa, hvilket ock sannades, och som jag hade svårt att använda straff mot trupper af de allierade, för hvilka det nu mycket krusades, sände jag en express till kronprinsen med bref, hvaruti jag bad, att Schillska husarerna måtte skiljas från min kår, på det de med elaka exempel ej skulle gifva svenskarna lust till ett dylikt förhållande eller, då de voro sammanblandade, skada vårt goda rykte. Jag fick med samma express kron-

prinsens order till Schillska husarerna, som gåfvo dem en annan bestämmelse.

Men under tiden hade min adjutant W*** tillstält ett ledsamt trakasseri. Då en officer af de Schillska kom att uttaga order, hade han öfverfallit honom med ovett och smädeord om själfva kåren. Hans befälhafvare klagade hos mig. Jag svarade, att hans kår hade felat emot den ordning, jag föreskrifvit, att jag hade sagt honom min tanke därom, men ej tillåtit någon att smäda kåren. Jag lät inkalla W*** och den officer, som sagt sig vara förolämpad. Denne gjorde sin berättelse, och jag kan ej neka, att det var ganska oanständiga ord som öfverklagades; men W*** nekade till allt. Jag såg på W***, att det var sjukt, och sade till honom: »En bra karl står vid sina ord.» Men han fortfor att neka till allt. Jag frågade då officeren, om han visste någon, som hade hört samtalet, men han svarade, att ingen var närvarande. Då sade jag: »Det vore mig mycket emot, om sådana ord blifvit sagda; men den ene påstår ja, den andra nej — ingen mer har hört det — jag är ej allvetande. Det enda, jag kan göra, är att förklara, det jag ej skulle underlåta att militäriskt bestraffa förbrytelsen, om den vore bevisad.» Officerarna sågo missnöjda ut, men tego och gingo. Efter en stund, då jag sändt orderna om bortmarsch till chefen och de voro färdiga att gå, kom han med de öfriga officerarne att taga afsked. Han sade sig hafva ansett för en lycka att stå »unter des Herren Generals glorieusen Befehl», men ansåg det nu för äfvenså stor lycka att vara skild därifrån.

Jag svarade, att då man vid afskedstagandet var af så alldeles lika tankar, måste man skiljas som goda vänner, och jag önskade herrarna lycka. De marscherade. Men uppträdet var mig ganska obehagligt. Jag hade aldrig uppdragit W*** att tilltala någon i eller utom tjänsten. Då jag hade tilltalat den Schillska chefen, hade han utan bitterhet lofvat att rätta oordningen. Sedan kommo order om afmarschen och allt hade varit väl, om herr W*** behagat tiga. Men han tärdes invärtes af någon biliös åkomma, som sedan förkortade hans lif och förmodligen förlängde deras, som i någon mån af honom voro beroende. Jag kunde dock ej på något sätt ursäkta svagheten att neka till, hvad han sagt,

och det var klart, att om han af den tyske officeren blott emottagit rapporten och gifvit honom orderna, hade denne ej klagat. Jag förbjöd nu W*** att banna någon i tjänsten, med rätt eller orätt, ty han gjorde det oftast utan skäl och aldrig med förnuft. Han ville blott visa, att han som min förste adjutant utöfvade min makt.

Jag fick order att marschera d. 16 till Eckernförde, ty kronprinsen skulle nu komma till Kiel med en del af svenska armén. Det öfriga skulle kantonera i nejden. Kronprinsens adjutant Stjerncrona kom till mig om aftonen före marschen och sade sig hafva fått H. K. H:s tillåtelse att åter följa mig, så vida jag samtyckte därtill. Jag kunde då ej vägra det och hade dessutom intet skäl att vara missnöjd med honom; tvärt om hade han förhållit sig ganska väl vid Bornhöft.

Jag anlände om aftonen till Eckernförde. Det var längesedan mörkt. Jag underrättade mig om belägenheten norr ut från staden och på bägge sidor. Jag hade en karta, som man sade mig vara den bästa som fanns, men där voro inga topografiska detaljer. Norr ut äro några vattendrag, som om sommaren kunna öfvervadas, men ej nu. Två broar måste öfvergås, innan man kom till ett ojämnt fält, där en kår danskar sades vara posterade, förmodligen hörande till armén vid Middelfart, men jag kunde ej få veta antalet, som dock sades vara betydligt. Stjerncrona begärde att få några skvadroner att om natten göra en attack. Men jag sade nej, och ehuru ifrigt han yrkade, att det borde ske, var jag obeveklig. Mina skäl voro dessa: fienden, som kände belägenheten och visste svenska kavalleriets ankomst, kunde under det djupa mörkret lägga trupper i bakhåll, som upprefvo broarna, sedan våra skvadroner öfverfarit dem, gjorde återtåget omöjligt och lika omöjligt för mig att från staden gifva understöd. Sedan kunde han med öfverlägsen styrka kringränna skvadronerna eller skjuta ned dem med kanoner och musköteri, utan att de i mörkret kunde upptäcka, hvad hinder af gropar eller annat framför fiendens front kunde trygga honom för anfall. Förlusten af några skvadroner vore alltför betydlig för en styrka af knapt 1,100 man och skulle förmörka äran af en föregående framgång. Jag ansåg utan ändamål att våga något sådant, men följande morgon i dag-

ningen ville jag låta några skickliga husarer rekognoscera ställningen, försäkra mig om broarna och sedan anfalla med hela styrkan, ifall det lät sig göra. Men jag visste dessutom, att det negocierades hos kronprinsen om ett stillestånd, som kunde vara redan afslutadt och hafva freden i följe. Stjerncrona, som var mycket missnöjd öfver min vägran, for oaktadt mörkret genast tillbaka till högkvarteret, som nu var i Kiel. Han var en ung man af militäriska talanger, tapper och ärelysten. Hans ändamål var att utmärka sig med en dristig expedition, utan afseende på nyttan eller faran däraf. Man skulle kunna förebrå mig att så hafva handlat i Bornhöft, men dels var jag så godt som tvungen därtill genom order, dels såg jag, hvad jag gjorde, dels var det ej utan ändamål — ty följande dagen kom från fienden anbud om stillestånd och försäkran om benägenhet till fred. Om Stjerncrona vid sin återkomst till högkvarteret beredde något ondt för mig, hvarom mer framdeles, vet jag ej, men jag vill ej tro det.

Strax efter hans afresa utgaf jag order om den redan nämnda rekognosceringen i dagningen, och att trupperna borde hålla sig färdiga till attack följande dagen, men om natten kommo order från högkvarteret, att stillestånd var afslutadt och att kavalleriet skulle återvända till nejden af Kiel, men jag få bo i staden. Jag gaf cheferna order att hvar för sig med sina regementen efter bekvämlighet marschera till de för dem utsedda kantonerkvarteren i nejden af Kiel; jag red själf ut i god tid om morgonen och kom till Kiel mellan klockan 2 och 3 eftermiddagen. Jag klädde mig strax och gick att uppvakta kronprinsen, som jag ej hade sett sedan d. 5 December utanför Lübeck, då jag fick första befallningen att förfölja danska garnisonen. Jag bad en adjutant anmäla mig. Han kom tillbaka och tillsade mig att vänta i ett förmak. Detta var mig ovanligt. Allt sedan kronprinsen först kom till Stockholm och äfven under hela kriget hade jag alltid strax fått tillträde, då jag anmält mig. Men jag tänkte, att H. K. H. nu kunde hafva konferens med någon af de allierade makternas generaler eller diplomater, hvarvid ingen borde vara närvarande.

Då jag väntat en stund, kom general Tavast ut från prinsens rum och gick genom förmaket. Han gjorde nu

tjänst som generaladjutant för de allierade trupperna i stället för Adlercreutz, som sades vara sjuk i Lübeck. När man träffar en kamrat, som nyss haft en lycklig träffning, plägar man lyckönska honom, men Tavast hälsade på mig med en uppsyn, som tycktes säga: »Du stackare, huru har du burit dig åt?» Ännu en stund väntade jag, innan dörren öppnades och jag tillsades att komma in. Kronprinsen emottog mig med en mörk och vredgad uppsyn, hvilket han förr aldrig gjort, och därpå följde ett samtal, hvaraf jag ej med kallt blod gillar hvad jag sade, ty då jag blir uppbragt, kan jag ej väga orden. Jag var det redan vid första inträdet. Jag inför samtalet ord från ord, som det föll sig och på samma språk. Jag anför det som en bekännelse af min otidighet och ett bevis på prinsens goda hjärta, som ej straffade den.

Kronprinsen (häftigt). Pourquoi n'avez vous pas poursuivi l'ennemi au delà de Eyder?

Jag. C'est que l'Eyder n'est pas un ruisseau, il y passe de grands vaisseaux; les bords sont des murs, on ne peut même le passer à la nage; tous les ponts étaient détruits; j'avais des houssards, et non pas des oiseaux.

Kr.-pr. Mais vous auriez du pour le moins pousser une reconnaissance au delà du Canal.

Jag. Je ne le pouvais pas par la même raison, jusqu'à ce qu'un nouveau pont put être construit.

Kr.-pr. Mais il faut toujours reconnaitre l'ennemi et savoir ce qu'il fait.

Jag. Oui, lorsqu'il est possible.

Kr.-pr. Ainsi l'ennemi a pu passer l'Eyder et s'avancer tranquillement au delà pour tomber sur le corps du général Wallmoden.

Jag. J'aurais eu beau vouloir empêcher le passage du canal avec 11 à 12 cent hommes de cavalerie contre 11 mille de toutes armes dans un terrain où la cavalerie ne pouvait pas agir, et où l'ennemi avait pris les précautions que j'ai eu l'honneur de détailler dans mon rapport de Kiel. Quant au général Wallmoden, il n'ignorait pas que j'avais poussé l'ennemi au delà du fleuve. Il se trouvait sur l'autre bord. Maintenant, c'était à lui d'observer l'ennemi et de rassembler ses forces pour pouvoir lui résister en cas d'attaque. Au

contraire il les a dispersées; il a été surpris et battu; c'est sa propre faute, et je n'y pouvais rien.»

Kr.-pr. »Vous trouvez toujours des excuses.»

Jag. J'ose croire qu'elles sont valables.»

Kr.-pr. Quand êtes vous entré dans cette ville?»

Jag. Le neuf de ce mois à huit heures passées du soir.»

Kr.-pr. Et le pont sur l'Eyder, quand a-t'il été rétabli à pouvoir y passer?»

Jag. Entre les neuf et dix heures du matin suivant. Il y a d'ici au canal près d'un mille d'allemagne, il faut une heure et demie pour y aller à pied. La nuit était très obscure; il pleuvait à verse; je n'avais pas un seul officier du génie ou des pontonniers. Néanmoins le pont a été, non rétabli, mais construit de nouveau, en moins de douze heures, par un détâchement à pied et des officiers intelligens que j'y ai envoyés.»

Kr.-pr. »Et pourquoi n'avez vous pas alors passé outre?»

Jag. »A huit heurs, ou environ, du matin je reçus l'ordre du maréchal Stedingk de me porter sur la ligne de Preetz à Schönhorst, qui est á deux milles en arrière, pour couvrir la marche de l'armée. Dès ce moment je regardai toute expédition au delà de l'Eyder comme hors de question. Mais je gardai ma position sur la rive droite de l'Eyder pour mieux couvrir la marche, en défendant le pont, le passage du fleuve et celui du canal, ce qui sur le rapport que j'en fis au maréchal fut approuvé par lui.»

Kr.-pr. »Eh, des ordres, des ordres, — il faut faire le plus de mal qu'on peut à l'ennemi, savoir ce qu'il fait, et le suivre de près.»

Jag. Je ne conçois pas qu'une armée puisse aller, si l'on n'obéit pas aux ordres de ceux qui commandent.»

Kronprinsen teg nu en stund, förmodligen att söka flere begångna fel. Han hade förr alltid befalt mig att sitta, då jag kom in till honom. Nu lät han mig stå som en brottsling under förhör. Han såg ännu lika mörk ut, och jag tillstår, att harmen steg nu hos mig till en sådan höjd, att jag hvart ögonblick var i fara att förgå mig. Af flera timmars ridt mot en skarp blåst var jag upphettad. Jag kände, att an-

siktet brann och ögonen gnistrade. Kronprinsen såg på mig och frågade:

»Avez vous vu le bulletin?»

Jag. »Non monseigneur, je n'ai rien vu; j'ai toujours été en avant.»

Kr.-pr. pekande på bordet. »Eh bien le voilà.»

Jag tog bulletinen, läste den och nästan kastade den tillbaka på bordet.

Jag. Il y a *trois bataillons; il y en avait dix ou environ contre moi.* Il y a *qu'il fallut 24 heures pour reconstruire le pont;* et celá s'est fait en 12 heures.»

Kr.-pr. efter en paus. »Avez vous reçu une lettre de ma part?»

Jag. »Non monseigneur, je n'ai rien reçu.»

Kr.-pr. ropade. »Camps! (en fransos, hans förtrogne adjutant) Avez vous envoyé ma lettre au général?»

Camps. »Monseigneur, vous m'avez — — —

Kr.-pr. gjorde honom tecken att tiga. »Allez prendre la lettre.»

Jag fick brefvet och läste; innehållet var följande: [*Lucka i manuskriptet. Brefvet ej meddeladt.*]

Jag. Monseigneur! Il y a ici des éloges. Je n'ai pas mérité des éloges; mais je n'ai pas mérité des reproches. Et si j'avais a refaire cent fois la même expédition, je ne sais pas comment je pourrais faire autrement. Je ne prétends pas pouvoir agir toujours sans commettre des fautes; mais pour cette fois, j'ai bien examiné à loisir ma conduite, et je n'y ai rien trouvé à me reprocher.»

I detta bref, så fullt af beröm, långt öfver min förtjänst, var dock uteslutet i självfva saken det, som kunde göra träffningen mest märkvärdig, nämligen fiendens stora öfverlägsenhet på stridsfältet, ungefärligen sex mot en. Där stod, att vi träffat med fiendens arrièregarde; det var dock med hela hans styrka, äfven med reserven, som låg i byn. Men det hela af brefvet var så smickrande, att jag borde snarare vara förlägen af för mycket, än missnöjd öfver för litet beröm. Det sätt, hvarpå jag blifvit emottagen och stått till rätta, hade likväl så uppbragt mig, att jag ej hastigt kunde lugnas. Efter någon tystnad sade

Kr.-pr. »Voulez vous diner chez moi?»

Jag. (för djärft och obetänksamt). »J'ai diné, monseigneur.»

Han såg då skarpt på mig, jag likaså. Men hastigt klarnade hans anlete, och med ett obeskrifligt uttryck af godhet steg han upp, klappade mig på axeln och sade: »Eh bien; venez diner demain. Vous n'aurez pas diné alors.»

Rörd och slagen af denna godhet, tackade jag och gick. Jag tillstår, att jag under höjden af min harm hade velat reta honom att straffa mig, t. ex. genom arrest, alltid märkvärdig då den träffar en general. Jag var så säker om rättvisan af min sak, att jag ej tviflade att blifva hämnad i allmänna opinionen. Men jag ångrade denna ögonblickliga tanke. Nu gick jag till mitt kvarter, åt litet af min kantin och lade mig på en soffa att eftersinna orsakerna till detta uppträde, som var af den vikt, att om jag ej stått fast och strax svarat i en ton, som tillkännagaf, att jag förr kunde krossas än förmås att vika, hade jag måhända blifvit så tilltalad, att jag ej med heder kunnat tjäna kvar i armén. Förberedelserna tycktes båda det. Men som min harm steg allt högre, i stället att minskas, besinnades förmodligen, att om detta gått längre, hade fordrats ett våldsamt steg för att hejda mig. Då mellankom också den naturliga godheten hos kronprinsen, och saken fick den lyckliga vändning som redan är omtalad.

Orsakerna kunde ligga i Wallmodens klagomål öfver mig, hvilkas orimlighet ej strax upptäcktes eller man ej ville upptäcka i anseende till den redan nämnda ställningen, att allierade trupper nu användes här endast för Sveriges eget ändamål att i danska härtigdömena inkräkta Norge och voro missnöjda däröfver, hvarför de på allt sätt borde smickras. Annars hade det förmodligen stått i bulletinen, enligt med sanningen, att jag slagit danskarna och att Wallmoden blifvit slagen af dem. En liten bidragande orsak kunde ligga i Stjerncronas missnöje däröfver, att han ej fick värkställa den nämnda attacken om natten från Eckernförde, hvilket, utom förr anförda skäl, ej kunde öppet förebrås mig, emedan stilleståndet då redan var slutet, fastän jag först ett par timmar därefter fick order därom. Säkert är, att det smickrande brefvet, dateradt d. 12 December, ett par dagar efter den först ankomna utförliga rapporten om träffningen den 7, hade

blifvit inhiberadt och att Camps hade fått befallning att ej afsända det, hvilket han ärnade säga, då honom gafs tecken att tiga. Jag fick sedan veta ett uppträde, som förefallit några dagar förut i Neumünster och som åtminstone kunnat hafva del i benägenheten att finna fel hos mig. Under en diskurs med kronprinsen hade Adlercreutz beklagat, att svenska armén aldrig fått deltaga i de gifna bataljerna, hvarför vi voro utskämda och föraktade i Tyskland. Kronprinsen — som alltid bar hemligt agg till Adlercreutz och som, då han blef uppretad, ofta sade mer än han mente och mer än han velat hafva sagt — svarade: att svenskarna hade ingen krigserfarenhet, och att om de fått deltaga i striderna, hade han själf måhända fått blygas för deras oskicklighet. Adlercreutz, på det yttersta uppbragt häröfver, hade sagt: att svenskarna fört krig med ära och vunnit bataljer, innan de sågo H. K. H. Han hade därefter gått hem till sitt kvarter, sjuknat eller sagt sig sjuk och begärt att få fara till Lübeck för att sköta sin hälsa, hvilket beviljades och genast värkställdes. Några timmar därefter kom min rapport till kronprinsen, skrifven med blyertspenna på fältet, då striden nyss var afgjord, af följande innehåll:

»Ändtligen har jag upphunnit fienden, som tagit position med kanoner och alla vapen inom låga jordvallar. Jag har genast anfallit blott med 900 man och kullkastat honom; ingen fiende finnes mer på fältet. Med första, då jag får någon ledighet, skall jag afsända utförlig rapport. Min förlust är långt mindre än jag kunnat förmoda. Fiendens är betydlig.

Slätten vid Bornhöft d. 7 Dec. kl. 1/2 7 e. m.»

Denna rapport, så snart efter det, som förefallit med Adlercreutz, hade sin obehagliga sida. Ingen af dessa orsaker ensam, men alla sammanlagda hade förmodligen värkat, att jag blef så illa emottagen. Därtill kom afunden, som alltid har sitt näste i hof. Och hof äro alltid hof, äfven på krigets bana. Den, som gick genom rummet, medan jag väntade hos kronprinsen, hade vid revolutionen 1809 blifvit generalmajor, fastän han var emot denna hvälfning och ej hade gjort ett enda steg för eller emot och fastän han var nio års yngre öfverste än jag, som vågat allt, som kunde vågas. Engeström hade hindrat min befordran med en osann uppgift,

att jag afsagt mig den. Tavast, som åt och drack och skref några order, medan jag stridde och slog fienden, hade nu klagat öfver prejudice, ty jag hade vid början af kriget blifvit generallöjtnant — måhända en sen belöning för det svåra värfvet att utföra den afsatte konungen genom södra Sverige till Karlskrona och sedan till Baden, måhända ock för det farligare att d. 20 Juni 1810 emottaga styrelsen öfver staden och återställa lugnet. Tavast hade nu fått en antedaterad fullmakt på samma värdighet, af samma dag som jag erhållit den nära ett år förut, och var därigenom satt framför mig. Jag blef således degraderad, medan mina medhjälpare belönades. Man hatar merendels den man förorättat. Den nämnde mannen bidrog säkert ej att minska den onåd, jag ådragit mig genom träffningen vid Bornhöft. Men denna onåd räckte ej länge, ehuru man skulle tro, att något af samtalet kunde blifva *alta mente repostum.* Spår däraf visade sig dock sällan, men ofta af en fullkomlig motsats, och jag har stora skäl till tacksamhet.

Sedan jag nu en stund hade öfvervägt alla dessa omständigheter, satte jag mig ned att skrifva på franska en fullständig redogörelse för min expedition med uppgift af allt hvad jag gjort, hvad jag icke gjort, med bevis att det senare var omöjligt, och öfversättning af de order jag fått. Följande dagen gick jag till kronprinsen en liten stund före middagstimmen. Jag fick strax tillträde och sade lugnt och vördsamt, att jag, i anledning af hvad H. K. H. gårdagen yttrat, hade nu uppsatt en justification för hela mitt förhållande under min expedition och anhöll, att H. K. H. täcktes noga undersöka, om där fanns ett enda ord, som ej var sant och grundadt. Han tog mig då i famn och sade: »Mon Dieu! une justification avec moi! Non, mon ami, vous n'en avez pas besoin. Vous avez bien agi, très bien; votre rapport sera traduit et imprimé dans les journaux, avec la lettre que je vous ai donnée.»

Jag betygade min tacksamhet, men tillade, att som jag hade stora skäl att tro, det H. K. H:s omgifning vara mig ogunstig, önskade jag att själf få öfversätta min rapport på svenska, på det den ej måtte blifva vanstäld, hvilket beviljades. H. K. H. sade äfven, att jag skulle blifva baron och i

vapnet föra två kanoner* (tagna under träffningen), hvilka kanoner jag skulle få till skänks som en åminnelse. Om det sista påminde jag aldrig, det öfriga blef sedan värkställdt. Det hade varit omöjligt att den föregående dagen gissa till denna utgång. Jag var nu belönad vida öfver min förtjänst och kunde ej nog uttrycka den tacksamhet, jag värkligen kände.

Medan stilleståndet varade, hade en baron Bombelles blifvit sänd från österrikiske kejsaren till konungen i Danmark med tillkännagifvande, att bemälde kejsare tog sig an hans sak, hvarför han ej borde ingå i någon fred med villkor af länders afträdande. Vår kronprins, som bland andra en stor härförares egenskaper hade i hög grad den, att veta allt som föreföll hos fienden, blef genast härom underrättad. Han sände en kurir med bref till ryske kejsaren, hvari han beklagade sig öfver detta steg och åberopade de löften, som varit villkoren först för Sveriges neutralitet under Napoleons tåg till Moskwa och sedan för deltagandet i det närvarande kriget. Men det fordrades någon tid för kuriren att fara till Wien, där Alexander nu befann sig, och tillbaka. Emellertid uppsade konungen i Danmark det stillestånd, han nyss hade begärt, till d. 7 Januari, då fientligheterna åter skulle börja.



* Jag tillade en häst, som står öfver kanonerna, hvaraf synes, att de voro tagna med kavalleri. Det hade annars synts, som hade jag tjänt vid artilleriet, en förtjänst som jag ej ägde.

FJÄRDE KAPITLET.

Fred med Danmark.

Jag fick order att med hela svenska kavalleriet den 6 marschera till nejden af Rendsborg vid Feldscheide och Sorgeaa, en liten ström som nu till det mesta var frusen. Jag fick äfven under mitt befäl den del af lifgrenadiärerna som var i Tyskland, och Witzlebens regemente af hannoverska husarer. Det antydda ändamålet var att hindra den inneslutna danska styrkan att gå ut ur fästningen. Jag ansåg som otroligt, att denna utgång skulle försökas. Danska trupperna hade under stilleståndet erhållit nog proviant för en längre tid, ehuru det var öfverenskommet, att blott tillräckliga portioner och rationer för närvarande behofvet skulle hvar tredje dag få införas i fästningen. Om de gåfvo sig ut åt schleswigska sidan, som endast kunde vara deras ändamål, skulle de först mötas af svenska kavalleriet, Wallmodens och Vegesacks divisioner, som åtminstone skulle fördröja deras framtåg (om ej helt och hållet nedgöra dem) och sedan upphinnas af hela svenska armén, som var förenad i och framför Kiel. För detta var jag viss, att de ej skulle vilja utsätta sig. Däremot, om de lågo kvar i fästningen, måste en stor del af svenska armén fästas där att blockera fästningen, den kunde svårligen intagas med en *coup de main*, och årstiden var icke gynnsam för en ordentlig belägring, ty marken var starkt frusen.

Då jag red från Kiel för att stöta till trupperna, blef ett ganska häftigt yrväder. Generaladjutanten för svenska armén följde med mig, förmodligen att lära mig, huru jag skulle bära mig åt — eller om något lyckligt föreföll, att taga äran däraf. Han hade med sig ordonnanser och en

vägvisare, hvilken måste beständigt gå bredvid hans häst för att svara på de frågor, som kunde göras honom; men han var från början så förskrämd af elak behandling, att han ej visste till sig. Då han aldrig så litet stapplade i svaret på någon fråga eller otydligt sade namnet på någon by eller torp eller ej visste det, fick han grymt stryk och stöttes med ett beslaget skaft af en kantschuk i ansiktet eller bröstet, hvaraf han blef allt mer bäfvande och oredig. Jag yttrade min förtrytelse häröfver och frågade, hvad heder eller hvad nöje det kunde vara att så tyrannisera en stackare, som ej kunde försvara sig och icke ens tordes klaga. Mig svarades: »de äro skälmar och böra så handteras, annars vilja de bedraga.» Jag försäkrade, att af flere hundrade vägvisare, jag haft under hela kampanjen, hade ingen bedragit mig eller visat minsta tecken att vilja det, men att jag hade vänligt bemött dem och gjort dem mig till vänner. Men det hjälpte ej, tyranniet fortfor, det var på *modet* hos tyskarna och skulle tillkännagifva, huru gruflig man ärnade vara mot fienden i strid. Underligt att sådant kunde förenas med värklig tapperhet, som likväl här var fallet; men den var ock på modet. Den omtalte mannen var ung, saknade icke förstånd och skicklighet, men var uppblåst af en ovanlig framgång i befordringsvägen och drucken af egenkärlek. Han tilltalade stundom gamla generaler, som tålte det, liksom de varit pojkar och subalterner. Men han har sedan mognat och skulle visserligen nu ej göra, hvad han gjorde som ung.

Kölden var ganska skarp; mycken snö låg redan på marken; det snöade starkt och en våldsam vind kastade i luften allt, som ej stannade i dälder eller mot uppstående objekter. Ridten var svår och vi kommo vid början af natten till Feldscheide, där vi skulle stanna. Trupperna voro redan där; det fanns på stället ingen by och kavalleriet måste bivuakera. Där fanns ett litet, enstaka hus eller koja med förfallen eldstad, som ej syntes kunna eldas; högar af inyrd snö lågo på golfvet. Det gaf dock ett skydd mot ovädret, och några trästolar erbjödo ett slags hvila. Men jag begagnade ej mycket detta skydd; jag gick ofta ut och blef länge hos manskapet, som måste stå vid hästarna. Jag ville visa dem, att jag ej ville slå mig till ro, medan de sleto så ondt.

Generaladjutanten blef kvar öfver natten och gjorde med mig en rekognoscering åt fästningen, hvarefter han åter for till högkvarteret. Jag värkstälde då, hvad jag uttänkt för att rädda folk och hästar från förgängelse, som hade säkert inträffat, om de under en fortfarande köld nödgats tillbringa flera dygn på samma sätt som detta. Jag hade tagit kännedom om byarna, som lågo nära omkring, och fördelade trupperna mellan dem, så att de fingo goda kvarter, men jag behöll en stark vakt, som i tur skulle aflösas från byarna hvar tredje timme. Från vakten utsattes tillräckliga vedetter att kunna se, om något kom ut från fästningen. De ombyttes hvar timme, emellanåt utgingo täta patruller, och ett skott skulle lossas, om något syntes vara på färde, men jag skulle låta lossa tre skott, om trupperna skulle samlas på en utsatt larmplats. Jag gaf order åt de kårer, som voro skilda från mig, att förhålla sig på samma sätt och att iakttaga mina signaler, så att alla trupper kunde samlas på sina larmplatser och understödja hvarandra, om det skulle behöfvas. Min stuga var välbelägen för befälet, hvarför jag behöll den; jag lät undersöka spisen; den kunde eldas; ved hämtades, halm att ligga på skaffades från en by, snön utsopades, brädstumpar spikades på de öppningar, där den hade inträngt, och nästa natt sof jag där ganska godt jämte mina adjutanter. För ordonnanserna fanns nära ett slags lada, och allt var nu i god ordning. Om morgonen syntes ett par skvadroner gå ut ur fästningen att rekognoscera. Jag sände genast emot dem två skvadroner Mörnerska husarer. Danskarna igenkände dem och skyndade in i fästningen. Om aftonen fick jag marschorder till följande dagen.

Då jag marscherade från Feldscheide var kölden så stark, att den kunde hafva gjort heder åt Sveriges norra provinser. Snön knarrade under hästfötterna, och ingen kunde röka tobak, ty inom ett par sekunder voro pipskaften så tillfrusna, att ingen luft gick igenom. Mot aftonen kommo vi till Schleswig, en tämligen vacker stad, med ett slott, residens för generalguvernören i härtigdömena, den gamle prins Karl af Hessen. Jag tror mig redan hafva nämnt, att baron Reuterholm, som under förmyndareregeringen styrde Sverige och som var den räddaste af alla lefvande varelser, hade gjort sig landsflyktig

af fruktan för Armfelt, som blifvit lagligen dömd till döden för en värklig konspiration, ej allenast emot regentskapet, utan mot fäderneslandet; ty han underhandlade därom, att en rysk flotta under fredslugnet skulle inkomma i Stockholms hamn, afsätta den varande regeringen och tillsätta en annan. Men detta oaktadt troddes Armfelt under Gustaf Adolfs regering skola blifva hemkallad och återställd i alla sina värdigheter (hvilket också hände). Han hade hotat att hämnas, så snart han skulle träffa Reuterholm. Det var fruktan för detta hot, förmodligen en fåfäng fruktan (ty Armfelt var den lättsinnigaste af alla människor), som afgjorde Reuterholms öde. Han försakade ett högt ämbete (president i kammarkollegium) och njutandet inom fäderneslandet af en ej stor, men oberoende förmögenhet för att en tid med lånt namn af grefve Tempelcreutz (en baron reste inkognito som grefve!) resa från den ena staden till den andra i norra Tyskland och slutligen söka en tillflykt hos den gamle prinsen af Hessen, hvars vänskap han vunnit genom likhet i vurm för det mystiska. Det har ofta befunnits i mänskliga lifvet, att fruktan är farligare än djärfhet. Reuterholm var till bords en afton hos prinsen, då ett bref kom till den sistnämnde från vår kronprins, af innehåll, att som svenska armén snart skulle rycka in i schleswigska landet och det måste falla prins Karl besvärligt att flytta från sitt slott, ville kronprinsen, af aktning för hans person och i anseende till hans höga ålder, spara honom den mödan och tillbjöd att förklara hans slott för neutralt och gifva hundra mans hedersvakt till hans disposition. Prinsen af Hessen svarade strax, att han var på det högsta tacksam för anbudet, men kunde, såsom varande i konungens af Danmark tjänst, ej emottaga det. Han tillsade i detsamma sin kammartjänare att göra anstalter till hans afresa. Reuterholm hörde detta och fruktade, att det i staden kunde blifva någon strid och skjutas skarpt. Af förskräckelse vid blotta tanken fick han slag, bars hem och dog om natten. Han var nyss begrafven, då jag med kavalleriet och ett batteri af ridande artilleriet helt lugnt och fredligt intågade i staden. Om jag hade kommit ihåg, att han bodde i Schleswig, hade jag med parlamentären, som förde brefvet till prinsen, skrifvit till Reuterholm med försäkran, att

han kunde vara trygg för alla faror; men jag hade glömt det, och hans öde var att dö af fruktan.

Jag medförde nu ett bref, kommet med parlamentär, från prins Fredrik af Hessen, som med de danska trupperna var instängd i Rendsborg, till hans gemål (född prinsessa af Danmark), som bodde på slottet i Schleswig. Vår kronprins, som emottagit brefvet, hade befalt mig öfverlämna det i prinsessans egna händer. Jag begärde en audiens och fick den genast. Prinsessan, som var ung, ej skön, men behaglig, såg ganska sorgbunden ut. Då jag aflämnade brefvet, sade jag mig hafva underrättelser af än nyare datum, att prinsen, hennes gemål, mådde väl. Hon bad mig sitta, hvilket jag emottog blott för etikettens skull. Hon omtalade den dagliga oro, hvari hon sväfvade för sin gemål, men jag försäkrade, att fästningen ännu endast blockerades, och att innan belägringen skulle börjas, var allt skäl att förmoda, att freden blefve sluten, hvarefter all hennes oro skulle upphöra. Jag tillade, att om hennes höghet emellertid för sin säkerhet åstundade en vakt — som visserligen ej behöfdes mot svenska trupper, men kan hända mot andra nationers —, ägde hon att befalla. Hon tackade och lofvade att gifva svar. Jag steg då upp och sade, att jag hade fullgjort mitt uppdrag, och att jag väl kunde finna, det en fientlig generals förlängda besök ej kunde vara behagligt, hvarför jag tog afsked. Hon tackade ånyo för bevisad godhet, och jag gick. Mitt kvarter var i ett godt hus, tillhörigt en enka, som hade två hyggliga döttrar af 15 till 16 år; den yngsta var nära en fullkomlig skönhet. Modern, god danska, emottog oss med öfverflöd af kall höflighet, men då hon gick ut, och det hände ofta, ty hon skötte hushållet, visade flickorna oss mera välvilja, ehuru med all den modesti, som följer af en god uppfostran. Den yngsta kom fram till mig och sade, i det hon knöt den ena lilla handen och slog på den andra: Sie haben die Dänen gut geschlagen, und das war recht. Und hier kamen so viele verwundete und andere und sagten: ach, wir sind geschlagen; alles ist verloren. Und sie hatten solches Kopfsweh. Und sie fuhren so weit sie fahren könnten. Ach, wenn ich könnte die Mörnerschen Husaren sehen!

Jag svarade, att hela regementet skulle följande morgonen marschera förbi dessa fönster, hvarvid hon blef mycket glad. Ehuru Mörnerska husarerna ej varit nämnda i bulletiner eller andra tryckta berättelser, var deras tapperhet allmänt bekant. Förmodligen hade den först blifvit det genom de två hannoverska skvadronernas vitsord, som från en höjd nära Bornhöft voro åskådare till deras förhållande. I en stad i norra Tyskland hade utkommit en karrikatyr, föreställande på en sida Napoleon, bockande sig för påfven och sägande: »hilf mir», men den helige fadern svarande: Ich kann nicht. Ich bin zu Commandeur des Nordstirns ernannt.

På en annan sida vänder sig Napoleon med samma bön till djäfvulen, som svarar: Ich wollte gern, aber meine beste Leute haben bei den Mörnerschen Husaren Dienst genommen.

Då jag om aftonen satt till bords med mina adjutanter hos min värdinna, lät en furste af Holstein Beck (svåger till prins Fredrik af Hessen) anmäla sig att göra mig besök. Jag svarade, att om Hans Höghet ville ursäkta, att han fann mig till bords, vore han välkommen. Jag steg likväl upp, gick emot honom och förde honom till öfre ändan af bordet, där jag låtit sätta fram en stol ett stycke åt sidan till höger om min plats. Men då började en strid af höflighet, som hade så när aldrig slutats. Alla hade stigit upp. Jag bad fursten sätta sig, men han kunde ej förmås därtill. Han bad mig och hela sällskapet sätta oss och sade sig vilja stå, tills vi slutat måltiden. Jag gjorde tecken åt de öfriga att sätta sig, hvilket skedde, och sedan jag satt mig själf, bad jag åter honom sitta, men flere gånger förgäfves. Ändtligen steg jag åter upp, tog honom i bägge händerna, förde honom till stolen och sade, att om han nu ej satte sig, finge han på sitt samvete, att vi hungrade efter en dags marsch i den starka kölden. Efter flere bugningar lät han ändtligen bekväma sig och var färdig att lyfta sig, hvar gång jag talte till honom. De unga fruntimren hade svårt att ej brista ut i skratt, men jag lyckades att hindra det genom tecken. Jag gissade, att han hade något att framföra från prinsessan, hvarför jag talade om hennes beklagliga belägenhet att veta sin gemål vara instängd i en fästning, som kunde komma att uthärda

en belägring, ifall freden ej snart blefve sluten, hvilket dock var allt skäl att förmoda. Då kom fursten sig före att uträtta sitt ärende, som var att säga mig, det prinsessan emottog den vakt, jag bjudit henne. Jag, som ville låta manskapet hvila öfver natten efter marschen, sade då, att jag, med hela svenska kavalleriet, vore nu prinsessans trogna vakt, men att följande morgonen, då jag marscherade bort från staden, skulle en ryttmästare med hundra man och öfrigt befäl inställa sig vid slottet att emottaga Hennes Kgl. Höghets befallningar. Fursten tackade och gick.

Jag kommenderade till prinsessans vakt en vacker skvadron med hyggliga officerare, ej af Mörnerska husarerna, som jag ville hafva alla med mig, ifall något allvarsamt skulle förefalla. Vakten kunde hafva varit behaglig, men jag sade blott dem skälet, hvarför de ej fingo den, och detta smickrade dem på det högsta.

Följande dagen marscherade vi till Flensburg under fortfarande köld. Då jag nalkades staden, sände jag en skvadron att rekognoscera den, med befallning att sända patruller långt fram åt olika vägar för att se, om fientliga trupper vore där förlagda. Jag fick snart rapport, att inga sådana syntes, men tillika en rekvisition, som ankommit till magistraten om kvarter för 10,000 man danska trupper, undertecknad af general l'Allemand. Jag fann strax, att detta var ett försök att afskräcka mig från stadens besättande. Om konungen i Danmark haft lust att göra motstånd, hade han redan i början kunnat använda en styrka lika med vår, om ej större. Det syntes således, att vår fiendes taktik inskränkte sig till defensiven. Utan afseende på den hotande rekvisitionen ryckte jag genast in i staden, stälde likväl kanonerna så, att de beströko den stora gatan, som är enda ingången till staden, och utsatte sådana larmplatser, att om fienden kom med kanoner, dessa kunde tagas i flanken af kavalleri. Förposter ställdes framåt på vägen, så att jag omöjligen kunde blifva öfverrumplad, och genom allt detta ansåg jag mig fullkomligen säker. Men min gissning besannades, och ingen fiende kom eller hade ens ämnat komma. Jag blef höfligt emottagen, men i början märktes tecken till ett litet misstroende, en viss farhåga.

Om morgonen efter min ankomst instälde sig hos mig direktören för en teatertrupp, som fanns i staden, och frågade, om jag tillät, att han fick uppföra spektakler, hvilket jag gärna biföll; jag utvalde ur hans repertoar de stycken, jag ansåg anständiga och glada. Om aftonen var spektakel, men ingen af stadens fruntimmer och ganska få af herrarna kommo dit. Jag frågade sedan min värd och värdinna, om de hällre ville anse oss som fiender än som vänner, medan vi voro i deras stad, då vi likväl ej gifvit och ej ärnade gifva någon anledning till det förra. De gjorde tusen ursäkter och sade, att de redan hade lärt känna, huru de misstagit sig och hvad tacksamhet de voro skyldiga för den förträffliga ordning, som trupperna iakttogo, och för den godhet, hvarmed stadens invånare af oss behandlades. Följande dagen syntes alla loger på teatern fulla af välklädda fruntimmer, blandade med svenska officerare, och jag hade bjudit min värd med sin familj i den förnämsta logen. Därefter blef umgänget sådant, som om vi hade i många år utgjort stadens garnison. Ett par dagar senare gåfvo stadens handlande oss en fest, som började med en konsert af amatörer. Först uppfördes ouverturen till Trollflöjten, mer fullstämmigt och väl än det kunde tros; sedan sjöngs en scen af Glucks Orphé, som jag först undrade, hvad den skulle betyda. Den börjas med en kör af Tartarens invånare, som vilja neka Orphé att inträda. Orden, efter vår gamla öfversättning, äro:

Fasa, förskräckelse,
Erebi täckelse,
Gastarnas skrålande,
Cerberi vrålande,
Tan honom mot.

Detta lät fientligt — men Orphé spelar på harpa och sjunger för att blidka skuggorna, hvilket efter några hårda *nej* ändtligen lyckas; de lämna rum och inbjuda honom att inträda i deras boningar. Denna allusion till förhållandet mellan stadens invånare och oss svenskar fann jag ganska artig och fintligt uppfunnen. På konserten följde en bal, som räckte

nära till morgonen. Vi gåfvo efter några dagar en bal tillbaka, och skäl var att tro efter utseendet, att få af de unga fruntimren kunnat bevara sina hjärtan från ljufva böjelser för våra hyggliga kavalleriofficerare. Men denna glada tid var icke utan förtretligheter. En kår danskar låg några mil norr om Flensburg, innesluten inom starka förskansningar, på en udde vid hafvet. Chefen hade åt landsidan låtit gräfva djupa grafvar och starkt bestycka vallarna. Med blott kavalleri och fyra sexpundiga fältstycken var det omöjligt att intaga denna förskansning. Jag — som visste, att underhandlingar voro började med nästan säker förmodan, att freden inom några dagar skulle blifva sluten — trodde mig nu ej böra företaga ett anfall, som säkert skulle kosta mycket blod och ej kunde lyckas. Jag utsatte således en stark postering, som höll skansen på landsidan blockerad och hade kommunikation med en mellanpost, som skulle gifva signal till staden, ifall förstärkning behöfdes. Men den danska kåren förhöll sig alldeles fredligt och sköt ej ens på våra patruller, då de kommo inom skotthåll. Jag ansåg mig böra låta denna ställning fortfara, tills det blef afgjordt, om vi hade fred eller ej, i hvilket senare fall jag ärnade begära infanteri och större kanoner att kunna taga skansen. Detta allt hade jag redan inrapporterat till högkvarteret i Kiel. Men general Tettenborn, som låg i Appenrade med en kår kosacker, hade gått förbi den nämnda förskansningen och lämnat den på sin rygg. Han sände en dag en parlamentär med bref till den danske befälhafvaren, däri denne uppfordrades att uppgifva förskansningen och hotades, att i annat fall skulle hela hans kår springa öfver klingan. Kommendanten svarade i en hög ton, att general Tettenborn kunde försöka att värkställa sin hotelse, men borde ursäkta, om alla hans kosacker blefve nedskjutna, ifall de skulle behaga att nalkas hans förskansning. Tettenborn, i stället att nu vända sin harm emot fienden, skref till kronprinsen och beklagade sig, att jag låtit den danska posteringen ostörd kvarblifva på hans rygg. Helt oförmodadt fick jag ett bref undertecknadt: på H. K. H:s nådigste befallning Bengt Sparre (som en tid gjorde generaladjutants tjänst). Brefvet innehöll starka förebråelser, för det jag ej anfallit förskansningen (med blott kavalleri och 4 små

sexpundiga kanoner!). Slutet var en uppmaning att bättre upprätthålla svenska vapnens ära. Jag svarade ganska allvarsamt, rättfärdigade mitt förhållande och yttrade min förundran öfver sådana förebråelser åt mig, som ensam af alla under detta krig haft tillfälle att på fältet med trupper under mitt befäl upprätthålla svenska vapnens ära och det mot en mångdubbelt starkare fiende. Jag slöt med, att jag på befallning skulle anfalla skansen och ej spara min person, men att om jag stupade, skulle för eftervärlden förvaras min förutsägelse, att kavalleriet fåfängt uppoffrades och att ändamålet ej kunde vinnas utan infanteri och större och flere kanoner. Men under det jag beredde mig till denna orimliga och omöjliga expedition, kommo order, att freden var sluten, att alla fientligheter skulle upphöra och att hvarje befälhafvare, som hade någon fientlig trupp emot sig, skulle med parlamentär tillkännagifva det, hvilket jag ock gjorde. Innan jag fick det nämnda bannebrefvet, hade jag fått rapport, att befälhafvaren på skansen hade (efter Tettenborns hotelse) sträckt fram en fältvakt längre än förut. Jag sände genast ett par skvadroner till posteringens förstärkning, med befallning att låta kommendanten veta, att om hans fältvakt ej genast indrogs, skulle den anfallas och nedhuggas af kavalleriet, ehuru ogärna jag skulle se blodsutgjutelse så nära fredsslutet. Han indrog fältvakten och svarade höfligt, att jag ej borde undra, om han efter yttersta förmåga sökte uppfylla sina plikter. Ett par dagar senare fick jag från kronprinsen det bref, som här ordagrant införes. [*Brefvet saknas. Lucka i manuskriptet.*]

Fredsvilkoren äro allmänt kända. Hufvudsaken var Norges afträdande. Med hvad ära och tro detta afträdande skedde, blef ej länge fördoldt. Men sparom det att omtalas på sitt ställe. Några dagar efter underrättelsen om freden fick jag order att med kavalleriet marschera i tre små dagsresor till Kiel. Afskedet från Flensburg var sorgligt. Det goda folket hade fattat vänskap för sina svenska gäster. Jämförelsen med andra hade bidragit därtill. En mängd af stadens invånare följde oss till vägs utom tullarna under fortsatta vänskapsbetygelser och välönskningar. En timme efter mitt aftåg inryckte general Tettenborn i staden med sina kosacker. Han begynte med att prygla borgmästaren på torget. Huru ko-

sackerna behandlade det goda folket, kan man föreställa sig. Freden var dock sluten.

Min första dagsmarsch gick till Eckernförde, där jag innan stilleståndet en natt varit inkvarterad och blef det nu i samma hus, där general **, nämnd vid Lübeck, hade bott nyss före freden. Knapt inkommen i kvarteret, fick jag emottaga en deputation, bestående af stadens magistrat och ett antal bland de mest ansedde borgarna. Borgmästaren, som förde ordet, började med en tacksägelse för den goda ordning, jag hade hållit med mina trupper i staden, då de förra gången varit där förlagda, under hvilken tid ingen blifvit på minsta sätt ofredad till person eller egendom. »Men», tillade han, »helt annorlunda hafva vi blifvit behandlade af en annan svensk general, som röfvat ifrån oss vår egendom.» — Jag föll då honom i talet och påminde honom om vikten af en sådan beskyllning mot en svensk general, ifall sannfärdigheten ej kunde bevisas. Icke utan fruktan, att det kunde vara en svensk, den ende, som jag kunde misstänka om sådant,* frågade jag om den generalens namn. Borgmästaren sade det. »Han är ej svensk», ropade jag, »han är tysk och bär blott svensk uniform. Men likväl fordras bevis.» — »Vi begära icke bättre än att få bevisa», sade borgmästaren och framtog en lång skrift, undertecknad af honom, stadens magistrat och dess notable borgare, tillsammans 100 personer.

Hufvudsakliga innehållet var, att då denne general förlagt sina trupper i staden, hade han låtit utgå en publikation med trumslag, hvarigenom stadens handlande ålades vid straff af militärisk exekution att låta föra allt, hvad de ägde af kläden, tyger, socker, kaffe, specerier, viner, likörer och öfriga handelsvaror till generalens kvarter; att alla dessa varor lades på en mängd tomma vagnar utanför kvarteret och försåldes mot kontant betalning på en utlyst offentlig auktion,

---

* General Boije, redan känd för nedriga gärningar, men mycket omtyckt å högsta ort för sin kvickhet. Han gjorde sedan en bedräglig bankrutt, rymde och blef förklarad förlustig sina ordnar. Han hade dock intagit Glückstadt, som Torstenson ej hade kunnat intaga. Men denna gång skedde det med penningar efter två dagars belägring. Boije fick 20,000 rdr Hamburger banko som belöning för sin bedrift.

där en generalen tillhörande person officierade som auktionist. De handlande fingo då köpa sina egna varor. Vidare hade generalen låtit publicera, att 400 hästar med vagnar skulle inträffa på utsatt tid 2 mil från staden att transportera divisionens tross. I en kyrka nära det utsatta stället hade han låtit utlysa auktion, där hästar och vagnar försåldes på samma sätt som varorna i staden. Sådana voro de anklagelser, jag med rysning genomläste. Borgmästaren frågade, om jag ville frambära skriften till vår kronprins. Utom mig af förargelse öfver ett sådant förfarande, som jag numera svårligen kunde betvifla, svarade jag: »För att visa, det svenska generaler önska, att dylika förhållanden måtte efter sträng undersökning bestraffas, vill jag frambära skriften, men åtager mig intet vidare, ty det tillhör eder själfva att vid undersökningen framträda som åklagare.» Jag ångrade sedan, att jag ej bedt dem låta öfversätta skriften på franska och framlämna den själfva genom en deputation.

Då jag kom till Kiel, gaf jag kronprinsen skriften i egna händer, sedan jag i korthet förtäljt innehållet. Han befalde mig gifva den åt hans generaladjutant, som då var Bengt Sparre, och jag hörde ej något af saken, förrän då hr Krabbe (förr och sedan dansk minister i Stockholm) kom med fredsratifikationen till Kiel. Han sade sig hafva lofvat Eckernfördes borgerskap att framföra de nämnda klagomålen och frågade, om han finge åberopa mig som den, hvilken ingifvit skriften till kronprinsen. Jag svarade: »Ja, och äfven i mannens egen närvaro skall jag gifva saken dess rätta färg.» Krabbe sade, att han väntade detta af mig, sedan han öfverallt förnummit mina truppers uppförande. Han tillade: »elles se sont conduites comme des anges.» Men jag hörde aldrig mer talas om den saken. Mannen fick i vår armé tillnamnet *stal från Holstein*. Men ehuru mycket han tog, så försvann det strax. Några år efter kriget, sedan han ackorderat bort en stor öfverstelön, numera inspektörslön, och fått för intet en brigadgenerals extra lön, dog han i yttersta fattigdom. Han var eljes som krigare visserligen ej utan förtjänst.

Följande dagens marsch gick till Gottorp, en ganska stor by. Jag blef inkvarterad i prestgården och fann presten gående fort fram och tillbaka i sin matsal och vridande händerna i full förtviflan. Jag fann detta spektakel alltför obe-

hagligt; jag nalkades presten och frågade, hvad gick åt honom, tilläggande, att om vår ankomst var orsaken till hans förtviflan, vore den fåfäng, ty svenskarna misshandlade ingen; att hvad trupperna behöfde under natten var ordentligt rekvireradt af byns auktoritetet och skulle jämnt fördelas, så att det ej blefve kännbart för någon. »Ack nej», sade han, »detta är ej orsaken. Jag har gjort en galenskap. Jag hade hört, att svenskarna skulle taga en annan väg och inkvarteras två mil härifrån, men att Mecklenburgska jägarna och hanseatiska frikåren skulle komma hit. Jag har en hustru och två döttrar, den ena 14, den andra 15 år. Af fruktan för de sistnämnda truppernas tygellösa förfarande har jag skickat bort hustru och barn till stället, dit jag nu hör, att desamma trupperna skola komma. — O! jag är olycklig, utan hjälp! O, min hustru! O, mina olyckliga barn!» — Af en händelse hade dessa trupper ett par dagar förut blifvit stälda under mitt befäl. Jag sade till presten: »Allt kan hjälpas, men det måste ske fort. Har ni en vagn och ett par raska hästar?» Han såg på mig förfärad och tordes ej svara. »Ni måste vara mycket olycklig», sade jag, »då ni misstänker dem, som vilja hjälpa er. Men här är ej tid att dröja. Har ni en vagn eller ej att hämta hem er familj?» — »Ja.» — »Befall, att den genast förspännes. De trupper, ni fruktar, stå också under mitt befäl. Ni skrifver bättre tyska än jag. Skrif strax en öppen order, att er hustru och edra döttrar skola respekteras, att intet hinder må läggas i vägen för deras hemresa eller de på något sätt ofredas, vid högsta straff för militärisk insubordination, att den svenska husarordonnans, som skall följa dem, äger att, enär det behöfs, uppvisa dessa öppna order till prompt åtlydnad.» Han skref orderna, jag undertecknade dem och satte därunder ett stort sigill att gifva dem mera kraft. Vagnen blef färdig; husarordonnansen var det strax och for af jämte en prestens dräng. Men 4 tyska mil eller $2^2/_3$ svenska äro ej så hastigt farna. Presten var emellertid nästan lika orolig, gick åter fram och tillbaka och ropade: »De komma för sent; det onda kan vara gjordt», m. m. Jag ledsnade vid hans tjut, gick in i mitt rum och stängde dörrarna, som voro emellan. Ändtligen emot klockan tio om natten hördes en vagn komma; det var den rätta.

Prestens hustru och tvänne döttrar, vackra som änglar, stego ur vagnen — omfamningar, kyssar, glädjetårar hade så när aldrig slutats. Jag var vittne till allt, men för mig vankades ej en gång en tacksägelse. Nå väl, tänkte jag, i glädjens ytterlighet glömmer man, hvad man är skyldig andra. Jag var glad att hafva förorsakat denna scen och gick till hvila, obemärkt af presten och familjen. Om morgonen bittida rusade presten in i mitt rum och väckte mig. »Hvad är nu å färde?» frågade jag ond. — »Jo, de väga för drygt det hö, jag skall aflämna till herr generalens hästar.» — »Lämnar ni allt?» — »Nej, blott fem pund.» — »Oförskämda varelse!» ropade jag då, »som aldrig sagt ett ord af tacksamhet för den hjälp, jag gaf er i går, och som nu stör min ro för några höstrån — jag borde låta prygla er och sköfla ert hus, men jag gör det ej för svenska truppens heders skull.» En adjutant var uppstigen. Jag sände honom att i prestens närvaro noga efterse, om höet var för drygt vägdt. Han gjorde det och försäkrade mig, att ej så var, men man hade vägrat att emottaga något skräp af kvistar m. m., som presten ville inblanda i ett af punden, hvarpå han fallit i raseri. Mina trupper marscherade nu till olika byar nära Eyderkanalen, och jag med min stab, hästar och tross till Kiel, där kvarter för mig var anbefaldt. Uppbrottet skedde ej förr än mot middagstiden, då det utskrifna fodret var förtärdt, men jag fick ej mer se den otacksamme presten eller någon af hans familj. Han syntes äga den enda förtjänsten att ömt älska hustru och barn, men han gjorde ingenting af sig själf för deras räddning. Förmodligen var det snålheten, som öfvervägde faderskärleken och afhöll honom, då han märkt sitt misstag, att genast fara från sitt hem för att hämta familjen från det ställe, där han fruktade dess fördärf. Måhända var ock denna hans fruktan ej utan allt fog. Men han trodde, att vi kunnat taga litet mer hö och hafre under hans frånvaro, än som var utsatt, hvarför han blott vred händerna och lämnade familjen åt sitt öde. Ökad människokännedom minskar den lyckan att i allmänhet älska sitt släkte. Antalet af onda upptäckter öfverstiger vida de godas.

Emellertid hade de allierade arméerna drifvit Napoleon öfver Rhenströmmen. Vi hade allt sedan bataljen vid Leipzig

arbetat för vår egen sak att i Holstein taga Norge, och vi hade lyckats att vinna det genom fredstraktaten, men det var ett bländvärk. Med mera kännedom af *fides Danica* — med behållande i full possession af härtigdömena Holstein och Schlesvig, jämte Jutland (hvaraf vår armé redan var i besittning), tills de norska fästningarna voro öfverlämnade, tills norska armén hade svurit trohetsed åt konungen i Sverige, med lika envälde som deras förra kung, och gått hem på rotarna, hvilket allt i början berodde af konungen i Danmark, innan han själf genom sin ståthållare, en dansk kungl. prins, och sina emissarier tillstält det upprorstillstånd, som sedan förspordes — hade Norges eröfring blifvit värklig. Om vår konung sedan utnämnt adel bland de rikaste och bäst sinnade familjerna och en tid därefter skänkt norska folket samma fria konstitution som vi äga, med deltagande i våra riksdagar — då hade den nationen, ehuru otacksam till sin natur, ej kunnat neka, att den hade endast vår konung att tacka för sin frihet, hvilket den har i alla fall, och en lika sann förening hade slutligen uppstått som den med Skåne, Halland och Blekinge, en förening lika lycklig för bägge nationerna, som den närvarande är skadlig för Sverige och skall i längden äfven blifva det för Norge, ty den är bygd på falska grunder. Visserligen hade det sina svårigheter att vinna en bättre fred i Kiel, ty Österrike stödde danskarna. Men ryske kejsarens beslut att gifva oss Norge som fullkomlig possession var fast, och hans makt var den öfvervägande.

Jag är öfvertygad, att intet påstående gjordes å vår sida om det, som egentligen kunde befästa föreningen, ty bedrägeriet misstroddes då icke. Man skulle kunna säga, att konungen i Danmark, som blifvit hårdt behandlad och skulle nu förlora Norge, hade en naturlig rätt att använda allt, äfven list, till sin fördel. Men honom var ämnad fullkomlig ersättning i Pommern och andra länder, som ej nämndes i vår traktat, ty de tillhörde icke Sverige. Vår rättvisa orsak att taga Norge var, att danskarna aldrig försummat att, så ofta vi haft andra krig, utan minsta skäl därifrån falla oss i ryggen och sysselsätta en stor del af vår armé i anseende till gränsens vidd. Så var det deras skuld, att vi förlorat Finland. En kedja af falska steg allt ifrån freden i Kiel har

bragt sakerna till den vidunderliga ställning, hvari de sig nu befinna. Eld och svärd, strömmar af blod skola fordras att afhjälpa det onda och vinna hvad i början lätt kunnat vinnas! Jag borde icke inlåta mig i detta ämne, ty fädernesländskänslan som svensk uppsvallar därvid till ytterlighet. Men jag nödgas framdeles återkomma därtill. Jag skall dock ej afvika från sanningen och billigheten. Måtte i framtiden hvarje oväldig och sakkunnig läsare döma, om jag haft orätt. En massa sammanflickad af heterogena ämnen, som fräta hvarandra, är bräcklig och skall snart falla sönder. En massa så sammansmält, att ämnena blifvit likartade, är fast och äger bestånd.

De allierade, hvilkas framgång till och med i slaget vid Leipzig bör förnämligast tillskrifvas kronprinsens förträffliga operationsplan, sågo sig nu i stånd att drifva sina fördelar längre, än det var med honom öfverenskommet. Ej nöjde att hafva befriat Tyskland och kastat Napoleon öfver Rhenströmmen, hade de beslutat att med sina segrande arméer förfölja honom i själfva Frankrike och fullborda hans fall. Rhenströmmen var väl gränsen för kronprinsens förbindelser att medvärka — och borde man väl fordra, att han skulle föra vapen inom sitt förra fädernesland? Men han kunde ej uppreta emot sig de stora makterna, utan hvilkas bifall han ej kunde behålla Norge. De hade redan återkallat ifrån honom en stor del af de trupper, som utgjorde norra tyska armén. Bülow med sin armé var sysselsatt att befria Holland; flere ryska kårer voro det på andra ställen. Sedan freden var ratificerad, hade kronprinsen ingen förevändning mer att uppskjuta sin marsch till Rhenströmmen och sin förening med de allierade, hvilket starkt och beständigt yrkades äfven af ryske kejsaren.



FJÄRDE KAPITLET.

Tåget till Belgien.

Svenska armén uppbröt från Holstein dagarna efter den 18 Januari. Hvarje kår gick särskildt att lättare kunna finna kvarter och få sina förnödenheter. Några dagar förut hade under stark köld och yrväder fallit en otrolig massa af snö, ovanlig äfven i Sveriges nordligare trakter. Jag red med min stab, mina handhästar, tross och en trupp ordonnanser på vägen till Lübeck. Snön var så hög och jämn, att man ej kunde se väg eller diken och gropar. Jag hade två ridande vägvisare; de kände väl direktionen af vägen, men kunde ej se den noga, och föllo stundom med hästarna i diken, så att de knapt syntes. Detsamma hände ganska ofta oss alla, som voro ridande, äfven mig, men den mjuka och litet packade snön gjorde, att ingen skadade sig. Detta räckte länge, tills vi hunno till det ställe, där kavalleriregementena hade sammanstött från olika bivägar och sedan fullkomligen banat stora vägen. En af mina ridhästar, som var mycket häftig, och två mina trosshästar stupade under denna marsch; lyckligtvis voro de senare gamla, som jag hade i reserv.

På andra sidan Lübeck hade fallit mindre snö, och den hade töat bort. Vid Boitzenburg gicks öfver Elben. Isen var i allmänhet redan svag, men under den starka kölden, innan snön fallit, hade man öst vatten öfver ett bredt stycke vid öfvergångsstället och låtit det frysa, hvilket flere gånger förnyades, så att där blef en ganska fast isbro. Jag lät det regemente, som gick öfver jämte mig, lämna afstånd mellan hvarje rote, men noga följa den banade vägen, och ingen olycka hände, utom den att en trossdräng, som ej lydde före-

skrifter, utan gick åt sidan om vägen, föll genom isen och kunde ej frälsas.

Denna marsch blef mer lång än märkvärdig. Jag vill af den endast anföra några tillfällen, som fäst sig i minnet och kunna äga något intresse. Regementena gingo särskildt och på olika vägar, som sagdt är, att lättare finna kvarter och förnödenheter. Jag tog blott mina nattkvarter och rastedagar så, att ifall några order ankommo, jag kunde på minsta afstånd expediera dem i min division. I Braunschweig tog jag en rastedag och såg om aftonen en tragedi, Martin Luther. Den har visserligen förtjänst och mycken energi i stilen. En stor scen är den, då Luther står till rätta inför romerske kejsaren. Men stycket är långt och fullt af tysk metafysik i känslan. Jag ville dock hafva sett det till slut, men blef hindrad.

Följande morgon ville jag marschera, men fick ett anfall af feber, som räckte till aftonen. Jag tog då ett starkt medikament och dagen därefter marscherade jag. Detta var den enda gång, jag känt mig sjuk under hela kriget. Truppernas dagsmarscher voro så korta, att jag lätt kunde återtaga en försummad dag.

Omkring Detmold skulle regementena af min division hafva några rastedagar, hvarför jag tog mitt kvarter i staden, som låg i centern af deras kantoneringar. Jag hade beställt kvarter på ett värdshus, men då jag nalkades staden, mötte mig en stallmästare från enkefurstinnan, regentinnan i Lippe-Detmoldska landet under dess sons minderårighet. Stallmästaren sade, att det beställda kvarteret var afsagdt och att furstinnan förbehöll sig, att jag ej måtte taga annat kvarter än hennes slott. Ehuru detta föreföll mig besvärligt, i anseende till hofetikett under ett krigståg, förbjöd höfligheten att vägra det. Jag emottog således och tackade. Vid slottsporten möttes jag af hofmarskalken och en kammarherre, som förde mig till mina rum, hvilka voro ganska präktiga. De gjorde furstinnans ursäkt, att hon den aftonen för opasslighet ej kunde mottaga mig, men tillade, att hon hoppades att följande dagen se mig med mina adjutanter till middagen. Vi fingo en liten kräslig aftonmåltid, där hennes hofherrar

gjorde *les honneurs*, och följande dagen innan middagen emottogos vi af furstinnan.

Hon var något ålderstigen, noggrant klädd och mycket sminkad, hvilket gjorde det första intrycket af hennes åsyn mindre behagligt. Men hennes förstånd, hennes kunskaper och angenäma sätt att meddela dem gjorde, att detta intrycket snart försvann. Hon var känd inom och utom gränsen som den bästa regentinna för sitt land, och var det till den grad, att hennes undersåtar voro tacksamma. Hon talade om tidens händelser med värklig kännedom äfven af orsaker och driffjädrar, men iakttog mycken moderation i sina omdömen. Hon rasade icke mot Napoleon, såsom det var modet i hela Tyskland. Hon erkände, att hans planer voro uppgjorda efter en gigantisk idé, men om än åsyftande något godt, såsom hafvens befriande från Englands välde, förstörandet af dess monopolium genom industriens upplifvande på kontinenten m. m., likväl bygde på en fordran äfven af okufvade nationers blinda undergifvenhet och tålamod under tryckande försakelser, en fordran, hvars uppfyllande ej kunde väntas. Detta, jämte ett illa fördoldt förakt för människosläktet, ansåg hon hafva vållat, att, så snart det blef möjligt, nationerna förenade sig att afskudda hans ok. Hon hade själf i sin politik nödgats vandra en ganska svår väg att så mycket som möjligt afvända olyckor från sina undersåtar och hade någon gång med förstäld villighet underkastat sig stora uppoffringar att undvika större. Hon hade stundom vistats i Paris och vunnit en viss gunst hos Napoleon, hvilket bidrog därtill, att hennes land var af de minst olyckliga bland dem, som lydde under hans välde. Men hennes politiska omdömen voro likasom framtrugade under loppet af diskursen. Häldre talade hon om litteratur. Hon var lika bevandrad i andra nationers som i sitt eget lands, och ehuru tysk, var hon tämligen billig i omdömet om den franska vitterheten, jämförd med den tyska. Men då jag yttrade, att, oaktadt det stora geni som stundom framlyser hos Göthe, jag likväl föredrog Schiller, i synnerhet som teaterförfattare, uppkom däraf en lång dispyt. Jag sade mig alltid hos Schiller finna en bestämd plan och bestämda karaktärer, från början och under deras utveckling konsekventa och med styrka utförda, men däremot hos Göthe

komma att gå igenom hennes område. Men sedan de första komplimangerna voro förbi, trodde jag mig hafva funnit hos henne en oförställd och oafbruten välvilja. Det hindrade likväl ej, att en utskrifning af hästar och kläder för vår armé måste utgå af hennes land och att fyra stora skvadroner karabiniärer för någon tid lades i staden Detmold, som måste föda folk och hästar.

Orsaken till detta sistnämnda steg var, att chefen för karabiniärregementet, fältmarskalken Toll, att ådagalägga sin vishet genom förakt för det militäriska pedanteriet, hade sträckt det så långt, att han låtit ej allenast all exercis utan äfven all ordning förfalla. Till chef för de fyra skvadroner, som voro kommenderade till tyska kriget, hade han valt en major, mindre skicklig än den sämste ryttaren. Denne lät allting gå som det kunde, och utan några flinka officerare, som höllo ihop truppen, hade den ej kommit ur fläcken. Men den utgjorde ett spektakel, ehvar den visade sig. Dessa skvadroner hade från början af kriget tillhört general Vegesacks division. Jag hade haft två af dem med mig vid Bornhöft, men de hade sedan gått tillbaka till Vegesack. Nu vid marschen till Rhenströmmen hade de alla blifvit tillslagna min division, men gingo särskildt, likasom de öfriga regementena af kavalleriet, så att jag ej ens fått se dem. En dag vid middagstiden kommo de till en liten stad. Chefen och officerarna gingo till ett värdshus att taga sin middag, men hade glömt att låta manskapet sitta af för att lätta hästarnas möda och gifva dem något foder. Middagen drog långt ut, och *mannarna* (så kallades de i armén) sutto troget kvar på sina hungrande hästar. Emellertid kom kronprinsen farande genom staden och fick se detta. Ingen officer fanns vid truppen. De söktes och funnos ändtligen. Då chefen kom fram till kronprinsen, kan man föreställa sig, hvilket åsklikt tilltal ljungade öfver hans hufvud. Han blef genast afsatt från befälet och beordrad att fara tillbaka till Lübeck; den äldste ryttmästaren fick befälet, tills en annan hann utses att reorganisera och exercera kåren. Baron Friesendorff, major vid lifgardet till häst, blef därtill utsedd och fick order att med kåren stanna i Detmold, tills ändamålet var vunnet. Han fylde sitt uppdrag med mycken

skicklighet, och till lycka skulle kåren i detsamma få ny beklädnad och förändrad uniform, så att äfven utseendet, förut löjligt, nu blef förbättradt. Jag fick order om denna förändring i befälet jämte särskild underrättelse om orsaken, först då jag marscherat några dagar från Detmold. Och jag kunde ej annat än finna denna stränghet rättvis och nyttig.

Som jag hade god tid att ställa min resa, hur jag behagade, tog jag en afväg åt Pyrmont, som jag var nyfiken att se. Detta vidtbekanta mineralvatten finnes i centern af en vidsträckt och nästan rund dal, omgifven af ganska höga, skogbeväxta backar. Jag for där förbi en stor by (dorff), kallad Holthausen, och ett litet lustslott, eller snarare landthus, tillhörigt fursten af Lippe Bückeburg, som äger hela trakten. Själfva stället Pyrmont är vackert, trefligt och mycket bebygdt för brunnsgäster, men ehuru alléer ej saknas, tycks det ej vara nog skuggrikt för deras promenader i den varma årstiden. Medevi, Sätra och Ramlösa brunnar hafva i detta afseende stort företräde. Men här, liksom i Spa, spelas mer än dricks brunn, oaktadt vattnets förträfflighet. Detta vatten uppväller ur jorden och fyller en bassin af tre till fyra fots höjd, men ej vidare än en vanlig brunn, hvarifrån det rinner bort i en liten klar och vattenrik bäck. Vattnets beskaffenhet är allmänt känd; det är så starkt om sommaren, då det hämtas till export, att buteljerna måste stå en viss tid okorkade, om de ej skola springa. Men nu, då jag var där i februari månad, var kraften vida mindre, det bornerade likväl nästan osynligt, och vattnet kändes fint stänka upp mot ansiktet, då glaset sattes till munnen. Smaken var obeskrifligt behaglig och man kunde dricka däraf likasom af vanligt vatten utan diet. Några alnar från denna friska och kalla brunn uppväller en åder af hett och ständigt kokande vatten, där ett ägg blott behöfver sakta nedsänkas och upptagas för att vara kokt. Några hundra alnar därifrån är en grotta af lika beskaffenhet som *la grotta del cane* vid Posilippo. Man kan utan skada stå rak vid grottans ingång, men sänker man sig nära till marken, är man hastigt flyttad till andra världen. Grottan är i en nedgräfd och jämnad sänkning, dit man nedstiger utför en liten trappa. Sänkningen omgifves af ett lågt staket, som lätt öfverstiges. Här

är således intet hinder lagdt i vägen för den, som skulle vilja företaga den stora resan, där återväg ej finnes. Det berättades, att vid sista brunnsterminen en man, som hade spelt bort allt, hvad han ägde till uppehälle för sig med hustru och barn, och dessutom blifvit skyldig en stor summa, som följande dagen måste betalas, hade företagit en sen aftonpromenad och fanns död om morgonen vid grottan. Det finnes således vid Pyrmont äfven ett osvikligt botemedel mot den eljes obotliga spelsjukan. Jag hade kommit till Pyrmont vid middagstiden och varit där öfver middagen följande dagen, under hvilken tid jag ej druckit annat vatten än det minerala. Vid afresan därifrån fann jag mig alldeles befriad från magsyra, som i hög grad hade plågat mig under hela kriget. Denna befrielse räckte nära fjorton dagar och hade förmodligen räckt för alltid, om jag kunnat vistas någon tid vid Pyrmont.

Resan fortsattes nu genom ett vackert, men mindre märkvärdigt land. Läsaren torde förlåta, om jag plågar honom här med berättelsen om min sista sammanvaro med min förste adjutant W***. Om läsaren föresatt sig att i denna minnesbok följa mig genom lifvet, måste han underkasta sig att med mig dela det ljufva och det leda. Jag nödgas för sammanhanget gå något tillbaka. Vid Bornhöft hade W*** ej hunnit komma med i själfva chocken, i anseende därtill att han för sent bytte om häst; men han hade af sig själf fallit på den tanken att söka framföra en af reservskvadronerna emot det infanteri, som upptagit nedlagda gevär och beskjutit oss i ryggen. Jag tillräknade honom detta, med skäl, som förtjänst. Efter affären var han lugn, icke så grälig som förut och visade mig attention. Snart röjdes hvarför, ty han bad mig enträget att skaffa honom en öfverstelöjtnants fullmakt. Jag fann något skäl därtill i den nyss nämnda förtjänsten och trodde, att tacksamheten skulle kunna värka till förbättringens varaktighet. Jag skref och bad Adlercreutz om denna fullmakt för honom, men Adlercreutz gjorde svårigheter. Då jag en gång råkade honom, sade han: »Den herrn har ej länge varit major; han borde vara det ännu en tid, men för din skull skall jag skaffa honom befordran.» Emellertid hade jag fått order att göra en stor rekvisition af hästar

i härtigdömena Schleswig och Holstein, så att Mörnerska husarerna kunde få ersatt förlusten vid Bornhöft af 128 skjutna hästar. I orderna stod ock, att generalerna och deras staber ägde att ersätta sina förlorade eller odugliga trosshästar. Rekvisitionen skedde, och för trossen skaffades några vanliga bondhästar; jag tog tre, men behöll de gamla, skröpliga, att i början kunna spara de nya. W*** hade bestyret om emottagandet. Efter ett par dagars marsch fick jag för en holsteinarvagn se två par stora foxar af ras med tecken, och de vackraste man kunde se. Jag beundrade de sköna hästarna och trodde, att de tillhörde någon possessionat, som ville se kavalleriet och hade gått ur vagnen, hvilken var tom. Adjutanterna hade tillsammans en trossvagn för sina saker, och nya hästar voro anskaffade för den. Det präktiga spannet gick nu åt en korsväg, som för till Stralsund. Långt därefter fick jag veta, att det var taget af W*** genom särskild rekvisition (likväl i hans eget namn) och öfversändt till Sverige. Men han hade ingen lycka därmed. En bröt benet af sig under öfverfarten till Ystad, en blef halt och en dog snart efter ankomsten till hans gård i Småland. Långt efter var ej värdt mödan att göra sak häraf, och han hade förmodligen fått medhåll, ty sådant var vanligt i de allierade arméerna utom största delen af den svenska.

Sedan det stått på orderna, att W*** var befordrad till öfverstelöjtnant, återtog han sitt vanliga sätt att vara. Buller, skrik och väsende kom åter i gång, trakasserier tillstäldes, och blott genom mycken stränghet fick jag själf vara i fred. Sällan kom någon ordonnans från regementena med rapport eller förfrågan, som icke af honom öfverhopades med ovett och hotelser om stryk (som han likväl ej tordes värkställa, ty jag hade strängt förbjudit det). Allt detta skedde, innan de anmäldes hos mig. Och i brist af sanna krigshändelser var kring honom beständigt krig. Blott min närvaro kunde hejda honom, och det stundom med möda. Då jag skulle marschera från Lübeck, hade jag blott tre tyska mil att rida för dagen. Jag hade utsatt klockan elfva till uppbrottet. Under det jag slutade att raka mig, klockan före half elfva, fick jag höra ett förskräckligt väsende i förstugan, rop, svordomar och hotelser af W*** och föreställningar af andra.

Jag skyndade ut i förstugan och frågade, hvad var å färde. W***, utom sig och skälfvande af vrede, sade om min kammartjänare: »Jag har befalt den svinhunden att köra med herr generalens trossvagn, men han vägrar att lyda. Han borde hafva femtio prygel.» — »Håll», sade jag, »nu är ni dårhusmässig. Jag har förut befalt er att ej befatta er med mitt folk, jag befaller det ännu en gång, och jag skall lära er att lyda. Han kan dessutom ej köra utan mitt schatull och annat, som jag ännu behöfver. Klockan är ännu långt från elfva, men om jag ville dröja aldrig så länge, är det er skyldighet att vänta.» Han började att tala högt, men jag ropade: »Tyst, ej ett ord mer. Annars vet jag medel.» Och han teg.

Jag gick in och slutade att kläda mig i sakta mak. När allt var inpackadt i vagnen och jag hade stigit till häst, slog stadsklockan elfva. Jag har allt ifrån ungdomen vant mig att med yttersta precision iakttaga utsatta tider. Äfven nu på höga ålderdomen, under mina inspektionsresor, kunna mina adjutanter vittna, att jag aldrig låtit trupper eller skjutshästar eller hvem som hälst vänta på mig. Men man kan lätt föreställa sig, huru odrägligt det måste vara att hafva med sig en så orolig och ursinnig fjäsk, att ständigt nödgas tukta honom och i dagliga lefnaden se ett surt och argt ansikte, ja, en lömsk fiende ständigt så nära sig. Också beslöt jag att nyttja första tillfälle, som kunde gifva mig skäl att skilja mig från honom. Jag tror, att han numera hade samma syftemål och hade beredt en väg för sig vid högkvarteret, dit han for så ofta han kunde det, adulerade Björnstjerna och förtalade mig, som jag sedan af andra fått veta. Jag tillbragte en natt i en liten stad på andra sidan om Pyrmont och hade om aftonen utsatt tiden till afresan följande dagen. Mer än en timme före denna tid hade W*** gått till torget, där vagnarne stodo under uppsikt af en gammal underofficer, kommenderad att göra tjänst som vagnmästare. W*** befalde genast, att de skulle förspännas, och det skedde, hvarefter han befalde, att de skulle fara. Vagnmästaren föreställde, att det upptagna af mina saker ej var ditfördt, att min betjäning, som skulle åka i min trossvagn, ej var kommen och att det var långt före den utsatta tiden. »Det angår

mig ej», sade W***, »kör strax.» Underofficeren svarade, att han ej kunde köra utan generalens saker och betjäning. Men W*** ropade: »Kör; om ni understår er att mucka, skall jag lära er», hvarvid han lyfte käppen öfver hans hufvud, och underofficeren lät köra. Då jag i rättan tid stigit till häst och ridit ett stycke, kommo mina betjänter springande med mina nattsaker, böcker och schatull och ropade, att vagnen var bortfaren. Jag anade strax demonen, hvarifrån detta kom.

Herr W*** hade icke enligt sin skyldighet varit hos mig om morgonen. Jag lät folket skaffa sig ett åkdon, huru de kunde, för betalning i staden, tills de hunno min vagn. Då jag upphann vagnmästaren, tilltalade jag honom, för det han låtit köra, men han undskylde sig med hvad redan är sagdt, och de medföljande drängarna intygade alla, att så förhöll sig. Men då jag kom fram till kvarteret, lät jag kalla W*** och sade honom allt, som borde sägas om hela hans uppförande, men i synnerhet den dagen. Det skedde i alla adjutanternas närvaro. Han steg fram och började att tala sturskt. Men jag slog handen i ett bord, så att allt hvad där låg hoppade högt, och sade: »Jag befaller er att tiga, och om ni ej lyder, arresterar jag er för insubordination och sätter krigsrätt öfver er, då allt skall komma fram. Aflämna nu expeditionen till baron Lantingshausen» (min andre adjutant, ganska skicklig). »Res till högkvarteret med ett bref från mig till kronprinsen, och då det är aflämnadt, är ni ej mer min adjutant. Till dess lyder ni, hvad jag befalt.» I brefvet till kronprinsen införde jag i korthet hans legender. Han for, och jag blef af med honom. Han blef strax antagen i kronprinsens generalstab, och några månader därefter blef han öfverste i armén. Så hjälper man sig fram med adulation utan förstånd, utan kunskap, utan förtjänst och med elakt uppförande.

Jag kom snart till en af de behagligaste trakter, som kunna ses. Vägen från Barmen i Elberfelt förtjänar detta namn. Den går genom en lång däld, här och där bebygd med täcka, löfrika landtboningar, öfverallt fruktbar och leende. En vacker ström med skyndsamma, men ej brusande vågor, delar sig i många grenar, omfamnar lummiga öar och pryds

af många små, väl målade broar, eller af vattenvärk för manufakturer, där det fredliga vattnet skummar och brusar, då det nödgas drifva stora hjul och arbeta för människans bekvämligheter. Alla tak äro här betäckta med en grå, lysande schiffersten, och husen målade med oljefärg, merendels grön, hvilken ger dem ett gladt och behagligt utseende. Elberfelt är en af de största fabriksstäder i Tyskland. Nästan hvart hus är fabrik. Strömmen, som kommer från Barmen, genomlöper staden, delad i många grenar, men synes knapt, ty alla stränderna äro öfverbygda med maskinerier. Jag fick här ett ganska godt kvarter och en mycket hygglig värd och värdinna. Om förmiddagen förde han mig kring staden att se märkvärdigheterna, mest fabriker, hvaraf han ägde en ej liten del. Eftermiddagen var jag i fruns sällskap och for om aftonen med bägge på spektaklet, som var medelmåttigt. Under ett så långvarigt och till det mesta ovärksamt krigståg förefalla likväl många ombyten, som göra det stundom drägligt. Från Elberfelt är icke mycket långt till Düsseldorff, där jag med kavalleriet gick öfver Rhen. Jag fick blott hastigt se denna stad, som är vacker och har en glad belägenhet. Den ryktbara samlingen af taflor, som finnes där, var nu inpackad i fruktan för fiender och vänner. Som jag hade tid därtill, besökte jag det gamla Aachen, förr märkvärdigt af de tysk-romerska kejsarnas val och kröningar. Den uråldriga kyrkan, där dessa ceremonier förrättades, är vördnadsbjudande, den stora vattenkonsten med Karl den stores kolossala bild är det icke mindre. Jag dröjde ett par dagar i Aachen. En otrolig mängd af naturligen varmt vatten uppväller inom stadens omkrets, och i många hus finnas badinrättningar. Vattnet är så hett, att mycket mer än hälften kallt måste slås däri, förr än man kan uthärda badet; det utdunstar en ganska stark svafvellukt. Fastän jag marscherade i kall blåst, sedan jag två dagar å rad tagit sådana bad, fann jag mig mycket väl däraf. Jag tog en omväg åt Köln, där jag låg en natt, för att komma till nejden af Lüttich, där vi stannade för någon tid.

Märkvärdigt är, att Napoleon ej begagnade Rhenströmmen och en tredubbel fästningsrad att sätta en gräns för de allierades framgång; att han lät dem utan motstånd lägga

till rygga ett så stort hinder och intränga i själfva Frankrike, där lika goda ställningar bjödo sig åt dem som åt honom. Det synes, som hade en fientlig Nemesis på slutet styrt hans rådslag och hans gärningar. Likväl hade han inom Frankrike på stridsfältet visat sig lika stor krigare som förr, fastän mindre lycklig, och därtill bidrog, att han nu hade oundvikligen emot sig öfverlägsenheten i antal, hvilken han förr merendels visste att förvärfva genom manövrer, så att han med samlad styrka anföll fienden, då dennes var delad.

De allierade hade ej funnit motstånd vid Rhens öfvergång. Vi, som kommo långt efter, kunde än mindre finna det. I fästningarna voro svaga garnisoner, som höllo sig stilla, och vi marscherade på andra stranden, liksom i ett fredligt land. Kronprinsen hade tagit sitt högkvarter i Lüttich och tillbragte där en tid. Svenska armén förlades däromkring. En kår användes att blockera Maestricht, en annan sändes i samma ändamål mot Jülich. Jag for in till Lüttich att uppvakta kronprinsen och fick befallning att om ett par dagar flytta in till staden i anseende till ett uppdrag, som var mig ämnadt. På återvägen till mitt kvarter, helt nära staden, for jag öfver floden Maas på färja. På samma gång öfverforo flere personer och bland andra en liten flicka, ännu barn och ganska täck, men sorgsen till uppsyn; hon var snygt klädd, fastän af bondfolk. Då jag närmare betraktade henne, syntes hon vara i ett tillstånd, som kunde tros omöjligt vid hennes år. En annan passagerare, som märkte min förundran, försäkrade, att så förhöll sig. Jag frågade henne vänligt, huru gammal hon var; hon rodnade, men smålog skälmskt och svarade: »tolf år.» Huru mycket hade den olyckliga varelsen att genomgå af ett redan fördärfvadt lif! På andra stranden tog hon en afväg och vände sig att se, om ingen följde henne.

Då jag kom till mitt kvarter, beredde jag mig till en längre resa, öfverlämnade befälet åt min närmaste man, och for sedan åter till Lüttich, där jag väntade i flera dagar, innan jag fick veta min bestämmelse. Den kan inhämtas af en utförlig rapport, som jag flera år därefter inlämnade till vår nuvarande konung, Karl XIV Johan, då vår kronprins och högste befälhafvare. Att han läst och granskat den, men

ej funnit något att anmärka därvid, bevisar sannfärdigheten af de delar, som han själf kunde känna. För det öfriga hoppas jag att blifva trodd på mina ord. Rapporten införes här i hela sin vidd.



SJÄTTE KAPITLET.

I fångenskap.

Ers Majestät* har behagat uppdraga åt mig att skriftligen inlämna den underdåniga rapport, som jag haft den äran att muntligen afgifva till Ers Majestät, angående hvad som tilldrog sig, då jag togs till fånga af de upproriska bönderna i Lothringen under fälttåget 1814. Åtlydande Edra befallningar, Sire, ber jag Er ursäkta, om jag, för att ingenting utelämna, stundom ingår i alltför minutiösa enskildheter och om jag, för att gifva denna utveckling ett historiskt sammanhang, däri inrymmer fakta, som äro Ers Majestät välbekanta.

Medan de allierades armé efter flerfaldiga strider dref Napoleons framför sig mot Paris och Ers Majestät med de svenska trupperna ockuperade omnejden af Aachen, Maestrich och Lüttich, en position, som höll i schack flera befästade platsers garnisoner äfvensom andra spridda trupper och hindrade dem från att, genom att förena sig, bilda en tillräckligt betydande här för att kunna falla de allierade i ryggen, mottog Ers Majestät den underrättelsen, att den danske arfprinsen, som förde befälet i Norge, i stället för att bringa till stånd afträdandet af detta land till Sverige, i kraft af den af hans suverän bekräftade Kieltraktaten, hade bragt nationen till resning och låtit utropa sig till konung.

Det var då, som Ers Majestät befalde mig att resa till de allierades högkvarter med ett bref till kejsar Alexander, hvaraf Ers Majestät behagade gifva mig en afskrift, sägande: »Det är ingen hemlighet; jag handlar öppet, och det står er fritt att meddela brefvets innehåll till hvem som vill höra det.» I detta bref utvecklade Ers Majestät de omständigheter, som jag nyss omtalat, påpekade nödvändigheten af att återvända till Sverige med arméen för att förmå norrmännen att värkställa Kieltraktaten, och förklarade: att för att

* Rapporten är icke införd i memoarerna, men en afskrift har återfunnits bland Skjöldebrands papper och meddelas här i svensk öfversättning.

bevisa, att Ers Majestät ej ville öfverge de allierades sak, ämnade Ers Majestät öfverlämna en afdelning af alla den svenska arméns vapenslag till kejsar Alexanders förfogande. Slutligen besvor Ers Majestät kejsaren att göra slut på den blodsutgjutelse och de olyckor, under hvilka så många folk blott alltför länge suckat, genom att godkänna rättvisa grundvalar till ett fredsslut.

Jag reste från Lüttich den 19 mars öfver Aachen och på en ny väg, på något afstånd från det af fransmännen besatta Jülich. För att undvika orter, där det kunde finnas några fientliga truppafdelningar, nödgades jag sedan göra en lång omväg till Köln, hvarifrån jag följde den väg, som går utmed Rhen. I Kreutznach lämnade jag denna flod till vänster för att bege mig till Nancy, där herr Alopeus, som hade varit rysk minister i Sverige, residerade som generalguvernör öfver Lothringen för de allierade makterna. Då jag kom till Nancy den 23, frågade jag herr Alopeus, hvar kejsar Alexander då befann sig och på hvilken väg man kunde komma till honom. Han sade mig, att han ej på några dagar fått några underrättelser från högkvarteret, men att om jag for öfver Neufchateau och styrde kosan till Chaumont och Langres, kunde jag ej undgå att träffa på ryska trupper, som kunde ge mig vidare upplysningar. Men som det var mycket svårt att få hästar och vägarna ofredades af stråtröfvare, rådde han mig att tillbringa en dag i Nancy. Han tillade, att han skulle afsända en kurir för att beställa hästar för herr v. Wesenberg, Österrikes minister, som var på hemväg från England, och för ryska och preussiska kurirer, som skulle bege sig till högkvarteret, samt att han redan gifvit befallning om eskort till i öfvermorgon. Han erbjöd mig att begagna mig af dessa anordningar, hvarigenom jag kunde återvinna den förlorade tiden och färdas trygt, hvilket jag antog, och jag åt middag hos honom följande dag.

Vid tolftiden den 25 — eskorten hade nämligen låtit vänta på sig — samlades vi: herr v. Wesenberg, grefve v. Palfy, attaché vid österrikiska beskickningen, grefvarne Tolstoy och Markoff, kaptener vid ryska gardet, herrar Jennowitz, major, och v. Witzleben, löjtnant i rysk tjänst, de Pe-

guillon, preussiskt krigsråd, en sig så kallande fransk markis, som var oss obekant, och jag med min adjutant, herr v. Troil, öfverstelöjtnant vid kavalleriet. Vi begåfvo oss på väg med eskorten, bestående af 12 soldater, anförda af en underofficer, och anlände tämligen sent till Neufchateau, där vi tillbragte återstoden af natten. Kommendanten underrättade oss, att det fanns 2,000 kosacker i S:t Thiebault, där vi skulle byta om hästar. Han gaf oss emellertid en ny eskort af samma antal som den i Nancy, och vi bröto upp i daggryningen. Under vägen sågo vi på något afstånd flockar af, som det tycktes, beväpnade män stryka omkring i skogen, hvarför vi togo våra vapen och stego af hästarna, eskorten likaså. Men då vi gått några hundra steg, märkte vi, att alla dessa marodörer hade försvunnit. Vi fortsatte alltså vår väg vid godt mod, till dess vi, då vi passerade en by, mötte en gubbe, som rådde oss att vända om. Då vi frågade honom hvarför, fingo vi ej något begripligt svar; han stammade några ord och aflägsnade sig mycket hastigt. Vi trodde, att den beskedlige gubben, som ej visste, hvilket parti vi tillhörde, ville hindra oss att råka ut för kosackerna, som vi voro alldeles säkra på att träffa ett litet stycke därifrån.

I S:t Thiebault föreföll allt oss lugnt; men där syntes inga kosacker till, och man hade ingen brådska att ge oss några hästar på gästgifvaregården. Någon frågade mig, om jag hade sett kejsarens proklamation. I den tron, att det var fråga om ryske kejsaren, svarade jag: »Nej, hvad är det?» — »Gå in i posthuset, min herre, så får ni se.» Jag ämnade gå in där, då en af mitt folk kom och underrättade mig, att det fanns en hel massa beväpnade bönder bakom byggningarna, och att man absolut vägrade att ge oss hästar. Jag begaf mig då till en öppen plats, hvarifrån jag kunde se hela byn, och tillsade underofficeren vid eskorten att samla sin lilla trupp. Han ämnade just göra det, då man plötsligt blåste till anfall, och omkring 400 bönder eller flera rusade emot oss under höga rop, alla väpnade med bössor eller bajonetter. Herr v. Wesenberg och de andra voro emellertid inne i posthuset och läste Napoleons proklamation.

Då jag såg, att det hvarken var möjligt att göra motstånd eller att undkomma, gick jag emot hopen, sedan jag

mera maskinmässigt än med öfverläggning dragit min sabel, och utropade: »Hör på, hvarför anfalla ni mig? Jag kommer inte som fiende, jag är bara en resande, och den lilla eskorten, som ni ha sett, har man bara gifvit mig till försvar mot stråtröfvare.» Vid dessa ord stannade folkmassan, som hunnit ända fram till mig; en af de vildaste, som gått före de andra, ämnade genomborra mig med bajonetten, men jag parerade stöten, som gick genom mitt rockskört och sårade mig lätt i högra handen. Jag passade på och upprepade mina föreställningar; men snart höjdes ett allmänt rop: »Lefve Napoleon, lefve kejsaren, lefve Napoleon den store, den store, den store, ned med kosackerna!» Jag utropade på samma gång: »Ni ta miste, vi äro inga kosacker, jag är svensk, låt oss komma på det klara med hvarandra.» Skriket fortfor, och lyckligtvis tänkte man ej på annat än att skrika. Slutligen steg en man fram, som tycktes ha litet att säga öfver de andra, och höll ett vackert tal till dem: »Ni ä' fransmän, varen ädelmodiga, misshandla inte en fiende, som slumpen fört i ert våld, fläcka ej nationens ära»; hvarefter folkhopen drog sig tillbaka några steg. Sedan vände han sig till mig och sade: »Stick er sabel i skidan, min herre, så skola vi nog komma öfverens.» — »Hvarför inte?» svarade jag. »Om ni vill ta reson?» Jag stack min sabel i skidan och upprepade ungefär detsamma, som jag nyss sagt. Mannen, som var prokurator eller fredsdomare, gjorde mig nu många frågor, hvilka jag besvarade som jag ansåg lämpligt. Men snart kände jag mina armar gripas bakifrån af så många händer, som kunde komma åt, och en man bredvid mig bemäktigade sig min sabel, som han svängde i luften under ropet: »Lefve kejsaren!» Ropet blef allmänt, och man släppte mina armar. Sedan detta oväsen lagt sig, utbrast jag litet förargad: »Å, en sådan storartad bragd! Flera hundra afväpna en enda; det gör er stor heder», hvilket framkallade skratt.

Efter det ögonblicket behandlade man mig mildare och förde mig till ett hus, för att jag, som de sade, skulle få hvila mig litet, tills de spänt för vagnarna, som skulle föra oss till Chaumont. Utanför dörren stod en skock kvinnor, som, då de lade märke till den ordensstjärna jag bar och sågo, att min hand var alldeles blodig, gåfvo sig till att ropa: »Å,

stackars prins! Elaka människor, se så ni ha tygat till honom. Kom, prins, vi skola förbinda ert sår.» Jag tackade dem och försäkrade, att det inte var något farligt, men de hämtade vatten, läto mig stiga in i ett rum, tvättade sorgfälligt min hand och förbundo den med rena linnebindlar, ıllt under det de sade: »De elaka människorna, så de ha ygat till prinsen!» Jag har ännu i dag ej en aning om, för hvem de togo mig, om det icke var grefven af Artois, som då befann sig i Nancy. I så fall trodde man förmodligen, att han fått en utländsk brytning på grund af sin långa vistelse utom landet.

Jag vaktades emellertid af två, tre karlar, som ej lämnade mig ur sikte. Snart blef rummet fullt af folk, och någon steg fram och sade: »Edra papper, min herre, annars kläda vi af er.» De undersökte mina fickor och togo de papper jag hade, bland andra brefvet till ryske kejsaren och afskriften däraf; resten var endast reseanteckningar, och man nöjde sig med, hvad man hade funnit. Jag ångrade mig då, att jag icke hade gömt depescherna i vagnen, men vi hade ej haft den ringaste tanke på fara, ty vi trodde, att hela landet var besatt af de allierades trupper. Då en af männen började läsa afskriften, kom jag på den tanken, att som jag ej längre hade något att dölja, skulle jag kunna åberopa fredsönskningarna i slutet af brefvet och Ers Majestäts namn för att få tillstånd att fortsätta min resa. (Jag var ännu okunnig om de händelser, som gjorde den omöjlig.) Jag frågade dem, om ingen af dem hade tjänat under marskalk Bernadotte, furste af Ponte Corvo; och det fanns värkligen flera män, som berömde sig af att hafva kämpat under Ers Majestäts befäl. »Nåväl», sade jag, »detta bref är från honom. Läs slutet af afskriften, och ni skola få se, hur han önskar göra slut på edra olyckor. Ni skulle sannerligen göra rätt i att låta mig bege mig af och föra fram brefvet till dess bestämmelse; det skulle kunna påskynda fredsslutet.» Dessa ord gjorde intryck på dem; de tycktes vackla och hålla ett slags rådplägning, i det de visade på slutet af afskriften. Men som jag sedan fick veta, hade de fått order och vågade ej släppa mig. Grefve de Palfy hade emellertid kommit in,

och han underrättade mig, att herr v. Wesenberg och alla våra reskamrater blifvit arresterade i posthuset.

Man kom nu och underrättade oss, att allt var redo till affärden. Då jag kom ut, återsåg jag hela vår karavan utom den franske markisen, som hade försvunnit. Vi stego upp hvar och en i sin vagn och med våra tjänare, och vi rullade bort, ledsagade af omkring två hundra man, föregådda af en fiol och en trumma, som då och då afbrötos af glädjerop: »Lefve Napoleon!» o. s. v., och hopen, hvaribland det fanns puckelryggar och alla slags krymplingar, gjorde då krumsprång och grimaser och kastade upp hattarna i luften för att ge uttryck åt sin gränslösa hänryckning.

Under vägen fick jag tid att öfvertänka de händelser, som kunnat förorsaka mitt olycksöde. Hade de allierade blifvit slagna? Men i så fall skulle jag ha mött flyktingar eller trupper stadda i reträtt. Napoleon innehade emellertid den terräng, som de allierade nyss lämnat bakom sig. Jag började alltså förstå litet af den förvånande manöver, hvarmed han fallit dem i ryggen, lämnande dem mellan honom och Paris. Besinnande, huru varmt detta folk var honom tillgifvet, ansåg jag, att Napoleon snart kunde se sin armé fördubblad eller tredubblad genom tilloppet af denna folkmassa, af hvilken de flesta hade gjort krigstjänst och ej saknade vapen. Om Paris höll sig ännu några dagar och om Napoleon föll de allierade i ryggen med dessa förstärkningar, voro sannerligen stora motgångar att befara.

Vi hade tillryggalagt några franska mil, då den ofvannämnde prokuratorn eller fredsdomaren kom och sade mig, att bönderna började bli druckna och att han snart ej med hela sin myndighet skulle kunna skydda oss mot plundring. Han rådde mig sålunda att anförtro honom allt dyrbart, jag ägde i smycken, guld och silfver, och han höll ett vackert tal om redlighet och ära. Med tanke på, att han ju hade kunnat lägga beslag på alltsammans, lämnade jag honom mitt ur och nära hundra louisdorer, som jag hade på mig; men jag aktade mig för att yppa för honom, att jag hade hundra till i ett lönnrum, inrättadt i min kabriolett, och som det var omöjligt att finna, om man ej visste af det. Det preussiska krigsrådet kom och bad mig (på tyska) att uppmana denne herre

att taga hand om hundra dukater, som han hade i sin ficka. Jag svarade honom på samma språk, att han borde tänka efter, om han ville riskera sina pengar nu eller afvakta händelsernas gång. Men han envisades, och hans anhållan beviljades med nöje. Flere af de våra kommo och lämnade hvad de hade; allt blef emottaget, och då denne herre såg, att folket gifvit akt på oss, satte han, beriden som han var, af i raskt galopp.

Folkmassan omringade oss genast, och man befalde mig att på fläcken lämna ut två hundra dukater. Med tanke på, att ju mera jag gaf, desto mera skulle man fordra, och att vagnarna i alla händelser skulle bli genomsökta, beslöt jag att reservera den gömda summan till nödens stund. Jag svarade, att de ju hade sett, hurusom jag lämnat mina pengar till den där prokuratorn eller hvad de kallade honom. — »Inga undanflykter, min herre, två hundra dukater på fläcken, annars skall ni få se på!» — »Hur kan ni fordra det, då ni vet, att jag har lämnat ifrån mig alltsammans?» — »För sista gången, 200 dukater, eller vi stjälpa omkull vagnen.» Då svarade jag med höjd röst: »Det är enfaldigt att fordra det; ni veta, att den där herrn fick mina pengar, och ni skola ingenting finna.» Plötsligt ropade man: »Hvilka är det, som komma? — — Vi måste se efter. — — Det är de våra — — låt oss gå emot dem. — — Lefve kejsaren!» o. s. v. Jag varseblef då några skvadroner husarer. Anföraren för truppen, en ung officer med hyggligt utseende, red emot oss, lämnande skvadronerna ett stycke efter sig. Då han var mig tillräckligt nära för att kunna höra mig, sade jag till honom: »Min herre, ni är militär, jag vädjar till ert beskydd.» Han närmade sig, och då han tagit reda på, hvad det var fråga om, förbjöd han bönderna att ofreda oss. Dessa började ropa: »Medborgare (det ordet hade börjat användas igen), fångarna äro våra, det här angår er inte.» Kaptenen upprepade sitt förbud; de till att skrika: »Medborgare, det är vårt byte; sköt ni ert och låt oss hållas.» Officeren gaf en skvadron en vink att rycka fram, och det gjorde den i galopp och gjorde halt nära oss. Bönderna ville göra motstånd, och vi skulle bli åskådare af en strid, hvartill vi voro anledning. Men då officeren låtit sitt folk

draga sabeln och hotade att kasta sig öfver pöbeln, blef det lugnt. Vi fortsatte alltså vår väg under stark eskort; bönderna marscherade före, och skvadronerna bildade eftertruppen.

Då vi kommo till Chaumont, förde man oss till general **, som tog emot oss med kylig artighet. Efter att ha sagt några allmänna fraser om den hänsyn, man är skyldig att visa krigsfångar, anmanade han oss att uppgifva på hedersord, om vi hade depescher eller något slags papper. Jag kunde lugnt bedyra motsatsen; men belägenheten skulle ha varit pinsam, om jag haft papper, som innehållit viktiga hemligheter. Att vägra att ge mitt hedersord skulle ha varit detsamma som en bekännelse, och följden skulle ha blifvit, att allt undersökts; det hade alltså varit att röja hemligheten. Att bedrägligt gifva detta heliga ord är motbjudande för hvarje man af heder. Jag drog däraf den slutsatsen, att det ej var rätt att fordra det. Att undersöka allt, genomleta allt, det är den starkares rättighet, men icke att försätta en man i detta tillstånd af strid mellan heder och plikt.

Generalen frågade oss sedan, om vi hade silfver eller guld. Om han begärt vårt hedersord, skulle han ha fått, hvad som fanns i min vagn. Sedan han låtit ge hvar och en af oss en skorpa och ett halft glas af ortens vin, sade han: »Mina herrar, låt bära hit edra kappsäckar och alla edra effekter; här skall det vara i säkerhet.» Jag trodde då på allvar, att han ämnade ge oss dem tillbaka, och jag skickade efter allt hvad som fanns i vagnarna, hvilka voro nästan orörda. Jag bad då generalen tillåta mitt folk att följa mig till min bestämmelseort, och jag bad honom låta mig få behålla min kabriolett, emedan den var bekväm och jag var trött. Han låtsade gå in på allt, och antagande en blidare min sade han: »Mina herrar, jag beklagar, att jag gör er ledsna, men ni skola i alla händelser snart få veta det. Vi ha vunnit en stor seger; kejsar Alexander är svårt sårad, storfursten Konstantin har stupat äfvensom en stor mängd officerare, generaler o. s. v. och hundra tusen man.» Jag hade svårt att tänka mig, att en general af ett visst anseende kunde duka upp en historia, uppdiktad för ro skull och utan ändamål; men det otroliga antalet af stupade lugnade

mig litet. Jag befarade emellertid, att en del af hvad han sade kunde vara sant, och denna resning i ett nyss underdånigt och lugnt land gjorde det antagligt.

Plötsligt bildade soldater häck i salen, genom hvilken vi kommit in, och generalen sade till oss: »Mina herrar, ni måste resa.» — »Och våra tillhörigheter?» inföll jag. — »Ni måste resa.» — »Och min vagn?» — »Ni måste resa.» Man lät oss stiga upp nio personer i en bagagevagn, som tillhörde mig och som man hade lassat af. Där fanns ett säte för herr v. Wesenberg och mig; de andra voro packade på hvarandra som boskap. Min kabriolett rullar kanske ännu med de hundra louisdorerna, utan att någon vet om dem; och ödet får afgöra, hvem de skola komma att tillhöra.

Vi bröto upp vid mörkrets inbrott med en eskort af femton husarer, och vi kommo på bestämda afstånd till hästombyten, där det fanns kavalleritrupper, som bildade ny eskort. Det blåste tvärs igenom mig, ty man hade endast låtit mig behålla en mycket tunn uniformskappa, som jag bar i stället för rock under dagens hetta; och hungern bidrog också litet till resans obehag. Ändtligen, i soluppgången, varseblefvo vi Marne, som slingrade sig fram genom ett vackert landskap med slätter och kullar. Följande denna flods lopp kommo vi till en bred landsväg, fyld af marscherande trupper. De rörde sig framåt två led i bredd; det ena bestod af infanteri och det andra af kavalleri eller artilleri, och alltsammans ryckte framåt med mycken ordning och lätthet. Då vi skulle passera en bro, som ständigt var belamrad med trupper, måste vi vänta i omkring två timmar, som det föreföll mig. Då vi till sist sågo, att det aldrig tog något slut, grepo vi oss an med att köra öfver floden på ett ställe, som nätt och jämt var möjligt att passera på grund af årstidens ymniga vattenflöde.

Då vi anländt till S:t Diziers, där Napoleon var, förde man oss till marskalk Berthier, som lät oss skrifva våra namn o. s. v. och affordrade oss vårt hedersord att icke rymma. Denne marskalk hade ett buttert utseende; hans blick uttryckte en blandning af vresighet och nedslagenhet, och han tilltalade oss i nästan sträng ton. Alla människor sågo nedstämda ut, och jag drog den slutsatsen, att man var

långt ifrån att ha vunnit en batalj. Sedan man gifvit oss litet att äta, meddelade man oss, att jag skulle följa Berthiers stab och herr v. Wesenberg härtig de Vicences. Berthier, som tydligen var bekant med Wesenberg, föreföll mycket missnöjd med delningen, hvarpå jag sade till honom: »Det är inte mitt fel, furste; det berodde inte på mig»; och han gick sin väg utan att svara.

Medan vi väntade på affärden, kommo flera personer och höllo oss sällskap, bland andra herr de Rumigny, då kejsarens privatsekreterare, sedan fransk minister i Sverige. Då en officer, öfverste vid generalstaben, visat mig mycken välvilja, frågade jag honom, när vi blefvo ensamma, om det låg någon sanning i, hvad generalen sagt mig om den vunna bataljen, och jag tillade, att om frågan var ogrannlaga, så stod det honom fritt att icke svara. »Nej, visst inte», svarade han suckande, »det är ett olycksdigert krig, och alltsammans är snart slut.» Han afbröt sig hastigt, då andra personer kommo in.

Kejsaren ämnade snart stiga till häst, och marskalk Berthier skulle följa honom. Man lät mig nu stiga upp i marskalkens kalesch; men efter en halftimmes väntan kom en adjutant och sade mig, att kejsaren ville tala med mig. Jag följde med honom, och han lät mig stiga in i ett rum, där kejsaren befann sig jämte marskalk Ney, som drog sig tillbaka.

Jag närmade mig kejsaren och sade: »Ers Majestät har befalt — —.» »General», sade han i ytterst nådig ton och med det största lugn, »jag är mycket ledsen öfver det obehag, som har drabbat er; jag hoppas, att man ej har förgripit sig mot er person.» — »Nej, Sire; det var ett ögonblick, då jag befarade det, men jag slapp undan.» — »Det gläder mig, och jag hade förbjudit det. Men de ha tagit ifrån er alla edra saker.» — »Då man blir tillfångatagen, förlorar man sina tillhörigheter, det får man trösta sig öfver.» — »Men säg mig, hvem har tagit dem? Är det kanske bönderna?» — »De togo ej mycket. Det var ett ögonblick, då de voro upphetsade och just ämnade börja plundra oss, och då var det osäkert, hur vi skulle ha blifvit behandlade; men så mötte vi trupper.» (Jag talade icke om prokuratorn, eftersom han

kanske hade räddat mitt lif.) — »Nåväl, jag hoppas, att trupperna ej ha plundrat er.» — »Tvärtom, de beskyddade oss, och truppens anförare betedde sig nobelt.» — »Bra. Men hvem har då tagit edra saker, ty ni har ingenting kvar?» — »Nej, ingenting annat än denna dåliga rock, hvari jag har måst uppträda inför Ers Majestät. Men jag beklagar mig icke, Sire; det gör detsamma.» — »Men säg mig då — —» — »Nåväl, eftersom Ers Majestät önskar veta det, så var det general**, som lät bära hem till sig mina kapprockar och allt, hvad som fanns i mina vagnar, då jag kom till Chaumont.» Då rynkade kejsaren ögonbrynen och sade med vredgad röst: »Jag tycker inte om sådant; jag skall säga till, att man anställer de strängaste undersökningar, och allt skall lämnas er tillbaka, ända till de minsta småsaker.» — »Jag är mycket tacksam för er godhet, Sire, men om Ers Majestät ville bevisa mig en ynnest, så vore det att tillåta mitt folk att komma till mig, där jag är, så att jag kan få dra försorg om dem.» — »Med nöje. Men hade ni inte den ringaste aning om, att ni kunde möta mina trupper?» — »Nej, Sire, vi trodde oss träffa på allierade mellan oss och er armé och 2,000 kosacker i S:t Thiebault.» Kejsaren smålog litet och fortfor: »Jag väntade er; ni hade skickat personer före att beställa hästar, men ni skulle ha kommit förr.» — »Som vägarna voro dåliga och natten kolmörk, då vi kommo till Neufchateau, inväntade vi dagningen där.» Då fick han en allvarlig min och sade i halft förebrående, halft öm ton: »Men er kronprins, hvarför har han gjort mig så mycket ondt. Ingen i världen har gjort mig så mycket ondt. Tror ni, att jag skulle vara här i detta ögonblick, om ej han hade varit? Jag skulle då ännu vara i norra Tyskland och ännu längre bort. Det är jag, som säger er det, och ni kan tro mig.» Jag ämnade svara, att då vi hade detroniserat hans fiende, hoppades vi, att han skulle hjälpa oss mot våra, men att han tvärtom hade lämnat Finland i Rysslands våld och själf besatt Pommern. Men i det han, medan han talade, fixerade mig med en blick, som trängde ned i själens djup, och af mitt ansiktsuttryck slöt sig till, hvad jag ämnade svara, gaf han mig ej tid därtill, utan fortfor i samma andedrag: »Då han blef vald till Sveriges kronprins, var han min undersåte; jag skulle ha kunnat

hindra honom från att resa. Tvärtom, jag såg hans upphöjelse med den största tillfredsställelse, och jag skulle ha bidragit därtill, om så hade behöfts, men han blef vald på det ärofullaste sätt i världen, genom ett fritt folks önskan och utan den minsta yttre påtryckning. Nu», tillade han i patetisk ton och med graflik röst, »vill han komma och hjälpa till att störta det sköna Frankrike, som sett honom födas, komma och se våra fält härjade, våra hus, våra byar uppbrända, våra kvinnor, våra barn misshandlade? Kan han ha ett hjärta, som uthärdar det fasansfulla i denna syn?» — »Sire, jag känner ej kronprinsens afsikter, men — —» Han gissade utan tvifvel fortsättningen på detta *men*, och han afbröt mig med höjd röst: »Känner han icke, att Frankrike och Sverige äro naturliga bundsförvanter? Vi kunna göra hvarandra mycket godt och intet ondt. Slå upp kartan, betrakta vår geografiska ställning, öppna historien, tänk på den tid, då er Oxenstierna kom och besökte Richelieu i Paris, och då dessa bägge store män afgjorde Europas öde.» Sedan höll han ett långt föredrag om de ömsesidiga fördelar, som kunde blifva en följd för de bägge nationerna vare sig genom handelsförbindelser eller genom samvärkan i händelse af krig mot deras naturliga fiender o. s. v. Och han talade med en följdriktighet, en vältalighet, som slogo mig med beundran. Inseende, att han alls icke ville ha något svar, och att det var onödigt att reta honom genom förebråelser, medan jag var i hans våld, sade jag slutligen: »Sire, jag måste taga mig till vara; Ers Majestät skulle kunna komma mig att glömma, att vi äro edra fiender, och det är min plikt att minnas det.» Då tog han mig vänskapligt i en hårlock, som hängde ned vid mitt öra, och sade i mycket nådig ton: »Hör på, jag vill tala till er utan omsvep. Då jag kom tillbaka till Frankrike, var allt emot mig. Men vet ni, hvad som gaf mig nationen tillbaka? Det var de skändligheter, som begåtts af kosackerna och så många andra, som ej äro bättre än kosackerna. Se där, hvad som gaf mig tillbaka folket. Har ni märkt, den anda, som rådde, där ni blef tillfångatagen?» — »Ja visst, och jag trodde, att jag skulle falla offer därför.» — »Nåväl, på samma dag, i samma stund reser sig hela Frankrike, allt hvad som ej är öfversvämmadt af allierade trupper, och jag har aldrig varit starkare än i

detta ögonblick.» Det var den 27 mars, och den 31 hade han förlorat sin krona! Jag tror emellertid ännu, att det hängde på ett hår, att han varit den starkaste; ett förskräckligt exempel på människolifvets oberäknelighet!

Sedan gjorde han mig många frågor om den anda, som rådde i Sverige, och han frågade mig, om kronprinsen var älskad af folket. »Älskad?» upprepade jag; »han är tillbedd både af folket och af armén.» — »Det är inte det, man har sagt mig.» — »Då har man bedragit er, Sire!» — »Kort och godt, general, ni har icke blifvit tillfångatagen med vapen i hand, utan som resande, som diplomatisk person. Det vore ej ädelt att begagna sig af ett misstag. Ni kan här betrakta er som fri och bland vänner. Vid första tillfälle skall jag skicka er till de österrikiska förposterna.» Jag betygade honom min tacksamhet. »Farväl, general», fortfor han; »men säg till kronprinsen, att han måste komma ihåg, att han är född fransman.» — »Vi ha anledning att smickra oss med, Sire, att han är helt och hållet svensk.» Sedan bugade jag mig och drog mig tillbaka för att gå. Han upprepade, hvad han nyss sagt, och då jag stod på tröskeln, sade han ännu en gång: »Säg till kronprinsen, att han kommer ihåg, att han är född fransman. Farväl, general.»

Det är allt hvad jag kunnat påminna mig af detta samtal, som hade räckt i nära en timme. Jag lämnade honom själf förvånad öfver att känna mig djupt rörd och uppskakad. Det fanns värkligen anledningar att förvåna sig öfver, att en man under medellängd, utan ett enda imponerande drag, endast klädd i en gammal jägareuniform och utan att för tillfället vara omgifven af något, som påminde om hans storhet, likväl hade denna makt att gripa människohjärtat. Han hade gjort mindre intryck på mig, då jag 1810 blef presenterad för honom i Paris midt i hans hof och hela den kejserliga prakten. Det berodde därpå, att all denna glans då dolde den store mannen för mig och att jag nu hade sett honom använda sina själsgåfvor till att ingifva mig de känslor, som han ville, att jag skulle föra med mig till Ers Majestät.

Jag återtog min plats i marskalk Berthiers kalesch; strax därefter steg Napoleon till häst, och hela högkvarteret satte sig i rörelse. Under vägen kommo flera generaler och högre

officerare fram till mig och bevisade mig mycken artighet, men ett uttryck af nedslagenhet låg utbredt öfver alla ansikten. Jag såg då inga andra trupper än en del af fotgardet, fältjägarna och hästjägarna, ypperliga trupper, men bland hvilka jag tyckte mig märka mycken förslappning i disciplinen, och jag hörde soldater svara officerare i en ton, som ej skulle blifvit ostraffad i vår armé.

Kejsarens högkvarter för natten var i Doulevent, och jag fick ett ganska bra logis där. Härtig de Bassano kom och besökte mig där och satt i mer än en timme och pratade, gjorde mig många frågor angående sederna, odlingen och fördelningen af jorden, järnbruken och grufvorna i Sverige, men icke en enda ogrannlaga fråga eller som kunde göra mig förlägen. Klockan fyra följande morgon kom härtig de Vicence och meddelade mig, att kejsaren tillät mig resa till Langres, där det fanns en österrikisk förpost. Han påminde sig, att vi hade varit samtidigt i Petersburg, han som Frankrikes ambassadör och jag som en af Sveriges plenipotentiärer vid fredsslutet. På de stora paraddagarna följde vi till häst kejsar Alexander, medan han höll revy med sina trupper. Härtigen bad mig ursäkta, att man hade en sådan dålig vagn att erbjuda mig, och lämnade mig 50 louisdorer från Napoleon till resekostnader. Jag bad honom framföra mina tacksägelser till kejsaren och tillade, att jag ej skulle kunnat taga emot dem, om man ej bragt mig i en ytterst nödställd belägenhet genom att fråntaga mig allt hvad jag hade.

Slutligen begaf jag mig på väg, jag och min adjutant, på en mycket dålig kärra med en officer som parlamentär och en trumpetare i spetsen. Sedan jag blifvit mottagen af österrikarna, reste jag med en eskort af ungrare till Dijon, där kejsaren af Österrike befann sig i en ganska kritisk belägenhet, med en föga talrik garnison och nästan omgifven af en insurrektion, som småningom närmade sig stadens portar. I Dijon befunno sig alla de plenipotentiärer, som deltagit i de fruktlösa underhandlingarna vid den allmänna freden i Chatillon, och herr grefve af Wetterstedt, som var där å Ers Majestäts vägnar, presenterade mig för kejsaren. Då vi kommo ut från audiensen, mötte vi grefve, nu furst Metternich, som nyss erhållit underrättelser om Na-

poleons afsägelse och de allierades intåg i Frankrikes hufvudstad.

Så snart vägarna voro säkra, begåfvo vi oss till Brüssel, där vi hoppades träffa Ers Majestät. Då vi passerade nära det ställe, där jag blifvit tillfångatagen, hörde vi ropen: »Lefve Bourbonerna, lefve Ludvig den store, ren som liljan o. s. v.», med samma hänförelse, som man för några få dagar sedan visat, då man ropade: »Lefve Napoleon!»

Man har sedan spridt ut ett löjligt rykte, men som vunnit ganska mycken tilltro, nämligen att Ers Majestät hade skickat mig till Napoleon i ett hemligt ärende, och att det var med flit, som jag lät arrestera mig för att kunna komma inför honom. Lyckligtvis är det lätt att bevisa genom data, huru enfaldigt detta antagande är.

Jag reste från Lüttich den 19 Mars. Då försvarade Napoleon sig ännu fot för fot mot de allierade, och han angrep dem vid Arcis sur Aube den 20. Det var först den 21, som hans nederlag blef afgjordt och omständigheterna kunde ingifva honom den tanken att falla de allierade i ryggen. Det var alltså omöjligt, att Ers Majestät kunde veta detta i Liège den 19. Och om ej denna märkvärdiga manöver varit, skulle den väg, som jag följde och som blifvit så väl mig som de ryska kurirerna anvisad af herr Alopeus, hafva fört rakt till ryske kejsarens högkvarter. Förtalet hejdas alltså ej ens af den ögonskenligaste orimlighet, och lättrogenheten hakar sig fast vid de dummaste inbillningar.

Hvad som kommer mig att betrakta mitt äfventyr som en stor lycka, är att Ers Majestät, som beslutat själf göra kejsar Alexander ett besök, hade kommit till Nancy och ämnade fortsätta sin väg, då herr Alopeus, som hittills varit okunnig om Napoleons marsch, erhöll underrättelse, att eskorten från Neufchateau ej kommit tillbaka, hvaraf han drog den slutsatsen, att vi voro tillfångatagna och landet under resning, hvilket besparade Sverige den största olycka.

Stockholm den 19 Juni 1821.

A. F. Skjöldebrand.



SJUNDE KAPITLET.

Efter Napoleons fall.

I föregående rapport har jag för korthetens skull m. m. uteslutit några omständigheter, som, ehuru obetydliga, kunna roa mina läsare. Då jag af Napoleon återfick min frihet och sändes till de österrikiska förposterna, åtföljdes jag af en ung polsk officer som parlamentär och en trumpetare att bebåda vår ankomst. Polacken var ganska hygglig, talte väl franska, men illa tyska. Han var entusiastisk dyrkare af Napoleon och berättade under vägen åtskilliga små intressanta anekdoter om honom. Vi träffade förposterna utanför en liten stad och fördes dit till befälhafvaren för en kår af ungerska husarer, som voro där förlagda. Denne, som var en gammal major, gjorde anstalt om min vidare fortkomst och rådde mig att fara till Dijon, där hans kejsare då befann sig och där alla de allierades sändebud efter de brutna fredsnegociationerna voro församlade, hvilket jag antog. Medan jag väntade på hästarna, var jag i ett stort rum, fullt med officerare. Den unge polacken var med mig. Jag vet ej, huru talet föll på Napoleon, men polacken yttrade på bruten tyska, att alla världens krigare voro små emot honom. (Österrikarna borde bäst känna hans storhet.) Men några af de ungerska officerarna, som kunde tyska, blefvo förargade; ordväxlingen upphettades, polacken tog ej ett ord tillbaka, om ock han varit ensam mot tusen. Jag förutsåg ögonblicket, då han skulle blifva misshandlad, ty de råa ungrarna hade ej studerat *jus gentium*. Jag skyndade att uppsöka majoren och bad honom lugna dem. »Det är», sade jag, »en rask yngling, tillgifven sin anförare. Man bör förlåta hans oförsiktighet. Men han är parlamentär, och det vore en vanära att misshandla honom. Dess-

utom, så många emot en!» Majoren fann detta och talade vid officerarna. Då jag såg dem något stillade, vinkade jag åt min polack; han kom, jag tackade honom för hans sätt att uppföra sig mot mig, men bad honom fara tillbaka. »Ack», sade han, »om jag hade dem på fältet!» — »Det må vara, men res nu, farväl, jag önskar er personligen allt godt», svarade jag, och han for.

Majoren tillbjöd mig en eskort med order, att den skulle förnyas vid de posteringar, han hade framåt. Jag emottog det, ty vägarna voro osäkra. Men det räckte icke långt. En adjutant följde mig nu till stället, där några skvadroner bivuakerade och gaf order om eskorten. De ungerska husarerna äro i allmänhet vackert folk. Dessa voro väl, men enkelt klädda i den ursprungliga husardräkten, som är deras nationaldräkt, men färgen var grå, och den är ej fördelaktig. Det ungerska språket lät vildt i deras mun, deras utseende hade något grymt, och i början trodde jag mig ej hafva vunnit i säkerhet genom eskorten. Men jag gjorde dem orätt. De förhöllo sig ganska väl och emottogo tacksamt de måttliga drickspengar, jag gaf dem, ty jag tordes ej gifva mycket, af fruktan att de skulle anse mig rik och få lust för mer. Dessutom var resan lång, och jag måste hushålla. Då eskorten upphört, kom jag sent en afton, åkande på kärra med en ung bonddräng, som körde, till Langres, en liten stad omgifven af gamla murar. Porten var stängd, en post stod på muren, och innanför hördes buller af folk, som arbetade, förmodligen att förstärka den. Jag ropade till posten på tyska, att en svensk general, som varit fången, begärde att få komma in i staden. Posten ropade ifrån sig. Jag såg då en österrikisk general uppstiga på muren, följd af ett par soldater med lyktor. Han gjorde mig några frågor, dem jag besvarade, hvarpå han utsände en patrull med en officer att vidare förhöra mig. Jag gaf denne ett slags certifikat, som jag på begäran hade fått af den förr omtalta majoren, om sättet, huru jag kommit till honom, och då detta var visadt för generalen, öppnades porten för mig. Jag åkte in genom den, men då jag såg generalen stående nära, omgifven af lyktor, steg jag ur kärran och gick till honom. Bekantskapen var snart gjord; han talade väl och hälst franska.

De österrikare, jag förr och sedan känt, hafva varit utmärkta af belefvenhet och en fin takt i umgänget. Denne saknade icke belefvenhet, men mycket annat. Han ägde en rik talegåfva, men använde den ej lyckligt. Sedan jag sagt, hvem jag var, och i största korthet förtäljt händelsen, hvarigenom jag fann mig där, gjorde han en artig ursäkt, för det jag blifvit uppehållen vid porten, hvarpå följde en lång afhandling om en generals skyldighet att iakttaga alla möjliga försiktighetsmått, hälst då *un homme comme moi* (ord som han ständigt nyttjade), med ringa styrka till försvar, har omkring sig på alla sidor ett folk af insurgerade kanaljer, som nyss varit undergifna. Jag försäkrade honom, att jag kände allt detta, och att jag ej haft skäl att klaga, om jag fått tillbringa natten utanför porten, men att som landtfolket till en del var insurgeradt, hade jag velat försöka att komma in i en stad, att ej ännu en gång blifva tagen af bönder. Jag tillade, det jag ansåg som en stor lycka, att han var själf närvarande vid porten, då jag kom. Nu föll han in: »Då *un homme comme moi* för befälet, kan det ej hända, att *un homme comme vous*, sedan han blir känd, kan uppehållas.» Därpå föjde en ny afhandling om försiktigheten. »Men», sade han, »låt dem nu komma, aldrig så många, jag trotsar dem, ty ser ni, min herre! dispositioner, dispositioner, se det är allt.» I detsamma fick han se min unga skjutsbonde, som stod vid kärran. Nu vände han sig till honom: »Coquin» sade han »tu trembles, tu trembles; et tu as bien raison de trembler.» Bonddrängen, med oförändradt anlete och en lugn vårdslöshet, svarade på sitt bondska språk: »Non, monseu, jé né tremble pas.» Då röt generalen till, i ett anfall af vrede: »Comment, malheureux! Tu ne trembles pas devant un homme comme moi, devant le général S:t **?» — Bonden lika orörlig: »Non, monseu, jé né tremble pas.» — Generalen, än mer uppbragt: »Mais moi je t'apprendrai à trembler. Sais tu, que je puis écraser un insecte comme toi.» — »Mais, monseu, jé né tremble pas.» Detta roade mig obeskrifligt, men af fruktan att ynglingen kunde blifva misshandlad, gick jag fram till generalen och bad för honom. Jag sade, att män af stort mod, som herr generalen, älska att se mod hos andra, att denne ynglingen ej var af de insurgerade, att han under vägen aldrig nämnt Napoleon, att han

varit välvillig och tjänstaktig och hade fört mig rätt. Detta blidkade generalen, och med ädel stolthet sade han till bonddrängen: »Eh bien, malheureux, bénis le sort, qui a voulu qu'un homme comme M:r le général ait prié pour toi. Sans cela, je t'aurais bien fait trembler.» Jag såg på gossen, att han ämnade återkomma med sitt vanliga svar, men jag vinkade åt honom och satte fingret för munnen, hvarpå han teg. Nu gaf jag honom skjutspengar jämte mera drickspengar än jag förut hade ämnat, och han fick fara hem.

Klockan slog nu ett i staden, jag hade varit i rörelse sedan klockan fyra om morgonen och var något trött, hvarför jag bad generalen låta någon, som kände staden, följa mig till ett ställe, där jag kunde få kvarter. »Nej», sade han, »där jag befaller, sker allt med ordning. Var så god och följ mig till rådhuset, som är helt nära. Där är en inkvarteringskommission *en permanence*, och den skall genast skaffa ett anständigt kvarter.» Jag följde. Då vi kommo in i rådsalen fanns af kommissionen en enda ledamot, som låg i en vrå på ett par stolar och snarkade högt. Generalen blef uppbragt; han gick fram med stora steg, stampade på golfvet, ropade och bullrade så, att den värde ledamoten spratt ur sömnen. Medan denne gäspade och gned ögonen, höll generalen ett långt tal, hvaraf hufvudämnet var den frågan: »när *un homme comme moi*, när general S:t ** för befälet, huru kan någon, som har äfven det minsta bestyr, understå sig att sofva?» Denna fråga vändes på många sätt, och alla retorikens skatter uttömdes. Allt sömnigare och tröttare blef jag. Men då jag började frukta, att talet aldrig skulle slutas, bad jag herr generalen tillåta, att den herrn måtte få skaffa mig ett kvarter, alltid förbehållet att sedan säga honom, hvad återstod af det han borde höra. Generalen såg missnöjd ut, men gjorde våld på sig och befalde mannen att föra mig till ett anständigt kvarter. Det skedde, och klockan var öfver tu, innan jag kom till sängs. Följande dagen, sedan jag med mycken möda funnit att köpa ett par grofva skjortor färdiga i en lärftsbod (ty jag hade blott den, jag bar på mig, och den var nu svart), reste jag med en eskort, som generalen beviljade mig, och som ombyttes i en kedja af kavalleriposte-

ringar, hvilken sträckte sig, med långa afstånd emellan, till några mil nära Dijon, där vägen ansågs vara säker.

I Dijon befunno sig österrikiske kejsaren, hans regerande minister, grefve Metternich, den engelske lord Castlereagh och den preussiske baron Hardenberg, bägge regerande ministrar, grefve Stadion, österrikiskt sändebud vid de fåfänga fredskongresserna, grefve Rasoumoffsky, lord Aberdeen och herr Humboldt i samma egenskap från Ryssland, England och Preussen, och baron af Wetterstedt från Sverige. Baron Wesenberg och grefve Palfy, som blefvo fångna jämte mig, ankommo dit från olika väg nyss före mig. Jag var glad att träffa Wetterstedt, och han gaf mig underrättelser om allt, som tilldragit sig under min frånvaro. Man hade spridt ut att jag var massakrerad i S:t Thiebault, men Wesenberg hade berättat, huru där gick till. Kejsarens och de nämnde diplomaternas ställning började att blifva vådlig, ty insurrektionen efter Napoleons tournerande manöver, hvarigenom han kastade sig på de allierades rygg, sträckte sig slutligen till nejden af staden, och där var blott ett litet antal trupper. Det är redan sagdt i rapporten, att då jag nyss fått färdig en uniform m. m. och blifvit presenterad för kejsaren, träffades vid utgången grefve Metternich, som då fått underrättelsen, att Napoleon abdikerat och att de allierade voro i Paris. Glädjen blef stor. Jag delade den ej inom mig, ty den enda motvikten mot Rysslands välde i norden, kanske i det öfriga Europa, var undanfallen. Lord Aberdeen gaf den dagen en stor måltid, dit jag på Wetterstedts begäran blef bjuden. Jag fann en viss förändring i de diplomaters bemötande, som jag kände förut, och det härrörde säkert af den misstanken, som är nämnd i slutet af min rapport och där bevisad orimlig genom blott beräkningen af tiden. Vid middagen druckos de allierade monarkernas skålar, men då ingen proponerade svenske kronprinsens, uppsteg Wetterstedt och sade: »Jag har den äran att proponera den furstes skål, som beredt och satt i gång de allierade vapnens framgång, och det är kronprinsen af Sverige.» Skålen dracks, men med en viss torrhet i uttrycket. Då man har en tung börda af tacksamhet, omfattar man gärna en förevändning att aflyfta den, och detta är ett af de sämsta dragen i människans karaktär.

Då Napoleons fall hunnit blifva kändt i landet och insurrektionen upphört, reste de flesta ministrarna till Paris. Wetterstedt och jag reste tillsammans och togo vägen åt Brüssel, där vi trodde oss skola finna kronprinsen. Det är sagdt i rapporten, huru nära de ställen, där jag några dagar förut sett entusiasmen drifven ända till raseri för Napoleon, jag nu fann den drifven nästan till samma höjd för Bourbonerna. Besynnerliga nation! Lätt uppeldad, lätt afkyld, stundom otroligt ståndaktig, stundom lika ombytlig, alltid slaf af växlande moder, så osann, att de varmaste vänskapsbetygelser äro tomma ord, förflugna ur minnet, då de knapt äro utsagda, och likväl har denna nation stundom visat prof af stora dygder. Och det, som nästan aldrig omväxlat, är den franska tapperheten.

Vi måste resa genom Nancy. Det var oss bekant, att grefven af Artois (n. m. konung Karl X) hade vistats där en tid och var där ännu. Då vår kronprins under sin lyckligtvis ej fullbordade resa till ryska kejsaren var ett par dagar i Nancy, hade han ej besökt den franske prinsen. Vi voro nu i beråd, om vi skulle göra det, sedan Ludvig XVIII med de allierade stora monarkernas bifall var utropad konung af Frankrike. Det, som i synnerhet gjorde oss tvehågsna, var, att den franske prinsen, i anledning af hvad ofvan är sagdt, torde vägra att emottaga oss, hvilket vore en förödmjukelse. Vi skyndade ej på resan och dröjde vid några poststationer, så att vi ej kommo till Nancy förrän klockan var nära half tolf om natten, då det ej passade att begära en audiens; om vi fortsatte resan följande morgon innan dager, hade vi ej felat, i det vi försummat det nämnda besöket. Men då vi kommo till posthuset, stodo där två den franske prinsens adjutanter, med hvilka Wetterstedt var bekant. De frågade, om vi ej ärnade besöka prinsen. Wetterstedt svarade, att vi önskade det visserligen, men fruktade, att det vore olämpligt så sent på natten. De svarade, att prinsen skulle resa klockan tolf och var nu ledig, hvarför de trodde, att han gärna skulle se oss. Vi bådo dem förfråga sig och klädde oss emellertid. Svaret blef, att vi voro välkomna. Då vi inträdde, lyckönskade vi H. K. H. till de stora händelser, som nyss hade timat. Han svarade ganska

artigt och omtalade, huru lycklig han fann sig att efter mer än tjugufyra års bedröflig frånvaro vara återkommen till sitt fädernesland och kunna resa till Paris i en bättre ställning än då han lämnat det. Han tillade: »et lorsqu'on est si heureux, on est bien porté à oublier des offenses qu'on a pu recevoir» — hvilken fina förebråelse förmodligen var riktad åt vår kronprins för det uraktlåtna besöket. Vi låddes ej förstå den, och samtalet föll på de personer, som varit samlade i Dijon, huru den stora tidningen kom dit, m. m. Han sade sig nu skola resa, och vi togo afsked. Prinsen var då vid 57 års ålder. Han var lång till växten, magerlagd, och hade något högt i sitt väsende. Likasom de flesta Bourboner, stod han och trampade ömsom med bägge fötterna, hvarvid kroppen något vaggade.

Från Nancy reste vi till Bingen, där man träffar Rhenströmmen. Vägen går sedan tätt utmed strömmen, vid foten af stora, branta höjder, dels betäckta af vinplantor, dels utgörande tvära, brutna klippor af svartblå färg och rysligt utseende. De flesta af dessa höjder voro krönta med ruiner af gamla slott, där små furstar eller röfvaranförare fordom haft sina boningar och nästen. Jag hade farit den vägen under bortresan och stundom ryst inom mig, då postiljonerna, för att visa sin konst eller få skratta åt resandes fruktan, körde helt nära en precipice af tio till tolf alnar, som nästan öfver allt gick lodrätt från vägen ned i strömmen. Men jag var säker, att de voro så rädda om sina lif som jag om mitt, och jag vande mig småningom därvid. En tom skuta, passande för passagerare, stod nu färdig att afgå med strömmen ned till Koblentz och Köln. Vi togo den och läto våra vagnar gå landvägen till Köln. Vår fart blef obeskrifligt behaglig. Vädret var vackert och stränderna å ömse sidor voro så skönt romantiska, att man måste hafva sett dem för att göra sig någon föreställning därom. Den stolta floden förde skutan så jämnt, att jag kunde teckna de föremål, som mest väckte min uppmärksamhet, men det måste utkastas fort, ty framskridandet förändrade formerna och perspektivet. Detaljerna måste sedan utföras efter minnet. Efter en mängd besynnerliga höjder och ruiner såg jag och tecknade i månskenet Hoches monument vid Neuwied. Stället är mindre vackert än märkvär-

digt genom hjältens minne. Följande förmiddagen kommo vi till Koblentz, där man ser på andra stranden af strömmen ruinerna af fästningen Ehrenbreitstein, i nyare tider förstörd af fransmännen. Den ligger på en stor höjd, och utanvärken likasom fästningen, bestående af krenelerade murar, sträcka sig fram på sluttningen åt strömmen. På själfva stranden syns den lilla staden, och det hela utgör en otroligt frappant tafla. Under farten hade vi nästan alltid sett våra vagnar, hvilka gingo lika långsamt som vi och kommo vid samma tid till Köln. Därifrån reste vi skyndsamt till Brüssel i hopp att träffa kronprinsen, men H. K. H. var då redan afrest till Paris. Wetterstedt for dit, men jag hade intet skäl därtill, utan afbidade H. K. H:s återkomst.

Den öfra delen af staden Brüssel är ovanligt vacker. Framför en lång rad af hus, som alla kunna kallas palatser, är ett slags park af höga och lummiga träd, som erbjuda skuggrika och behagliga promenader. Redan i början af April utsprucko löfven, och den vackraste grönska betäckte fälten. Kring staden är trakten mycket behaglig. Slottet Laaken med sina parker är af en sällsynt prakt. Jag väntade en tid på prinsens återkomst, men fann ej tiden lång. Jag var inkvarterad i ett godt hus i den nedre staden, hos en grefve Spangen. Hans fru var något till åren, men behaglig i sällskap. Deras enda dotter var ej ordentligt skön, men ganska hygglig, hon spelte väl fortepiano, målade med mycken smak och var ej utan kunskaper. Men hon hade varit uppfostrad i ett mycket heligt kloster och var på det högsta tillgifven priorinnan, som hon ansåg för ett helgon på jorden, och åt hvilken hon gifvit löften om försakelser, som hon noga uppfylde och påstod sig göra det med nöje, hvilket senare jag dock ej skulle våga försäkra. Till exempel: hon älskade musik och poesi ända till entusiasm, men hade lofvat att aldrig se ett spektakel. I staden var en god teater, där hennes föräldrar och jag tagit en liten loge tillsammans för den tid, jag var i Brüssel, och där ömsom uppfördes operor och tragedier. Då där skulle spelas Méhuls opera Josef, hvartill ämnet är från bibeln och musiken i en hög kyrkstil, sökte jag öfvertala fröken att göra ett undantag i sitt beslut och försäkrade henne, att den operan var fullt så uppbygglig

som en stor mässa. Men hon var obeveklig. »Det vore visserligen ett stort nöje», sade hon med en liten suck, »men jag har en inre belöning för nöjens försakelser.»

Den katolska religionen har något eget förförande, som intar fromma själar, oaktadt ett godt förstånd. Rik, hygglig och talangfull, hade fröken Spangen upphunnit tjugu år och vägrat alla giftermålsanbud, förmodligen i följd af ett löfte, som hon ej ville tillstå. Ändamålet var utan tvifvel, att hennes förmögenhet i framtiden skulle tillfalla klostret. Girighet och begär efter makt äro alltid den hemliga driffjädern för dessa andliges bemödande att vinna själar för himlen. Den katolska gudstjänsten är inrättad att väcka en helig förtjusning. Förträfflig musik, en mängd af ljus äfven om dagen, hvilkas sken, blandadt med dagsljuset, får en mystisk helgd; ständiga rökelser, som insvepa helgedomen i tunna moln, under det en behaglig lukt uppfyller templet; praktfulla bilder och symboler, presternas rika och högtidliga dräkter; äfven barn, som officiera i hvita dräkter, och hvilkas oskuld har något eget rörande — med ett ord: allt, som kan upplyfta själen och hänföra genom sinnlig njutning, användes att öfverraska och förblinda förståndet. Då härtill kommer människans allmänna fallenhet att häldre antaga den konstlade villfarelsen än den enkla sanningen, kan man ej undra på denna religions stora framgång och dess anhängares blinda nit. Hade ej de katolska andliges bedrägerier, deras osedliga lefverne och förtryckande girighet visat sig alltför uppenbart och öfverskridit alla gränser, vore ännu hela den hyfsade världen katolsk.

Jag hade mina hästar i staden och red ut alla morgnar att bibehålla hälsan genom jämn rörelse efter så stora fatiguer. I staden bodde flere förnäma familjer, förr bosatta i Frankrike. Bland dem var en duc de Beaufort och en duc d'Arenberg, som jag stundom besökte och som bjödo mig då och då. Den senare var mycket vän af svenskar. Hans moder var den madame de la Marck, hvars bekantskap Gustaf den III hade gjort under sin första vistelse i Paris, hvarefter han underhöll med henne en ständig brefväxling. Hon lefde ännu, bodde hos sonen, bevistade ej hans måltider, men emottog stundom hans sällskap om eftermiddagen eller aftonen. Jag fann henne ganska artig, fastän vid en

hög ålder. Duc d'Arenberg var blind, men glad och förekommande. Han hade ett af de kräsligaste och mest utsökta bord jag sett; hvar dag bjöd han ett visst antal främmande och hade ansett för en olycka, om han någon gång ej fått antalet fullt. Sedan man blifvit presenterad och talt vid honom, mindes han uttalet och skilde det från andras. Efter måltiden spelte han kort, jag tror quadrille. Han hade en nätt tafla med fyra afdelningar. Hvar gång det gafs, blefvo hans kort af någon, som satt bakom honom, stälda i ordning efter deras rang i den afdelning, som tillhörde deras färg. Då han med handen lätt öfverfarit taflan, kände han styrkan af sitt spel och mindes den, hvarefter han beslöt, hvad han ville våga. Han sades spela ganska väl; de öfriga sade alltid högt, hvad kort de lade fram, och han misstog sig aldrig, fastän utan dröjsmål, att spela ut det rätta kortet. En dag, då jag kom bittida till middagen, sade han sig vilja visa mig något, som skulle fägna mig, och han bad mig följa sig. Han gick utför en trappa, blott med en käpp i handen. Jag ville hjälpa honom, men han sade, att det skulle förvilla honom, ty han hade sina steg räknade och mätta.

Vi kommo till en trädgård; han förde mig till ett orangeri, och sedan han gått in flera steg, sade han: »här är en blomma, som jag kallar den svenska, ty den har svenska färger.» Där växte ock en rik och präktig lilja, som var blå och gul. Det var denne duc d'Arenbergs dotter, gift med en furst Schwartzenberg, som blef ett offer för moderskärleken vid den olyckliga festen i Paris. Duc d'Arenberg hade några lediga rum i sitt palats och ville, att jag skulle bo hos honom, men jag var redan inkvarterad hos grefve Spangen, och som både han och hans familj visade mig vänskap, ville jag ej flytta bort. De ville ock gärna behålla mig, ty de hade förut haft en rysk general inkvarterad, som hade stora fordringar och hvars betjäning var ostyrig och pockande. Hos mig funno de motsatsen. Första dagen gåfvo de mig en präktig måltid, men jag bad, att de ville gifva mig sådan mat, som de själfva åto i hvardagslag; »ty», sade jag, »en fara för min hälsa, större än alla krigsmödor, är stora måltider». De biföllo min begäran, och med värkligt nöje fann jag sedan bordet tarfligt, men godt, och sällskapet välvilligt och gladt.

I Brüssel finnes en publik samling af taflor, bland hvilka jag i synnerhet anmärkte några af Guido Reni under hans första tid, med en kraftig och brun färgton, hvaremot hans senare taflor hafva en blåblek ton, med mycken effekt, då han målat döda eller döende såsom Lucretia, som dödar sig med en dolk, eller Kleopatra, som låter ormen stinga sig. I denna samling, som ej är stor, finnas flere taflor af högt värde. I stadens stora kyrka finnas fyra taflor af den ryktbare landskapsmålaren van Artois, född i Brüssel. De äro större än de vanliga af hans hand och föreställa ideala landskap med bibliska historier i små figurer. Jag for en afton med min värd och hans familj att se en skog af stora och löfrika träd, där van Artois hade tillbragt många sommardagar att studera stammar, grenar och löfmassor. På hans taflor synes, att han lyckligt användt denna tid. Lugna vatten, speglande, lummiga stränder målade han ock förträffligt. Duc d'Arenberg ägde en stor samling af dyrbara taflor, men de voro inpackade af samma fruktan som de i Düsseldorff. Han bad likväl direktören för stadens museum, som ock hade vården om hans samlingar, att låta öppna de mest åtkomliga packlårarna för att låta mig se någon del af samlingen. Det skedde, och jag fick det nöjet att betrakta taflor af den högsta skönhet och af sådana mästare, hvilkas hand ej kan misskännas af den, som något sett. Men där framkom en tafla af måttlig storlek, ett slags marin i en blåaktig färgton med sköna, dimmiga partier och figurerna små, men fullbordade. Direktören sade sig ej kunna minnas, af hvem denna tafla var. Katalogen var förkommen eller inpackad med någon af taflorna. Jag sade, att taflan var af Franck, men direktören motsade det och påstod sig känna Francks manér. Jag blef vid min mening. I detsamma fick jag se en pappersrulle i en af de öppnade lårarna. Jag tog fram den; det var katalogen. Taflorna voro numrerade; man slog upp numren — taflan var af Franck. Då bockade sig direktören för mig och sade: »Ah, monsieur le connaisseur!» Händelsen var den, att jag i en samling i Sverige hade sett ett par taflor af Franck, som mycket väckt min uppmärksamhet och dem jag ofta betraktat. Det var då ej svårt för mig att känna hans hand.

Emellertid lämnade jag i Brüssel en reputation af stor konnässör, ehuru jag var det till en ganska måttlig grad. Egenskapen af konnässör förvärfvas genom att se en mängd af taflor, att studera, en i sänder, hvarje mästares manér och det egna, som utmärker honom så i det hela som i detaljer, och ej öfvergifva den ena, förrän man blifvit bekant med allt detta och fäst det i minnet, hvarefter man på lika sätt studerar andra. Och ju flere mästares arbeten man så fattat, ju närmare är man att blifva konnässör. Men att värkligen vara det till en grad, som kan gagna vid köp af taflor eller vid bedömande af deras rang och värde, fordras att kunna skilja original från kopior. Att urskilja en dålig, en måttlig, ja en god kopia gjord af en skicklig, men ej mästerlig hand, fordrar ej så mycken kännedom. Mästarens pensel är fri och dristig; han kastar likasom af inspiration stora eller kvicka drag på duken och vet att stundom begagna äfven hvad slumpen frambragt till förr ej tänkta effekter. Den, som kopierar, måste slafviskt uttrycka hvarje dager, hvarje skugga, hvarje mellanton, och hans pensel hejdas vid hvarje drag. Häraf synas böra uppstå skillnader, som äro omisskänneliga. De äro det också vanligen; likväl händer det, att stora konnässörer äro oense om taflors originalitet. Så förhåller det sig med en tafla, som finnes i Sverige. Somliga kännare påstå den vara original af Raphael, andra påstå den vara kopia, och det fordras en kännare af första rangen att afgöra frågan. Men taflan är skön och så lik Raphaels som någon af hans egna taflor. I vårt museum finnes en tafla, som man genom tradition vet vara en kopia af Raphael Mengs efter Raphael Urbino. Utan denna tradition torde ingen hafva tviflat, att den vore ett original af den sistnämnde. Det fordras således ett otroligt skarpt och vandt öga att alltid kunna döma härom med säkerhet. Man kan vara stor artist utan att vara konnässör. Correggio var det förmodligen icke. Och man kan vara konnässör utan att vara artist. Om en stor artist är det, så måste han ock vara den säkraste domaren. Men jag har alltför vidlyftigt här afhandlat ett ämne, hvilket få läsare torde älska så mycket som jag. Det är tid att lämna det.

Ändtligen återkom kronprinsen från Paris till Brüssel.

Jämte många andra var jag närvarande vid hans ankomst, som skedde klockan half 1 om natten. Wetterstedt hade i korthet berättat utgången af min resa. Kronprinsen sade sig vara glad att se mig vid lif efter den fara, jag genomgått, och befalde, att jag följande dagen skulle förtälja händelsen med alla omständigheter. Han bjöd mig då till middagen. »I morgon?» frågade jag. — »Nej, i dag» svarade prinsen. Klockan var nu öfver ett om natten; det serverades fort, och den så kallade middagen gick snart för sig. Då jag skulle gå hem, var klart månsken. Amiral Cederström, som hade rest från Sverige till Brüssel att uppvakta H. K. H., hade samma väg till kvarteret som jag. Vi skulle tillsammans gå förbi den redan nämnda parken, men måste stanna, ty näktergalarna stämde upp en konsert, som var oemotståndlig. Jag har aldrig hört så många på en gång. Utan tvifvel hade man fångat så många ungar man kunnat och släppt dem dit, för att få en sådan mängd. Cederström var ej entusiast för annat än vind och vågor, men han samtyckte gärna, att vi gingo in i parken, satte oss på en bänk och sutto där en timme. Jag glömmer aldrig de förtjusande, men sorgliga samljud jag då hörde.

Följande dagen aflade jag min berättelse, sådan som jag sedan skref den. Jag blef då åter befald till middagen, där en stor del af vår generalitet och en mängd officerare infunno sig. Under måltiden frågade kronprinsen mig: »Mais, n'aviez vous pas moyen de sauver vos dépêches?» Frågan väckte allmän uppmärksamhet. Många sågo på mig med en orolig ömkan, några med ett slags skadefröjd. En ung man, som jag trodde vara min vän, ty smaken för konsterna var vår föreningspunkt, och han ritade bättre än jag, så att ingen afund där kunde uppstå — jag hade aldrig gjort honom något emot, om ej att jag stigit högre i ämbeten och vunnit affären vid Bornhöft — och hvarför ej nämna honom? — August Anckarsvärd ryckte på sig vid frågan, och hans ögon blänkte af en ilsken glädje. Allt detta såg jag inom ett ögonblick. Jag var glad att få besvara frågan, ty jag visste, att man i armén talt därom på olika sätt. Jag höjde då något rösten och svarade långsamt och tydligt: »Sans doute, je les aurais mieux cachées, si j'avais pu prévoir l'étonnante

manœuvre, par laquelle Napoleon se jeta sur le dos des alliés et occupa le terrain où, d'après les renseignements que je reçus du gouverneur général de l'empereur Alexandre à Nancy, j'étais sur de trouver son armée et de le trouver lui même. Des autrichiens, des couriers russes et prussiens furent trompés de même. D'ailleurs V. A. R. avait daigné me déclarer qu'il n'y avait point de secret et que je pouvais dire hautement le contenu des dépêches à qui voudrait l'entendre.» — »Vous avez raison», svarade kronprinsen. »Il était impossible de prévoir la manœuvre de Napoleon, et peut-être aurais-je été pris moi même, si vous ne m'aviez pas devancé. Napoleon envoya par un parlamentaire la lettre qu'on vous avait pris à l'empereur Alexandre, pour nous désunir; mais je suis bien faché que par une générosité inutile il ait jeté cette lettre au feu, sans la lire; elle était faite pour lui, et je lui en ai depuis montré une copie que j'avais gardée.» Vid denna utgång af mitt förhör såg jag med värklig fägnad, att de flesta ansikten klarnade, och en del gåfvo mig en glad, lyckönskande blick; men de, som förut visat skadefröjd, blefvo något flate.

Jag fick nu veta något om kronprinsens vistelse i Paris. Jag hade redan nog märkt i Dijon, hvilken hätskhet rådde emot honom hos statsministrar och diplomater. De hade nu samlats i Paris och beslutat att illa mottaga honom. Han kom mot aftonen och började att kläda sig för att sedan besöka ryske kejsaren. Men innan han var fullt klädd, stod Alexander hos honom, och deras samtal blef på det högsta vänligt och förtroligt. Häraf följde, att de flesta diplomaterna följande förmiddagen uppvaktade honom. Lord Castlereagh hade föresatt sig att ej göra det, men ryske kejsaren öfvertalte honom därtill. Han hade föresatt sig att blott göra en ganska kort ceremoniell visit, men kronprinsen gaf sig i tal med honom och intog honom så, att han då stannade i två timmar. Sedan var han hos prinsen flere timmar hvarje dag, så länge vistelsen där fortfor. Konungen af Preussen följde i allt ryske kejsarens vink, och kronprinsen, i stället att blifva illa emottagen, fann sig firad i Paris. Han hade därför att tacka sitt väl tänkta beslut att fara dit och trotsa oviljan, men förnämligast hade han att tacka sina personliga

företräden och ryske kejsarens väl grundade tacksamhet, som aldrig motsade sig förrän en gång vid slutet af hans lefnad, hvarom mer framdeles, i fall jag lefver att kunna fullfölja denna minnesbok ända till den tiden.

Denna ovilja hade kunnat undvikas, om svenska armén vid Gross Beeren fått rycka fram mot fiendens vänstra flygel, som hade kunnat kringgås, hvilket förmodligen ej hade kostat mycket folk; om jag vid Dennewitz fått anfalla med kavalleriet, hvilket säkert hade kostat mycket mindre, och om vid Leipzig svenska trupper hade fått komma upp i den stridande linien, där förlusten kunnat blifva något större eller mindre, men förmodligen ej betydlig. Men äfven nu nyss, då kronprinsen hade farit till Nancy, under det jag blef fången, gafs ett tillfälle, då detta hat kunnat minskas. En fransk general (vid namn Maison, om jag minns rätt) hade samlat garnisonerna i flera fästningar och hopsatt en kår af 15- till 20,000 man, hvarmed han syntes vilja falla de allierade i ryggen. Adlercreutz ville, att svenska armén skulle hastigt sätta sig i rörelse för att anfalla denna kår, och som Wallmodens division stod under samma befäl, kunde det hafva skett med öfverlägsen styrka. Om vi slagit denna kår, hvilket ej var svårt, hade det för världen bevisat nyttan däraf, att vi så länge stannade kring Lüttich och betäckte de allierades rygg. Men fältmarskalken Stedingk, som hade högsta befälet, ville det ej. Han hade förmodligen vid kronprinsens afresa blifvit förbjuden att företaga något. Den franska kåren, jag vet ej hvarför, drog sig tillbaka i fästningarna.

Nu hade vi ingenting mer att göra i detta land, och armén fick order om hemmarschen. Som kavalleriet skulle gå skildt, regementsvis, på olika vägar, begärde jag och erhöll permission att resa direkt hem till Stockholm, dit kronprinsen också ämnade sig, innan han begaf sig till Norge, som var arméns ytterligare bestämmelse. Armén gick naturligtvis långsamt, så att god tid var till resan. Jag for natt och dag, så fort man kan fara i Tyskland, och kom några dagar före kronprinsen till Stockholm, där jag med icke liten glädje träffade min hustru och min nära två år gamle son vid god hälsa. Jag tillbragte nu några lyckliga veckor, och kri-

get med alla dess händelser föreföll mig som en orolig dröm.

Under min vistelse i Stockholm föreföll ett ordenskapitel, dit alla serafimerriddare och alla kommendörer af de öfriga ordnarna voro kallade. Det hölls i konungens rum. Flere vanliga utnämningar förkunnades af ordenskanslern, grefve Oxenstierna, och därefter upplästes nya statuter för riddareorden af Svärdsordens stora kors, inrättad af Konung Gustaf III endast för dem af regementsofficeraregraden och däröfver, ända till de högsta, som slagit fiender med trupper under sitt befäl eller som eljes synnerligen utmärkt sig. De nya statuterna voro af kronprinsen föreslagna och af konungen gillade. De innehöllo, att orden delades i två klasser. Den första skulle gifvas åt dem, som kommenderade en division och därutöfver, då de slogo fienden, den andra åt dem, som vid sådant tillfälle kommenderat en mindre styrka, men minst en bataljon. Mycket kan sägas för och emot denna förändring, men väl hade i alla fall varit, om den blifvit gjord i början af kriget, innan de krigsförtjänster kunnat uppstå, som med denna orden borde belönas. Nu kunde förändringen få utseende af *lex in casu* och göra den andra klassen mindre behaglig för dem, som efter förra statuterna hade varit berättigade till själfva orden, utan åtskilnad af klasser. Ingen utnämning var gjord af denna orden. Jag väntade mig ej att erhålla den, då det ej hade skett i Holstein. Men då de nya statuterna voro upplästa, och kapitlet skulle slutas, hviskade kronprinsen något till konungen, som syntes gifva bifall; några ord sades sakta till grefve Oxenstierna, och han förkunnade, att jag var utnämnd till riddare af stora korset, *andra klassen*. Jag ryckte litet på mig och hade redan en fot lyftad att gå fram och afsäga mig belöningen. Efter de gamla statuterna var jag berättigad till orden, ty jag hade slagit fiende med trupper under mitt befäl. Efter de nya var jag berättigad till första klassen, ty det skedde med en division, hvilken jag kommenderade som divisionsgeneral. Att den var ansenligt försvagad, gjorde det ej lättare, och den fientliga styrka, jag hade emot mig, svarade emot en af de starkare divisionerna eller tre sådana som min, då den var hel. Månne det ej vore rättvisare att be-

räkna anspråken efter den styrka, man har emot sig, än efter den man kommenderar? Allt detta flög mig hastigt genom hufvudet, men jag betänkte, huru liten förtjänst, utom någon dristighet, kunde tillräknas mig i den nämnda träffningen, och huru stor del lyckan och fiendens förskräckelse hade i min framgång — hvarför jag lät det därvid bero. Men förmodligen märkte kronprinsen, att jag tackade något snäft, ty han sade: »Jag hoppas snart få gifva er första klassen på stridsfältet.» Då jag tog konungens hand, efter vanligheten, för att kyssa den, klämde han min och sade: »det är väl förtjänt.» Och det, som smickrade mig än mer, var, att han, af sjukdom och ålder utmattad, lät bära sig utför de långa slottstrapporna att vid en parad efter statuterna dubba mig under flygande fana. Kronprinsen, som hade mycket viktigare saker i sitt hufvud än en orden, glömde förmodligen de statuter, han själf föreslagit, ty bland dem, som en tid därefter utnämndes, hade den näste efter mig väl kommenderat i en affär och visat tapperhet, men blifvit slagen; andre hade utmärkt sig, men ej som högste befälhafvare i striden, och en ej haft något befäl under hela kriget. Efter de förra statuterna kunde dessa, utom den sistnämnde, komma i fråga till stora korset, men efter de nya ej ens till andra klassen. En enda, som på Hvalöarna hade träffat och fördrifvit en fientlig postering, var efter ordalydelsen af de senare statuterna därtill berättigad. Men ingen fick första klassen. Jag har ej anfört detta för att klaga, ty jag har fått mycket mer både ordnar och värdigheter än jag väntat eller förtjänt, men för att visa, det stadgar böra följas, och framställa det missnöje, som uppstår, då det ej sker. Sant är, att den dekoration, som jag skulle hafva föredragit för alla andra, ty den skulle vara ett bevis af bestämd förtjänst — det lilla svärdet under plaquen —, har på detta sätt blifvit mig vägrad. Jag har dock sedan tröstat mig därmed, att äfven det ej alltid berott af bestämd förtjänst.

Armén var nu kommen på svensk botten. Kronprinsen reste till Göteborg att emottaga den och föra den till Norge. Jag for ett par dagar senare, men reste natt och dag. Af den division, jag kommenderat i Tyskland, voro blott Mörnerska husarerna bestämda att gå till Norge, men lifregementets

husarer, som voro där förut, blefvo stälda under mitt befäl. Det ringa antal kavalleri, som nu fanns vid armén, måste användas till posteringar, patruller, rekognosceringar m. m. på många skilda ställen, så att jag merendels ej hade något befäl och var öfverflödig på stället. Men som kronprinsen hade tillsagt mig att vara med och det var ett slags krig, kunde jag ej undandraga mig.



ÅTTONDE KAPITLET.

Föreningen med Norge.

Vi hafva ännu icke sett någon historisk uppsats af värde om detta fälttåg, i sanning föga märkvärdigt, men som likväl ej bör lämnas obemäldt i våra häfder. Utan fördom och orättvisa vågar jag påstå, att en sådan uppsats för att vara tillförlitlig bör författas af en svensk, och skälet är följande. Vi hafva där ingenting att dölja, vi behöfva icke öfverdrifva våra framgångar, och vid en enda liten motgång, som bör tillskrifvas den mest orimliga oförsiktighet hos anföraren på stället, var soldaternas förhållande sådant, att vi böra önska, att det alltid måtte ihågkommas. Om denna händelse mer på sitt ställe.

Till ursäkt för de norske, att de ingenstädes höllo stånd mot våra vapen, länder, att deras anförare och så kallade kung var den räddaste af alla dödliga, och att hans krigsplan endast var grundad på återtåg och flykt. Eljes — hvarför skulle ett folk, som lefver under samma luftstreck, talar samma språk (ty danskan talas blott i städerna och af den klass, som fått sin hyfsning från Danmark), ett folk af lika seder som vi ej äga lika mod? Till den skillnad, som likväl värkligen försports och som med tiden torde försvinna, finnes en annan orsak, nämligen den, att norska folket allt sedan Kalmar förening varit undergifvet en svag, despotisk makt och ej vågat afskudda sig dess ok, medan svenskarna under stora konungar och enskilda hjältar fylt världen med sina vapens ära.

Jag tillstår, att jag under norska tåget ej följde eller antecknade händelsernas gång. Och att afskrifva bulletiner vore ej mödan värdt. Måtte någon, som med värklig kännedom

kan amplifiera dem, påtaga sig det besväret. Man vänte således här blott en flyktig öfversikt af det hela och endast då utförligare uppgifter, när handlingar förekomma, hvari jag haft någon del eller hvarom jag haft tillfälle att inhämta noga underrättelser. För öfrigt en och annan anekdot, obetydlig, men karaktäriserande.

En fråga, som ej borde kunna anses oafgjord, är denna: voro de norske värkligen rebeller eller ej, då de vägrade att underkasta sig den makt, till hvilken deras lagliga öfverhet hade afträdt dem? Därpå ankommer rättmätigheten af de vapen, vi förde emot dem. De hafva sökt att med stöd af ett slags naturrätt bevisa, det af två krigförande makter den ena vid freden ej kan åt den andra afträda ett land med dess invånare. Men huru skulle då något krig kunna slutas, då den ena af makterna är den segrande? Det kunde ej slutas, förrän den slagna nationen vore helt och hållet utrotad och den segrande intoge de tomma länderna. Att undvika en sådan ytterlighet har man användt den utvägen, att den öfvervunne afträdt ett stycke land åt segraren för att frälsa det öfriga, hvarpå fred blifvit sluten, och den del af folken, som ej stupat i striderna, har kunnat åter njuta lugn och säkerhet, under hvilkendera maktens styrelse den af ödet blifvit ställd. Så har tillgått från det krig började föras, och så skall tillgå så länge, tills alla krig upphöra, hvilket alltid lär blifva ett tankespel. Men de norske hafva velat göra ett undantag för sig, hvilket blott är gällande i deras inbillning. Så visst som de före freden i Kiel voro den lagligen despotiske danske konungens undersåtar, så visst voro de ock efter afträdelsen genom freden den konstitutionelle svenske konungens. Deras insurrektion var således en rebellion och — man säge hvad man behagar — de voro rebeller. De voro det mot sin förra konung; de voro det mot den närvarande. Men, säger man: »vi hafva sett utgången helga rebellioner». — Ja, då ett folk förtryckes af sin regering till den grad, att det ej mer kan uthärda sitt lidande, då det häldre vågar allt än fortfar i sin belägenhet, då det reser sig i massa, och framför allt då det strider tappert och segrar. Då glöms det eljes brottsliga i rebellionen, och den eröfrade friheten blir ett storvärk, som af häfderna krönes med ära. Så har

det förhållit sig med Wilhelm Tells, med Gustaf Erikssons, med Washingtons företag. Men om rebellionen misslyckas, kan det straff, som därpå följer, ej kallas orättvist. Här åter var ställningen denna: ett folk kallades af folkens allmänna lag och svenskarnas framgång från despotismens ok till deltagande i ett fritt och lyckligt folks lagar och rättigheter, till säkerhet för lif och egendom, till makten att beskatta sig själf genom sina representanter m. m. Men konungen, som afträdde dem, använde sina emissarier att göra afträdelsen till intet. Dessa uppviglade folket att förklara sig oberoende, att antaga en konstitution, hvarefter det i längden ej kunde regeras, och att välja sig en skugga af en konung, som skulle gifva det namn af en monarkisk stat. En grof okunnighet och dess följeslagare, en ytterlig högfärd, hos denna nation gjorde, att tillställningen kunde börjas. Men det som mest bidrog till fortgången var, att svenske kronprinsen efter freden i Kiel måste gå med svenska armén på andra sidan om Rhenströmmen och således lämna tid åt alla bedrägeriets och lömskhetens förehafvanden. Konstitutionen blef gjord och antagen af nationens representanter, en konung blef vald, den väpnade styrkan samlad, flottan utrustad, fästningarna försedda med alla förnödenheter till försvar. Då till allt detta lägges landets bärgiga beskaffenhet, en ganska svår tillgång öfver en hafsvik med stränder, dem naturen befästat — kanske nära omöjlig, om den med måttlig styrka rätt försvaras — en annan tillgång, nära en svårt intaglig bärgfästning, genom pass, där en liten styrka lätt kan motstå en vida större — eljes ingen tillgång utom en längre i norr med lika eller större hinder af naturen framkastade. Allt detta framställer stora svårigheter vid Norges intagande. Men om landet är fullt af Thermopyler, fattades där spartaner, hvilket skall ses af det som följer.

Men innan vi hinna till fientligheternas utbrott, förefaller ett och annat att förtälja. Från vår sida hade sändts landshöfdingen i Göteborg, grefve Rosen, och min son, som var öfverste i andra lifgrenadierregementet, att å vår konungs vägnar af deras ståthållare fordra fullgörandet af fredstraktaten i Kiel. De blefvo emottagna nästan med åtlöje och måste resa tillbaka med oförrättadt ärende. Men de sade:

»Den skrattar bäst, som skrattar sist.» Om fältmarskalken grefve Essen, som var generalbefälhafvare för vår armé emot norska gränsen, då hade vågat gå öfver denna gräns och gått fram med stora steg mot det ställe, där deras anförare höll sig, hade förmodligen det löjliga spektaklet af dennes efemera kunglighet (ej fullt tre månaders) uteblifvit. Stortinget hade ej hunnit samlas, mindre uppgöra den nämnda konstitutionen, mycken blodsutgjutelse hade undvikits, föreningen hade blifvit fullkomlig, och det förenade riket starkt genom krafternas enhet. Så stora äro stundom följderna af tidens förlust. Men man kände ej ännu denne norske anförares klenmodighet, ej den sinnesstämning, som däraf måste följa hos soldaterna. Det ansågs måhända försiktigt att invänta större styrka, hvarigenom utgången kunde förvissas. Att denna försiktighet ej var enlig med de svenska officerarnas och soldaternas önskan kan dock ses af följande generalorder, utfärdade från fältmarskalken Essens stab, då armén från Tyskland återkom till Sverige och nalkades norska gränsen.

»Generalorder d. Juli 1814.

Hans excellens fältmarskalken, generalbefälhafvaren för reservarmén, som med tillfredsställelse sett den goda militäriska esprit, som råder inom dess armé, men som därvid ännu saknar det lugna afvaktande af händelsernas utveckling och framför allt den tystlåtenhet rörande utfärdade order, som förekommer alla reflexioner och inger förtroende inom egen armé, men fruktan hos fienden, har därför på det allvarsammaste anbefalt det nogaste iakttagande häraf. Armén äger dessutom, sedan H. K. H. Kronprinsen till riket återkommit, den skönaste utsikt för sin krigslystnad, hvarför resultatet bör i tysthet afvaktas.

Wennersborg som ofvan.

På befallning:

N. GYLDENSTOLPE.

Limpander.»

Från fyra stora makter voro komna kommissarier att öfvertala prins Kristian att afstå från sitt orimliga förehaf-

vande: från Ryssland generalmajor Orloff, från Österrike generalmajor Steigentesch, från England herr Forster och förut med särskildt uppdrag herr Morier, och från Preussen major Martens. Om dessa haft allvarsamma uppdrag och med allvar framfört dem, synes otvifvelaktigt, att allt motstånd upphört. Den österrikiske kunde förmodas hemligen afstyrka, hvad han offentligen tillstyrkte, men han var kanske den bäste. Den ryske hade förmodligen befallning att handla kraftigt, men hejdades af någon enskild tillgifvenhet för Danmark eller hat mot Sverige. De två öfriga hade framfört sina ärenden, men utan tvifvel med lamhet, ty de återvände, utan att hafva uträttat det minsta. Kronprinsen var i Strömstad, då de åter inträffade där. Genom hemliga underrättelser kände han deras förhållande och tilltalade dem skarpt. Den ryske lät han veta, att han hade sändt en kurir till hans kejsare för att tillkännagifva hans uppförande. Denne blef ganska bekymrad, sökte urskulda sig och erbjöd sig att skrifva ett allvarsamt bref till den så kallade kungen i Norge. Om och huru han gjorde det, är mig icke bekant, men ingen följd förspordes. Detta var en afton. Sedan de hade afträdt, kom jag in till kronprinsen, som beklagade sig öfver deras opålitlighet och berättade mig något af samtalet. En stund därefter inkom statsministern, grefve v. Engeström, som hade varit närvarande med kommissarierna, hvilka sedan hos honom gjort afskedsbesök, ty de skulle resa tidigt följande morgon. Han omtalade, att de hade begärt af honom en skriftlig uppsats om något, som kronprinsen i hans närvaro hade vilkorligen sagt sig benägen att bifalla. — »Et vous l'avez donné?» — »Oui, monseigneur.» — »Ah, mon Dieu! un ministre d'état, qui ne sait pas la différence entre ce qu'on peut dire légèrement et conditionellement dans le cours d'une conversation, et une déclaration par écrit!» — »Mais, monseigneur, je croyais...» — »M. le comte! il ne faut pas croire, il faut savoir.» — Som jag trodde, att min närvaro kunde hejda samtalet, smög jag mig bort.

Den åldrige konungen kom till Strömstad, åtföljd af drottningen. Efter få dagars vistelse där for H. M. ombord på linieskeppet Gustaf den store, som låg på redden. Han tog befälet öfver flottan. Detta steg var ganska klokt, och tan-

ken var hans egen, ty i den bedröfliga ställning, hvari hans hälsa befann sig (flere gånger rörd af nervslag), hade ingen vågat råda till ett sådant företag. Men han insåg, att till den lager, han fordom vunnit vid Hogland, skulle härigenom läggas den af Norges eröfring. Det var rörande att se den gamle konungen gå till stranden ledd af två hofmän, som behöfde sin styrka att stödja honom, så att hans knän ej sjönko till marken, att se honom lyftas i slupen med kungliga flaggan, hälsad af alla de skeppskanoner, som lågo i hamnen och på redden. Huru mycket lifligare såg jag honom gå ombord från Karlskrona 1789, då jag var hans adjutant! Men allt försvagas, besegras, förstöres af tiden. Han såg nu så döende ut, att skäl var att frukta, det han ej skulle hinna med lifvet till sitt storamiralskepp. Men oceanens friska luft liksom upplifvade honom. Han kom sedan lyckligen tillbaka till Stockholm och lefde ännu i några år, om det kan kallas lefva, att med förloradt minne och en dunkel medvetenhet af sin tillvarelse släpa sig fram med vacklande steg inom sina rum och bäras till vagnen, då han skulle hämta frisk luft. Det som gladde mig var, att hans uppsyn röjde ett lyckligt lugn, och han hade stundom några ljusare ögonblick, dem jag framdeles torde få tillfälle att omtala.

Stora flottan bestod af linieskepp, fregatter, mindre krigsfartyg, och skärgårdsflottan af kanonslupar. Den förra kommenderades af amiral Puke; den senare, som endast kunde användas i dessa farvatten, af konteramiral Wirsén. De norske hade blott kanonslupar. De lågo så, att våra kunde instänga dem från två sidor och med lätthet taga eller förstöra dem. Men Puke, som hade öfverbefälet, förbjöd den rörelse, hvarigenom det skulle ske, och de norske begagnade natten att komma undan. Detta väckte en otrolig bitterhet hos skärgårdsflottans officerare och ej mycket mindre hos arméns. Puke hatade skärgårdsflottan. Den hade haft många tillfällen att utmärka sig. Att börja med bataljen vid Svensksund, där den vann en af de mest lysande segrar, som någonsin vunnits, hade den beständigt haft underbar framgång, då den träffat fienden, som merendels varit öfverlägsen till antal. Också hade dess officerskår på sin uniform ärofulla tecken af sin tapperhet. Stora flottan hade blott bataljen vid Hog-

land, ganska hedrande, men ej jämförlig med hvad skärgårdsflottan kunde skryta af. Därför skulle denna ej få vinna en ny seger, hvari den stora flottan ej kunde deltaga. Puke blef härför befordrad till en af rikets herrar. Efter freden förenade sig han och statsrådet amiral Cederström att skaffa bort de ärofulla åminnelser, skärgårdsflottans officerare buro efter Svensksundsbataljen. Och som det var omöjligt att finna fel hos dem, hvarför de borde mista dessa prydnader, uppfanns den utvägen att sammanslå bägge flottorna och gifva alla stora flottans uniform. Officerarna i bägge skola nu befordras efter sin tur till ledigheter i hvilkendera flottan som hälst. Således kan en, som från ungdomen tjänat i den stora flottan, få befäl öfver en division kanonslupar eller galärer och tvärtom. En lång och ganska vältaligt skrifven plan uppgjordes af statsrådet Wirsén för den nya organisationen, och den ansågs som ett storvärk. Men som det är en stor skillnad mellan manövern för stora skepp och för små fartyg, skulle kunna hända, att vår skärgårdsflotta, som hittills alltid gjort väl, kunde komma att göra illa, och det kunde medföra Sveriges undergång, ty efter vårt lands belägenhet beror vårt försvar till stor del af skärgårdsflottan. Farligt är att ändra det, som erfarenheten bevisat vara förträffligt. Men så behandlas stundom de viktigaste saker. Cederström, då favorit (förträfflig sjöman, dåligt statsråd), värkade på presidenten, sedan statsrådet Wirsén. Denne, som kunde döma om sjöväsendet som den blinde om färgen, ansågs kunna döma om allt. Han uppsatte planen och värkade på sin bror konteramiralen vid skärgårdsflottan (tapper, redlig, ärorik i sitt yrke, men brodern underlägsen i förstånd och i den skicklighet, som finner vägen att lyckas). Således gick saken utan motstånd.

Men åter till Norge. Förlusten af tillfället att taga den norska skärgårdsflottan blef mindre betydlig därigenom, att denna flotta, som retirerat åt norr, aldrig sedan vågade sig ut och lade intet hinder för våra operationer. Ganska väl var beräknadt, att i mån som armén gick fram, föregicks den på en eller två mils afstånd af vår flotta, för hvilkens hot från sjösidan de norska landtrupperna retirerade. Medan kronprinsen med armén, som kom från Tyskland, gick öfver

Svinesund på en bro af båtar, lagd med otrolig hastighet af major Forsell (broder till nuvarande öfverdirektören för landtmäteriet) och utan hinder från fiendens sida, som hade emot oss en strand lik en naturlig fästning, och medan fältmarskalken Essen med gränsarmén gick förbi Fredrikshall genom Tistedalen, äfven lätt att försvara, seglade flottan fram om Fredrikstad till Hvalöarna, hvarför de norska trupperna, som blott sköto några skott vid Tistedalen, skyndade öfver Glommen af ett ganska taktiskt skäl att icke blifva tagna i ryggen — till lands af kanonsluparna! Detta var det grufliga motstånd, de föresatt sig att göra, då de i tal, skålar och supvisor sade sig skola begrafvas under sina fjäll häldre än tillåta svenskarna att beträda deras jord. Under det de flydde och svenskarna förföljde, gick det så fort, att dessa måste stanna på ett ställe för att pusta, ty det var en varm dag. Där nära var beläget ett snyggt och hyggligt landthus. En svensk officer gick dit och fann där några välklädda fruntimmer. Han hälsade och begärde ett glas mjölk. En af dem gick efter ett sådant, men då hon bar fram det till officeren, spottade hon däri. Han slog ut det på golfvet och sade: »Åt en officer af hvilken nation som hälst, utom en svensk, hade ni ej gjort det ostraffadt; ert hus hade blifvit uppbrändt, och ni själfva utlämnade åt soldaterna. Tacka Gud, att ni råkat en svensk, och behåll er mjölk.»

Fredrikstads fästning, belägen hitom Glommen, vid utloppet af dess största gren, hade 1,500 mans garnison. Fästningsvärken voro i fullt stånd; jag har själf sett dem. Sant är, att de dominerades af höjder från Kragerö- och Hvalösidan; också var där utsatt en postering, men den vek genast för lifgrenadiererna under general Gustaf Mörner. Dock gjorde detta ej till saken, ty han hade ej groft artilleri, och om han haft det, hade fordrats mycken tid och möda att uppföra det på dessa tvärbranta höjder. Flottan nalkades från sjösidan och sköt något på afstånd. Fästningen var väl försedd med lifsmedel och ammunition. Mörner sände min son att som parlamentär uppfordra den. Vilkoren blefvo öfverenskomna och kapitulationen höll på att renskrifvas. Då först kom från stora flottan öfverste Klint i samma ärende. Han påstod sig böra underskrifva akten. Min son, som hade uppgjort den,

nekade därtill; men på det norrmännen ej måtte blifva vittnen till en träta emellan två svenskar, och som bragden var ganska liten, ty den skedde nästan utan motstånd, öfverenskommo de att underteckna bägge.

Fredrikshall brändes och skulle snart bombarderas. Kommendanten där var en gammal, tapper och hederlig man. Han ville ej veta af några parlamenteringar, utan försvarade sig och sköt ganska väl. Vi fingo där ett bevis, att teorien ej är tillräcklig äfven i den vetenskapliga delen af krigskonsten. Öfverstelöjtnant Silfverstolpe hade under sin mesta tid varit informationsofficer vid artilleriet; han var en utmärkt vetenskapsman. Nu hade han af en ädel drift sökt att få ett befäl i kriget och vunnit det. Han kommenderade mörsarebatteriet mot Fredrikshall och började bombarderingen från västra sidan. Fästningen står, som man vet, på ett ganska högt, tvärbrant bärg, något bakom staden, som ligger i dälden. Meningen var att förstöra den förra, men skona den senare. Silfverstolpe misstog sig på afståndet, och hans bomber föllo i staden, där de skadade flera hus. Då han sedan höll på att rätta sitt misstag, blef han träffad af en kanonkula och föll till marken. Hans son, som tjänade under honom och såg detta, sprang till att hjälpa honom, men fåfängt. Fadern dog i sonens armar. I stället att lämna sig åt en otröstlig sorg, som man vet, att han sedan gjorde, kommenderade sonen genast skjutningen och fortsatte den med en vild ifver. Faderns död var en stor förlust, men han hade lämnat fäderneslandet en ersättning i en god son, en god människa och en tapper och skicklig krigare.

Fästningen ansågs kunna snart förstöras. Murarna voro af gråsten, gamla och rättuppstående. Förmodligen skulle de ramla efter en lång och stark beskjutning. Men den gamle kommendanten var obeveklig. Han uppgaf ej fästningen, förr än hans så kallade konung uppgaf alltsammans. Han hade förtjänt att befordras till en hög militärisk värdighet, medan kommendanten i Fredrikstad hade förtjänt att straffas, ty denne handlade ej af öfvertygelse om föreningens nytta och tillbörlighet; han var alltid hätsk och ilsken mot svenskarna, då det kunde visas utan fara. Han hade uppgifvit sin fästning utan att af nöden tvingas.

Flere små affärer föreföllo, där de norske sköto väl på långt håll, men flydde så snart svenskarna gjorde tecken af att gå på med bajonetten. Sådana affärer föreföllo under befäl på svenska sidan af general Vegesack, general Gustaf Mörner, öfverste Adlercreutz m. fl. Vid ett tillfälle, då Glommen var emellan de stridande och då bajonetten ej kunde befaras, hade prins Kristian vågat träda fram. Men en man blef skjuten ej långt från honom, och då visade sig hela ömheten af hans själ. Han blef blek och darrande och var nära att svimma. För säkerheten af sin dyra person hade han alltid nära sig en förspänd kalesch. Han satte sig i den och for på det hastigaste bort från den rysliga blodsutgjutelsen och bevistade sedan aldrig något sådant. Bland andra små svårigheter för en stor härförare, som han ville vara, hade han den att ej kunna se blod, därnäst hade han den att svårligen kunna höra skott. Och sedan han nu med egna ögon sett, hvad skott kunna värka, blef hans aversion för dem oöfvervinnelig. Hans anhängare upphöjde hans ömma hjärta, hans människokärlek, hans fina känsla.

Emellertid hände något, som var på det högsta förtretligt för oss, ehuru följderna blefvo endast ett tillfälle för de norske att skryta öfver en vunnen fördel. I Värmland vid norska gränsen åt Kongsvinger, låg general Gahn med ungefärligen 1,400 man. Hans uttryckliga bestämmelse var att visa sig på gränsen, att stundom gå öfver den och blott genom demonstrationer väcka uppmärksamhet, för att hindra en kår af 4,000 norrmän under öfverste Krebs, som låg vid Kongsvinger, att gå därifrån och anfalla vår lilla belägringskår vid Fredrikshall. Sedan Gahn ett par gånger gått fram och tillbaka utan svårighet, påföll honom en olycklig säkerhet. Han gick fram ända till Midskogs kyrka, stannade där ett eller två dygn, hvaraf det ena var en söndag, och tvang sockenfolket att svära konungen i Sverige trohetsed. För att komma dit hade han gått igenom en vid skogstrakt, genomskuren af flera små vägar, kommande från fiendens sida, och hvilka han hade på sin rygg; men där hade han ej användt minsta försiktighetsmått, ej utsatt någon postering, ej ens några vedetter, ej utsändt några patruller, och det mot en fiende så öfverlägsen till antalet. Krebs, som i eget land

fick underrättelse af hvarje invånare, kände denna ställning och begagnade den. Han lät trupper smyga sig fram på dessa vägar, och innan Gahn visste något därom, var han afskuren från vår gräns af en tredubbel kedja jägare och infanteri, alltsammans nära tredubbelt starkare än hela hans kår. Hvad var nu att göra? Gahn förlorade hufvudet, som han förut ej hade användt. Men öfverste Knorring, chef för Västerbottens regemente, och i synnerhet dåvarande kapten Kuylenstjerna, nu öfverstelöjtnant vid Dalregementet, förlorade det icke. De vände fronten tillbaka, anföllo de norska kedjorna med yttersta häftighet och använde sina fältkanoner med drufhagel. Hästar af anspannet blefvo skjutna, men kanonerna släpades af de öfriga, med tillhjälp af manskap, så att farten af anfallet icke hejdades. Svenskarna bröto sig igenom de tredubbla kedjorna, stälde sig sedan på en ås med fronten åt fienden och bjödo batalj, som icke emottogs. Men omkring etthundra man, som kommit på sidan, blefvo fångna och fördes sedan i triumf kring hela Norge. I glädjen öfver en händelse, som så litet kunde förmodas, sjöngs, dracks och skreks, och ingen anmärkte, att efter det grofva fel, som var begånget, och i den förtviflade ställning, hvari den svenska truppen befann sig, var det en ärofull seger att kunna slå sig igenom, ehuru med någon förlust, och taga en ställning, som fienden ej vågade angripa.

Då en tid efter föreningen vår kronprins reste Värmlandsvägen öfver Kongsvinger till Kristiania, mötte honom vid gränsen herr Krebs, då generalmajor och kommendant på Kongsvinger, och utbad sig att på stället få visa, huru det tillgick med affären vid Midskog. Kronprinsen tillät det; men sedan Krebs visat hela belägenheten med vägar och allt, gjort reda för sina dispositioner, uppgifvit, hvar han stält sina tre linier eller kedjor med kanoner och hvar svenskarna stodo före affären, sade kronprinsen: »Edra dispositioner voro goda. Men då man betraktar hela ställningen, länder er till evärdelig skam, att en enda svensk kom igenom.» Detta var den store kännarens ojäfaktiga dom. Men äfven svenskar hafva bemödat sig att i offentliga tal och skrifter upphöja de norskes tapperhet vid Midskog.

Svenskarna sakna i allmänhet helt och hållet en egen-

skap, som de norske äga till en ytterlighet, hvaraf den blir löjlig. Det är nationalstolthet. De norske, som blott kunna åberopa bedrifter från den uråldriga sagotidens mörker, där, ifall själfva bragderna äro sanna, det stundom är ovisst, hvad nation utmärktes med förefallande benämningar — de norska, som under sekler af mera ljus vegeterat under danskarnas despotism och aldrig vågat ett steg att återtaga sin frihet — de anse sig ädlare och tapprare än alla andra nationer, och äfven då de på alla ställen veko för våra vapen, till och med vid Midskog (ty de blefvo genombrutna af en vida underlägsen styrka, som hade allt emot sig), och då de eljes merendels sprungo så fort de kunde springa, ansågo de sig likväl hafva visat prof af hjältemod. Vi svenskar däremot älska i allmänhet att nedsätta allt, som är svenskt. Den store människokännaren Gustaf Vasa hade redan i sin tid funnit denna böjelse hos sin nation och sade i ett bref till sin son Erik: »de *kacker* i sitt eget bo.» Modesti är en vacker egenskap hos enskilda människor, men national-modesti är alldeles icke berömlig och kan finnas utan den enskilda personliga, ty den, som föraktar sin egen nation, tror sig själf vara bättre än den och vill visa det. En lektor i Strengnäs, som höll tal, då föreningen firades, utropade: »att de ädla norrmännen ej ville förena sig med svenskarna, förr än de vid Midskog hade visat, att de voro lika så goda som de.» Där framlyste böjelsen att äfven på sanningens bekostnad upphöja våra fiender, ty då en gör sig väg genom tre, måste hvar och en af dessa vara tre gånger sämre än den ena. Dessutom, ifall Midskogsaffären värkade något, var det emot föreningen, ty fångarnas åsyn höjde modet!

Vi voro i besittning af Glommens bägge stränder vid Fredrikstad, där kronprinsen tog sitt högkvarter. Öfver älfven var lagd en bro lik den vid Svinesund, och framför var med mycket arbete uppkastad en *tête de pont* till brons försvar. Den var bygd af general Frank Sparre, chef för ingeniörskåren. Kronprinsen, åtföljd af general Cardell, tysk till nation, chef för artilleriet, red dit en morgon, då förskansningen var färdig. Jag följde ock med. Sedan kronprinsen besett värket och funnit det godt, befalde han Cardell att låta bestycka det. Mot aftonen föll det åter kronprinsen in att rida dit, och han

bjöd mig att följa honom. Förskansningen var nu bestyckad, men där fanns ingen man till servisen och ingen ammunition. Således om denna förskansning blefve anfallen under natten eller innan där kom manskap, kunde kanonerna, som af sig själfva ej kunde skjuta, utan hinder tagas och vändas mot staden och mot kronprinsens eget högkvarter, som låg vid stranden. H. K. H. blef ej litet ond. Cardell efterfrågades, men fanns ej, och det befaldes, att han skulle inställa sig hos kronprinsen, så snart han kunde träffas. Efter aftonmåltiden satt jag en stund ensam hos kronprinsen. Då kom Cardell. Med den förfärliga uppsyn, som är honom egen, då någon uppretat hans vrede, tilltalade fursten artillerigeneralen. Denne anförde ursäkter. Kronprinsen fäste då på honom en genomträngande blick och ropade: »vous avez donc raison, Cardell!» Då föll Cardell ihop och erkände, att han felat.

Det tillhörde kronprinsens karaktär att häftigt beifra begångna fel, men sedan han utöst sin harm och sagt ut, hvad han ansåg ämnet fordra, helt och hållet glömma förbrytelsen. Cardell blef lika väl hos honom som förut och förblef det till sin död. Denne Cardell var en besynnerlig man. Han hade först varit i preussisk tjänst och var då ej väl ansedd. När därtill kom, att han enleverade en rik judinna med omständigheter därvid, som ej voro för honom fördelaktiga, hade han måst lämna preussiska tjänsten. Han for till Sverige; hans kunskaper och hans skicklighet som artilleriofficer gjorde, att han genast blef antagen i tjänst. Han förbättrade vårt artilleri, han inrättade här och tillöfvade det ridande artilleriet och längre fram det åkande m. m. Men äfven bör nämnas, att d. v. major Helvig hade del i dessa förbättringar. Dennes hetsiga och ombytliga lynne, hans krusiga hufvud och rikedom på projekter motvägde dock stundom hans värkliga förtjänst. Honom kan tillräknas den ganska stora, att i vårt fältartilleri hafva infört sexpundiga kanoner, lika lätta som de förra trepundiga och som nyttjades med fördel såväl i finska kriget under Gustaf IV Adolfs tid som nu i det tyska och norska.

Han uppfann äfven en blandning af järn och metall, hvarmed han göt kanoner, segare än dem af järn och hårdare än dem af metall, som snart förslitas. Men han kunde

ej fördraga förmän och behöfde sådana att hålla sig tillbaka. Han satte sig upp emot general Suremain, redan nämnd i denna minnesbok, en ganska kunnig artillerist och därjämte foglig och godsint. Suremain, som han hade förolämpat, bjöd honom att blott afstå från sitt motstånd och ville låta saken falla. Men Helvig var obeveklig och fick afsked ur svenska tjänsten. Cardell visste bättre att bibehålla sig. Det var blott mot underhafvande, som han var hög och hård. Själf outtröttligt värksam, fordrade han detsamma af dem. Om detta varit förenadt med rättvisa, hade han vunnit, om ej kärlek, åtminstone högaktning, som i längden förvandlar sig till kärlek. Nu vann han endast hat. Om någon, på hvad sätt som hälst, gjorde honom emot eller ej var ödmjuk, förföljde han den till det yttersta, och det hände äfven med dem, som blott ej hade den lyckan att behaga honom. Därjämte var han egennyttig. Nyss före krigets början hade han gjort något sådant i Skåne, som hans egna officerare ansågo sig böra angifva. Däröfver blef krigsrätt, men genom högre beskydd vändes saken så, att hans anklagare blefvo på kort tid suspenderade från tjänsten, ett bevis att de ej hade orätt, ty i det fallet hade de blifvit straffade efter lagens hela stränghet för ogrundad beskyllning mot sin chef. Hans skicklighet som artillerist kan ej sättas i fråga, ej häller hans tapperhet. Men i taktiskt afseende kunde han begå oförlåtliga fel, hvarpå ett ojäfaktigt bevis snart skall tilläggas dem, som förut äro anförda. Det är således ej orättvist, som någon skugga kastas på de ärestoder, öfver honom blifvit uppresta.

Tidningen om affären vid Midskog var kommen till Fredrikstad och väckte mycken förargelse. Man kunde lätt finna, att, oaktadt våra truppers tappra förhållande, detta skulle blifva ansedt som en seger på den norska sidan. Men kronprinsen bevisade sitt goda hjärta, då han, i stället att straffa den olycklige befälhafvaren, blott beklagade honom. Också var general Gahn värkligen att beklaga. Han saknade ej kunskaper och mod, men gåfvan att inse, hvad som borde göras; och oaktadt det högsta nit att göra väl, träffade han merendels motsatsen. Kronprinsen meddelade mig nu en plan, som han uttänkt att med ett slag sluta detta krig, och jag skulle hafva del i utförandet. Alla trupper, som kunde umbäras

inom Sverige, skulle sändas till gränsen mellan Värmland och Norge. Dessa jämte hvad där var förut skulle utgöra inemot 9,000 man, och jag skulle få befälet öfver dem. Kronprinsen skulle på sin sida anfalla på alla punkter och sakta drifva de norske åt slättlandet framför Kristiania. Emellertid skulle jag anfalla Krebs och hans 4,000 man, drifva dem öfver Glommen och förfölja dem åt samma punkt. Jag borde skynda, så att jag kunde hinna före den retirerande norska armén till nejden af Kristiania. Då jag vore framkommen, skulle kronprinsen gifva batalj och jag anfalla fienden i ryggen. Följden häraf borde blifva, att fienden lade ner gevär eller skulle lida ett grufligt nederlag. Men det kunde befaras, att de norske, som i hög grad ägde konsten att retirera hastigt, kunde hinna fortare än jag till Kristiania och till en oåtkomlig bärgstrakt, dit de hade kortare väg. I alla fall blefve vi då i besittning af hufvudstaden och hela det södra Norge utom ett par fästningar, som snart kunde vinnas, då armén öfvergifvit landet.

Emellertid voro de norske redan drifna öfver den sista grenen af Glommen vid Kölbergs bro, två mil söder om staden Moss, och de svenske beredde sig att gå öfver floden, fastän bron var upprifven. Men vid samma tid började en hemlig negociation genom en herr Tank, då statsråd (som hade en vacker egendom helt nära Fredrikshall och fruktade, att den kunde förstöras under belägringen), och en prest vid namn Hount, som hade ett stort pastorat inom krigsteatern. Dessa hade redan tillkännagifvit för vår kronprins, att prins Kristian var ledsen vid krigets mödor och faror och vore hågad att ingå i billiga vilkor. Skada, att den hågen ej föll på honom, innan han begynte ett företag, så långt öfver förmågan! Men faran, sedd på långt afstånd, och faran, sedd nära, hafva olika utseende för svaga sinnen. Kronprinsen hade i anledning häraf sändt general Björnstjerna till Moss, där prins Kristian då vistades, att begynna en underhandling. Men H. K. H. var icke nöjd med de propositioner å prinsens sida, som Björnstjerna hade öfversändt. Jag fick därför befallning att resa till Moss med ultimat-vilkoren, och ifall de antogos afsluta en konvention jämte stillestånd, men eljes afbryta negociationerna. Jag var färdig att resa

om morgonen, men det drog ut till aftonen, innan min instruktion blef färdig. Den var ock maktpåliggande och behöfde noga öfvervägas, ty därpå berodde till en del, hurudan föreningen mellan de tvänne rikena framdeles skulle blifva. H. K. H. meddelade mig de vilkor, han ärnade föreskrifva. Bland dem, som han å sin sida ville medgifva, var det, att så snart konventionen vore afslutad, engelska blockaden för de norska hamnarna skulle upphöra. Jag bad från morgonen till aftonen, att detta ej måtte ske, förr än vilkoren vore uppfylda och föreningen var gjord; ty norska armén hade bröd för högst fyra dagar, hvarefter den skulle, ifall blockaden strängt iakttogs, nödgas skingra sig eller kapitulera och tigga om bröd, hvilket vi kunde gifva den, ty vi hade flere skeppslaster spannmål utom det närvarande behofvet. Men det var förgäfves. Jag bad, tills jag blef snäst, och svaret var: »Bah! Voulez vous que je fasse mourir de faim une nation, qu'en tout cas, je vais gouverner?» Tanken var ädel, men så kan endast en general handla, som är så van vid stora fördelar, att han försmår dem. Jag ansåg denna högst viktig för det hela, och utgången har besannat min mening.

Klockan var mellan 8 och 9 om aftonen d. 13 Augusti, då jag fick mina depecher och begaf mig på vägen, åtföljd af herr d'Ohsson (sedermera vår minister i Holland), hvilken skulle officiera som sekreterare. Då jag kom till Kölbergs bro, låg där på vår sida en kår af 3,000 man, hvaribland lifgrenadiererna under min sons befäl. Ändamålet var att gå öfver Glommen, där bron var upprifven. På andra sidan låg en vida öfverlägsen fientlig styrka. Mot de norske gick det an att i närvaro af en sådan styrka ej allenast göra öfvergången, utan ock sedan slå sig fram med en ansenlig älf utan bro i ryggen och således ingen reträtt i händelse af motgång. Under förberedelserna for jag öfver som parlamentär med en trumpetare. Jag fördes då till Kölbergs herregård med tillsägelse att vänta där, tills svar kom från *vores konge*, som orden lydde. Min ankomst hade varit dem antydd föregående morgon, och deras *konge* var blott två mil därifrån, så att svar många gånger kunnat komma, men de gjorde aldrig något, utan att knep låg därunder. Nu skulle jag uppehållas, tills anfallet skulle börja

från vår sida, på det man skulle kunna begagna min närvaro till ett uppskof. De skickade ock en parlamentär att förkunna, det jag vore kvar vid Kölberg, som låg inom skotthåll, och skulle fara en väg, som följde stranden, midt för våra kanoner. Våra skrattade åt dem och gåfvo intet svar. Efter två timmar, som jag suttit där och haft ganska ledsamt, började elden från vår sida. Då kom en norsk adjutant, herr Mansbach den äldre, med tillåtelsen för mig att fara fram och begärde att få åka med mig för att kunna svara på anropet af de poster eller patruller, vi skulle möta. Jag åkte i en öppen berlinervagn, så att jag hade rum för honom jämte herr d'Ohsson. Vi foro åstad och då vi kommo ur gården på strandvägen, blef elden tämligen liflig både med kanoner och musköteri. Jag lät köra långsamt, och några kulor hördes hvina öfver våra hufvuden. Då sade Mansbach: »Det vore besynnerligt, om en svensk general skulle blifva skjuten af svenska kulor.» — »Det har ingen fara», svarade jag, »mig känna de nog; men huru det kan gå med er, det är ganska ovisst.» Han frågade sedan, om det ej kunde köras litet fortare. »Å ja», svarade jag, »om ni så behagar.» Min kusk, som hörde det, nyttjade piskan, men hästarna ökade ej mycket farten; dock voro vi snart ur elden. Emellertid hade herr d'Ohsson suttit stilla utan minsta tecken till oro. Då vi kommo nära Karlshus, en mil från älfven, träffade vi vedetter och poster, som anropade oss. På stället lågo 10,000 man. Underligt, att de lågo här och ej vid Kölberg att hindra öfvergången. General Ahrenfeldt kom fram att tala med mig, medan hästar ombyttes. Han dolde icke sin styrka; den var ock mer än tre gånger större än den anfallande. Sant är, att vi hade trupper på deras flank, men de voro på en eller två mils afstånd och hade fiender emot sig. Om våra tretusen man lämnades fri öfvergång öfver älfven och de sedan anföllos af de 10,000, kunde de hafva varit förstörda, innan förstärkning hunnit ankomma. Utgången af denna affär skall förtäljas i samma ordning, som den blef mig bekant.

Då vi foro vidare från Karlshus till Moss, ännu en mil, träffade vi hela vägen vedetter och posteringar, många gånger tätare än det hade behöfts för den nogaste bevakning

af prinsens högkvarter, om ock där ej hade legat en så stor kår framför. Jag fann lätt ändamålet, som var, att om svenskarna ginge fram, prins Kristian skulle så i tid få veta det, att han kunde hinna undan. Klockan fyra om morgonen kom jag fram till Moss. Där råkade jag på gatan den redan nämnde herr Tank, som för att påskynda slut på fientligheterna hade åtagit sig att söka beveka prinsen att ingå i kronprinsens fordringar och skulle nu resa till Fredrikstad att meddela, hvad han kunnat uträtta. Jag sade honom, att jag var kommen för att afsluta eller afbryta underhandlingen, som sedan ej skulle förnyas, hvarför jag borde veta, hvad prinsen medgifvit. Han sade mig allt och jag antecknade det. Därefter gick jag till general Björnstjerna, omskref min instruktion och införde där, hvad Tank hade vunnit mer än jag var ålagd att fordra. Det var ej hufvudsakligt, men hvad angick truppernas hemförlofning vid stilleståndet m. m. s., var det ej utan vikt. Jag lät anmäla min ankomst vid prinsens högkvarter och fick till svar, att jag skulle blifva emottagen klockan 6. Då jag gick dit, åtföljd af general Björnstjerna, sågo vi framför porten af huset, där prinsen bodde, en förspänd kalesch vänd åt norr. Det var prinsens, den hade stått där, sedan skotten började höras från Kölberg, som en offentlig förklaring af hans hjältemodiga beslut att fara så långt vägen räckte, så snart han genom sina otaliga vedetter fick veta, att hans 10,000 man vid Karlshus anföllos af våra 3,000.

Jag fördes först i ett rum, fullt af adjutanter (förmodligen hade man äfven tagit unga officerare af armén att då föreställa adjutanter, ty antalet var mycket stort). Därnäst i ett rum, fullt af generaler. Utan tvifvel voro bland dem flere öfverstar och äldre regementsofficerare. Annars hade där varit generaler nog för en armé af 200,000 man. Detta frapperade mig, men på annat sätt än det var ämnadt. Då jag år 1813 fick tillträde hos kejsar Alexander i hans högkvarter Peterswaldau i Schlesien, funnos i yttersta rummet blott två adjutanter och sedan ingen mer. Då jag detta år i Mars månad fördes in till Napoleon i S:t Dizier, fanns ingen i yttre rummet, och inne hos kejsaren blott marskalk Ney, som i detsamma gick ut. Jämförelsen flög mig genom huf-

vudet, och jag var nära att brista ut i skratt. Men dörren öppnades till ett inre rum, dit jag gick in med Björnstjerna. Rummet var stort, i fonden stod prins Kristian, som gick emot oss. Han är lång till växten, lagom fet och har ett vackert utseende. Han vore väl växt, om ej den kroppsdel, dit hjärtat nu kunde förmodas hafva sjunkit, i storlek liknade ett väl begåfvadt fruntimmers. Jag sade, att jag var skickad från Sveriges kronprins till honom med propositioner, som tycktes så nära instämma, med hvad jag fått veta, att han själf önskade, att ett resultat af min beskickning kunde förmodas. Jag talade franska och han svarade likaledes, hvarför jag vill anföra samtalet på detta språk, på det hvart ord måtte förekomma som det sades.

Pr. Kristian. »Mais est il juste d'attaquer pendant qu'on est en négociation?»

Jag. »Cela n'empèche rien. On a donné des batailles, les plus sanglantes du monde, pendant qu'on négociait à Chatillon. Les négociations vont leur train; la guerre va le sien; mais demain nous ne faisons pas les propositions que nous faisons aujourd'hui. Après demain encore moins.» Emellertid hördes på långt håll åtskilliga skott, och han spratt vid hvartenda! Hvilken pajazzo, som ville spela en Gustaf Vasas roll! Jag såg på honom, mätte honom flere gånger med ögonen från topp till tå. Ändtligen sade han: »Comment voulez vous que je puisse entrer en négociation? Je ne suis pas sur dans mon quartier général.» Allt framgent hördes skott, och han kunde ej stå stilla vid ett enda. Då sade jag: »Peut-être que V. A. R. ne veut pas entrer en négociation. J'en serais charmé, et je retournerais avec grand plaisir vers notre armée, qui me porterait sur les bras, si rien ne fut conclu. Car ce n'est pas l'armée qui desire un armistice; il y aura de la peine à la retenir. Mais c'est le prince royal qui veut épargner le sang d'une nation, qu'en tout cas, il va gouverner.» Emellanåt inkom en eller annan adjutant och sade: »Votre majesté». Jag sade då alltid högt: »Votre altesse royale», en titel, som af födelsen tillkom honom.

Pr. Kristian. »Mais comment voulez vous, que je puisse songer à des affaires, je n'ai pas ma tête — — non — — ja n'ai pas ma tête. Avez vous quelque chose par écrit?»

Jag gaf honom då de vilkor, jag skrifvit hos Björnstjerna. Första punkten var, att han genast skulle utfärda en allmän kallelse till storting (enda sättet att nu kunna samla det och underhandla med nationen genom dess representanter). Andra punkten var, att han, så snart kallelsen var utfärdad, skulle upphöra att regera och nu högtidligen försäkra, att om också det kommande stortinget ville förmå honom att återtaga kronan, han aldrig kunde samtycka därtill. Tredje punkten var, att han om ett par dagar skulle afresa från Norge, men statsrådet nu genast emottaga regeringen och föra den, tills stortinget blefve samladt, o. s. v. Sedan han med mycken rörelse läst dessa punkter, sade han med en sorgblandad häftighet: »Voulez vous qu'il y ait une insurrection dans le nord, et peut-être dans toute la Norvège, qu'il y ait une anarchie totale, un carnage effroyable?»

Jag (småleende). Celà sera notre affaire. Il s'agit maintenant de oui ou de non. Ces conditions sont positives; il n'y a pas un mot à relâcher. V. A. R. veut elle bien les accepter ou non?» Jag såg skarpt på honom, och några fortfarande skott understödde mitt tal. Ändtligen, med en halft gråtande ton, sådan som den af ett barn, som fruktar för riset, sade han: »Comme je vous dis: je n'ai pas ma tête, je ne puis pas m'occuper d'affaires; mais je vous donnerai deux conseillers d'état; vous pouvez négocier avec eux.» Därpå gaf han oss afskedshälsning, och vi gingo till Björnstjernas kvarter. Om en stund anmälde sig statsråden Collet och Aall såsom af prinsen befullmäktigade att med oss ingå i negociation.

Om de tre redan nämnda första punkterna blef ingen tvist; man blott begärde och vi biföllo, att de skulle blifva hemliga artiklar, på det ej hinder måtte uppstå för stortingets sammankomst, genom det afsägelsen i förtid blefve bekant. Om det öfriga tvistades, ord efter ord, men resultatet blef sådant som var mig föreskrifvet, med tillägg af det som Tank föregående afton hade utvärkat. Vid en enda punkt, nämligen den om truppernas ömsesidiga demarkationslinie, gjordes svårigheter. Jag kunde i den vägen hafva gifvit efter, men jag gjorde det ej och var nöjd, att en punkt lämnades stridig, så att kronprinsen ej skulle finna sig bunden

att ratificera konventionen, hvilket han hade varit, om de gått in på allt, hvad han föreskrifvit. Underhandlingen räckte hela dagen, och vi gåfvo oss knapt tid att äta, ehuru ett stort bord var anrättadt i huset, där den hölls. Collet stod visserligen fast vid sin nations förmenta intresse, men Aall var mycket skarpare, och hos honom låg nationalilskan under det mesta af hvad han sade. En gång, då en punkt var öfverenskommen och skulle författas på danska för att sedan af oss öfversättas på franska, satt jag med d'Ohsson på en soffa i andra ändan af rummet, som var stort. Aall sade då till Collet: »Vi böra införa en artikel, att vi aldrig skola antaga den svenska flaggan för våra skepp; den vilja vi aldrig bruka.» Han trodde förmodligen, att jag ej hörde eller förstod honom. Jag sade då högt till d'Ohsson, liksom hade jag glömt, att de förstå svenska så väl som vi förstå danska: »Det gifs då ingen gräns för skamlösheten. Den ärofulla flaggan, som de borde tacka att få föra. Men jag hoppas, att här ingenting blir afgjordt, och sedan skola vi väl piska näsvisheten ur ryggarna på dem.» Jag gjorde med det samma en gest med handen, som när man svänger en käpp. Då sade Collet sakta till Aall: »Jeg troer vi lader den punkt falde.» Och den föll. Då jag en gång gick till nedra våningen att äta litet, gjorde jag bekantskap med herr Sommerhjelm (sedan norsk statsminister i Sverige). Han proponerade mig att med honom dricka en skål för den lyckliga utgången af det, som förehades i dag. Så som sinnena voro stämda, var detta mycket sagdt af en norrman. Under det vi negocierade, kom en adjutant från prins Kristian och bad, att jag skulle komma till honom, ty han önskade att tala med mig. Jag svarade, att vi voro nu inbegripna i en viktig diskussion, men att då den blefve slutad, skulle jag komma. Om en stund kom åter ett bud; jag svarade på samma sätt. Något senare kom ett tredje bud. Jag sade då till Aall: »Det är ledsamt, ty det hindrar oss, men nu börjar det blifva nog ohöfligt att ej komma.» — »Åh», sade Aall, »det är ej värdt att bry sig om honom.» Jag svarade, att vi nalkades slutet af underhandlingen, hvarefter jag skulle komma. Sedan kom intet bud mera. Så djupt var han fallen i opinionen hos sina egna och det blott genom sin svaghet — han, som nyss var nationens afgud.

Två af de föreskrifna artiklarna voro mig på det högsta emot. Den ena angick engelska blockadens upphäfvande, så snart konventionen och vapenhvilan voro afslutade, den andra var erkännandet af Eidsvoldska konstitutionen. Det förra var mig positivt föreskrifvet, det senare var redan gjordt genom ett manifest, som utgafs då vi först gingo öfver norska gränsen. Jag hade ingen del däri och visste intet däraf, förrän jag såg det tryckt. Ändamålet var att göra föreningen lättare, men följden var, att den blef mer skadlig än gagnelig, att den ej i längden kan äga bestånd och att svärdet möjligen ännu en gång måste dragas för att göra den värklig. Det var en ganska slug, men infernal politik af danska regeringen att låta de norske, under en så kallad kung, gifva sig en konstitution, som innebär en dold anarki och hvarefter ett folk i längden ej kan regeras. Det var i Moss, som Eidsvoldska konstitutionen hade kunnat afskaffas, om ej det nämnda manifestet legat i vägen och om jag haft fria händer att begagna den fruktan, våra vapen hade injagat ej allenast hos den dåliga fursten, utan ock hos själfva trupperna. Men då jag underskref konventionen, tillade jag, att såvida kronprinsen af Sverige ej gillade och ratificerade allt, hvad ofvan var öfverenskommet, vore hela konventionen att anse som noll och intet gällande. Jag hoppades, att efter nogare betänkande ratifikationen skulle vägras och arméns framgång begagnas och fortsättas. Dock hade jag önskat, att våra trupper varit mera koncentrerade mot Moss, ty fiendens öfverlägsenhet var där alltför stor, i fall han kunnat fatta mod. Men jag bedrog mig däri, ty han kunde det icke. En artikel innehöll, att alla indelta trupper skulle hemförlofvas, men alla värfvade förblifva under vapen. Aall påstod, att de senare borde nämnas; jag samtyckte därtill. Han uppsatte listan och glömde Staffelds jägare, den bäst öfvade af alla norska trupper. Jag kom ihåg dem, men teg och det blef därvid. Men kronprinsen eftergaf det vid värkställigheten. Klockan emot åtta om aftonen d. 14 var konventionen afslutad, öfversatt på franska, renskrifven och undertecknad sådan som den finnes tryckt, utom det hemliga. Jag gick då upp till prins Kristian, som sade sig vara ganska glad, att fientligheterna voro slutade, det vill säga glad, att han, med uppoffring af sin krona,

slapp att frukta för skott. Mycket ondt och mycken möda hade besparats för både svenskar och norrmän, både i närvarande och tillkommande tider, om han aldrig hade börjat ett företag, som så omätligt öfversteg hans förmåga. Men, som sagdt är, allt detta var danska regeringens värk. Man kan väl ej med skäl tadla, att de sökte försvåra för oss besittningen af ett land, som togs från dem. Men då afträdelsen af detta land var bedräglig, hade ock danskarna förvärkat all rätt till ersättning därför. De fingo den dock i mindre, men vida bättre länder än dem de förlorade, och de äro i fullkomlig besittning däraf, så att i själfva värket endast danskarna vunnit vid Norges förening med Sverige. Då prinsen förklarade mig sin glädje öfver konventionen, sade jag mindre välbetänkt: »en punkt är ännu tvistig, och det kommer an på kronprinsens ratifikation.» Han frågade bekymrad, hvad det var och var färdig att medgifva hvad som hälst. Men Aall, som var närvarande, gick fram och hviskade honom något i örat med häftighet. Jag, som ville bibehålla det oafgjorda, sade: »den punkten är dock ej af så mycken vikt, att jag tror den kunna rubba det hela.» Hvarpå prinsen åter syntes nöjd. Jag tog då afsked af honom och gick att sätta mig i min vagn; Björnstjerna for likaledes tillbaka, och en norsk major åtföljde oss med ratifikationen från prinsen.

Sedan vi genomgått en del af de förut nämnda vedetterna och hunnit en half mil nära Karlshus, mötte vi den norska armékåren, som jag där hade sett, nu i full reträtt och tämligen skyndsamt. Då hästarna ej förmådde draga kanonerna nog fort i backig väg, hjälpte manskap att draga dem. Som intet skott hade hörts allt sedan morgonen, kunde jag ej begripa orsaken till denna hastiga reträtt. Jag trodde, att några af de svenska trupper, som lågo längre upp vid Glommen, kunde hafva nalkats och hotat de norskes vänstra flank. Men ändtligen fick jag veta, att en af våra kanonslupar hade kryssat i en bukt norr om deras läger, och att de retirerade af fruktan att blifva tagna i ryggen — af en kanonslup, som ej kan föra ett par hundra man! Det var förr en löjlig sats i den teoretiska taktiken, att man är förlorad, om man blir tagen i ryggen eller flanken. Har man förut ingen emot sig, behöfver man blott vända sig för att möta

den kommande; har man i fronten en underlägsen fiende, kan man till detta ändamål sända en del af styrkan. Endast då är det farligt, när man förut har en öfverlägsen eller jämngod fiende, som sysselsätter fronten. Men äfven i sådana fall hafva stora generaler stundom kunnat hjälpa sig, såsom Karl X vid Warschau, då han, två gånger hotad i ryggen af flere tusen tartarer, förde själf sitt kavalleri emot dem, öfverändakastade dem och återkom till den stora striden i tid för att slutligen segra på en mångdubbelt starkare fiende. Men detta borde ej nämnas, då fråga är, att 10,000 man, med 3,000 emot sig i fronten, retirera hals öfver hufvud, för det en kanonslup synes på hafvet bakom deras rygg. De hafva dock utan tvifvel skrutit af, att de retirerade i god ordning och, som de pläga yttra sig, »*med meget god kontenans.*» Men ville man gå till rätta med deras general, var detta icke sämre, än att han under svenskarnas gång öfver floden vid Kölberg, som i flera timmar var väntad, ej gick fram från Karlshus att hindra den eller, som varit bättre, anfalla dem, då de voro öfverkomna, hvarom vi redan sagt några ord. Hade han ej positiv befallning af *deres konge* att så förhålla sig, hade generalen förtjänt att blifva den siste rekryten af sin armé. Men troligt är, att han handlade på befallning, ty han tycktes vara en man af heder och förstånd.

Då vi efter lång tidsutdräkt och mycken svårighet hunnit förbi den retirerande fienden och kommo till Karlshus, var där blott en mindre kår kvarlämnad att figurera och dölja reträtten. Nu började åter ett öfverflöd af förposter och vedetter, som sträckte sig nära en fjärdedels mil framåt. Där återvände herr Mansbach, som hade följt mig likasom på bortvägen. Vi foro ej långt, förrän vi sågo, ett stycke på sidan om vägen, en svensk bataljon, som bivuakerade. Den hade ett par eldar, som voro nära slocknade; ingen förpost, ingen vakt på stället, ingen post på vägen, och hela bataljonen åtnjöt den ljufvaste sömn. Detta var dock den främsta af våra trupper mot fienden. Om de norske hade drifvit försiktighetsanstalterna till en ytterlig höjd, var här en motsatt ytterlighet. Om fienden hade stått kvar vid Karlshus och velat öfverrumpla vår position framför Kölberg, hade

han helt obemärkt kunnat gå förbi denna bataljon, som ej allenast var vår främsta, utan vår enda förpost. Också kunde bataljonen hafva blifvit kringränd utan att veta det och borttagen. Björnstjerna, som var generaladjutant för armén, gick dit, lät väcka bataljonen, tilltalade chefen för hans efterlåtenhet och befalde honom att sätta ut vakter och poster. Det enda goda i vårdslösheten var, att den bevisade en total frånvaro af all fruktan och ett slags kännedom af fiendens brist på tilltagsenhet.

Vi reste nu vidare. Jag var ej vid godt lynne och plågades liksom af en aning om något förestående ondt, hvilket jag ock sade till herr d'Ohsson, som åkte med mig. Vi kommo ändtligen till vår position, utan att hafva funnit någon mellanpostering för kommunikationen med den äfventyrade bataljonen. Den var dock på mer än $^1/_2$ mils afstånd. Vid den stora bivuaken var häller ingen vakt eller post. En man af lifregementshusarerna gick att se efter hästarna. Den förmådde jag att ropa an dem, som kommo efter, och, då de ej hade lösen, kalla fram en officer. Jag gjorde detta för den norske majorens skull, som följde oss, att han ej måtte märka den otroliga försummelsen; nog att han hade sett bataljonen! Öfverste Haij var vaken och kom emot oss. Jag frågade honom, huru det var möjligt att i närvaro af en vida öfverlägsen fiende ligga så utan all bevakning. Han svarade, att i anseende till general Gustaf Mörners insjuknande hade general Cardell fått befälet öfver dessa trupper, att han afvisat alla föreställningar och hade gjort de dispositioner, som för ögonen syntes. Jag kom nu ihåg kanonerna vid broskansen utan servis, utan ammunition och utan betäckning! Och jag förundrade mig, att med stora kunskaper och ett lysande förstånd kunde förenas så mycken fånighet i allt, som kallas taktik. Huru stor skulle jag hafva ansett den lyckan att befinna mig i den norske generalens ställe och just vid slutet af fientligheterna kunna begagna sådana tillfällen till en ofelbar seger! Cardell hade som taktiker en likhet med nya skolans poeter, som häldre skrifva rena galenskaper än följa någon antagen regel eller sunda förnuftet. Men hvad de skrifva, är likgiltigt, ej så en generals dispositioner. Ännu ett fel var här begånget. Positionen var väl vald på en ås, hvarifrån fältet

framför kunde beskjutas, men hela landsvägen bakom trupperna var fyld af tross och ammunitionsvagnar, som stodo i en trängsel, svår att utreda. Om nu den så vida öfverlägsna fienden gjorde en allvarsam attack och våra nödgades retirera, kunde ej kanonerna slippa fram den enda väg, som fanns för dem, ty marken på ömse sidor var klippig och ofarbar. Men vid foten af åsen var fältet slätt, och om af den nämnda trossen allt, som ej behöfdes för kanonerna, stälts där på bägge sidor om vägen, hade den fortare kunnat kastas tillbaka utan att i något fall hindra kanonerna. Det kostar lika mycket att ställa allt rätt som oriktigt. Men om af hundrade fall blott ett enda inträffar, då det oriktiga skadar, har man stor förebråelse att göra sig, för det man ej användt eftertanken. Cardell var frånvarande, men Björnstjerna lät sätta ut en vakt och några vedetter för ordningens skull, ehuru han visste, att det icke behöfdes, hvilket Cardell ännu ej kunde veta.

Jag frågade öfverste Haij, huru öfvergången af älfven hade gått för sig. Han svarade: »Det har gått mycket raskt och väl. Motståndet blef snart öfverändakastadt och fienden har sedan ej vågat något.» — »Var förlusten stor på vår sida?» — »Blott några man, och en officer blesserad.» — »Af hvad regemente?» — »Jag vet ej visst; det var ej af min flygel.» Detta borde lugna min oro, men den ökades, och jag tordes ej fråga mer. Jag skyndade till Fredrikstad, som var nära och dit alla blesserade skulle föras. Det dagades; portarna voro ännu stängda, och jag fick vänta något, innan jag fick dem öppnade. Knapt inkommen i staden träffade jag en af mina betjänter, som frågade mig, om jag visste det, som händt min son. »Hvad», sade jag, »är han död? Svara fort.» — »Nej, men han har fått ett ben afskjutet.» — »Hvar är han?» — »I sitt vanliga kvarter.» Jag skyndade dit. Han hade plågats mycket under natten, men ändtligen somnat och fortfor att sofva lugnt. Jag gjorde anstalt att få veta, när han vaknade, och gick hem att söka sansa mig och sedan omkläda mig för att gå till kronprinsen och göra reda för min beskickning. Jag glömmer ej dessa timmar: de voro hårda. Jag gick till min son, då han vaknat, och fann honom någorlunda lugn, men mycket plågad. Han

besöktes af kronprinsens läkare och af de förnämste af detta yrke vid armén. En konsultation hade hållits föregående afton, om han borde amputeras eller ej. Lifmedikus Edholm och assessor Hollberg voro de, som påstodo, att det ej borde ske, och Hollberg påtog sig att sköta honom.

Jag fick bud, att kronprinsen var uppstigen. Då jag kom till honom, tog han mig i famnen, beklagade det, som händt, och fälde några tårar, som föllo på mitt bröst. Detta minne är outplånligt. Därefter omtalade jag i korthet negociationen och aflämnade det skriftliga resultatet, men bad, att den stridiga punkten måtte begagnas att afslå ratifikationen. Jag anförde den förestående totala bristen på föda för norska armén, den hastiga och orimliga reträtten från Karlshus, med mycket mer; men det var förgäfves. Kronprinsen skänkte den stridiga punkten åt norska arméns ära och ratificerade traktaten. Den utsände majoren medförde prins Kristians ratifikation, och stilleståndet förkunnades i vår armé, som alldeles icke fägnade sig däråt. Konventionen i Moss trycktes i våra officiella tidningar, men ej de hemliga artiklarna, som utgjorde hufvudsaken. Hela svenska nationen blef en tid uppbragt på mig, som afslutat denna konvention. Det var ock icke underligt. Tag bort prins Kristians afsägelse af kronan, hvad återstår? Stillestånd och eftergifter å vår sida.

Efter mycket begrundande tror jag mig hafva funnit orsakerna till kronprinsens eftergifvenhet vid detta tillfället. De stora makterna, utom ryske kejsaren, syntes ganska ljumma. Danskarnas böner och ödmjukhet väckte deras medlidande. Ovisst var, huru länge engelska regeringen ville fortsätta blockaden för hamnarna; därför var angeläget att sluta fort. Men en vecka ännu kunde, som jag tror, med säkerhet påräknas och mer behöfdes ej. Dessutom kunde vår egen flotta hindra tillförseln. Man kände de norskes plan: prins Kristian skulle resa långt åt norden, att hans svaghet ej måtte hindra krigsoperationerna, armén skulle hastigt retirera bort om Kristiania på vägen åt Bergen, där en trakt möter, tillgänglig blott för rågetter och där hvart steg af liten styrka utan fara kan försvaras. En början härtill var redan gjord. (Men om blockaden med allvar hade fortsatts, hade de norske nödgats

krypa fram från sina bärg och tigga om bröd, som de borde hafva fått med vilkor att aflämna sina gevär och gå hem till sina boningar.) Men en annan och hemlig orsak värkade förmodligen än mer till denna eftergifvenhet. Svenska nationen har genom inträffade omständigheter blifvit illa känd hos konungar. Misstanken att Karl X och XI blifvit förgifne och Karl XII skjuten af svensk hand (hvilket allt jag tror vara alldeles osant), Gustaf III mördad och Gustaf IV afsatt, fängslad och landsförvist — allt sådant måste naturligtvis väcka misstroende och farhågor för denna nation. Kronprinsen kände icke, att svensken af naturlig böjelse älskar sin kung. Han trodde de norske tillgängliga för tacksamhet och ville vinna dem genom välgärningar, att af dem hafva stöd, ifall svenskarna skulle blifva ostyriga. Hade han känt bägge nationerna, som han nu gör, så hade han säkert handlat annorlunda med norrmännen; och det hade varit väl för dem själfva, ty välgärningar väcka hos dem endast nya fordringar. Blott stränghet värkar foglighet, och ett folk är ej lyckligt, som ställer sig i ett slags krigstillstånd mot sin regering.

Af officerare, som följt min son under striden vid Kölberg, fick jag noga underrättelse om förhållandet därvid. Lifgrenadiererna skulle först gå öfver älfven. Man hade anskaffat några pråmar, som lågo ett stycke till vänster om den upprifna bron, men dessa pråmar voro ej tillräckliga för regementet. Under det man låtsade arbeta på att återställa bron eller värkligen arbetade därpå och därjämte med eld af kanoner och handgevär drog dit uppmärksamheten, hade min son tyst gått öfver på pråmarna med 75 af sitt regementes jägare, och i väntan på det öfriga af regementet höll han dem dolda på den låga stranden. Ett stycke därifrån höjde sig en sluttande backe, som var krönt med fientligt infanteri. Det stod framför Kölbergs lilla herregård. Om någon af pråmarna stannat på grund, eller hvad annat hinder föreföll, så dröjde regementet att komma öfver. I stället att skynda på öfvergången, sände general Mörner (som redan var mycket sjuk, men höll ut i det längsta) sin adjutant till min son att fråga, hvarför han ej attackerade. Han svarade: »det är orimligt att attackera med 75 man, då man väntar ett helt regemente.

Men en sådan fråga gör man mig ej två gånger. — Marsch!» Han anföll i kedja och rusade upp åt höjden under hurrarop med sådan häftigh t, att de trupper, som stodo där (omkring 600 man), togo till flykten. Han förföljde dem genom herregården ut på fältet. De hade vunnit något försprång, då en volontär, som var studerande eller magister från Köpenhamn (hvilket jag sedan fick veta), lade sig bakom en sten, tog stöd att sikta, sköt och träffade min sons högra ben, så att den stora benpipan gick af. Han föll, men steg åter upp och ville ännu förfölja, men då brast den mindre benpipan, som var kvar. Han föll åter och kunde ej mer resa sig. Hans jägare stannade bestörta, och han bars tillbaka. Emellertid hade general Adlercreutz, som alltid infann sig, där det gälde, kommit till stranden på vår sida och kraftigt påskyndat regementets öfvergång. Andra trupper gingo också öfver, och fienden gjorde väl något motstånd, men lamt. Våra kanoner kommo öfver och begagnades, knapt besvarade. Dessa voro de skott, som hördes till Moss och gåfvo prins Kristian elektriska rörelser, medan jag talade med honom. Ändtligen stannade våra trupper i den position, där jag träffade dem vid återresan från Moss. Fienden var ej långt borta. Efter Mörner, som allvarsamt sjuknat, fick Cardell befälet och gjorde, som sagdt är, dispositionerna. Men nu var allt slut, och man stannade i overksamhet under väntan, att stortinget hann samlas, hvilket fordrade tid, ty landet är vidsträckt och stortinget borde vara i det närmaste fulltaligt att kunna ingå i föreningen, då dess bifall ansågs nödigt — sedan landet var afträdt till Sverige genom freden i Kiel!

Kronprinsen blef kvar några dagar i Fredrikstad. Han gjorde min son den nåden att jämte prins Oskar, som följde sin herr fader i denna kampanjen, besöka honom och på plågobädden, där han låg, påsätta honom riddaretecknet af svärdsordens stora kors.

Sedan fästningen Fredrikshall (fästningen kallas rätteligen *Fredrikssten*, men är mera känd, sorgligt känd af oss, under namnet *Fredrikshall*, som är stadens) efter konventionen var öfverlämnad åt våra trupper, flyttade H. K. H. sitt högkvartre till staden af samma namn. Jag fick blifva kvar, där jag var, för att se om min blesserade son; jag hade ock, som

redan är sagdt, intet annat att göra. Men det var en svår tid. Oaktadt flera stora skärfvor af benet i början våldsamt uttogos, voro flera kvar, som efter hand arbetade sig ut med mycken värk. Då härtill kom sårfebern, den vanliga, ständiga värken, den odrägliga plågan att med hetsigt blod och orolig sinnesstämning ligga nära tre månader med benet hårdt spjäladt och nödvändigt orörligt, om ej hela kuren skulle misslyckas — finner man lätt faran af hans ställning och ett lidande, som jag fullt delade. Tapperhetens ära, förvärfvad med svåra blessyrer, är dyrköpt. Också är det grymt och nedrigt att på teatern föreställa olyckliga, stympade krigsmän som föremål för åtlöjet. Jag har därför aldrig mer än en gång kunnat se den sista akten af den eljes så vackra operan Preciosa, med Webers musik, där sådant förefaller. Visserligen bör det löjliga af alla stånd kunna framställas på teatern och således äfven det af krigsståndet. Ställ då fram en krigare, som berättar bragder, dem han ej gjort, ställ fram en Didrik Menschenskräck och förlöjliga skrytet, men ej den olyckan att efter rysliga plågor finna sig stympad och ofärdig. Jag har redan nämnt, huru jag vid invalidinrättningen i Paris med sorglig vördnad såg två unga vänner, bägge officerare, som alltid följdes åt med arm under arm för att kunna gå. De hade tillsamman tre träben och ett lefvande ben. Den, som kunde skratta åt dem, borde bannlysas från samhället såsom en, för hvilken intet är heligt. Under det jag låg ovärksam i Fredrikstad, hade jag ännu öfverbefälet öfver kavalleriet. Jag fick då generalorder, att Mörnerska husarerna skulle rycka in i staden och där inkvarteras. Snart därefter fick jag rapport från chefen för regementet om timmen, då det skulle inträffa. I. C., som en tid i Tyskland varit min adjutant och då gifvit prof af sitt krusiga hufvud, var nu kommendant i staden. Jag sände till honom en adjutant med den nämnda rapporten, uppgift på regementets styrka och muntlig begäran, att han måtte besörja om regementets inkvartering. Han svarade, att han som kommendant ej hade fått några order härom från högkvarteret, och att innan han fick sådana, tillät han ingen trupp att komma in i staden, som ligger inom fästningen. Jag sände honom då en skriftlig rekvisition på kvarter för regementet och de general-

order, jag fått, att för honom uppvisas i original jämte tillsägelse, att han skulle blifva ansvarig för de hinder, som kunde möta regementets inmarsch och för följderna däraf. Han svarade, att han stod fast vid sitt beslut.

Vid den tiden, då regementet skulle komma, red jag ut att möta det. Då det nalkades staden, lät jag chefen insända den vanliga rapporten till kommendanten och därjämte en skvadron rycka fram att bemäktiga sig vindbryggan och porten. Men herr kommendanten hade betänkt sig, och inkvarteringen var god. Då jag råkade honom, frågade jag honom leende, om han varit på vägen att blifva galen. Han påstod, men kunde ej bevisa motsatsen. Vid sådant lynne kunde han hafva varit, att han gjort värkligt motstånd. Så farligt är det att nyttja sådana hufvuden till viktiga befäl.

Den 4 Oktober inträffade arffurstens namnsdag *Frans*. Jag fick order, att de trupper, som funnos i staden, skulle rycka ut på fältet och paradera, hvarjämte fästningen skulle salutera, allt under mitt befäl för dagen. Jag lät begynna om morgonen med fästningssaluten, hvarunder trupperna marscherade ut och formerade sig på ett fält vid landsvägen. Under de sista kanonskotten kom åkande i bredschäs en ung köpman från Fredrikstad, nyss gift med ett af de vackraste fruntimmer i landet. Frun åkte med, och de ämnade sig till Kristiania. Under sista skottet uppgick en raket, som hade sänkt sig något, då den small. Hästen för den nämnda schäsen blef då rädd och började galoppera. Herrn, mera skrämd än hästen, släppte tömmarna, kastade sig ur schäsen och lämnade sin unga fru åt sitt öde. Hon skrek, hästen ökade sin fart och var nära att skena. Jag dröjde därför med salvorna ur handgevären, som bort följa på raketen. En svensk officer, som ej hörde till paraden, sprang då fram på vägen, tog i hästens betsel och stannade honom i farten. Han hjälpte frun att stiga ur schäsen och behöll tömmarna, tills en bonde kom och tog dem. En skock af norrmän, som stod ett stycke fram på vägen, hade börjat att skynda undan i stället att mota hästen. Köpmannen kom nu gående med handen i sidan och i komiskt majestät. Han tackade ej officeren, som frälst hans fru; han ville, att hon skulle sätta sig i schäsen och ämnade köra. Men hon undanbad sig att åka

med den, som så öfvergifvit henne. Då hon vänligen tackade officeren, sade en af de kringstående: »Sådana tilldragelser skulle vi akta oss för; de kunde bidraga till föreningen.» Jag beundrade och antecknade karaktärsdraget.

Jag vill ej låta läsaren dela mitt lidande under nära tre månader, tillbragta vid min sons plågobädd, utan sysselsättning eller annan förströelse än de böcker, jag lyckligtvis hade medtagit, och bland dem Vergilius och Sterne. Jag hade slutligen den fägnaden att se hans afskjutna ben genom ett vetenskapens undervärk åter sammanvuxet och så läkt, att han förmodades efter någon tid kunna gå därpå utan att mycket halta. Dock — genom de uthärdade plågorna var hans eljes friska och starka kroppskonstitution undergräfd. Nyss innan han blef blesserad, hade i ett sällskap varit fråga om, hvem som borde anses för den lyckligaste af alla bekanta människor. Man hade kommit öfverens om, att han så borde benämnas. Lyckliga naturgåfvor, sträckta äfven till utseendet, som var manligt skönt, framgång i allt hvad han företog sig, gjord lycka i tjänsten, ty vid något öfver trettio års ålder var han sekundchef för andra lifgrenadierregementet, nyss ingånget giftermål med en flicka, ung, skön och rik — allt förenade sig att till utseendet rättfärdiga den afundsvärda benämningen. Och redan, redan hade han ett steg i den afgrund, som slukade hans sällhet, slutligen hans lif och som var nära att äfven sluka hans heder, om den beskyllning, hvarmed han angreps, ej varit så orimlig, att den, ehuru i början vidt utbredd och trodd, vid något besinnande föll af sig själf. Nu sedan han, åtföljd af en läkare, med mycken möda blifvit hemförd och i sitt hem emottagen på ett sätt, hvarvid denne läkare, en aktningsvärd man, sedan sagt mig, att han själf ryste, måste den olycklige länge mest ligga till sängs och kunde få stunder på dagen med möda gå på kryckor, ty det brosk, som ersatte det bortskjutna stycket af benpipan, behöfde lång tid att hårdna till ben. Sorger af det bittraste slaget hade jämte det kroppsliga lidandet redan framkallat ett sjuklighetstillstånd, som läkarna ännu ej visste att gifva namn. Under de oroliga nätter, då jag satt hos honom i Fredrikstad, hade stundom undsluppit honom uttryck, af hvilka

jag anade något af hvad han ännu ville dölja. Men mer framdeles härom.

Emellertid hade stortinget samlats i Kristiania. Våra kommissarier, som skulle öfverenskomma med nationens representanter om föreningen, voro statsråden grefve Rosenblad och grefve Mörner, hofkansleren, sedan statsministern för utrikes ärendena, grefve af Wetterstedt, chefen för kanalvärket, amiralen baron Platen, ärkebiskop Rosenstein och chefen för kommissariatet af Wirsén. Jag, som afslutat konventionen i Moss, hvarigenom den valde konungen nedlagt sin krona, hvarjämte jag vunnit bättre vilkor, än mig var föreskrifvet att fordra, jag tyckte mig hafva skäl att undra, att jag ej blef en af kommissarierna. Men jag fann snart skälet. Förmodligen var jag så känd, att man visste, det jag aldrig skulle ingå i vissa af de vilkor, som sedan antogos. Allt, som kan kallas illvilja, smädelse, ja, förakt, visades å den norska sidan; allt, som kan kallas eftergifvenhet, fromhet, ja, ödmjukhet, användes å vår sida, ehuru vår segrande armé stod några mil från stället. Och man skulle hafva trott, att vi vora slagna och tiggde nåd af våra besegrare. En gång, då de gjorde sig helt och hållet istadiga, fick likväl armén order att hålla sig marschfärdig. Det värkade, och ändtligen d. 4 November afslöts föreningen — men hvilken förening! Allt, som kunde för evigt skilja bägge nationerna, var infördt i föreningsakten. Nationerna skulle styras af samma konung, men efter den norska konstitutionen skall konungen ovilkorligt antaga, hvad stortinget vid tre sammankomster fortfarande beslutat. Således om de besluta, att konungens makt upphör, och att Norge blir en republik, och om detta beslut fortsättes vid tre storting (det vill säga i nio år), är konungen skyldig att antaga det och nedlägga norska kronan!!! I frågan om alla rättigheter beräknades Norge som ett rike, lika med Sverige — knapt en million invånare lika med nära tre millioner —, men i frågan om alla gemensammma skyldigheter, såsom kungliga husets och diplomatiska kårens underhåll, konvojkommissariatets fond till handelns försvar, m. m., beräknades Norge som $^1/_4$ eller $^1/_8$ mot Sverige. Jag skulle väl hafva samtyckt till det senare, men med vilkor att samma beräkning gält i alla afseenden. Men det, hvarvid håren resa

sig på mitt hufvud hvar gång jag tänker därpå, är successionsakten. Om den olyckan skulle hända, att vår konungaätt utslocknade och att en tronföljare skulle väljas — då skall en valkomité utgöras af lika många ledamöter från Sveriges ständer och från Norges storting; en skall afgå genom lottning, och om det är en svensk! Då skola de norske tillsätta konung i Sverige: 1 million invånare af ett inkräktadt land tillsätta konung för 3 millioner af den nation, som dem inkräktat. — Likaså borde de Krimska tartarerna kunna tillsätta kejsare i Ryssland. — Jag har sagt *inkräktat*, och jag försvarar detta uttryck. De norske inkräktades först i Holstein. De inkräktades sedan som rebeller i själfva Norge, på samma sätt som en fästning, då utanvärken äro tagna eller bresch skjuten, eröfras genom kapitulation. Att vi å vår sida så illa begagnade alla de rättigheter, som därigenom tillföllo oss, förändrar icke själfva saken. Men åsidosättom all nationalstolthet och betraktom blott de följder, för hvilka en möjlighet är öppnad, en möjlighet lika stor som den af motsatsen, nämligen att de norske tillsätta bägge rikenas konung. Han, antingen norrman eller dansk, skall då tacksam för deras val och intagen af det låga och bittra hat, hvarmed de evigt skola belöna all den skonsamhet och välvilja, alla de stora välgärningar, de af oss njutit — han skall taga sitt hufvudsäte i Norge, han skall behandla svenskarna som styfbarn — ja! Sverige skall blifva ett lydrike, en provins under Norge!!! Och det självständiga Sverige, som fylt världen med sina bragders dån, som under olyckliga omständigheter förlorat länder, men behållit äran och självständigheten, Sverige skall hafva underlåtit att störta sin enda farliga granne, då tillfälle därtill gafs, Sverige skall hafva bidragit att störta sin enda motvikt mot denna granne. Svenskt blod skall hafva flutit i Holstein att befria Norge från Danmarks ok, ja, äfven ehuru obetydligt i Norge, att tillintetgöra Danmarks infernala tillställning — och allt detta för att bereda möjligheten af ett sådant resultat! Gud bevare vårt konungahus och låte dess ättlingar fortplantas så länge jorden står! Men skulle det en dag utslockna, måtte alla redliga svenskars skuggor uppstiga ur sina grafvar och uppfordra hvarje lefvande svensk att träda i vapen och förr utrota det hätska,

otacksamma så kallade brödrafolket, än det skall tillsätta kung i Sverige. I svenska kommissarier vid föreningen! Jag ville gärna ursäkta eder med det tvång, i hvilket I då befunnen eder, men häldre hade jag tusen gånger undergått döden hvarje gång med alla dess kval, än jag hade bifallit och undertecknat en sådan akt. Troligen: långt ifrån att motstånd gjordes däremot, blef det på vår sida erbjudet för att göra föreningen behaglig.

Se här, huru jag hade önskat, att saken skulle behandlats vid vårt inbrott i Norge. Jag har kunnat bedraga mig, och må den, som inser något bättre, vederlägga detta. Själfva inbrottet kunde icke i militäriskt afseende göras bättre, än så som det skedde, blott en större styrka hade blifvit sammandragen vid gränsen af Värmland, då den redan nämnda senare planen genast kunnat värkställas. Men i stället att i det manifest, som föregick oss, Eidsvoldska konstitutionens bibehållande med få jämkningar utlofvades, skulle de norske (och det med rätta) hafva förklarats för rebeller mot den konung, som afträdt dem, och mot den, åt hvilken de afträdts. Därefter skulle förklaras, att som de genom listiga tillställningar blifvit förledda till ett så brottsligt steg, ville Sveriges konung, ifall de godvilligt underkastade sig, ej allenast förlåta dem, utan äfven göra dem delaktiga af den konstitutionella frihet svenskarna åtnjöto, till hvilket ändamål och på det de måtte deltaga i alla ståndsrättigheter, konungen ville i adligt stånd upphöja de mest förtjänta medborgare och dem, som kunde bevisa sig härstamma från Norges forna furstar; att en komité, sammansatt af svenska och norska lagkunniga män, skulle företaga en granskning af Norges särskilda lagar och författningar, uppkomna under envåldsmakten, jämka dem till likhet med de svenska, föreslå jämkningar i dessa, ifall det ansågs tjänligt, eller låta dem förblifva olika, ifall lokala omständigheter det fordrade; att i allmänhet konungen ville bevisa sig lika mån om den norska nationens bästa som om den svenskas, såvida bägge kunde förenas, m. m. i samma väg; men att om så ädelmodiga anbud ej antogos och konungen nödgades med vapen göra sin rätt gällande, skulle H. M., ehuru med blödande hjärta, låta hemsöka landet med eld och svärd, och sedan det vore inkräktadt be-

hålla den suveräna makten, hvarunder det hittills af danskarna blifvit styrdt, till dess af erfarenheten blefve utrönt, huruvida de norske förtjänte att åtnjuta mera frihet. Föregånget af ett sådant manifest skulle inbrottet hafva skett på en gång från trakten af Kongsvinger och som det skedde öfver Svinesund och Tistedalen, understödt af vår flotta vid kusterna. Då hade den södra norska armén ej hunnit retirera genom Kristiania till bärgstrakten, förrän vår värmländska fördelning stått den i ryggen mellan den och Kristiania. Om då från söder kraftigt anfallits på alla punkter, hade norska armén nödgats gifva en hufvudbatalj med den nämnda fördelningen i ryggen, eller gifva sig fången, hvilket senare resultat var det säkra och oundvikliga. Denna anfallsplan var, som redan är sagdt, dåvarande kronprinsens egen och hade varit afgörande, om därmed hade begynts. Den bör ock användas, ifall det en gång blefve nödigt att för bägge nationernas sällhet åter inkräkta Norge och sedan sammansmälta bägge rikena till ett. Emellertid och förrän detta skett, anser jag illa beräknad och skadlig all den möda, som användes att uppöfva den norska armén, iståndsätta och underhålla dess materiel. Det är att öka och förstärka hindren för det, som ju förr ju häldre torde nödvändigt böra ske. Alla eftergifter gjordes nu för att minska de norskes hat och motvilja. Men dessa känslor hos dem förblefvo dock så ytterliga, att de ej kunde ökas. Fruktan var det enda, som bevekte dem. Hvarför då icke låta fruktan beveka dem till en sann och fullkomlig förening? Men föreningen var nu antagen, och det norska fälttåget slut.

Jag for till Stockholm och ankom dit ett par dagar före kronprinsen. Han emottogs med sann och välförtjänt entusiasm. Hela staden blef praktfullt illuminerad, hvarvid jag framstälde i ett af mina fönster en transparang med två händer förenade och ett svärd däröfver med underskrift: *clementia et victricibus armis*. Alla andra transparanger innehöllo, jämte rättvisa ärebetygelser åt vår kronprins, komplimanger åt de norske. Af en händelse har Sveriges namn lånat sig åt femininet *Svea*. Vi hafva själfva gifvit Norge det maskulina namnet *Nore*. I alla de transparanger, där de bägge rikena som förenade personifierades, hvilket skedde i de flesta, stod Svea

som en af lustar trängtande kvinna och bjöd sig åt Nore, som, i form af en stolt och liknöjd man, af nåd emottog henne. Det är ock otroligt, huru det sedan krusades för alla norrmän, som kommo till Stockholm. En vid namn Christie, som varit stortingets president, kom med en deputation till konungen. Han var då ganska fiendtlig (sedan blidkad genom nordstjärnans kommendörs-plaque). Han kom med den röda danska uniformen, ehuru konungen redan formligen befalt, att den skulle afläggas i Norge. Då skedde till min stora förundran ett kraftigt steg. Herr Christie tillsades, att han och deputationen ej blefve emottagne i röda uniformer, och de måste skaffa sig blå. Men utom då han till hofvet framförde deputationen, gick han här och trotsade med sin röda rock, modig, ty han visste, att här ej var någon fara och att en deputerad är en helig person.

Det oaktadt blef han firad och bjuden i de flesta stora hus, ja Stockholms borgerskap gaf honom och deputationen en stor middagsmåltid på Börsen. Vid slutet proponerades och dracks af alla närvarande svenskar *en skål för vårt brödrafolk.* Herr Christie steg upp och sade: *Jag skall vänta att svara på den skålen, tills svenskarne bevisat, att de äro värdiga att vara våra bröder.* Och herr Christie kom därifrån med armar och ben!!! Han hade dock förvärkat egenskapen af deputerad, då han så skamlöst hånade svenskarna i Sverige. Men jag åberopar, hvad jag förr sagt om vår brist af nationalstolthet.

Ingenting märkvärdigt föreföll på nära ett år, och lycklig i min husliga krets, vände jag min håg från de allmänna ärendena. Armén fördeltes i brigader och inspektioner, två till tre af de förra utgörande en af de senare. Jag, som ända tills då, efter 44 års tjänst, blott hade en reducerad ryttmästarelön, stor 1,000 R:r, fick nu en inspektion med därtill hörande lön, som var öfversteindelningen vid Dalregementet, hvilken hade gifvit betydande inkomst, om den ej förut genom krigs- och kammar-kollegierna blifvit bortarrenderad på trettio år. Jag var dock belåten med det jag fick, som var fem till sex gånger mer än jag hade förut.



NIONDE KAPITLET.

Statsrådstiden.

Vid slutet af sommaren gjorde Sverige en stor förlust. General Adlercreutz, som i så många blodiga träffningar, där han alltid varit främst i elden, aldrig ens blifvit sårad, general Adlercreutz dog nu af en obotlig sjukdom, sammanväxta tarmar. Som enskild man sörjde jag djupt en tillgifven vän. Som svensk sörjde jag ej mindre djupt en hjälte, den tappraste bland de tappre, och en härförare, hvars naturliga blick och beslutsamhet ersatte och öfverträffade allt, som kan vinnas genom studier i krigsvetenskapen. Under min bedröfvelse skref jag följande grafskrift, den jag här inför som hjärtats utbrott vid en stor förlust, ej som något märkeligt i poesi.

Öfver general Adlercreutz' död.

Arma virumque — — — Verg.

Svenske krigarens blick i hast förmörkas af tårar;
Hemsk, med blödande hjärta, han ser på graffylda jorden:
Adlercreutz är ej mer, han, svenska härarnas prydnad.
Fåfängt vimlade kulors mängd kring lagrade hjässan,
Fåfängt riktades tusen svärd mot stjärnhöljda bröstet;
Döden vek undan, försagd, för den ädles befallande ljungblick —
Lömsk, under fridens lugn han slog, och fallen är hjälten.
Finlands blodiga hedar dånade än af hans bragder,
Sverige beundrade stumt den starka, frälsande handen,
När uppå Tysklands fält, han nya skördar af lager
Vann vid Dennwitz, vann inom Leipzigs bäfvande murar,
Där i vågor af blod, mellan högar af kvästa och döda,
Hjälten manade hjältar och röt och tvingade segern.

Men han är icke mer, den ädle, ståtlige kämpen,
Lika mogen i råd som oförfärad i härnad,
Ömsint make och far; som vän hur öppen och redlig,
Spridande ljufva behag och glädjen i vänliga samkväm!
O, tag emot af en vän, du saknade, aldrig förgätne!
O, tag emot denna ringa, sista sorgliga gärden.
Ja, du är icke mer; men sväfve från himmelska rymden,
Sväfve kring oss din hamn, då vi tåga till blodiga fältslag!

Adlercreutz blef begrafven som serafimerriddare och som general, hvilket utgör en ganska imponerande ceremoni. Trupper af alla vapen, äfven kanoner gå i processionen. Den sorgliga fältmusiken har något eget rörande, jämte barnhusbarnens sång, allt under en långsam kanonad. För den orörliga, medvetslösa kroppen är detta visserligen likgiltigt; men för dem, som älskat och vördat den aflidne, är det en tröst. Att hafva bevistat det, lämnar hos dem en ljuf tillfredsställelse. Jag bar, icke utan tårar, min tappre vän från katafalken i den djupa grafven och tänkte åter: *sväfve kring oss din hamn, då vi tåga till blodiga fältslag!* Kronprinsen bevistade begrafningen i kyrkan.

En tid därefter (det var redan något lidet på hösten) blef jag kallad till H. K. H., som sade mig, att jag var ämnad att efterträda Adlercreutz i statsrådet. Det var mig alldeles oväntadt. Jag svarade, att jag ej kunde veta, om jag ägde de egenskaper, som fordras för detta ämbete. Jag bad H. K. H. noga öfverväga denna fråga, men jag tillade, att om det efter en sådan pröfning bjöds mig, ansåg jag för en skyldighet att emottaga det. Prinsen sade då, att han var ganska nöjd därmed, och tillade: »lorsque je vous ai, vous et Cederström, je suis le plus fort dans le conseil.» Men jag invände, att jag ej kunde lofva att alltid vara af samma tanke som H. K. H., hvilket jag i förhand ville tillkännagifva; men äfven att jag skulle anse det för en lycka, då jag kunde vara det. Prinsen svarade, att han visste, det jag följde min öfvertygelse, och att det ej vore honom emot, hvarför jag med första skulle blifva utnämnd till statsråd.

Vid samma tid inföll min yngsta systers bröllop med brukspatron Dalson Ramsell. Om det var en följd af de många stora måltider, jag i följd däraf måste bevista, jämte

för mycket stillasittande strax efter krigets mödor, eller af hvad annan orsak det var, föll jag hastigt i en gruflig sjukdom, som det är obegripligt att jag kunde genomgå. Den började med en kolik, så våldsam, att jag tviflar, om den plågan kan öfverträffas af någon tortyr, och detta räckte i sex hela dygn, utan eftergift natt eller dag. Därefter svullnade magen ganska högt och blef hård som en sten; af kramp blef en fullkomlig obstruktion. Om föda var ingen fråga, men äfven de medikamenter, man gaf mig, kunde ej tränga fram till magen. Utan stark feber, var jag ständigt i ett slags feberyra, jag kände sällan dem, som omgåfvo mig, och det lilla jag kunde tala, var underligt och oredigt. I denna svåra belägenhet sysselsattes min inbillning på ett besynnerligt sätt. Jag har alltid satt stort värde på friska källor. Ej långt från Vårby, nära landsvägen, finnes vid foten af en hög, skogbeväxt sandbacke, i en vrå betäckt af stora lummiga alar, en af de skönaste och friskaste källor, jag någonsin sett. Ur en genomborrad stock, insatt i sandbacken, faller en vattenkolonn, af en barnarms tjocklek, ungefär en aln högt från marken och utgör sedan en klar bäck, som slingrar sig först genom löfskog, sedan genom en äng, till Mälaren, som vid källan syns mellan löfven. Nu under feberyran, då jag merendels plågades af törst, inbillade jag mig, att jag låg under källan och drack af den fallande vattenkolonnen. Men jag läskades ej däraf och fann mig i en tantalisk trängtan. På mina förnyade rop och böner om kallt vatten, tilläto mina läkare, att jag fick ofta taga sådant i munnen, mot löfte att ej svälja det, hvilket dock något lindrade min plåga. Ändtligen segrade naturen med hjälp af åderlåtningar och *oleum Recini*, som trängde igenom krampen. Men det drog ut nära två månader, innan jag fick nog styrka att kunna gå utan hjälp. Under denna min sjukdom visade sig min unga hustrus karaktär i hela dess skönhet. Fastän i välsignadt tillstånd och långt framskriden, var hon outtröttlig att sköta mig. Allt hvad jag skulle intaga, fick jag af hennes hand, hon vakade öfver mig natt och dag, men om jag fick någon ro och hon gick till sina rum, som voro en trappa lägre, var det, som jag sedan fick veta, för att gråta, hvarifrån hon afhöll sig i min närvaro, där hon alltid

visade sig lugn, värksam och rådig. Så ofta jag hade sans, bad jag henne skona sig. Hon svarade då leende, att hon gjorde det och var ej det minsta trött. Rätta förhållandet kan man föreställa sig. Hennes ömma vård var det, som i synnerhet frälste mitt lif. Gud löne det med sällhet, äfven sedan jag ej mera finns.

Då jag var på bättringsvägen, men ännu sängliggande, gjorde d. v. kronprinsen, nu vår konung, mig den nåden att besöka mig. Glad däröfver, gjorde jag en ansträngning öfver mina krafter att kunna tänka och yttra mig. Samtalet föll på ämnen i svenska historien, såsom Ragnar Lodbrok, Björn Järnsida m. m. och räckte länge. Jag fick betala detta med en ganska svår natt. Men det hade icke vidare följder, och jag mins det med nöje. Jag hade sjuknat d. 14 November, och först den 26 Januari kunde jag, likväl med hjälp, gå trappor utföre och åka ut litet att taga frisk luft. Från den stunden fick jag fort åter mina krafter, och få dagar därefter gjorde jag mitt inträde i statsrådet. Den 26 Februari föddes min andre son.

I statsrådet fann jag ganska besynnerligt att med ansvar nödgas genast yttra mig öfver en mängd af förekommande mål, utan att få mera kännedom däraf än den, som kunde inhämtas af listor, som från de föredragande kringsändas till statsråden aftonen förut eller samma morgon och där hvarje mål blott upptog några få rader. Det var således endast de föredragande statssekreterarna, som kunde känna målen och rubricera dem efter behag. Deras rättskaffenhet och skicklighet kan icke med rättvisa förnekas; men . . . .

Statsråden kunde blott hämta sina meningar af de uppgifter, som förekommo i en föredragning, nödvändigt ganska kort i anseende till mängden af de mål, som hvarje dag af konungen i statsrådet borde afgöras och hvartill endast kunde lämnas några timmar af två, högst tre dagar i veckan, i anseende till den tid som fordrades att författa, justera och renskrifva protokollen så, att de vid påföljande riksdag kunde till granskning i konstitutionsutskottet inlämnas, och att expediera besluten till alla dem, de angingo. Vid de fyra expeditionerna, (krigs, kammar, finans och ecklesiastik) förekommo vanligen mellan 20 och 30 mål i veckan, antagom 25,

så gjorde det 100. Och därtill kom justitiekonseljen, där nådeansökningar i brottmål, mest lifssaker, stundom kinkiga lagförklaringar m. m. förekommo och merändels, till antalet af mål, öfverstego de nämnda expeditionernas. Men dessa mål föredrogos utförligt, och, jag bör tillstå det, merändels med värklig talang af revisionssekreterarna. Föregående domar med de bevis och lagens rum, hvarpå de voro grundade, de omständigheter, som kunde försvåra eller förmildra brottens beskaffenhet, och de nådsökandes anföranden till sin förmån, allt sådant blef klart och fullständigt framstäldt. Och jag var sällan villrådig om den mening, jag borde yttra därom. Men i allt öfrigt fann jag statsrådets belägenhet högst vådlig och bekymrande, hälst då jag besinnade det ansvar inför rikets ständer och inför eget samvete, som åtföljde hvart yttrande och äfven stillatigandet. Jag meddelade mina ämbetsbröder mitt bekymmer häröfver och förestälde dem nödvändigheten af statsrådets förberedande sammanträden, där alla till statsexpeditionerna hörande mål borde fullständigt utredas, innan de inför konungen föredrogos. Mig svarades, att man redan hade tänkt därpå och att någon framställning därom var gjord, men att det hade stannat därvid. Jag yrkade nödvändigheten att söka genast bringa detta till värkställighet, och vi kommo enhälligt öfverens att göra framställning därom. Detta lyckades. Statssekreterarna fingo konungens befallning att inför statsrådet först föredraga ärendena, och det fick namn af statsrådsberedning. Det ökade visserligen deras och vårt besvär, men nödvändigheten var så klar, att ingen visade sig missnöjd däröfver. Denna beredning har allt sedan fortfarit.

En annan förändring, som jag föreslog, fann mer motstånd, ehuru nästan lika nödvändig som denna. I protokollet införs ej, hvad statsråden yttra, om de ej särskildt fordra det, hvilket stundom kan synas fientligt emot konungen och likna en protest mot hans beslut. Den personliga vördnaden gör, att sådant sällan sker. Men som man omöjligen kan förutse de anmärkningar, som af en hätsk opposition kunna göras öfver besluten, kunde det hända, att ett statsråd stäldes till ansvar inför riksrätt för ett beslut, som han afstyrkt utan att införa sin mening i protokollet, i hvilket fall han ock kunde dömas

som hade han tillstyrkt. Att införa allt, som talas i statsrådet, blefve alltför mödosamt, och konstitutionsutskottet skulle behöfva alltför lång tid att läsa sådana protokoll. Jag föreslog därför, att allt, som statsrådets ledamöter talade sittande, skulle uteslutas, men att då de uppstego, skulle deras tal införas i protokollet, dem förbehållet att vid justeringen inlämna det skriftligt, hvarvid statssekreteraren och de öfriga statsråden borde kontrollera, att själfva meningen blef densamma, som varit utsagd, ehuru orden kunde få hyfsas efter behag. Detta vann dock ej framgång, jag vet ej hvarför. Måhända var rätta skälet det ökade besväret vid protokollsföringen. Visserligen kunde ock detta missbrukas af någon talträngd ledamot eller någon, som ville visa sitt nit och vinna popularitet genom ständiga motsägelser. Men sådana personer äro ej passande till statsråd. De kunna af konungen varnas och, om de ej rätta sig, blott med ett ord afsättas, utan minsta redogörelse för orsaken. En aktningsvärd, klok och erfaren ämbetsman, statsrådet grefve Lagerbring, gaf mig ett annat skäl, måhända ej utan all vikt. »Det kan ej vara nyttigt», sade han, »att vid en mängd beslut finnes i protokollet allt, som kan sägas emot dem, hvaraf ständerna få anledning till anmärkningar och ledning för argumenteringen till stöd för anmärkningarna.» Jag svarade, att om något utlåtande skulle befinnas mindre nödigt eller ej nog grundadt, kunde det ändras eller uteslutas vid justeringen; att då statsråden ej äro fler och äro mogne män, så mycken enighet och eftergifvenhet för hvarandra hos dem borde väntas, att om de flesta önskade, att ett utlåtande måtte uteslutas eller ändras, den, som yttrat det, ej skulle vägra sådant. Men jag tillade, att om aldrig meningarna i statsrådet funnos delade, skulle den tanken därom uppstå hos ständerna, att ledamöterna, utan att granska målen, blindt läto leda sig, i följd hvaraf förtroendet skulle förloras, och den i konstitutionen tillåtna önskan af ständerna måhända yttras, att konungen täcktes afskeda hela statsrådet eller en del däraf. Jag tillade, att efter ett sådant yttrande af ständerna, vore det svårt för dem det angick, att stanna kvar i statsrådet; att flere ledamöters afgång på en gång vore ett slags hvälfning i styrelsen, ej alltid nyttig för det allmänna. Jag anförde mycket mer, men

saken förblef oförändrad, och fastän jag troget följde den föresatsen att aldrig tala, utan att jag fann det nödvändigt, kan jag trygt påstå, att ej en hundradel, af hvad jag sagt i statsrådet, finns i protokollen.

[Författaren afbryter här framställningen med en längre redogörelse för sonens, öfverste Skjöldebrands sista dagar, hans död och begrafning. Men som detta parti endast har ett familjeintresse, har det här uteslutits.]

Någon tid efter återkomsten till Stockholm tog jag igen min plats i statsrådet. Sysselsättning var mig nyttig, och den var stark. Tre, merändels fyra dagar i veckan satt man i beredningen från klockan 10 f. m. till 2, och sedan tre andra dagar i statsrådet ungefär lika länge. Det var besvärligt, men man vänjer sig vid allt; och det är tillfredsställande att följa alla regeringens beslut och kunna bestrida, hvad man anser skadligt eller oriktigt, med tröst af uppfyld plikt, då man ej vinner sitt ändamål.

Ett och annat, som föreföll i statsrådet, dels redan allmänt bekant, dels ej af den egenskap att det behöfver hållas hemligt, anser jag mig utan fel kunna omtala. Dagen efter mitt första inträde i statsrådet förevoro finansärenden. Jag uppsteg och anmälde det vara allmänt bekant, att den växelkurs, som i officiella bladet noterades, ej var enlig med den värkligt gångbara. Detta togs i början ej väl. Kronprinsen, som tog liflig del i allt, som rörde rikets bästa, ansåg kursens stegring skada nationens anseende och kredit hos andra makter. Detta kunde ock värkligen så förhålla sig, och det bedröfvade honom. Han sökte alla medel att sänka kursen, äfven det att sända kapital till Hamburg, därpå låta draga växlar och med förlust sälja dessa efter lägre kurs. De köptes med begärlighet, och då kapitalet var allt, steg kursen ansenligt på en gång. Det medel, jag anmärkte, försöktes i hopp att kursen skulle rätta sig efter den noterade, hvilket ej kunde lyckas. Jag förestälde de olägenheter, som häraf måste följa, osäkerheten af alla växeltransaktioner, kreditens stora fall, då den noterade kursen ej var pålitlig, hvilket syntes röja ett värkligt obestånd i våra finanser, svårigheten för domstolar, ifall tvist uppstod om beloppet af en växel, att afgöra, om det borde beräknas efter värklig eller noterad kurs m. m. Kronprinsen fann detta. Noteringen

blef småningom jämkad och blef sedan aldrig mer skiljaktig från det rätta. Jag var inom mig förundrad, att ingen, icke ens statssekreteraren, som säkert fått befallningen om saken, gjort dessa föreställningar. Statsrådet kunde anses i okunnighet om förhållandet och således ej ställas till ansvar. En sådan ansvarsfrihet var mig ej nog; jag kunde ej afhålla mig att bestrida allt, hvad jag ansåg skadligt och i längden hade jag ondt däraf.

Flere gånger förekom sedan i statsrådet den frågan, huru man kunde styra kursen och sätta en gräns för agiotörernas tilltagsenhet. Jag påstod alltid, att kursen berodde af opinionen om förhållandet mellan bankens redbarheter och dess utelöpande sedlar, äfven till någon del af öfver- eller undervikt i handeln, ty då man har att fordra, får man bättre villkor, än då man är skyldig, om ock känd som förmögen att betala. Jag tillade, att ingen kan tvingas att sälja sina växlar till ringare pris, än han kan få, men att rätta tvånget låg i brist på afsättning, om man fordrade mer än det värkligen gångbara. Jag fick ej medhåll, åtminstone ej högt. Då fråga var om det öfverhandtagande lurendrejeriet, kronans och de inhemska fabrikernas förlust däraf, yttrade jag, att detta onda bäst kunde afhjälpas genom en så nedsatt tull på utländska varor, att lurendrejeriet ej skulle löna kostnaden, mödan och faran, som nödvändigt måste åtfölja det. Man invände, att kronan ej kunde umbära den stora inkomsten af tullarna. Jag svarade, att kronan skulle vinna mer, då allt förtullades efter låg tull och kostnaden minskades för en vidsträckt och däraf försvårad bevakning, än då blott för en liten del betaltes hög tull, och resten infördes utan tull. Man återkom med fabrikerna. Jag vågade yttra, att de fabriker, som ej kunde tillvärka varor till samma pris som de utländska kosta här, inberäknadt kommissionsarfvode, exporttull på stället, assurans, frakt och en lindrig tull för införseln — de fabrikerna voro icke nyttiga; att det höga priset, som genom hög tull sattes på utländska varor, nödvändiga genom vanan, och som värkade lika pris på dem, som här kunde tillvärkas, var en indirekt beskattning på de högre och mellanklasserna af nationen, långt drygare än hvad de direkt betala till kronan; och att vinsten däraf, som tillföll,

ej kronan, men lurendrejarne, tjänte att uppehålla och befordra deras yrke, tvärt emot regeringens afsikt att förstöra det. Ehuru klart detta var, gjorde det ingen värkan. Först några år därefter vann jag så mycket, att ett försök gjordes att nedsätta tullen på kaffe; jag ville två tredjedelar, minst hälftens nedsättning, men man älskar halfmesurer, som ej gagna. Det blef blott $^1/_3$, och likväl, det jag ej väntade, steg tullinkomsten af denna vara högre för året. Detta oaktadt fortfar i öfrigt den höga tullen, och bevakningen på sjö och land ökas till otrolig kostnad.

Man visste, att jag aldrig förr hade befattat mig med regeringsärenden och minst med finans. Man tog för afgjordt, att de, som grånat vid värket, måste veta mer. Jag följde enkla förnuftet, och grunden till min kalkyl var: två gånger två gör fyra. Med lång erfarenhet och djup forskning hade man upptäckt, att det möjligtvis någon gång kunde göra fem. Men jag är skyldig att bevittna, det afsikterna voro goda.

På detta sätt följde jag min egen tanke, och den var ofta icke enlig med kronprinsens, minst då fråga var om penningars användande eller tvingande författningar att styra kursen. Jag talade dock alltid med skyldig vördnad och undergifvenhet. En dag då jag hade något att anmäla och var ensam med H. K. H., sade han: »Min vän, betänk er; ni utgör liksom en opposition i statsrådet, och konungen kan ej hafva orätt tjugu gånger å rad.» Det var ett talesätt och öfverdrifvet, men jag förstod det så. Jag svarade: »Konungen och E. K. H. är detsamma, och det vore min högsta glädje, om jag kunde alltid instämma i dess tanke. Men diskussionen föregår alltid beslutet, och då sakerna ses från en sida, hvad skadar det, att någon finnes, som framställer den andra sidan? Konungen har alltid rättigheten att bedöma de anförda skälen och afgöra beslutet. Sedan det skett, har jag aldrig sagt ett ord, och ganska sällan hafva mina yttranden införts i protokollet. Men skulle jag finna minsta anledning att tro, det E. K. H. önskade min afgång ur statsrådet, skulle den icke dröja ett ögonblick.» — »Nej», svarade han, »det gör jag visserligen icke, men moderera er.» Någon anmäldes och samtalet slöts.

Min ställning var besynnerlig. På Riddarhuset försva-

rade jag regeringen, då den orättvist anfölls, och där ansågs jag som aristokrat eller rojalist, i statsrådet som opponent. Men kronprinsen vande sig småningom vid mitt sätt att förfara. Jag hade någon lätthet att tala hans språk; jag kände honom fullkomligt. Därför talade jag aldrig långt, men anförde klart och med värme de skäl, som jag visste vara hos honom mest gällande. Honom bör göras den rättvisan, att han alltid vördade konstitution och lagar och var uppriktigt nitisk för folkets väl. Men till det sistnämnda målet kunna många vägar anses ledande, och svårigheten är att träffa den rätta. Någon gång yttrade kronprinsen med ifver en tanke, som vi kunde gissa vara fattad i ett slags kammarkonseljer, hvilka om aftnarna utgjordes af olika tänkande personer, ej hörande till statsrådet och hvaruti ej var något ondt, om personerna voro väl valda. Men då denna tanke ej var värkställbar eller då den kunde hafva skadliga följder, och oaktadt de skäl. som anfördes däremot, ett slags ambition tycktes ligga uti att ej vika därifrån, voro vi bekymrade. Det föll mig in vid ett sådant tillfälle att säga, det statsrådet i beredningen måhända ej nog öfvervägt saken och att, om H. K. H. tillät, att den ånyo där finge företagas, skulle vi framför allt betänka de skäl, H. K. H. anfört och vid nästa statsrådsdag afgifva vårt utlåtande. Det bifölls, och då saken åter företogs, sade han sig hafva tänkt på, hvad statsrådet förut därom anfört, och funnit, att det borde blifva därvid. Detta sätt nyttjades sedan, men ej oftare än nöden det fordrade, på det värkan däraf ej måtte förnötas, och det lyckades nästan alltid. Jag tror, att kronprinsen insåg syftemålet och att, då hans skarpa förstånd med lugnt besinnande fann, att vi haft rätt, blef det honom ej obehagligt att på detta sätt självmant få gifva efter, utan att synas liksom trugad af motsägelser.

Konungen, som alltid satt i statsrådet, då ej ovanlig sjukdom det hindrade, var ofta likasom sänkt i dvala och deltog ej i öfverläggningarna. Någon gång uppvaknade han och var ganska redig. En dag vid en justitiekonselj, anmäldes att en karl, förmodligen drucken, hade talt öfverdådigt och, då han påmintes om kungens förordningar, hade han i mångas närvaro ropat: »jag . . . i konungen och hans förordningar.»

Sådana brott skola alltid anmälas och konungens befallning afbidas, innan rättegång får börjas därom. Flere uppstego och yttrade, att brottslig vanvördnad mot majestätet alltför ofta förspordes, att strafflösheten ökade djärfheten och att detta vore så groft, att exempel borde statueras. Medan en ännu talade bultade konungen i bordet med något, som han hade i handen, och sade: »tyst — tyst — hör — säg honom, att jag . . . i honom igen, och därmed är det slut; jag vill ej höra talas om det mer.» Jag beundrade, att det gröfsta ord i språket kunde blifva sublimt genom tilllämpningen. Men jag fick tårarna i ögonen af glädje öfver min älskade, af ålder afmattade konungs vackra handling.

En gång i en konselj för krigsärenden, då jag yttrat min tanke och sagt skälen därtill, hvarefter andra talade, sade konungen till statssekreteraren: »Det blir, som löjtnant Skjöldebrand har sagt» och upprepade det förnämsta af de skäl, jag anfört. Det fägnade mig ej litet, att han i sitt minneslösa tillstånd kom ihåg mig från den glada tid, då jag var löjtnant vid hans regemente och följde honom, som hade jag tillhört hans hof. Han blef ock vid det bästa lynne, då jag kunde påminna honom om denna tid, om regementsmöten och resor i Skåne, vistelsen på Beckaskog (öfverstebostället) och de roligheter vi, hans unga officerare, stälde till.

Det var hugneligt att i hans föråldrade anlete och nästan slocknade ögon alltid finna ett uttryck af lugn förnöjsamhet, hvartill bidrog den mer än sonliga ömhet och omvårdnad, som kronprinsen aldrig tröttnade att bevisa honom.

Under denna tid förefölle riksdagar inom kortare tid, än regeringsformen utsätter för de lagtima. Orsaken var finansernas förfall, hvartill ständerna själfva mest bidragit genom beslutet, att medel till Göta kanal (million efter million R:r) skulle af banken förskjutas d. ä. bortgifvas.

En stark opposition tillskapades. En grefve Schwerin, prost till löneinkomster, men politicus till professionen, då stark angloman och som i anseende till sitt ombytliga lynne kunde blifva hvad slags *man* som hälst, men som hade lätthet att uttrycka sig, höll ett tal på Riddarhuset att bevisa nödvändigheten, att hos oss, likasom hos de ädla britterna, skulle finnas ett ministerielt och ett oppositionsparti. Jag

svarade, att två partier, som skulle anse sig skyldiga, det ena att försvara, det andra att tadla allt, hvad regeringen gjorde, det vare godt eller ondt, ej kunde vara nyttiga hos oss, att alla vältänkande riksdagsmän borde vara uppmärksamma på regeringens steg, gilla det goda, bestrida, hvad de ansågo ondt; och att hos oss ej borde finnas mer än ett parti — det vore fäderneslandets parti. En illa beryktad person, men god talare, uppsteg och sade bland annat: »att tadla hvad en så värd ledamot som grefve Schwerin anfört, kan jag ej annat än anse åtminstone som ovarsamt.» Jag kunde ej med heder inlåta mig i ordkastning med honom, men behöfde det ej, ty många skrattade åt den påstådda infaillibiliteten hos prosten likasom hos påfven. Den förre hade dock mycket anseende vid riksdagen och ansågs någon tid som en chef för oppositionen.

Men en annan chef uppsteg, begåfvad med stark och välljudande talorgan, imponerande ton och utseende, en hänförande emfasis i uttrycket, mycken skicklighet att anföra och göra gällande slutföljder, som icke följde af premisserna, och skäl, som icke voro skäl; för öfrigt bitter och hätsk till högsta ytterlighet. Orsaken härtill är redan nämnd i berättelsen om tyska fälttågets början. Det var friherre Carl Henrik Anckarsvärd. Han hade redan hållit flera uppretade tal och skulle måhända hafva kunnat förmå en mera eldfängd nation till uppror och anarki, hvartill han syntes sträfva med alla sina bemödanden. En taktik, som han stundom nyttjade, var den att framkasta förslag, dem regeringen omöjligen kunde antaga och hvilkas värkställighet han förmodligen ej själf kunde önska som svensk och ägande svensk jord. Ändamålet var att ständigt förnya ämnen till strid, sätta regeringen i bekymmer och genom dess afslag uppreta oppositionen. En dag talade han om onödigheten hos oss af en stående armé. Ej nöjd därmed, att vår soldat genom indelningsvärket är jordbrukande, föreslog han, att vår (genom Finlands förlust nog försvagade) armé ännu skulle minskas med 10,000 man. Som skäl anförde han mot slutet dessa förskräckliga ord: »*som vi i alla fall ej kunna försvara oss*, hvartill tjänar att hålla en armé?» Jag var ej tillstädes, men läste talet i riddarhuskansliet med yttersta harm och upp-

tecknade, hvad jag behöfde. Följande dagen uppsteg jag att svara. Mitt tal är tryckt och bilägges här. Det skrefs hastigt den föregående natten. [*Är icke bilagdt.*]

Utgifvaren af allmänna journalen, herr kanslirådet Wallmark, införde i sitt blad, att mitt tal hade vunnit något bifall, men var onödigt, ty friherre Anckarsvärd hade aldrig sagt: *att vi ej kunna försvara oss.* Hans tal var nu tryckt. Jag svarade, att bland de första skyldigheter, som åligga en journalist, är den att vara sannfärdig, och att hvad han nekar vara sagdt, kan läsas i Anckarsvärds tryckta memorial, sidan — — raden — —. Han invände, att om man ville envisas att påstå de orden vara sagda, så hade Anckarsvärd på ett annat ställe sagt, att vårt försvar borde ligga i nationalandan, och att det förra vore en kontradiktion däremot, hvilket ej kan tänkas hos friherre Anckarsvärd. Jag svarade, att då något på en gång kunde vara *sagdt* och *icke sagdt* upphörde all diskussion. Han återkom ännu med någon verbiage, som blef obesvarad. Märkvärdigt är, att herr Wallmark ej blef allmänt utskrattad efter ett sådant förhållande. Men allmänna omdömet beror sällan af rätt och orätt.

Konungen började nalkas sin upplösning och försvagades allt mer och mer. Han kunde ej gå utan att ledas af två personer, af hvilka kronprinsen merändels var en. Hans lifmedikus, arkiater Weigel, uppehöll lifvet ännu en tid med stärkande diet, bland annat ostron. Ändtligen tillstötte en sjukdom, mest af svaghet. Utgången kunde förutses. Merändels låg han i dvala och kände ej de kringstående. De högste ämbetsmännen voro natt och dag närvarande på slottet, jag oftast i hans rum. Dödskampen började med intervaller. En gång, då han för en stund återfick sin sans, öppnade han ögonen, kände igen mig, tog min ena hand, klämde den med den lilla styrka han ägde kvar och sade ett svagt, döende farväl. Ännu räckte dödskampen länge och först efter tredje dygnet sedan den börjats, uppgaf han anden, d. 5 Februari 1818.

Kronprinsen, som sörjde honom uppriktigt och djupt, utropades genast till kung. Man kom upp utan ordning att aflägga den första lyckönskningen, och äfven några af hufvudmännen för oppositionen skyndade att fullgöra denna

skyldighet. Således var det undervärket fullbordadt, att en enskild man, en fransk marskalk, med nationens enhälliga och varaktiga bifall, steg på Sveriges tron — ett stort bevis på upplysningens seger öfver gamla fördomar, hvartill i synnerhet här bidrog ett vunnet stort namn som härförare och administrator.

Regeringsärendena gingo sin vanliga gång; ty kronprinsen hade i värkligheten redan länge regerat. Hans vördnad för grundlagar och öfriga lagar har jag mer än en gång med sanning offentligen bevittnat. Jag har i statsrådet ej upptäckt annat än goda afsikter. Man har vid riksdagarna ropat, att, oaktadt lång fred och merändels goda år, nationens välmåga ej förkofrat sig. Man har glömt, att den stora, utländska skulden är betald, kapitalet till f. d. kgl. familjens underhållssumma och så kallade enskilda förmögenhet betaldt, äfvenså enkedrottningen Sofia Magdalenas hemgift 100,000 rdr i silfver, som af Gustaf III voro använda och likväl nu, efter hennes död, af riket måste ersättas sonen Gustaf Adolf. Man har glömt, att vid förefallen missväxt nödlidande provinsers invånare blifvit rikligen undsatta med spannmål, dels till skänks, dels på flera års kredit, att landet är uppodladt till den grad, att i stället för flera 100,000 tunnor spannmåls årlig införskrifning, nu i vanliga år icke obetydlig utförsel sker af denna vara, att folknummern ökat sig nära till hvad den var, innan Finland förlorades, att i allmänhet allmogens välstånd märkeligen tilltagit m. m.

Om en stor del af våra possessionater (som mest skrika) befinna sig i svåra omständigheter, kommer det dels däraf, att de, i förlitande på hastigt uppdrifna spannmålspriser, köpt landtegendom med skuld, dels att de ej vetat inskränka sitt lefnadssätt efter tillgångarna. Sitt elaka lynne häröfver utgjuta de mot regeringen. Om konjunkturen för grosshandeln och skeppsfarten en tid varit ofördelaktig, hafva vi det gemensamt med de flesta handlande nationer.

Man klagar öfver bankosedlarnas förfallna värde. Utom handelns undervikt, finnes därtill en ganska märkelig orsak. Strax efter revolutionen, då vi hade fört ett olyckligt krig med vida otillräckliga subsidier, då kostnaden för västra arméns marsch från norska gränsen till Stockholm och för

dess långa vistelse här, äfvensom för expeditionen till Ratan (vår sista kraftyttring i detta krig, nödvändig att hindra fiendens framträngande i själfva Sverige, hvilket ock blef hindradt, ehuru illa expeditionen eljes blef utförd), då dessa kostnader måste tagas ur banken, vår enda tillgång — och det med rätta, ty den första omsorgen bör vara att frälsa sig — borde den därnäst hafva varit att så fort ske kunde ersätta banken, hvad den förskjutit, och ställa full säkerhet för denna ersättning, på längre eller kortare tid, allt efter nationens förmåga. Om detta hade skett, så hade bankens kredit förblifvit orubbad och dess sedlars värde bibehållit sig. Ännu en omständighet bör här besinnas: att en stor del af statens inkomster försvunnit genom Finlands förlust, hvarför den nämnda försiktigheten så mycket mer behöfdes till kreditens bibehållande.

I stället uppkom en förstörande idé — Göta kanal! Obegripligt är, hvilken förblindelse öfverföll rikets ständer, regeringen och största delen af nationen, då de, oaktadt ett bedrägligt kostnadsförslag, ej kunde inse, att företaget skulle kosta ofantliga summor. Om planen hade varit att till en början blott förena Venern med Vettern, hade ändå varit orimligt att företaga det i finansernas dåvarande ställning, men då hade af kostnaden för den mindre delen kunnat slutas till, hvad det hela skulle fordra, och om man stannat vid det förra, hade likväl ett ändamål varit vunnet och en stor kommunikation öppnad. Men att försäkra det helas framgång, skulle allt börjas på en gång, ända från Venern till Östersjön.

En medlem af understyrelsen vid värket råkade att drunkna under en fart på Vettern. Då kastades på honom skulden för det första, falska kostnadsförslaget, och ett nytt uppgjordes, som steg högre, men som lätt kunde ses äfven vara falskt och ojämförligt mindre än den rätta kostnaden. Multiplikation fordrades att höja förslagssumman till likhet därmed. Så inleddes rikets ständer att vid hvarje riksdag anslå otroliga summor till kanalarbetet, som värkställdes väl — den rättvisan bör göras den, som ensam styrde värket. Men det oaktadt kan förutses i anseende till vårt klimat, där jorden af frosten sammantrycks och om våren, vid det så kallade käldraget, utvidgas, att då några år förflutit, många

ställen på en så lång sträcka, med några och sextio slussar, skola fordra reparation och ej allenast medtaga inkomsten af kanalfarten och på en tid afbryta den, men äfven fordra nya uppoffringar af staten.

Jag gör mig en ära däraf att ifrån början och sedan allt framgent hafva stridt däremot, att ett så ofantligt värk, om också för framtiden nyttigt, skulle företagas strax efter ett olyckligt krig, en revolution och under våra finansers djupaste förfall. Hvad jag strax fann, inser nu hela nationen, och de få (utom själfva värkmästarne), som ännu vilja försvara saken, hafva ej annat att anföra, än att då så mycket är gjordt, det vore skam att ej fullborda värket. Men hvarför är så mycket gjordt?

Ett foster af kanalen, den stora fästningsbyggnaden vid Vanäs (Gud låte Sverige aldrig blifva så olyckligt, att dess skatter och stridskrafter där skola inneslutas, ty då är allt snart förloradt); en otroligt dyr mekanisk värkstad vid Motala; en landtbruksakademi, hvars förnämsta värkan hittills varit den stora kostnaden bland annat till ett palats; ett dylikt, vida större och präktigare uppbygdt till garnisonssjukhus, beläget på en ända af staden, långt ifrån garnisonens kaserner; ännu en kanal vid Väddö, som kostar mångdubbelt mer än förslagssumman; strömrensningarna i Norrland, månhända nyttigare för framtiden än det förr anförda, men också ansenligt kostsamma — allt sådant och mycket mer har utgått af allmänna medel, och likväl har civillistan och försvarsvärket kunnat underhållas, linieskepp och fregatter blifvit bygda m. m. I sanning torde man böra förundra sig, att medlen kunnat räcka till utan att folket förtryckts af ökad beskattning.

Men oppositionen har till sin fägnad fått två ämnen att med skäl beifra: *skeppshandeln* och *spannmålsexporten till Italien*. Och ifvern har vändt sig mot statsrådet, hvars oskuld lätt kan bevisas med allmänt kända och obestridliga fakta. Bankiren Benedicks erbjöd sig åt generalamiralen att hemligt (för sydamerikanska regeringens räkning) köpa ett linieskepp och ett par fregatter, gamla, men brukbara. Konungen äskade statsrådets yttrande, om detta anbud borde antagas. Svaret blef, att som följderna af en sådan handel egentligen

kunde bero af rikets förhållanden till utländska makter och som dessa förhållanden voro statsrådet obekanta, kunde statsrådet ej yttra sig däröfver. Konungen förklarade, att fråga ej var om det diplomatiska, men blott huruvida handeln i ekonomiskt afseende vore nyttig. Statsrådet anhöll då, att förvaltningen af sjöärendena och varfsbefälet i Karlskrona måtte affordras en officiell uppgift på värdet af de ifrågavarande fartygen och på den kostnad, som skulle fordras att bygga nya af lika storlek och beskaffenhet. Detta erhölls, och resultatet blef, att för den erbjudna köpesumman kunde byggas sådana skepp och ett par hundratusen riksdaler banko blifva öfver. Om statsrådet endast tänkt på sin enskilda säkerhet, hade det enklaste varit att afstyrka handeln — jag tillstår, att jag hyste några misstankar och kastade fram betänkligheter, men yrkade ej, att de skulle införas i protokollet. För öfrigt, att för staten och försvarsvärket uppoffra den förmån att få nya skepp i stället för gamla och på köpet vinna en stor summa — hela uträkningen grundad på positiva officiella uppgifter af vederbörande ämbetsvärk* — ansåg statsrådet icke enligt med sin plikt att i allt söka befordra rikets bästa, och handeln tillstyrktes.

Så långt och ej längre sträckte sig statsrådets befattning med denna första handel. Om vid värkställigheten allt hade skett som det borde, så hade saken ej haft de följder, som sedan inträffade. Att gamla krigsskepp såldes åt Benedicks kunde af ingen åtalas, att en eller annan officer fick göra en utländsk resa icke häller. Hvad Benedicks gjorde af skeppen angick oss icke. Det var föreskrifvet, att skeppen ej finge föra örlogsflaggor eller vimplar, kanonerna med tillbehör skulle läggas i botten som ballast, och fartygen skulle i allt få utseende af handelsskepp. Hemligheten blef ej bevarad, skeppens utredning upptog lång tid, dem gafs besättning af kronans manskap, hvilket afgjordes som kommandomål, och när de afseglade, lupo de in till Köpenhamn, dit de minst af alla ställen, utom Spanien, bort gå. Chefen för expeditionen ville skryta med krigsskepp. Då han nalka-

---

* Det påstås, att dessa uppgifter genom generalamiralens inflytande voro oriktiga. Det kunde stadsrådet ej veta.

des redden, lät han draga upp kanonerna, satte dem till bords, hissade örlogsflaggor och vimplar. Det blef bekant, hvart skeppen ämnades, diplomatiska kåren skrek, och i synnerhet spanske ministern. Från vår minister i Köpenhamn kom rapport om hela saken. (Expeditionens chef blef dock ej tilltalad.) Skeppen fortsatte sin resa, och intet ondt hördes af, men utredningen hade kostat mer än påräknadt var.

En tid därefter tillbjöds en ny handel af skepp från samma sida, och som omständigheterna voro lika med de förra, ja, fördelaktigare, tillstyrkte statsrådet saken af lika skäl. Detta angick flera skepp, och vinsten hade blifvit ansenlig, om allt lyckats och gått rätt till. Men nu inträffade allt, som kunde bereda en olycklig utgång. Genom det oriktiga förfarandet med de förra skeppens afgång hade uppmärksamheten blifvit väckt hos de makter, det angick. I Stockholm var en spansk chargé d'affaires vid namn Alvarado, dum, okunnig, men ilsken. Han upprörde himmel och jord. Här var en fransk minister, markis de Gabriac, skicklig, listig, elak. Han troddes vara jesuit och hade alla de egenskaper, som tillhöra en sådan. Han uppsatte åt Alvarado en not om skeppshandeln med sydamerikanska republiken, författad i de mest oanständiga och stötande ordalag. Bägge skrefvo till sina principalers ministrar i Petersburg, och de framförde saken till ryske kejsaren. Han hade stiftat *den heliga alliansen*, förnämligast i ändamål att skydda alla despotiska makter mot folkrevolutioner, och blef högeligen uppretad. Inför en rättvis domstol kunde vårt förhållande försvaras. Vi hade handlat med bankiren Benedicks. Det angick oss icke, huru han sedan använde skeppen. Men kejsaren dömde med den starkares rätt: att vi hjälpte de sydamerikanska rebellerna mot deras lagliga öfverhet, Spanien. Kejsaren befalde sitt sändebud, general Suchtelen, att jämte en ganska skarp not tillställa vår konung ett bref af högst betänkligt innehåll och med följande slutmening: »Je vous prie de considérer les suites, qu'aura immédiatement cette affaire; et ce conseil est la dernière preuve, que vous pouvez attendre de mon amitié.»

Konungen var i Norge, och Suchtelen for dit. En kurir sändes därifrån med befallning, att statsrådet genast skulle

samlas hos kronprinsen, som förde regeringen, och afgifva sitt utlåtande om de steg, som i dessa omständigheter borde tagas. Jag satt den sommaren icke i regeringen och var med min familj på min lilla landtegendom Skårby, nära Södertelje. En express kom till mig med bref, att jag skulle genast komma till Drottningholm, där kronprinsen då var. Jag for strax, men i anseende till vägens längd, hann jag ej fram, förr än statsrådet hade varit samladt och åter farit till staden. Enhälligt hade tillstyrkts, att handeln skulle återgå och Benedicks förmås att uppsäga den — för bättre utseendes skull (hvilket dock ej narrade någon). Jag förenade mig, högst bedröfvad, med statsrådet. Skälet var, att ryske kejsarens förklaring nog tydligt tillkännagaf, att krig skulle blifva följden, och i vår ställning — med förfallna finanser, utan hopp om någon allians och subsidier emot Ryssland, då vi understödt en republik, och denna ofantliga monarki, i fred på alla sidor, och så vidt man kunde veta, lugn inom sig, således ledig att emot oss använda hela sin makt — att för handeln om ett par skepp trotsa allt detta, hade varit att följa Gustaf IV Adolfs spår. Men utan krig, blott genom flyttning af trupper till finska kusten och embargo, lagd på fartyg i dess hamnar, kunde Alexander tvinga oss att samla vår armé, rusta ut vår flotta och hålla allt på krigsfot, så länge han behagade låta sina trupper kvarstå vid kusten och en del på Åland, hvilket ingenting hade kostat; ty de äro alltid på rörlig fot. Om vi hade haft att tillgå de millioner kanalen medtagit, hade de måhända varit tillräckliga för en tid — men sedan — utländska lån, nya, stora kontributioner, då de vanliga med möda utgå, allmän och enskild ruin och det för sekler — att ej nämna hvad som kunde hända, sedan vi voro utmattade. Ty så länge vi kunna underhålla armén och flottan, så länge vi hafva en sådan anförare som vår konung är och vår kronprins lofvar att blifva, skall försöket att underkufva oss kosta strömmar af blod och förmodligen misslyckas. Men nu, sådan som ställningen låg för ögonen — nu hade det varit vansinnigt att trotsa en sådan makt.

»Men», säger man, »England kan icke tillåta, att ryska makten ökas med Sverige.» England! den bedrägligaste af

alla allierade, kan väl inleda folk i äfventyr, men för minsta vinst eller besparing uppoffrar det alla förbindelser. En gång har England kraftigt understödt sina bundsförvanter, men det var för att störta sin egen enda farliga fiende. Nu, då England helt nära sig sett en tron intagas af den, som med förtroende blef kallad att stödja densamma för en omyndig, rättmätig arfvinge; nu, då denne förrädare låter förgås i rysliga fängelser, mördas, sträckas på pinbänken allt, som kan misstros att tänka rättvist och ädelt; då han otröttligt fortfar därmed i flera år; då denne fege tyrann så långt öfverträffar alla kända tyranner, att Nero och Kristiern synas änglar mot honom; ja, då han misshandlat engelska undersåtar, kränkt nationens heder och därigenom gifvit krigsorsak; nu vågas ett försök att göra rätten gällande och sätta en gräns för mördandet — men England tvekar att stödja företaget, hvilket kunde ske oemotståndligt med några tusen man, undskyllande sig med de vackra orden: *neutralitet* och *fredlig politik.*

Skeppshandelns återgång var visserligen en stor förödmjukelse och visserligen hade vi afstyrkt den, om vi kunnat se in i en nära framtid: en farlig insurrektion inom Ryssland, Alexanders död m. m. Då hade vi kunnat låta skeppen afgå, och en så ringa sak hade förmodligen glömts under större bekymmer. Men därunder låg en krigsorsak, ehuru oriktig, och den kunde upptagas, så snart den oföränderliga ryska förstoringspolitiken fått fria händer. Nej, hade Polens resning och turkiska kriget (bättre fördt) inträffat vid samma tid som den inre insurrektionen, då hade vi ej bort dröja ett ögonblick att öfverföra vår armé till Finland och med de stora förstärkningar, som där skulle tillstöta, gå rakt på Petersburg. Och om Preussen, som med sin stora makt likväl är en vasall af Ryssland, vid samma tid hade insett sin fördel, understödt polackarna och anfallit på sin sida! — Men så mycket hade icke då behöfts att krossa kolossen och af bitarna, redan färdiga till resning, skapa republiker, som finge sönderslita hvarandra och sig själfva, om de ville, medan Europa återvunnit sitt oberoende. För ett sådant ändamål hade hvar svensk gärna gifvit sin sista penning. O! hade jag med allt mitt obetydliga blod fått bidraga därtill, huru

lycklig hade jag aflidit på slagfältet. Olyckliga polackar! Genom två till tre års dröjsmål hafven I fallit i en afgrund och framkallat öfver eder en grymhet, som kan kallas laglig, men icke mänsklig. Så stor vikt ligger därpå att afpassa rätta tiden. Och tills den inträffar, böra vi undvika alla fientligheter.

Men åter till skeppshandeln. Då fråga blef om likvid, framgaf herr Benedicks ett kontrakt, undertecknadt af generalamiralen, som därtill var befullmäktigad. Detta kontrakt var för Benedicks fördelaktigare än det, som var uppläst i statsrådet och där af konungen gilladt. Generalamiralen var äfven statsråd och hade varit närvarande, då det rätta gillades. Jag sade honom några skarpa ord därom och han teg. Han hade varit konungens första gunstling bland ämbetsmännen, men det tog nu ett hastigt slut. Han hade den oförsiktigheten att under dessa omständigheter köpa en egendom för 60,000 rdr banko och betala kontant äfven inteckningar, som kunnat innestå. Han hade med stor familj aldrig haft annan inkomst än löner, af hvilka ingen blir rik i vårt land. Man dömde däraf, rätt eller orätt. Han öfvertalades att taga afsked ur statsrådet, fick behålla amiralslönen och sitter i ro på sitt gods.

Jag vill blott omtala ett och annat, som föreföll i statsrådet på olika tider, innan jag tog afsked därifrån. Densamme generalamiral, då generaladjutant för flottorna, hade utfärdat en instruktion för ett kustbevakningsfartyg, hvaraf följde onödig aflastning af ett handelsskepp, till skada för ägaren. Det blef riksdag, anmärkning gjordes, konungen lofvade att ersätta skadan och befalla en ny instruktion (som ock skedde). Saken hade då väl bort förfalla med afseende på konungens så starkt uttryckta önskan, och felet var egentligen ett misstag. Men ständerna voro hätska. Amiralen ställdes under riksrätt. Sammansättningen af denna rätt är känd genom regeringsformen. Processen drog ut flere månader, men den anklagade blef slutligen fäld med en rösts pluralitet. Vid justeringen förmåddes en af domstolens ledamöter att ändra sitt votum, hvarigenom amiralen frikändes. Detta utsatte den nämnde domaren för allmänt förakt, och honom gafs öknamnet justeringsråd. Presidenten i krigskollegium, grefve Sandels, som — man vet ej genom hvad

medel — hade värkat på det nämnda krigsrådet, ville än ytterligare belöna honom och skaffade sig konungens löfte, att han skulle blifva adlad. Men det dröjde, och vi trodde i statsrådet, att konungen själf hade funnit det opassande. En dag, då konseljen skulle börja, hviskade mig föredragande statssekreteraren i örat, det han fått befallning att anmäla Askegrens adelskap. Konungen kom därpå, och då slutligen adelskapet föredrogs, steg jag upp. Amiralen var närvarande. Jag vill anföra diskussionen på det språk, hvarpå den föreföll.

Jag: »Il est de mon devoir de ne pas cacher à V. M. que cette nomination va faire un très mauvais effet. Cet homme est maintenant généralement méprisé.

K. (redan ond): Qu'est ce que vous dites? Pourquoi méprisé?

Jag: V. M. connaît aussi bien que moi, de quoi il s'agit. Il peut y avoir des moments, où un gouvernement a besoin de services abjects; mais je crois qu'il faudrait les payer en secret avec de l'argent et non avec des titres de noblesse, qui devraient être le prix d'un grand mérite, de belles actions, d'exploits éclatants.

K. (med stigande missnöje): Je ne vous entends pas; expliquez vous clairement.

Jag: C'est un peu désagréable de toucher à la chose même; mais je vais en approcher de très près. Cet homme est méprisé pour avoir changé d'avis dans une cause célèbre.

K. (med vrede): Comment? Vous osez continuer de parler par énigmes devant votre Roi. Je vous ordonne de parler clairement; et chaque mot, que vous dites, sera consigné dans les protocoles.

Jag: Eh bien, sire! Je ne demande pas mieux. C'est pour avoir changé d'avis dans le *Riksrätt*, après avoir eu près de trois mois de temps pour former son opinion. Et tout le monde est persuadé qu'il ne l'a pas fait par conviction, mais par d'autres raisons.

K.: Vous vous croyez donc infaillible vous même?

Jag: Non sire! Mais j'aurais tout pesé avant de prononcer. Et si j'avais été membre de ce tribunal — d'aprés la connaissance superficielle que j'ai de l'affaire — je crois que

j'aurais déclaré l'accusé innocent. Mais si je l'avais déclaré coupable, sire! il n'existe pas sur la terre une puissance qui m'eut fait changer. Au reste, j'ai rempli mon devoir. C'est à V. M. à décider.

K.: Eh bien; je le nomme.

Konungen steg upp, nästan kastade stolen mot väggen och gick till sina rum; i dörren ropade han: Engeström, Wetterstedt. Jag stannade kvar i statsrådsrummet och väntade genom dem tillsägelsen att taga afsked. Där låg papper och skrifdon, och jag stod färdig att skrifva afskedsmemorialet. Men det dröjde länge, och jag for hem, säker att snart få tillsägelsen. Efter middagen råkade jag dem i en akademi; de togo mig afsides och berättade, att då de kommo in i konungens rum, hade han sagt: »Savez vous, mes amis, que ceci me fait de la peine. Je crois que Skjöldebrand a raison. Mais Sandels m'a obsédé, il m'a arraché une promesse, et l'a annoncée à l'homme en question. Je crois même que Skjöldebrand a parlé par attachement pour moi. Et qu'est ce que ça lui fait, si ce . . . est annobli ou non? Dites lui que je ne lui en veux pas; au contraire.»

Jag, som väntade helt annat, blef värkligen rörd häraf. Och ett så obetydligt uppträde skulle här ej hafva blifvit infördt, om det ej vore ett bevis af konungens ädla tänkesätt. Följande statsrådsdag hälsade han mig gladt och vände sig nästan ständigt till mig, då han anförde skälen till sina beslut.

Vid justitiekonseljer förehafvas egentligen nådeansökningsmål, någon gång lagtolkningsfrågor. Vid sådana konseljer äro alltid två justitieråd och justitiekanslern närvarande. Justitieministern är alltid i statsrådet. En dag förekom ett mål, hvars beskaffenhet från början jag bör i korthet utreda, innan utgången omtalas. En handlande från Haparanda, kommen med eget skepp till Stockholm, hade i mäklares närvaro köpt spannmål för 1,400 rdr banko af en ung man, son af en enka efter en hökare, hvars fortfarande handel den unge mannen skötte. Förmögenheten var jämnt stor nog för en tarflig utkomst, men sonens goda förvaltning gaf hopp om framtida förkofran. Då handeln afslöts, lämnades 6 månaders kredit, och köparen skulle gifva skuldsedel på summan; spannmålen

var redan inlastad. Han bjöd den unge mannen komma till sig för att få sedeln, men smög sig bort. Hökaren sökte honom fåfängt i flera dagar och fick slutligen veta, att hans fartyg var segelfärdigt och att jollen låg vid södra trappan af skeppsbron för att hämta honom. Nu var ingen tid att förlora. Hökaren skyndade dit, mötte mannen, då han skulle stiga i båten, stälde sig i vägen för honom och yrkade, att han skulle gifva sin sedel, innan han for. Köpmannen tog honom om halsduken och tryckte så hårdt mot strupen, att han dignade till marken. Folket, som stod omkring, befriade honom, hvarpå han frågade, om där ej fanns någon polisbetjänt att arrestera våldsvärkaren. Någon sade, att sådana funnos vid stadshuset, och folket förde honom dit, utan att slå eller skuffa honom. Han blef arresterad, men snart utsläppt, och vände sig till en herr Theorell, f. d. journalsredaktör, ytterst hatfull mot regeringen och därför hyllad af oppositionen — nu mycket sökt advokat och skicklig att vinna processer, utan afseende på rätt och orätt. Han stämde hökaren till kämnersrätt för olaga arrestering. Förgäfves intygade många vittnen, att denne blifvit våldsamt anfallen. Han blef dömd till 800 rdrs böter, 3 års fängelse på fästning, 400 rdrs ersättning för lidandet och rättegångskostnadens erläggande. Han appellerade till hofrätten, och saken tillföll en division, som hade till ordförande hofrättsrådet Boström, en man, känd för stor lagkunskap, sträng och obeveklig rättvisa.

Hofrätten ogillade kämnersrättens dom, frikände hökaren och dömde hans motpart till böter för gatufridsbrott. Theorell vädjade till högsta domstolen. Hvem skulle kunna föreställa sig, huru den dömde? Den upphäfde hofrättens dom och stadfäste kämnersrättens! Nu var saken afgjord; högsta domstolen är konungens dom, fastän konungen där ej begagnar sina två röster. Den unge mannen, som var utan all hjälp förlorad, om domen gick i värkställighet, fick af någon det rådet att vända sig till mig. Jag afhörde hans berättelse och genomsåg hans papper. Det var bevist och hofrättens dom var grundad därpå, att han blifvit öfverfallen, hvilket var skäl till arrestering, men högsta domstolen hade lätt halkat öfver den omständigheten, som var hufvudsaklig. Jag sade honom,

att domen ej kunde ändras, men bad honom ingifva till konungen en nådeansökning. Den skulle i statsrådet afgöras, och jag föresatte mig att göra, hvad jag kunde. Emellertid sökte jag underrättelser om saken och fann allt bekräftadt, som här därom är sagdt. En förmodlig driffjäder till den hårda domen ansågs vara Theorells inflytande hos oppositionen och fruktan, att, ifall den vid nästa riksdag vann pluraliteten, högsta domstolen kunde blifva afsatt, om den dömde emot den ilskne advokatens påstående.

Nådeansökningen föredrogs. Jag uppsteg: »Ers M:t», sade jag, »mitt samvete ålägger mig att utan förbehåll uppdaga, det en gruflig orättvisa här är begången.» Därpå framförde jag hela förhållandet i korthet, men klart och med all den kraft jag ägde. Jag var djupt rörd och det meddelar sig. Justitiekanslern och justitieråden tego, men justitiestatsministern sade: »Hvad skulle han med skuldsedel? Handeln var ju afslutad inför mäklare.» Jag svarade: »Jag hade icke väntat denna invändningen af Ers excellens. Handeln är afslutad med sex månaders kredit, efter hvilkas förlopp ingen betalning kan lagligen vinnas, utan att skuldsedeln uppvisas.» Ingen sade mer ett ord. Jag vände mig då åter till konungen och sade: »Ers M:t kan ej ändra domen. Bedragaren har farit segrande med den röfvade spannmålen och har fått 400 r:dr i belöning för sin vackra gärning. Bedröfligt är, att allmänheten tror, det orsaken till en sådan dom är fruktan för hans advokat Theorell. Men Ers M:t äger den dyrbara makten att mildra den oskyldiges lidande. Ers M:t kan gifva nåd för allt, hvad domen innehåller såsom straff, det är: tre års fästning och 800 r:ds böter.» Konungen sade då högst uppbragt: »Det är förskräckligt, att sådant kan hända. Jag ger nåd för allt, som är straff: böter och fästning.» Ingen öppnade munnen. Sanningen och rättvisan voro så klart på min sida, att jag hos högsta domstolens ledamöter ej fann, att något hat mot mig uppstått af denna händelse. Måhända lugnades deras samveten något däraf, att den oskyldiges välfärd ej blef så helt och hållet förstörd.

En ledamot af statsrådet med kvickt hufvud, mycken talgåfva och nit för det allmänna bästa, men i ständig födslovånda med nya projekt, fördubblade mödan af vår befatt-

ning, men som han den ena dagen lät falla, hvad han en annan dag med ifver förfäktat, ansågs han icke hinderlig för någras afsikt att styra, och ingen arbetade att få bort honom ur statsrådet, hvilket redan hemligt började med mig. Han ifrade i synnerhet mot statsrådets organisation och hade uppgjort en plan, som han föredrog i statsrådsberedningen, där kronprinsen presiderade. Planen var, att statsrådet borde bestå af chefer för rikets kollegier. Dock ville han låta tills vidare kvarstå dem, för hvilka kollegier ej räckte till. Han anförde som skäl till förändringen, att då konungen i statsrådet fattat ett beslut, kunde han ej påskynda värkställigheten och ej ens få veta, om beslutet var värkstäldt eller ej. Jag svarade, att man ej hade försport, det något af konungens beslut blifvit långsamt eller alls icke värkstäldt, men att blott några penndrag fordrades att förebygga försummelser i denna väg, nämligen ett cirkulär till alla värkställande auktoriteter med befallning att hvarje kvartal, hvarje månad eller — om det behagades — hvarje vecka insända en förteckning efter formulär på alla inkomna kungliga befallningar med uppgift, när och huru de blifvit värkstälda och, ifall det ej skett, af orsaken till dröjsmålet. Då borde hvar och en, som försummat något, lagligen tilltalas af justitiekansleren. Hvad angick statsrådets sammansättning af kollegie- och departementschefer, sade jag, att om sådana chefer värkligen gjorde sin tjänst, kunde de svårligen medhinna att därjämte sitta i statsrådet, att de ofta kunde komma att döma i egen sak, att de kunde sins emellan sluta ett förbund: *tig med mig, så skall jag tiga med dig*, och kring konungen, så till sägandes, draga en trollkrets, inom hvilken de blott skulle framsläppa, hvad de ville, att han skulle veta — och således själfva blifva de värkligt styrande. »Däremot», sade jag, »har vår konstitution visligen infört sex statsråd, fria från andra befattningar och som kunna opartiskt döma om alla ämbetsmäns förhållanden. Deras ansvarighet inför rikets ständer, äfven om de tiga, är ett starkt band på dem och äfven på konungen, som äger den makt, en konung bör äga, att fatta beslut, men måste förut höra statsrådets yttranden, ett lyckligt uppfunnet moraliskt band, som aldrig funnits förr än i vår konstitution.» Projektet föll af sig själf, men följdes

snart af ett annat: att indelningsvärket skulle upphäfvas, att rust- och rotehållare skulle i penningar erlägga, hvad underhållet af ryttare och soldat kunde kosta, och att en värfvad armé skulle i stället uppsättas. I kalkylen slår detta väl in, och man kunde till äfventyrs härigenom uppställa några tusen man mer. Men om sådant ersätter en armé, som i fredstid odlar jorden, i krig strider *pro aris et focis*, som alltid hålles fulltalig af landet och som, ehuru otroligt, af erfarenheten bevisats vara lika väl öfvad, disciplinerad och rörlig som någon värfvad — se där den stora frågan. Planen hade ej kommit längre än till förberedande samtal inom statsrådet. Jag talade emot densamma och anförde, jämte hvad nyss är sagdt, att sedan rikets ständer beslutit beväringens uppställande och bifallit, att den årligen klassvis skall öfvas, kan Sverige i krig sammandraga en större armé, än med dess förmodliga tillgångar kan underhållas. Den nämnda planen var egentligen statsrådet Wirséns och sedan hans efterträdare Nordins. Ifvern afsvalnade, planen likasom glömdes, men torde åter upptagas. Emellertid utropades jag som en försvarare af allt gammalt och en fiende till alla förbättringar, för det jag ej blindvis ville antaga dem.

Wirsén hade visserligen mycket förstånd, skicklighet och arbetsförmåga; däremot högsta grad af egenkärlek, högmod och som det påstås ej ringa grad af egennytta. Ehvar han befann sig, ville han vara styrande. Han var det i statskontoret och gjorde nytta där genom införande af en bättre ordning och arbetsmetod. Då han blifvit statsråd och första gången inträdde i beredningen, förekommo några mål af ej ovanlig beskaffenhet för oss andra. Vi voro ock snart ense om sättet, hur de borde afgöras, men han yttrade med mycken stolthet en helt annan mening och anförde några trugade skäl. Afsikten var att genast bevisa oss, det han ensam förstod allt och att endast hans mening borde vara gällande. Jag vederlade lätt hans skäl, ty de voro svaga och hörde ej till saken. Men med någon häftighet upprepade han dem ånyo. Då sade jag: »Om vi på detta sätt skola disputera om allt, som förekommer, hinna vi knapt utreda en liten del af det, som skall afgöras i konungens konselj. Herr statsrådet har rättighet att få sin mening införd i protokollet och uppläst inför konungen.» — »Ja», svarade han med befal-

lande ton, »jag förbehåller mig det.» Jag svarade småleende: »Det har ingen bestridt.» I fem mål var han af stridig tanke mot oss öfriga af statsrådet. Nu beredde jag mig att kraftigt bestrida hans meningar och att med klarhet i största korthet sammandraga de skäl, som jag visste vara mest gällande hos konungen. Föredragningen skedde. Vid fyra mål, sedan Wirséns yttrande var uppläst, talade jag — och vann.

Vid det femte förekom mig en annan ledamot; jag understödde hans anförande, och vi vunno äfven där. Wirsén kunde med möda dölja sin harm. Han fann, att han ej kunde segra i öppen strid. Han sänkte då sin ton och sökte att enskildt vinna inflytande hos statsrådets ledamöter, hvilket till stor del lyckades honom.

[Här uteslutes en anekdot, som troligen ej af författaren blifvit genomsedd och nu synes meningslös.]

Emellertid hände det oftast och mer än förr, att min mening gälde. Det blef således nödvändigt, att jag skulle aflägsnas ur statsrådet, hvarpå Wirsén med mycken slughet arbetade. Och flera af mina medbröder, äfven vänner, voro så intagna af honom, att de ansågo allt motstånd emot honom skadligt. Jag gjorde rättvisa åt hans skicklighet och höll med honom, då jag ej fann, att egna afsikter eller blott begäret att vara ensam styrande voro driffjädern till hans meningar. Men då jag insåg, att sådant inträffade, uppsteg jag att bestrida honom, aldrig med häftighet, men med kraft och klara skäl. Och den lätthet, jag ägde att tala franska språket, bidrog därtill, att konungen merändels fann, det jag hade rätt och antog min mening. Allt nödvändigare blef det, att jag skulle aflägsnas och alla medel användes därtill. Man visste, att jag högt älskade min hustru, och flere personer sökte förmå henne att öfvertala mig till hvad de önskade. De förestälde, att statsrådsämbetet var ansvarsfullt och besvärligt, att lugn på ålderdomen vore den största lycka, med ett ord, att jag vore för gammal att vara statsråd. En gång, förtretad öfver sådana insinuationer, svarade hon: »Jag lyckönskar dem, som ingenting annat kan förebrås än åldern. Jag har aldrig velat eller kunnat värka på min mans förhållande i ämbetsvägen, men jag är öfvertygad, att då han finner sig ej kunna uppfylla sitt kall, skall han utan påminnelser afträda därifrån.»

Planen var, att jag skulle efterträdas af Nordin, som förut stått i ekonomiska förhållanden [*Här afbrytes själfva originalmanuskriptet, och resten är från ett konceptblad*] (men om hvilken han förmodligen bedrog sig, ty den hade fullt ut så mycken slughet som han själf). Det utspriddes, att jag sagt, det jag ämnade taga afsked, som var en grof lögn, men infördes äfven i allmänna dagblad, förmodligen från samma kanal. Om jag hade ämnat taga afsked, som ännu ej var fallet, hade det åtminstone ej skolat ske nyss före en riksdag. Men försynen gaf saken en oväntad vändning. Den store mannen dog hastigt och efterträddes själf af sin klient. Den förres planer öfverlefde dock honom, och de bestodo bland annat uti att förändra regeringsformen, förvandla statsrådet i en byråkrati och att förstöra indelningsvärket. Man visste, att jag var en försvarare af allt detta, och man trodde mig om att kunna hindra förslagets framgång hos konungen. Detta var åtminstone en af orsakerna till mitt aflägsnande. Nu begagnades den händelsen att mina barn efter hvarandra fingo skarlakansfeber, mässling och kikhosta, så att jag på längre tid ej kunde nalkas hofvet af fruktan, att jag kunde medföra smitta till de furstliga barnen. Man sade konungen, att jag själf yttrat, det jag ville taga afsked, och man öfvertalte honom att låta skrifva mig till, att han önskade det. Jag tillstår, att detta var mig oväntadt. Om jag af de kommande ständerna funnits brottslig, hade de i de flesta fall ej kunnat göra mer än som nu gjordes: afsätta mig från ämbetet. Jag ingaf mitt afskedsmemorial, men först sedan jag begärt och bekommit konungens eget skriftliga yttrande, att han det önskade. Hela brefväxlingen i detta ämne skall här bifogas. [*Ej bifogad.*]

Aldrig har så mycket beröm af konungen blifvit slösadt på mig för mina föregående tjänster, som efter denna händelse. Fredsnegociationen, utresan med Gustaf Adolf, öfverståthållareämbetets mottagande den ryktbara 20 Juni, lugnets återställande därefter, affären vid Bornhöft m. m., som jag ej förr hört honom nämna, blef nu anfördt och upphöjdt. Jag tänkte då med ett småleende: »om jag förtjänt detta beröm, hade jag kanske ej bort sluta min långa tjänstebana med att blifva så till sägande bortkörd ur statsrådet». Men det var

ett prof af konungens goda hjärta, att han ville på något sätt godtgöra ett steg, hvartill han mot sin vilja låtit öfvertala sig.

Ej af ålderdoms orklöshet, ty jag har i detta år rest 170 mil, gjort 12 inspektioner af regementen och dubbla beväringar, hvarvid jag till fots följt alla excerciser och manövrer och gjort tre mönstringar utan att ett ögonblick finna mig trött, men af olust för all vidare värksamhet har jag begärt, att min inspektörsindelning måtte förvandlas till generalsindelning af infanteriet, att den brigadgeneral, som var berättigad att efterträda mig som inspektör, måtte få behålla sin indelning, ungefärligen lika god som min, och således första steget göras att afskaffa brigadgeneraler, hvilket var beslutadt. Detta medförde ingen kostnad för kronan, utan besparing af resekostnader och en adjutantslön. Jag hade redan i flera år haft högsta generalsgraden. Det var således ingen befordran. Konungen gaf därtill sitt bifall med det nådiga uttryck, att det vore honom en synnerlig tillfredsställelse att kunna bevilja något, som jag önskade. Nu, som general, har jag åtminstone i fredstid intet slags tjänstgöring och kan åtnjuta det lugn, som passar för ålderdomen. Konungen bemöter mig med den grad af nåd, som bland enskilde nästan skulle kunna kallas vänskap, hvarför jag också fortfar, så länge jag lefver, att vara honom tillgifven. Mitt afsked tillskrifver jag någon nyhetskrämare och lycksökare, högre understödde och för hvilka jag var i vägen. Märkligt är, att af de förändringar, jag motstod, ingen har sedan kommit så långt, att den ens blifvit framstäld för rikets ständer. Men som den orsak, man uppgifvit för mitt afskedande, varit, att jag borde lämna rum åt sådana män, som i anseende till personlig ställning och omständigheter kunde gagna vid riksdagen, har jag föresatt mig att ej blanda mig i riksdagsärenden. Då man velat öfvertala mig att yttra mig och värka på riddarhuset på den grund, att jag förut ej utan framgång kastat handsken åt den hätska oppositionen, har jag svarat, att det nu tillhör dem, åt hvilka jag *bort lämna rum* i statsrådet. Men jag önskar, att ifall de stora förändringar i vårt försvarsvärk m. m., som vid denna riksdag af regeringen åsyftas, skulle framdeles af ständerna an-

tagas, de måtte värkligen vara nyttiga, och att de stora betänkligheter, jag därvid finner, måtte mer hafva sin grund i ålderdomens vanliga fruktan för nyheter än i värkliga förhållandet. Jag önskar dock mer än hoppas det.

Ett enda tal har jag hållit på riddarhuset, ett slags afskedstal, som vunnit större bifall än jag kunnat hoppas eller ännu tror det förtjäna. För öfrigt är min belägenhet, med den fullkomliga hvila från alla ämbeten, som jag på ålderdomen ernått, den största lycka jag kunnat önska mig, då jag vågar hoppas att ej hafva förlorat mina landsmäns välvilja och då jag fått behålla en militärlön, hvaraf jag jämte min familj, med indragning af öfverflödig stat, kan lefva utan bekymmer.

Anmärkningar.

Sid. 5. Det samtal med kronprinsen, för hvilket Skjöldebrand här redogör, finnes, efter memoarerna, återgifvet hos Schinkel VI, 160 ff., men nästan fantastiskt omarbetadt.

Sid. 8. Skjöldebrand blef generallöjtnant den 23 april 1813. Mellan general Vandamme och Karl Johan växlades några bref, hvilka i afskrift finnas bland Skjöldebrands papper och som mig veterligen ej äro kända. Två af Vandammes bref äro oviktiga, men det tredje, jämte Karl Johans svar, saknar ej sitt intresse. Skjöldebrand skulle sedermera visa dessa bref för kejsar Alexander, och detta förklarar, hvarför afskrifterna finnas bland hans papper. Brefven lyda:

Monseigneur!

Si j'ai été douloureusement affecté de voir mes troupes en face de l'armée de Votre Altesse Royale, j'ai été sans doute bien tranquillisé et j'ai reconnu le Prince de Ponte Corvo, lorsque j'ai appris que Votre Altesse Royale avait hautement blamé le général, qui avait tourné les armes suédoises contre les nôtres et avait fait couler le sang de plusieurs braves, qui entre eux ne devaient éprouver d'autre sentiment que celui de l'amitié. Le monde entier regardait comme trop incompréhensible la conduite que quelques circonstances semblaient d'encontrer de la part de Votre Altesse Royale, pour qu'Elle n'arrétât pas les progrès de l'opinion qui se formait déjà. Votre Altesse Royale ne pouvait permettre à ses troupes de venir sur le territoire français, se placer dans les mêmes rangs que les rebelles hambourgeois.

Cependant, Monseigneur, il me reste un doute à éclaircir

et c'est en ce moment que j'ose rappeler à Votre Altesse Royale son ancienne patrie et ses amis, au nombre desquels Elle voudra bien sans doute me compter. On m'assure que Votre Altesse Royale réunit à Elle les troupes commandées par Woronzoff, Tettenborn, Dörenberg, Walmoden, et qu'avec ces forces Elle s'est chargée du rétablissement du Stadthouder de Hollande, des villes hanséatiques, de l'Electeur de Hannovre, du Prince de Hesse-Cassel, de la maison de Brunswick etc, et qu'Elle a annoncé qu'Elle allait *balayer toute l'Elbe*.

J'ai tout lieu de penser que l'esprit belliqueux des braves suédois se dirigera vers un autre but. La Finlande appelle l'attention de toute cette nation, qui sans doute est bien persuadée que Åbo ne doit pas rester longtems l'appui de Petersbourg, ou bientôt Stockholm ne sera plus qu'une colonie du peuple cosaque. Votre Alterse ne refusera pas, je l'espére, de confier à ma vieille amitié les projets qu'Elle conçoit et de me fixer sur ce que je dois penser de ces circonstances extraordinaires, qui mettent hors de calcul tous ceux qui ont les yeux attachés sur Votre Altesse. Si Elle croit ne devoir point me répondre par écrit, je La prie de donner à la personne, que je Lui envoie, tous les éclaircissements que je désire. Je puis les attendra avec d'autant plus de tranquillité que je conserve toujours la ferme assurance, que Votre Altesse Royale ne cesse pas de nourrir l'amour, qu'Elle a continuellement montré pour la France, et que jamais Elle ne voudrait se déclarer son ennemi autant pour satisfaire les affections que pour respecter les intérêts du pays qu'Elle régit.

J'ai l'honneur — — —

D. VANDAMME.

[*Karl Johans svar lyder:*]

Monsieur le Lieutenant-Général Comte Vandamme! J'ai reçu Vos trois lettres du 7 de ce mois. Jusqu'ici les troupes sous mes ordres n'ont point fait des prisonniers sur l'armée française, et d'après les rapports que j'ai reçus la Suède n'a à reclamer que ceux faits par les français lors de l'invasion de la Poméranie Suédoise. Deux régiments qui tenaient garnison dans cette province furent désarmés et traités en ennemis au sein de la paix et contre la foi des traités les

plus solennels. La Poméranie ayant été réoccupée les troupes suédoises se sont étendues et ont pris des positions en avant dans des pays amis. Jusqu'à ce qu'elles reçoivent l'ordre de faire des mouvements, elles ont celui de résister à toute attaque de la part de troupes ennemies ou étrangères qui voudraient franchir la ligne qu'elles occupent. Au reste l'armistice qui vient d'avoir lieu entre les puissances belligérentes, à la suite des propositions faites par l'Empereur Napoléon, a réglé qu' à dater du 8 à minuit les armées respectives garderaient la ligne des avant-postes, où elles se trouvaient à cette époque dans le nord de l'Allemagne et sur le bas-Elbe.

Quant aux rélations politiques, Votre caractère purement militaire ne me permet pas d'entrer en discussion sur cet objet, qui d'ailleurs regarde exclusivement nos gouvernements. La Suède a été attaquée et le Roi, mon Souverain, m'a confié le soin de la défendre. — Je me rappelle avec une bien vive satisfaction, Monsieur le Comte, le tems, où nous combattions ensemble, et les preuves d'attachement que Vous m'avez données seront toujours présentes à ma memoire. Je Vous renouvelle de bien bon cœur l'assurance de la continuation des sentiments que Vous me connaissez pour Vous et pour les Vôtres. Sur ce je prie Dieu, Monsieur le Comte, qu'il Vous ait en Sa sainte et digne garde.

A Mon Quartier-Général de Stralsund le 11 juin 1813.

S. 12. Det bref, Skjöldebrand medförde till kejsar Alexander, finnes tryckt hos Schinkel VII, n:r 49. Bland Skjöldebrands papper finnes en afskrift, som äfven innehåller en specifikation på de trupper, som skulle ställas under kronprinsens befäl, tillsammans 47,000 man. Skjöldebrands kopia af de tre krigsplanerna finnes tyvärr icke kvar bland hans papper; och äfven Schinkels afskrift tyckes hafva förkommit. I band VII s. 163 utlofvar författaren att meddela den såsom bilaga n:r 50, men i bilagan uppskjutes publikationen till »Bihanget», och dess utgifvare säger sig icke hafva anträffat handlingen i fråga.

S. 15. Detta parti har begagnats af Schinkel VII, 163. Bland Skjöldebrands papper finnas koncepten till två depescher, som han vid detta tillfälle afsände till Karl Johan. De meddelas här:

Monseigneur.

Le C:te de Löwenhjelm a déjà très humblement informé V. A. R. de mon arrivée à Reichenbach le 17 de ce mois au matin. Ayant appris que le retour de l'Empereur à son quartier général pouvait tarder, nous resolûmes, le C:te de Löwenhjelm et moi, de partir sans délai pour Opochsna; sentant bien l'importance de ce que la lettre de V. A. R. parvint à S. M. I. au moment où Elle pouvait être en négociation directe ou indirecte avec l'Empereur d'Autriche. Mais le Ministre de cette dernière puissance, qui pouvait nous donner un passeport pour entrer au Bohême, est auprès de l'Empereur. Ses secrétaires de légation, qui sont ici, déclarerent qu'ils n'etaient pas authorisés à donner des passeports. Ils ajoutèrent que nous pouvions nous adresser aux authorités russes, mais qu'ils doutaient que nous pouvions passer la frontière même avec leurs passeports. Les authorités russes firent aussi des difficultés. Il est donc probable que l'Empereur Alexandre ait ordonné de ne laisser passer aucun étranger d'ici à Opochsna; et si nous nous exposions à être obligés de rebrousser chemin à la frontière de Bohême, cela ferait une mauvaise histoire, comme si l'Empereur avait refusé de recevoir une mission de la part de V. A. R.

Il ne restait donc qu'un seul moyen de ne pas manquer l'effet qui doit resulter des propositions de V. A. R., sur les démarches de l'Empereur Alexandre et même sur celles du cabinet autrichien relativement à la grande question de la paix ou la guerre. J'ai écrit une lettre au Comte de Nesselrode qui est auprès de l'Empereur. V. A. R. en parcourant la copie ci jointe daignera observer que c'est principalement dans le dessein que l'Empereur Alexandre, en cas qu'il soit en négociation avec la cour d'Autriche, soit informé à tems de ce qu'il peut attendre de la part de V. A. R. Cette lettre est partie avec un courrier russe la nuit du 17 au 18 de ce mois; et en attendant la réponse (qui n'est pas encore arrivée aujourd'hui le 20 à 2 heures) j'écris cette première partie de ma tr. h. dépêche, afin de pouvoir expedier plus promptement le courrier, que je dois envoyer aussitôt que la réponse arrivera.

Avant hier au soir j'ai eu une conversation très amicale avec le Général Stuart, qui parait très attaché aux interêts de la Suède; mais il déplorait que V. A. R. n'avait pas empêché la ville de Hambourg de tomber au pouvoir des français. Nous disputâmes longtems sur ce sujet, et lorsque je lui dis que je savais de science certaine que la mission anglaise auprès de V. A. R., étant en cas de combiner le résultat des connaissances locales avec les raisons politiques, avait avoué, qu'on ne pouvait pas agir autrement; il repondit: ce n'est pas là ce qu'ils nous écrivent. Au reste, il n'a pas mis la moindre aigreur dans cette discussion.

Le Général Barclay de Tolly en payant ma première visite et m'ayant trouvé seul, est d'abord entré en matière. Il s'est montré très zélé partisan de V. A. R. ce que je regarde comme un pronostic du reste. Au sujet de la dernière guerre entre la Russie et la Suède, il dit: que l'Empereur était alors forcé de faire la guerre à la Suède *par ordre de Napoleon*, mais que l'état des choses est aujourd'hui bien changé. Il prétendait, que lorsqu'il prit le commandement de l'armée il avait rappelé à l'Empereur, qu'il fallait donner ordre aux Généraux Woronzoff et Tettenborn de se mettre sous les ordres de V. A. R. ce qui avait été oublié. Il ajouta que j'étais arrivé bien à propos à cause d'autres négociations, qui pouvaient avoir lieu dans ce moment. Je lui dis que dans ma lettre au comte de Nesselrode, je lui avais donné en peu de mots quelque idée de ma mission, de quoi le Général se réjouit fort, disant que cela devait faire un excellent effet sur les lieux. Il parait très persuadé que les hostilités vont recommencer. Tout le monde n'en est pas également persuadé. En parlant de la guerre présente il dit, que l'Empereur n'avait aucun interêt particulier dans la campagne de cette année et qu'il n'agissait que pour la liberté de l'Allemagne. — Et nous, répliquai-je: quel interêt particulier avons nous dans le sort de l'Allemagne? La mer est notre rempart de ce côté.

En lisant et relisant plusieurs fois avec M:r le C:te de Löwenhjelm la copie de la lettre de V. A. R. à l'Empereur j'ai trouvé, que V. A. R. désire, que S. M. I. vienne à Berlin ou à tel autre endroit des environs qu'Elle voudrait indiquer. Mais il n'est pas dit, que l'Empereur doit fixer le jour de

l'entrevue. Ainsi je devrais envoyer un courrier pour demander, si V. A. R. accepte le terme qui sera proposé. D'un autre côté l'Empereur ayant tant de fois demandé cette entrevue, et V. A. R, proposant que l'Empereur vienne à Berlin, il parait devoir s'entendre de soi même, que V. A. R. laisse à l'Empereur de fixer le tems, pourvù que l'espace nécessaire pour le voyage et quelques jours pour des petits retards imprevus soient dûment calculés. Dans un cas si douteux, j'ai cru devoir suivre l'impulsion des raisons que presentent les circonstances; et j'ai cru trouver dans le ton amical de la lettre de V. A. R. des motifs impérieux pour éviter tout ce qui pour le moment pourrait inspirer à l'Empereur des doutes sur l'empressement avec le quel V. A. R. accepte cette entrevue si long tems demandée. En ajoutant à cette raison les grands inconveniens qui pourraient résulter de la perte de tems dans un moment si critique, j'ai pris le parti de me dire autorisé par V. A. R. à accepter le jour que l'Empereur voudra indiquer. Mais en cas que l'Empereur ne propose pas un terme trop prochain, je dirai que V. A. R. confirmera l'acceptation par l'envoy d'un courrier à M:r le Comte de Löwenhjelm, car pour moi je crois devoir regarder ma mission comme terminée aussitôt que j'aurai parlé à l'Empereur et reçu sa réponse à la lettre de V. A. R. avec ce qu'il pourra y ajouter verbalement.

Si malgré tout ce calcul des probabilités, je me serais trompé, je Vous prie, Monseigneur, de croire que je n'ai agi que par le zèle le plus ardent de remplir Vos intentions, et craignant de faire une faute beaucoup plus grave, si m'arrêtant dans des bornes trop étroites, je ferais manquer le grand but de ma mission.

A peine avais-je écrit jusqu'ici, que le Lord Cathcart vint me rendre visite. Les torts qu'il s'est donnés lui même et que le C:te de Löwenhjelm a relevés, ont peutêtre causé entre eux une froideur secrète. C'est pourquoi il a été longtems très reservé et a évité de lui parler d'affaires. A ma grande surprise il s'est presque entièrement deboutonné avec moi. Pour excuser l'Empereur de ne pas avoir envoyé les troupes, qu'Il avait promises à V. A. R., il a parlé d'une maladie contagieuse qui en verité a enlevé prèsque toute la légion allemande et qui a fait de grand ravages dans le

reste des troupes russes vers la fin de l'hiver; il s'est étendu sur le grand besoin que l'Empereur a eu de toutes ses forces contre l'ennemi commun, mais il n'a dit mot sur l'affaire de Hambourg. J'ai repondu, qu'il s'agissait maintenant de combiner les efforts des puissances alliées, dont les forces, étant sagement employées, seraient plus que suffissantes pour forcer l'ennemi à recevoir une paix équitable au lieu de dicter les conditions. J'ajoutai qu'entre des puissances si étroitement alliées, il ne devait pas y avoir de secret, je lui ai donc parlé des troupes que V. A. R. demandait pour former un corps d'armée, sur quoi il a répondu que cela ne pouvait rencontre aucune difficulté, mais que dans ce cas imprevu, il regardait comme un devoir d'appuyer fortement cette proposition de la part de sa cour. Je lui demandai, s'il croyait à la conclusion de la paix pendant la trêve. Il assura que non, au reste, dit il: *Nous avons l'accession de la Suède à la médiation de l'Autriche*, mais la paix ne se fera pas sans la participation de l'Angleterre. (Cependant nous croyons savoir la possibilité du contraire, en cas que l'Autriche se prononce bien positivement. Mais dans ce cas, on l'appellera paix préliminaire.)

Il déplora que les danois, ayant vu leurs négociations rejetées de toutes parts, s'étaient vus forcés à se jeter dans le parti contraire. J'ai répondu que le parti, que prendraient les danois, dépendait des succès des grandes armées; et qu'en croyant à leur bonne foi, nous aurions pu les avoir inopinemment sur le dos. Il a paru craindre l'entrevue projetèe alleguant le grand besoin qu'avait l'armée de la présence de l'Empereur & &. Je répliquai, que les grands avantages de cette entrevue pour la cause commune ne pouvaient que surpasser de beaucoup les inconveniens, et que V. A. R., étant disposée s'il le fallait à faire plus de la moitié du chemin, l'Empereur pourrait être bientôt de retour. Peutêtre, le Lord craint-il que V. A. R. ne parle à l'Empereur de sa conduite passée. Puisque il parait vouloir la réparer, je crois devoir lui montrer beaucoup de confiance afin de le rassurer.

En parlant de la légion allemande, forte de 6 à 7,000 hommes, qui doit être en marche vers l'Oder pour recevoir les ordres de V. A. R. sur sa destination ulterieure, le Lord Cathcart dit, que la cour d'Angleterre fournissant la solde, les

habillemens et tous les autres fraix pour ce corps, sans toucher aux subsides qu'elle fournit à la Suède, cette cour doit être regardée comme propriétaire et avoir le droit de nommer et avancer les officiers, ce qu'il n'avait pu faire entrer dans la tête de M:r Thornton, d'ailleurs homme très habile et son ami, mais qui n'est pas militaire. Je répondis, que ce sont des détails qui s'arrangeront et qui ne sont pas de mon ressort. Il m'a invité à diner chez lui demain pour la seconde fois et alors sans le C:te de L. J'ai accepté l'invitation de concert avec mon collegue.

Ce matin, le 21 du mois, j'ai reçu la réponse ci jointe du C:te de Nesselrode. Il parait que j'aurai ma première audience mercredi et que je pourrai partir d'ici samedi ou dimanche après avoir été aussi chez le Roi de Prusse.

J'ai reçu par M:r le Baron de Wetterstedt la nouvelle du commencement des hostilités du côté des danois, et je ne manquerai pas d'insister sur le renvoy de M:r Blume de Petersbourg et j'espère que celà réussira comme il a réussé au C:te de L. de faire renvoyer M:r de Moltke.

Je suis avec le plus profond respect et le dévouement le plus inviolable — —

[*Den andra depeschen lyder:*]

Monseigneur.

Enfin cette audience longtems attendue a eu lieu hier, le 25 de ce mois à 9 heures du soir. L'Empereur était arrivé le soir précédent à Petersvaldau. Le même jour Lord Cathcart avait demandé audience sans l'obtenir. L'Empereur me reçut avec la plus grande politesse et entra bientôt en matière. »Je vais vous parler, dit-il, avec la franchise d'un soldat. Les differences qui se sont élévés entre le Prince Royal et moi m'ont profondement affligé. Ils ont été une suite des circonstances qui sont bien changées de ce qu'elles avaient été lorsque le traité entre nous fut conclu. Alors, malgré le besoin que j'avais de toutes mes forces, j'avais pu séparer de mon armée les troupes promises au Prince Royal. Il sait lui même que je ne m'en suis servi qu'avec son consentement et par son conseil. Après la bataille de Borodino le général en chef se retira et laissa l'ancienne capitale de mon empire

au pouvoir de l'ennemi. Dans la ferme résolution de tout sacrifier plutôt que de recevoir une paix honteuse, il fallait employer tous les moyens qui me restaient. Le général réunit à lui ces mêmes troupes, et il me fut impossible après d'en fournir de nouvelles. L'armée de Witgenstein et celle de la Moldavie s'avançant sur les derrières de l'ennemi le forcèrent à cette retraite que les événements rendirent si désastreuse et qui débarassa la Russie de cet ennemi quelques jours auparavant si formidable. Mais la sureté de mon empire et la liberté de l'Allemagne demandaient de nouveaux efforts. Napoleon alla à Paris et employa les resources immenses de son génie et de son empire pour reparaître bientôt sur le théâtre de la guerre avec des forces superieures du moins par le nombre à celles que nous pouvions lui opposer. Les batailles, de longues marches au milieu d'un hiver extrêmement rude, des maladies contagieuses, enfin tout avait contribué à affaiblir mon armée. Napoleon ayant renouvelé la sienne avec une promptitude étonnante, la rapidité des événemens qui se succédèrent ne me laissa pas le tems de respirer. Il me fut donc impossible de séparer 35 mille hommes d'une armée constamment aux prises avec l'ennemi et inferieure en nombre. En attendant j'aurais souhaité que le Prince Royal eut tenu secret l'article de notre traité concernant la Norvège. Je vous le répète encore: je vous parle sans détour avec ma franchise naturelle et ce n'est pas pour faire la critique des actions du Prince Royal. Nous avons vu la chose d'une manière differente, et voici comme je l'ai vue. Je commencerai par dire, que je regarde les interêts de la Russie et de la Suède maintenant comme inséparables. Je dois la Norvège à la Suède; c'a toujours été et ce sera toujours mon intention de la lui donner, aussi tôt qu'il sera en mon pouvoir; mais en publiant ce dessein avant ce terme, c'était avertir les danois qu'ils devaient se tenir sur leur garde, c'était réveiller leur ambition nationale, enfin c'était les mettre en cas de chercher toutes les ressources possibles et enfin à se jeter dans les bras de l'ennemi». — »Sire, l'interrompis-je, les danois n'ignoraient pas les vues que nous avions sur la Norvège; probablement ils étaient même aufait du traité sur ce sujet. Si nous étions avancés, les croyant amis ou neutres,

au premier événement ils nous seraient tombés sur le dos et auraient fait plus de mal à la cause commune qu'il n'est en leur pouvoir lorsqu'ils se sont démasqués. La politique des danois ne nous est que trop connue et leur conduite aurait sans doute dépendu des succès des grandes armées.» »Je crois au contraire, dit l'Empereur, que dans l'état présent des affaires, les danois s'ils avaient trouvé une possibilité de se détacher des français sans se donner l'humiliation de céder de bon gré une si belle partie de leur pays, n'auraient pas demandé mieux que de secouer le joug qu'ils avaient si longtems supporté.» Me voyant preparé à répondre l'Empereur continua: »je Vous le répète: cela est passé, je ne parle pas pour récriminer. Le Prince Royal et moi nous avons vu ces choses sous un point de vue different, mais ce qui m'a réellement affligé, c'est que le Prince Royal a pu prendre des soupçons sur la loyauté de ma conduite envers lui. Je l'ai toujours estimé, et depuis le moment où j'ai fait sa connaissance personelle je lui suis sincèrement attaché. Si c'était un autre prince, le sort m'a donné assez de puissance pour être en cas de me moins soucier de son opinion, mais je vous le répète: la défiance du Prince Royal m'a profondement chagriné. Je suis jaloux de son estime et je serais au désespoir s'il restait encore à S. A. R. le moindre soupçon sur ma sincérité.» Alors je dis: »Votre Majesté n'a qu'à ouvrir les lettres de S. A. R. pour être parfaitement rassurée sur ce point et pour être intimement persuadée que même au plus fort des differens passés, le Prince Royal n'a pas cessé un moment, Sire, de Vous être sincèrement attaché.» — »Vous ne pouvez rien me dire, reprit l'Empereur, qui me soit plus agréable et je m'en réjouis de tout mon cœur.» Alors l'Empereur commença à parler des négociations avec l'Autriche; il m'assura que les hostilités vont recommencer, et que l'Autriche après avoir fait des propositions, que Napoleon n'acceptera pas, va se decider de bonne foi et agir avec vigueur. Je lui parlai alors des troupes que V. A. R. demande et je lui montrai la liste qui m'a été confiée. L'Empereur répondit, que pour ce qui regardait les troupes anglaises et celles du Mecklenbourg V. A. R. savait mieux que tout autre à quoi elles pouvaient monter. Quant au reste S. M. trouvait

le calcul exact et s'engageait à tout, excepté les 6,000 hommes qui devaient arriver de Finlande et des côtes de la Baltique. »Je pourrai, dit l'Empereur, m'y engager aussi et les prendre d'un corps de recrues que j'ai en reserve pour remplir les quadres de complétement de l'armée. Mais je ne veux pas donner des recrues au Prince Royal. Cependant en examinant l'état de mes troupes, il serait possible que je pusse trouver moyen de lui fournir ce nombre de bons soldats. Je ne veux encore rien promettre la dessus; mais je m'en occuperai avec le plus grand soin.» Je lui parlai ensuite des trois plans d'opérations, que V. A. R. laisse à son choix. Il répondit, que les deux premiers sont excellents en tout cas, et que le troisième le devient, aussitôt qu'on aura vu l'armée autrichienne décidée à agir vigoureusement. Alors je représentai à l'Empereur la grande necessité, que le plan général des operations fut concerté entre V. A. R., l'Empereur et le Roi de Prusse, dans une entrevue particulière. L'Empereur répondit: »c'est ce que j'ai longtems désiré; et malgré la grande difficulté que j'ai pour le moment de m'absenter d'ici tant pour l'organisation de mes troupes que pour les négociations avec l'Autriche, j'accepte avec plaisir l'entrevue, pourvu qu'elle ne m'èloigne pas trop de ce point central de mes opérations». — Je dis alors, que V. A. R. avait proposé les environs de Berlin, ces lieux ayant déjà éte nommés par S. M. I. »Mais, ajoutai-je, le Prince Royal m'a donné verbalement plus de latitude sur cet objet afin de se conformer autant que possible à ce qui pourrait convenir à V. M.» L'Empereur s'étant arrêté a réfléchir un moment, je dis: »Sire, que dirait V. M. de Francfort ou de ses environs?» — »Francfort me convient sans doute mieux que Berlin. Mais j'y réfléchirai.» (Il faut observer, que le Baron de Hardenberg m'avait, le même jour, parlé du chateau de Trachenberg à une journée de Breslau, ce que j'avais dit causer à V. A. R. un trop long voyage et sur tout une trop longue absence des lieux, où Votre présence était aussi necessaire que celle de l'Empereur l'était ici.) En commençant par Berlin et proposant ensuite Francfort, je crois avoir fait entendu à l'Empereur, qu'il faut que l'entrevue se fasse un peu plus près de Francfort.

L'Empereur me demanda, si V. A. R. avait aussi pro-

posé l'entrevue au Roi de Prusse. Je répondis que oui, et que le Baron de Hardenberg m'avait déclaré que Le Roi son maître étant absent et indisposé à Godova, lui le B. de Hardenb. était autorisé à accepter pour l'entrevue le jour et l'endroit qui conviendraient à l'Empereur. Enfin j'ai dit que V. A. R. seulement pour donner un petit amusement à S. M. m'avait chargé de Lui montrer des lettres insidieuses et ridicules du Général Vandamme ainsi que la réponse de V. A. R. L'Empereur les ayant parcourues, me les rendit en disant qu'il etait extrèmement satisfait de la réponse de V. A. R. et reconnaissant de sa confiance en lui communiquant cette correspondance. »Combien de tems, dit l'Empereur, aurai je le plaisir de vous garder ici?» »Il dépend de V. M., répondis-je, quand je pourrai partir pour apporter sa réponse à mon Prince; car j'ai eu l'honneur d'exposer à V. M. l'objet de ma mission, et je n'en ai pas d'autre.» »Il faut, dit l'Empereur, que vous restiez ici pour le 30 de ce mois. Je fais alors la revue de 13,000 hommes d'infanterie et je désire que vous puissiez comme témoin occulaire informer le Prince Royal de l'état de mes troupes. Je voudrais bien vous montrer aussi la cavalerie, mais cela ne se peut pas pour le moment.» Je lui dis alors, que j'avais vu plusieurs fois l'admirable cavalerie des gardes imperiales, lorsque j'eus l'honneur de suivre S. M. à cheval, à S:t Petersbourg. »Eh bien, dit l'Empereur, je puis vous assurer, que malgré les pertes causées par la guerre et la fatigue des marches immenses qu'elle a faites, cette cavalerie se trouve dans le même état où vous l'avez vue.»

Malgré l'extrême impatience que j'ai de partir d'ici pour rendre compte à V. A. R. de ma mission et reprendre mes fonctions militaires, je crus devoir céder; et je répondis, qu'aussitôt que S. M. aurait décidé Sa réponse, je me ferais précéder par un courrier pour rendre compte préalablement à V. A. R. de ce qui est le plus pressant; et que par ce moyen je pourrais peutêtre profiter de l'invitation gracieuse de S. M. Comme en tout cas, je ne pourrai recevoir la réponse de l'Empereur que demain le 27 et peutêtre même le soir assez tard, il n'y aura que 3 jours de perdus, si je pars le 31 à la pointe du jour; et je voyagerai ensuite aussi vite qu'il me sera possible.

Je ne puis Vous cacher, Monseigneur, combien j'ai été frappé de la manière de s'énoncer de l'Empereur, de la précision de l'ordre, de l'énergie et du calcul qu'il met dans ses discours ainsique de sa force dans la discussion. Il s'est fait en lui une étonnante metamorphose depuis que j'étais à Petersbourg, il y a 4 ans; et pour lui répondre, j'aurais bien souhaité d'avoir une partie de Vos moyens, Monseigneur. C'est pourquoi je désire encore plus vivement que l'entrevue personelle ait lieu.

Dans le cours de la conversation échappa quelques mots à l'Empereur que je crois ne pas devoir oublier de rapporter. En parlant des dernières batailles il dit, que si le général en chef à Lutzen avait eu la résolution d'attaquer de nouveau le matin après la bataille, il ne doutait pas que les français n'eussent été battus de manière que la campagne aurait été à peu près decidée. »Mais, dit il, les hommes ont quelque fois des moments d'irrésolution, qui leur font perdre les plus belles occasions. A Bautzen je voulais continuer la bataille et reprendre mes avantages; mais on me répresenta que je ne pourrais les conserver, que je risquais d'être tourné et je cédai malgré moi; mais la retraite se fit avec un ordre et une précision que j'ai vue très rarement sur un champ d'excercise. Ah, soupirat-il enfin, j'ai des troupes excellentes, les prussiens combattent comme des lions, mais il me manque un homme de tête pour deriger le tout; et il faut toujours avouer que Napoleon possède au plus haut dégré l'art des batailles.»

La conversation dura plus d'une heure et ayant epuisé tout qu'il y avait d'essentiel à dire sur les matières en question, l'Empereur me congedia, en me disant personnellement des choses trop flatteuses, pour que je puisse les redire.

En songeant à la puissance de la Russie, au voisinage, a la possibilité d'un état moins amical dans l'avenir, j'aurais peutêtre souhaité que la metamorphose eut été moins grande. Pour le moment, il faut croire que c'est un bonheur.

J'ai parlé au comte de Nesselrode sur l'omission qu'on a fait de communiquer à V. A. R. le détail des négociations présentes avec l'Autriche. Il s'est excusé de son mieux, disant que c'avait toujours été le dessein de l'Empereur de tout

communiquer à Ses alliés, mais que le voyage à Opochsna et beaucoup de courses pendant le séjour qu'on y fit, l'avaient empêché; que maintenant il avait ordre de l'Empereur de faire au plus tôt cette expedition et qu'il y travaillait déjà. Je lui parlai ensuite du renvoy de M:r de Blume de Petersbourg et du rappel du Ministre de Russie à Copenhague. Cela ne le frappa aucunement, mais lorsqu'il allait répondre, il fut appelé pour aller chez l'Empereur. Nous ne manquerons pas de réiterer cette question jusqu'à ce que nous ayons une réponse.

La seule circonstance qui me laisse intérieurement des doutes sur la continuation de la guerre, c'est la lenteur que met l'Empereur à fixer le jour de l'entrevue avec V. A. R. Il y a déjà 7 jours qu'il a su, que V. A. R. la désirait. Les négociations avec l'Autriche vont grand train. Le C:te de Metternich est à Dresde chez l'Empereur Napoleon. On attend peutêtre ici pour voir, si les conditions proposées seront acceptées, avant de rien conclure avec nous. Quelques jours vont éclairer, si toutes les belles choses qu'on nous à dit, sont des phrases ou des réalités.

S. 16. Uppgiften, att kejsar Alexander bestämt sig för den andra i ordningen af de tre planerna, synes vara ett minnesfel af Skjöldebrand, ty i svaret till Karl Johan säger sig kejsaren föredraga den första planen. Se för öfrigt den nyss anförda depeschen.

S. 18. Brefven, som växlades emellan Skjöldebrand och Nesselrode, finnas bland den förres papper.

S. 21. Orten heter Crossen (ej Grossen), och den ifrågavarande taflan finnes f. n. i Krigsarkivet (daterad d. 3 juli 1813).

S. 23. Det ifrågavarande dokumentet finnes värkligen bland Skjöldebrands papper, men som det redan är tryckt Schinkel VII, 200, har jag ej ansett nödigt att meddela det. Uppgiften om Döbeln är ej fullt korrekt. Döbeln hade skickat general Boije med fyra bataljoner till Hamburg. Då kronprinsens order ankom, befordrade Döbeln väl denna till Boije, som i följd däraf vände om, men Döbeln gaf honom icke någon egen order. Han vägrade således ej att lyda.

S. 24. Om Anckarsvärds mycket kommenterade bref se hans egen framställning i Trosbekännelsen (1833) s. 56.

Vid den tid Skjöldebrand skref sina memoarer voro han och Anckarsvärd politiska fiender, och detta torde ock hafva färgat hans framställning.

S. 30. Den här omtalade öfversten var frih. Kristian Thott, chef för de skånska husarerna.

S. 43. Några under detta fälttåg skrifna bref torde här böra införas såsom en kommentar till memoarerna.

[*Till Malla Silfverstolpe:*]
Demmin d. 26 Juli 1813.

Bästa Malla! — — Denna kampanjen är bra ledsam i anseende till inaktiviteten och ovissheten, om det blir annorlunda. När kriget blott består uti att vara frånvarande från allt hvad man mest håller af, är kriget en odräglig sak.

Jag hade velat hafva något militäriskt i min underliga historia, innan jag slår mig till ro. Jag har från ungdomen sökt alla tillfällen därtill, men litet eller intet har ödet beviljat. Välan. Blir det ej af denna gången, så blir det väl ej mer.

Den långa resan, jag gjorde till ryska kejsarens högkvarter i Schlesien, var en diversion mot den tilltagande ledsnaden.

Jag for på kort tid 180 tyska mil, såg mycket och vackert land, for 10 gånger öfver Oderströmmen, som är öfver allt pittoresk, hade en kommission, som i anseende till omständigheterna ej kunde misslyckas, blef öfver allt väl emottagen och af kejsaren på ett sätt, som bevisade i hvad stor aktning kronprinsen är hos främmande makter; med ett ord, jag hade all möjlig agrement. Bland annat gjordes en stor revy af ryska och preussiska gardesregementena, 13,000 man, på ett vackert fält, i två linjer, som bägge stodo i växande korn och hafre, allt på det jag skulle kunna säga vår kronprins, huru dessa kårer, som lidit mycket, i synnerhet de preussiska, på kort tid blifvit satta i fullt stånd. Kejsaren och vi alla som voro med redo beständigt i växande sädesåkrar. Det kostade på mig som främmande och tycktes ej röra kungen af Preussen, som var med kejsaren och i hvars land detta skedde. Han är i allmänhet mycket berömd för godhet och tapperhet, men ej så mycket för sitt förstånd. I alla fall är han intressant genom de motgångar han lidit och det mod han visar, då fråga är att åter bli oberoende.

Det är otroligt, hvad kronprinsen är älskad i de länder jag genomfor. Han ensam anses som Tysklands frälsare, och svenskarna högaktas i samma mån. Jag var ej med vid entrevuen i Trachenberg, ty jag var rädd för en rysk orden och ville hem till min division, men det har varit märkvärdigt och bevisar, hvad personlig storhet kan värka. Det har sett ut där, som om kronprinsen varit kejsare och de andra små prinsar. Nu väntar allt på utgången af kongressen i Prag. Det är en viktig tidpunkt, hvaraf det beror, om Europa ännu skall öfverströmmas af blod eller om det onda åtminstone för en tid skall upphöra. De flesta tro på fred.

Silfverstolpen var en tid under mitt befäl, men cuirassiererna äro nu flyttade till en annan division, så att jag på en tid ej sett honom. Jag är nu under marsch till Mecklenburgska landet och har varit här 2 dagar, medan trupperna successivt passerat. I morgon reser jag 4 mil till ett slott, som heter Faulenross, där jag tar åtminstone på några dagar min divisions högkvarter. Kronprinsen är rest till Berlin och kommer hit d. 31.

Då torde vi snart gå längre fram, men det kan ändå vara för att imponera vid fredsunderhandlingen. Skulle fiendtligheterna börjas efter stilleståndets slut, har kronprinsen nu 100,000 man på Napoleons flank, Österrike 140,000 på hans rygg. (Och det börjas visst icke, om ej Österrike är med på vår sida.) Ryssar och preussare öfver 200,000 mot fronten, och operationerna kombinerade vid sammanträdet.

Allt detta lofvar fred eller framgång i kriget. — — —

Detta bref har blifvit gammalt innan jag fått afsända det, ty jag blef hindrad att skrifva till Mamitta, i hvars bref det går, och sedan har jag varit i marsch eller sysselsatt. Jag lämnar det själf på posten vid genomfarten i Oranienburg. I afton tar jag mitt högkvarter 4 mil längre fram, helt nära Spandau. Om få dagar kan det blifva allvar. Men äfven så troligt är, att freden kommer emellan. Summan af arméen under kronprinsens befäl går nu till 180,000 man.

[*Till systern:*]

Klüchen, en herrgård nära Elben, midt emot Wörlitz d. 18 Sept. 1813.

Min bästa syster! Efter mycket fatiguer och besvärlig-

heter har svenska arméen fått en hvila, som ger mig tillfälle att skrifva. Alla franska trupper, utom något kavalleri, som uppehåller sig ner åt Torgau, äro körda öfver Elben; flera ryska kårer jämte några svenska lätta jägare hafva gått öfver floden, och på flere mil från stranden finnes ingen fiende. Men hela arméen går ej öfver, förr än Wittenberg är intaget och tillräckliga broar bygda, så att i händelse af någon motgång reträtten kan vara säker. Napoleon är så godt som omgifven af stora arméer. Alla fångar, som vi tagit och som stiga till en otrolig mängd, yttra ett fasligt missnöje öfver kriget; de svärja öfver kejsaren, ropa, att de svälta, slita ondt, slåss blott för hans rage att vilja kufva Tyskland. En soldat, som vid Dennewitz hade mist armen in vid axeln, politicerade och svor öfver kejsaren, tills han dog.

Kronprinsen har till två bataljer gjort manövrer, som öfverträffa de vackraste i krigshistorien. Och bägge gångerna har han frälst Berlin. I korthet sagdt var den sista sådan, att en stark kolonn hade trängt fram genom vår linje, sedan general Tauenzien var nästan slagen och general Bülow tillbakaträngd. Fienden var så godt som på vår flank och rygg. Kronprinsen gaf Bülow order att attackera följande dagen på viss tid. Klockan 1 om natten bröt svenska arméen upp, marscherade nära 6 tyska mil sidvärts tillbaka, träffade i vägen ryskt kavalleri, som följde med. Just som Bülow hade attackerat kl. 1 eller 2 eftermiddagen och var på vägen att vika för öfvermakten, kommer vår armé. Infanteriet marscherade på två linjer åt bataljfältet. Jag med kavalleriet marscherade förut på en linje och började att öka marschen för att attackera, så snart jag kom upp på en upphöjning af fältet, där jag kunde se fienden. I detsamma kom kronprinsens adjutant baron Stjerncrona och befalde mig göra halt, men mitt ridande artilleri fick jag skicka fram. Framför oss var en liflig kanonad och musköteld, kulorna hördes och syntes, men hunno ej fram till oss. Mycket blesserade buros fram till oss och längre tillbaka mellan skvadronerna. Emellertid hade vår ankomst deciderat bataljen, fransoserna började vika; marskalk Ney, som satt i ett kyrktorn, befalde reträtten, och det blef en fullkomlig déroute. Han hade positiva order af kejsaren att gå till Berlin. Men den flyende arméen

stannade ej förr än vid Leipzig. Följderna af denna batalj voro otroliga och kunna ses af bulletinen.

Nu faller det mig mycket ovant att bo väl på en herrgård, få god mat och vara i den största trankilitet efter flere veckors bivuak: det är att ligga på marken, ständigt färdig att slåss, ibland få mat — bröd, salt kött eller skinka — ibland intet. Min hälsa är ganska god, och jag är mycket nöjd med mitt kavalleri. När vi nalkades fienden, lyste glädjen i allas ögon. Halten fägnade oss ej. Men kronprinsen vill spara svenskt blod och nationen bör vörda honom därför. Framför min hjärtliga vördnad till min far. Hälsa systrarna oändligt.

S. 49. Om anledningen till kronprinsens af Skjöldebrand klandrade taktik att spara de svenska trupperna, se Schinkel VII, 245 och föregående bref.

S. 61. Den ifrågavarande regementschefen var grefve Axel Otto Mörner, chef för Smålands dragoner, kaptenlöjtnant vid drabanterna och adjutant hos kronprinsen.

S. 62. Den adjutant W**, öfver hvilken Skjöldebrand så ofta beklagar sig, var major Johan Weidenhjelm, sedan öfverste. Hans förste adjutant (sid. 63) var Jakob Cederström, konspiratorn från 1809.

S. 78. Memoarerna hafva här begagnats af Schinkel VII, 277.

S. 87. Med den ifrågavarande tyske generalen afser Skjöldebrand tydligen den tappre, men ganska brutale von Vegesack, som var född mecklenburgare, ehuru han redan som barn flyttat öfver till Sverige.

S. 88. Den första bulletinen öfver slaget vid Bornhöft, öfver hvilken Skjöldebrand i memoarerna så ondgöres, trycktes den 12 dec. och lyder:

N:o 29. Quartier-Général de Neumünster, le 12 Dec. 1813.

Son A. R. après avoir passé par Oldesloh et Segeberg, a transféré, le 11 Dec., son Quartier-Général à Neumünster.

Les troupes du Général Borstell ont eu le 2 Dec., devant Wesel, une affaire avec l'ennemi. Le résultat leur a été avantageux. Le régiment de Cosaques de Bischulöff, qui

s'est déjà distingué en plusieurs autres occasions, s'y est couvert de gloire.

Le Major Knobloch du corps du Général Borstell a surpris la ville de Neus vis à vis de Düsseldorf. Un aigle, un Colonel, 18 Officiers et quelques centaines de soldats y ont été pris. On s'y est aussi emparé d'un magasin de fourrages et d'habillemens militaires. Le Colonel Hole, qui dirigeait l'expédition, a fait poursuivre l'ennemi jusque sur la route de Juliers. Ainsi les troupes de l'armée du Nord de l'Allemagne se trouvent sur le territoire français; on espère cependant, que la grande confédération, armée pour la liberté et l'indépendance du continent, ne sera pas forcée d'aller chercher dans l'ancienne France cette paix dont tous les habitans de la terre ont tant besoin.

Après un léger bombardement, un détachement des troupes du Général Winzingerode s'est emparé du fort de Rothenbourg. La garnison est prisonnière de guerre.

Le Prince d'Eckmühl, dans la vue d'obtenir des renseignemens et de faire des prisonniers, a fait sortir de Hambourg toute sa cavalerie. Il l'avait fait soutenir par une réserve de plusieurs bataillons. Ce corps sous les ordres du Général de division Vichery attaqua un poste avancé de cosaques placé à Tondorff, et poursuivit sa marche avec tant d'impétuosité qu'il entra à Rahlstedt en même tems que le piquet. Le régiment de cossaques qui occupait cet endroit, fut obligé de se retirer sur Sieck, où se trouvait le Général Pahlen avec six escadrons de cavalerie régulière, placés par le Général Worontzoff. En moins de quatre minutes cette dernière troupe fut sous les armes. Le Général Pahlen, connu dans l'armée par ses talens militaires et par sa mâle intrépidité, la conduisit de suite à la charge. Le colonel Timen à la tête d'un escadron du régiment d'Izoum commença l'attaque avec tant de vigueur qu'il renversa immédiatement l'ennemi qui dès lors fut en déroute. On le poursuivit jusqu'à Wandsbeck. Le chemin entre Sieck et Wandsbeck était jonché de morts; on en a compté plus de 200. On a fait plus de 150 prisonniers dont un officier. Le Colonel des dragons de Jutland fut blessé et mourut bientôt après des suites de ses blessures.

Le Général Dörenberg attaqua avec trois bataillons trois régimens d'infanterie danois sortis d'Oldesloh. L'ennemi fut poussé vivement jusqu'à Bode, la nuit mit fin au combat qui s'engagea. Ce Général fit quelques prisonniers.

Un escadron de hussards qui avait mis pied à terre, attaqua le village de Treuthorst où il y a avait une compagnie d'infanterie danoise. Il fit 20 prisonniers et dispersa le reste.

Un détachement de l'avant-garde du Général Wallmoden s'est emparé, près d'Eckernföhrde, d'une partie des bagages du corps ennemi qui se retire, et a fait quelques centaines de prisonniers.

Le Général Tettenborn, qui a passé l'Eyder avec son corps, a occupé Friedrichsstadt, Tönningen et Husum et envoyé des détachemens vers Flensbourg et Schleswig. Il a fait cerner le fort de Vollerwyk. Il a surpris à Harnau 120 chariots, qui transportaient les malades de l'hôpital d'Altona; 120 hommes de l'escorte ont été faits prisonniers, le reste s'est sauvé à la faveur de la nuit. A Husum il a pris 7 canons. Ce Général a fait désarmer le Landsturm de Tönningen et de Husum; plus de 300 fusils y ont été pris. Un de ses détachemens a détruit les dépôts de Cavalerie qui se trouvaient à Itzehoe; l'ennemi a perdu beaucoup de monde en tués et blessés: 1 Officier, 100 Soldats et 120 chevaux ont été pris.

L'Armée Suédoise s'est portée sur l'Eyder entre Rendsburg et Kiel. Ses détachemens occupent cette dernière place. Le Quartier-Général du Maréchal Comte Stedingk est à Preetz.

Les habitans de Ploen et d'Eutin ont reçu les troupes suédoises avec de grandes acclamations de joie. Ces villes ont été illuminées.

Le Général Skjöldebrand qui était à la poursuite de l'ennemi, l'atteignit devant Bornhöft. Il trouva que sa force, consistant en 3 bataillons d'infanterie et 2 régimens de cavalerie, était rangée en bataille et avait une batterie de 6 pièces sur son flanc gauche; le feu de sa mitraille devint vif et meurtrier, mais le Général Skjöldebrand, à la tête de ses troupes, chargea lui-même avec tant de vigueur que la batterie fut enlevée, les bataillons rompus et forcés de mettre bas les armes.

La cavalerie ennemie tourna bride, toute celle du Général Skjöldebrand la poursuivit, laissant seulement un escadron pour recevoir les bataillons qui s'étaient rendus. Par une méprise, ou à l'instigation de quelques uns de leurs officiers, ces troupes reprirent leurs armes, firent feu sur notre cavalerie et lui causèrent un grand dommage. Alors quelques escadrons des hussards qui poursuivaient l'ennemi revinrent à la charge et sabrèrent ces bataillons. Comme l'ennemi avait dans le village de Bornhöft un corps de réserve très considerable, on ne put lui prendre que sa batterie et environ 300 prisonniers. Sa perte en tués et blessés est très forte, la nôtre s'élève à près de 200 hommes et autant de chevaux. Le Capitaine Planting et l'Adjudant Cock, des hussards de Mörner, ont été tués; le Colonel Cederström du même Régiment a été blessé. La cavalerie Suédoise a deployé dans cette affaire une intrépidité rare. Elle a chargé dans un terrein très difficile trois différentes armes (la cavalerie, l'artillerie et l'infanterie) et elle a obtenu un plein succès.

Il est affligeant d'avoir à faire mention de combats livrés entre des enfans du nord; il ne devraient appeler que le deuil et le silence. Le Souverain, dont la politique les a provoqués, peut seul désirer qu'ils se prolongent. Espérons que le Roi de Danemarc mettra fin à cette guerre de frères et que bientôt ce Royaume et celui de Suède offriront l'image d'une famille unie, tranquille et heureuse.

L'ennemi coupé de Rendsburg par le Général Wallmoden, se retira sur Kiel. Poursuivi par le Général Skjöldebrand, il passa le canal et se porta par la rive opposée sur la forteresse, après avoir coupé les ponts. Il fallut 24 heures pour les faire reconstruire. Le Général Wallmoden qui s'était porté à Klawenseck, en fit jeter d'autres et détacha le Général Dörenberg sur Eckernföhrde, d'après l'avis qu'il avait reçu que l'ennemi se retirait sur ce point. L'avant-garde du Général Wallmoden avait passé depuis long-tems. Quelques bataillons et un régiment de hussards que devaient garder le pont et entretenir les communications avec le Général Dörenberg, furent attaqués à Ostenrode par l'armée ennemie qui, craignant sans doute d'être détruite dans sa marche sur Colding, prit la résolution subite de percer sur Rendsbourg.

Le corps de bataille du Général Wallmoden se trouvant éloigné, ne put arriver à tems pour prendre part à l'action. Ce Général soutint avec un régiment de hussards, 4 bataillons et 4 pièces de canon un combat long et opiniâtre contre une force de 10 mille hommes au moins, qui avait une artillerie nombreuse. Les succès furent longtems balancés, mais à la fin l'ennemi parvint à gagner route de la Rendsbourg. Les soldats ont souvent été mêlés entre eux et quoique le nombre des Danois fût dans la proportion de trois à un, le champ de bataille resta au Comte de Wallmoden. Les chasseurs à pied et à cheval du Mecklenbourg qui formaient l'avant-garde du Général Vegesack, arrivèrent assez à tems pour prendre part à l'affaire et pour la décider. Cette Cavalerie fit une charge brillante contre le régiment de Holstein, et sous la fusillade croisée de plusieurs bataillons qui étaient placés derrière des hayes. Le Prince Gustave de Mecklenbourg qui s'est fait remarquer d'une manière particulière, a été blessé. Sa grande valeur l'ayant porté au milieu des ennemis, il tomba entre leurs mains; mais il fut échangé de suite contre un Officier du méme grade. On espère, que ses blessures lui permettront de continuer la guerre: sa conduite est au-dessus de tous les éloges. Le Colonel Müller des Chasseurs du Mecklembourg s'est conduit d'une manière brillante. Le Comte de Wallmoden a perdu dans cette affaire 1 canon et de 5 à 600 hommes tués, blessés ou égarés. La perte de l'ennemi, de son propre aveu, est de plus de 1000 hommes. Dans cette journée qui fait beaucoup d'honneur au Comte de Wallmoden, et dans la précédente où il y a eu des escarmouches, ce Général a pris 8 pièces de canon et 400 prisonniers. Le jeune Lieutenant Mühlenfels, des hussards de la légion, et le Lieutenant Mahrenholz des chasseurs, avec une vingtaine de hussards et le même nombre de chasseurs Hanovriens, ont fait des prodiges de valeur et pris 5 canons.

Le Prince de Hesse a demandé un armistice. Il est probable, que bientôt tous les différens entre la Suède et le Danemarc s'arrangeront et que le Danemarc se joindra enfin aux alliés.

Rapporten finnes sedermera omtryckt i Recueil des ordres

de mouvement, proclamations et bulletins de S. A. R. le prince royal de Suède (1838) sid. 537 ff. På svenska trycktes den först i Posttidningen den 27 Dec. 1813. Den sedermera (sid. 123) omtalade rapporten trycktes i Posttidningen den 26 Febr. 1814 och lyder:

Då jag skref min underdåniga rapport öfver affären vid Bornhöft, skedde det i hast och i det ögonblick, då fienden öfvergifvit sin position. Eders Kongl. Höghet har nådigt tillåtit mig att aflämna en mera omständelig.

Sedan fienden den 7 dennes, beständigt förföljd af mitt avantgarde, fortsatt sin reträtt till kl. 3 eftermidd., tog han framför byn Bornhöft en position, i förhand utsedd att motstå kavalleriet. Prins Fredrik af Hessen och franske generalen l'Allemand kommenderade de trupper, jag hade emot mig.

De vida fält, som sträcka sig till denna by, blefvo i dess nejd mera inskränkta, och marken är därstädes indelad i små fyrkanter, omgifna af jordvallar med häckar och med diken eller rättare grafvar på bägge sidor. I en vid öppning, där landsvägen går fram, voro stälda flere kanoner och en haubits, understödda af en infanteri-bataljon. På något afstånd åt bägge sidor af vägen stodo andra bataljoner. Till höger var ett husar-regemente, till vänster polska ulaner, och i andra linien ett kavalleri-regemente, dessa sistnämnda i kolonn. Byn var besatt af trupper, och bakom den stod en stark reserv-kår. Enligt hvad jag sedan inhämtat, hade fienden mellan 2- och 3,000 man infanteri. 1,000 man kavalleri, 6 kanoner och 1 haubits.

Då jag fann, att fienden tagit position, hade jag ej mer än 900 man kavalleri framkomna. Upprifna och hastigt lagade broar hade uppehållit köen af min kolonn. Marken tillät mig ännu att marschera i linie; och som jag ville synas starkare än jag var, stälde jag endast 2 skvadroner i reserven. Jag marscherade framåt i smått traf, tills kanonerna började spela i synnerhet på min högra flygel, som utgjordes af Mörnerska Husarerne. Som jag då fann afståndet lagom från fienden, befalde jag attacken, och detta regemente värkstälde den med all möjlig tapperhet. På 30 stegs afstånd emottogos vi af en omgång med drufhagel,

som medtogo några hästar, men minskade ej farten för de öfriga. Det var då, som Öfversten Baron Cederström vid min sida blef blesserad i högra armen. Det öfriga af vår linie chargerade också, men en del hindrades af grafvarna.

Infanteriet mottog oss med en häftig eld, men oaktadt den och ställets hinder blef allt på denna sidan kullkastadt. Kanoniärer, infanteri, kavalleri, allt tog till flykten eller blef nedsabladt, utom de bataljoner, som på bägge sidor om vägen stodo omgifna af vallar och grafvar. I första förskräckelsen hade de lagt ner gevär; men som det var oss omöjligt att från vägen komma till dem, återtogo de gevären och började att beskjuta oss.

En kanon och en haubits blefvo genast tagna. En kanon blef för ögonblicket frälst. Servicen var dödad och hästarne skenade, men kanonen fanns om aftonen på andra sidan om byn. Under meléen och den oordning, som alltid åtföljer en kavallerichock, undkommo 2 eller 3 kanoner. Emellertid hade en del af Mörnerska Husarerne och af den enda framkomna skvadronen Skånska Husarer (desse senare framfördes af Major Horn) trängt in i byn och nedsablade allt, som ej frälste sig med flykten. Men fienden var ännu flerdubbelt starkare än jag och samlade sig till en del bortom byn.

Då jag nu såg nästan alla mina trupper skingrade eller hopblandade under ifvern att förfölja, betänkte jag, att om fienden hade mod att begagna denna oordning, kunde vi blifva ganska illa behandlade. Det var omöjligt att på denna inskränkta och afskurna marken uppställa en enda skvadron i front. Jag samlade då en hop af de för långt framrusade husarerne och återkom med dem på öppna fältet under en jämn häckeneld från bägge sidor af de där stående bataljoner, hvilka framryckt så nära, att de sköto mycket folk för hvarandra. Min adjutant, Major Weidenhjelm, fick fram en del af en karabiniär-skvadron genom en öppning i jordvallarna och tvang infanteriet att upphöra med elden. Det mesta däraf frälste sig i skydd af andra vallar.

Lyckligtvis förmådde jag snart att samla flere skvadroner, och Mörnerska Husarerne, äfven så lydige som de äro tappre, hade inom kort stund åter formerat sig. Emellertid hade förmärkts rörelser af fientliga trupper på andra sidan

om byn; men då de sågo oss i ställning att åter börja attacken, funno de bäst att aflägsna sig. Jag lät rekognoscera byn, och den var evacuerad, hvarefter jag lät Öfversten Friherre Thott med sitt regemente, hvaraf det öfriga nu var ankommet, intaga byn jämte en şkvadron af Schillska Husarerne med befallning att patrullera framåt, likväl med försiktighet, emedan landet allt härifrån, utom vägarna, är otillgängligt för kavalleri och gynnande för allt, som emot detsamma kan företagas.

Som mitt kavalleri var ganska uttröttadt af en lång marsch och af själfva striden, och som det var nära mörkt, lät jag Mörnerska Husarerne, som nog lidit, återgå till byn Daldorff, jämte karabiniärerne, där de funno tillräckligt fourage.

Mörnerska Husarerne hafva förhållit sig på ett sätt, som förtjänar det högsta beröm. Baron Cederström, som kommenderar dem, bör tillskrifvas regementets förtjänst. Ehuru blesserad i början af attacken, uppmuntrade han truppen och fortfor att kommendera, tills förlusten af blod gjorde det omöjligt. Lyckligtvis är skäl att hoppas, det hans blessure snart skall blifva läkt. Eders Kongl. Höghet känner alltför väl denna förträffliga officer, att jag skulle behöfva anmäla honom till nådig hugkomst.

Eders Kongl. Höghets adjutant Friherre Stjerncrona, som med Eders Kongl. Höghets tillåtelse varit mig följaktig, har visat mod, talanger och sinnesnärvaro, som ej nog kunna värderas. Jag bör lämna ett lika hedrande loford åt min första adjutant Major Weidenhjelm. Kapten Stjernskantz, adjutant hos Hans Excellence Fältmarskalken, har gjort allt, hvad man bör vänta af en tapper och kunnig officer. Mina adjutanter Baron Lantingshausen och Grefve Hjalmar Mörner hafva utmärkt sig med ett oförskräckt mod och bidragit att taga en kanon. Kornetten von Rosen vid karabiniärerne, tjänstgörande hos mig som ordonnans-officer för tillfället, visade mycken tapperhet och fick en häst skjuten under sig.

Majoren Plomgren vid Mörnerska Husarerne kommenderade regementet med heder, allt sedan Friherre Cederström blef därtill urståndsatt. Majoren von Lancken vid samma regemente, hvars militäriska talanger förenas med en ytterlig bravour, skulle säkert med heder bekläda högre grader

i kavalleriet. Löjtnanten Corvin, chefens adjutant vid samma regemente, förtjänar utmärkt beröm. Jag bör äfven med loford nämna Löjtnanten Bille, och i allmänhet kan jag med sanning yttra, att alla officerare af detta förträffliga regemente hafva utmärkt sig.

Ryttmästaren Rosencrantz af karabiniärerne, som med en del af sin skvadron fördref infanteriet, som besköt vår flank, såg standar-junkaren skjuten och standaret på marken. Han steg af hästen under meléen, tog upp standaret och förde det själf till slutet af affären. Löjtnanten Rosencrantz vid samma skvadron har äfven utmärkt sig.

Min skyldighet fordrar att ännu med beröm nämna Ryttmästaren Baron Gyllenkrook, Ryttmästaren Eklund samt Löjtnanterne Grefve Bark, Ysedom, Ehrensten och Cronacker, alla af Mörnerska Husarerne.

Vi hafva tagit under affären och efter densamma, inberäknadt det som fanns härstädes, 1 haubits, 7 kanoner, hvaraf 2 voro kastade i Eydern under fiendens hastiga reträtt; 1 general, 8 officerare och ungefärligen 600 soldater. Följderne af affären hafva varit besättandet af staden Kiel och fiendens skyndade återtåg öfver Eydern. Vår förlust har befunnits vara följande:

Blesserade officerare: Öfversten Baron Cederström, Löjtnanten Königsfelt vid karabiniärerne.

Döde: Ryttmästaren Planting-Bergloo, kornetten Cock, bägge vid Mörnerska Husarerne.

Underofficerare och manskap, blesserade 55, döde 21, tillsammans 76. Hästar döde och blesserade 128.

Fienden har erkänt en vida större förlust, och bland de fångar, vi tagit, äro många blesserade vid Bornhöft.

Kiel den 10 December 1813.

A. F. Skjöldebrand.
General-Löjtnant och Chef
för Svenska Kavalleri-Divisionen.

J. Weidenhjelm.

Såsom folkskrift finnes en »Utförlig Berättelse om den för swenska wapnen så ärerika affären vid byn Bornhöft i

Hollstein d. 7 Dec. 1813, då 900 man cavalleri besegrade 6,000 danskar, borttogo deras kanoner och dels nedsablade, dels drefvo dem på flykten. Götheborg, tryckt hos L. Torbjörnsson, 1825 (Icke eget förlag).» En deltagare F. v. Ekensteen utgaf 1851 en annan skildring: »Bornhöft, jemte några dagar och drag ur svenska cavalleriets annaler», och i denna meddelas en här (å nästa sida) reproducerad karta af slagfältet.

I två bref skildrar Skjöldebrand också slaget vid Bornhöft:

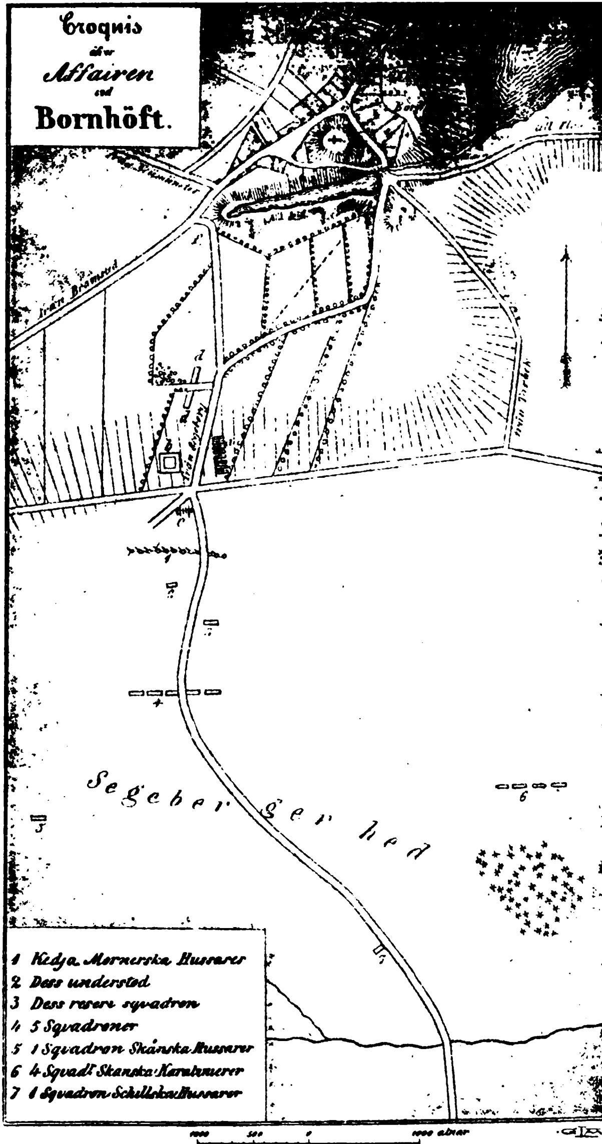
[*Till systern:*]

Gesdorff, en by i Schleswig 2 mil från Kiel den 14 Dec. 1813.

Min bästa Syster!

Nu en tid har jag varit i mycken militärisk activité. Men får nu tid att skrifva, emedan jag fått order att göra halt under min marsch mot staden Schleswig i anseende till negociationen om stillestånd, kanske fred med danskarna. Då vi genom kapitulation intagit Lübeck, fick jag order att förfölja fienden. Jag hann honom ändteligen vid Bornhöft, där han fattat posto med 1,000 man kavalleri, 2- à 3,000 man infanteri och 6 kanoner, 1 haubits. Jag hade blott fått fram 900 man kavalleri, men fann fiendens position så hopträngd, att jag vågade attackera. När jag nalkades, innan karrieren var börjad, sköto danskarna på mig med kulor och granater. På lagom afstånd gjorde jag chocken med den starkaste möjliga fart. På 30 stegs afstånd mötte mig drufhagelskott af alla kanonerna, och den käcka Öfversten Baron Cederström blef blesserad tätt bredvid mig. 10 hästar stupade, men farten snarare öktes än minskades. Fienden hade framför sig, utom där kanonerna stodo, vallar med diken på bägge sidor, som brukas i landet i stället för gärdesgårdar. Mina husarer hoppade öfver som fåglar. Jag red för Mörnerska regementet midt på kanonerna, och sedan de skjutit, voro de förlorade. Jag möttes ännu af musketsalfvor af flere bataljoner, men allt blef kullkastadt och nedsabladt eller gaf sig på flykten. 2 bataljoner, som lagt ner gevär, men som jag ej kunde komma åt för högre vallar och diken, togo åter upp gevären och sköto på mig, tills en skvadron

kom öfver på en annan sida och högg ner dem eller dref dem på flykten. Nästan alla mina ordonnanser, som följde



mig, blefvo blesserade. Jag förlorade ungefär 70 döda och blesserade. 2 officerare döda. Men fienden flydde, så att

cheferna knapt kunde på långt afstånd få dem att stanna och retirera ordentligt. De voro alla danskar utom en kår polska ulaner med spjut, men den franska generalen l'Allemand kommenderade dem. En otrolig lycka och i synnerhet Mörnerska Husarernas tapperhet bidrogo till framgången af ett företag, som jag ej hade vågat, om ej svenska arméen förut varit så utesluten från allt deltagande i segrarna, utom några få, såsom artilleri och jägare. Också, i stället för den afund jag väntat mig, efter hvad jag är van vid, tycks min lyckliga affär hafva väckt allmän glädje i vår armé. Sedan förföljde jag fienden tätt på hälarna och hvar natt växlades några skott mellan mina och hans förposter, men han växte så småningom i styrka, som stötte till, att då han för mina 1,200 man gick ur Kiel öfver Eyderströmmen och så fort, att de kanoner, han ej kunde få med sig, kastades i strömmen och alla broar upprefvos — hade han 8,000 man. Två regementen af kavalleri-divisionen voro bortkommenderade ifrån mig, bland dem kyrassiärerna. Hvad jag tagit i och efter affären samt i Kiel stiger nu till 7 kanoner och ungefär 700 man fångar. Ingen Svensk har blifvit fången.

Jag fick själf ej den minsta blessure eller kontusion och mår förträffligt väl. Det tros, att strax efter stilleståndet blir fred med Danmark, som genast afträder Trondhjems län, och vid allmänna freden resten af Norge. Så snart detta är undangjordt, lär det med allvar gås på Hamburg. Men där lär jag ej få något att göra, ty belägringar tillhöra infanteri och artilleri. Vi få se, huru det går med allmänna freden. Det negocieras, men tycks ej ha någon fart.

Anmäl min vördnad för min Far. Gud låte honom hafva hälsan och måtte jag efter välförrättadt arbete snart få den glädjen att återse honom. Hälsa hjärtl. alla systrarna, och må väl själf.

Din vän och Bror
A. F. Skjöldebrand.

All den plåga, jag förut haft af syra i magen, är nu fullkomligen botad genom ett till två glas söt okokad mjölk om dagen. Jag är öfvertygad, att det är det bästa af alla kända botemedel. Ingenting annat har hjälpt mig. Min beskedliga

Charlotte, som skrifver, så ofta hon kan, låter mig esomoftast, veta, huru min Far mår.

[*Till systern:*]
Lüttich den 16 Mars 1814.

Min bästa Syster!

Ditt bref af den 27 Januari beredde mig till den sorgliga tidning, jag långt därefter fick af en, som läst avisorna. Du kan väl tänka, att den ändå var krossande. Naturen tar ut sin rätt. Glädjen att återse vår vördade Far är ej mer ett mål för hoppet! Du har en ljuf tillfredsställelse, som fått sköta honom under hans sista dagar, eller rättare, sista åren af hans lefnad. Gud ske lof att han dog utan plåga, efter ej annat kunde ske, då han hunnit så långt öfver den vanliga människoåldern. För mig blir det åter en stor sorg, då jag en gång kommer hem, att ej finna honom mer. Då jag hade en framgång, tänkte jag: detta skall fägna min gamle far. Jag skref det långa brefvet med ett slags aning, att det kunde vara den sista glädje, jag skulle gifva honom. — Men jag har för mycket att tacka försynen för, att ej trösta mig. Gud bevare dem, jag har kvar: den bästa hustru, som någonsin gjort en man lycklig, barn, syskon, som jag alla med allt skäl håller af. Jag hade orätt att klaga. Måtte jag ej få sakna någon af dem!

På ett eller annat sätt måste freden vara helt nära. En så gruflig och ödande strid kan ej länge räcka. Medan vi här i Nederländerna hålla de allierade ryggen fri, väntas hvar dag något afgörande slag i saken och därpå fred.

Tack för den tryckta lappen. Jag hoppas, att min rapport, som skickades hem för att tryckas, sent omsider kommit ut och riktigt upplyst hela förhållandet. Jag hade så litet att använda mot 4-dubbel styrka, att allt behöfdes för att slå den stora massan ur fältet. Sedan fick man rensa bort det mindre, som gjorde skada. Dessutom gjorde jordvallar och grafvar det omöjligt att komma till dem, som i början lagt ner gevär, förr än en utväg slutligen fanns. Jag drar ingen vanité af saken, ty lyckan gjorde undervärk för mig. Att jag sedan tätt förföljde fienden i två dagar ända till Kiel, där 9,000 man retirerade för mina 1,200 och kastade brons-

kanoner i Eyderkanalen och refvo upp alla broarna, var kanske ännu större prof af lyckans gunst, ehuru ej omtaladt. Bulletinen var ganska snäft tillskuren i jämförelse mot det beröm, Walmoden fick, för det att han *genom eget fel fick duktigt stryk.* Men det hade särskilda orsaker. Man har gjort mig rättvisa, och jag är ganska nöjd.

Hälsa hjärteligen systrarna, må väl och var försäkrad att du ej har en bättre vän än din bror.

A. F. Skjöldebrand.

S. 91. I sina memoarer röjer Skjöldebrand vid upprepade tillfällen en tydlig animositet mot Björnstjerna, chefen för Karl Johans generalstab, och så vidt utgifvaren vågar döma, gör han icke rättvisa åt denne högt förtjänte man. Man torde härmed böra jämföra den ytterst sympatiska teckning, som Björnstjerna gifver af Skjöldebrand. Denna karaktäristik visar till fullo, att Björnstjerna ingalunda, såsom Skjöldebrand påstår, var honom hätsk: »Med reslig växt, ljust, knollrigt hår och uttrycksfulla, ehuru grofva drag, bar han redan i sitt yttre prägeln af det ädla hjärta, som klappade i hans barm. I hans gråa ögon låg en sällsam blandning af sydländsk eld och nordiskt allvar. Med ett sinne, svärmande för allt fosterländskt, ägde han dessutom utmärkta naturgåfvor: skald, målare och musiker. Flärdfri, föraktade han smicker, uttalade utan fruktan sin mening, och hvad han en gång sagt, det var sagdt. Hans fel lågo just i dessa sköna egenskaper; hans hjärta var för vekt och hans åsikter för romantiska för den tid, i hvilken han lefde. Man har påstått, att han var mera skald än fältherre, mera virtuos än statsman. Vare härmed huru som hälst: pålitligare vän, bättre människa och redligare svensk än han funnos få» (Björnstjerna: Anteckningar II, 18).

S. 101. Chefen för det omtalade kavalleriregementet var öfverste Thott.

S. 108. Skjöldebrands här omtalade rapport är den, som ofvan tryckts bland anmärkningar till sid. 88.

S. 112. Den här omtalade bulletinen är den, som ofvan tryckts bland anmärkningar till sid. 88.

S. 113. Karl Johans bref till Skjöldebrand af den 8 dec. finnes tryckt i Recueil s. 519; originalet befinner sig bland Skjöldebrands papper. Trycket är dock icke fullt exakt, och följande afslutning saknas alldeles i den tryckta upplagan:

J'ai appris avec grand plaisir le succès que vous avez obtenu. J'attende votre rapport pour connaître le nombre des prisonniers que vous avez faits, des canons que vous avez pris et des hommes que vous avez perdus en tués et blessés. Donnez-moi les noms des officiers, bas officiers et soldates que se sont distingués afin que je puisse leur décerner les récompenses que vous demanderez pour eux.

Major Forsells bref till Skjöldebrand synes vara förkommet. Däremot finnes bland papperen en afskrift af Skjöldebrands bref till prinsen af Hessen af den 11 Dec.

S. 115. Karl Johans order till de Schillska husarerna (orig. bland Skjöldebrands papper) finnes tryckt i Recueil (12 Dec. 1813).

S. 120. Brefvet, tryckt i Recueil, Posttidningen och Biografiskt Lexicon, lyder:

Le Maréchal Comte de Stendingk m'a rendu comte du résultat de l'affaire que vous avez eûe à Bornhöft avec l'arrière-garde ennemie. Vos connaissances et votre caractère particulier m'avaient depuis longtems porté à vous distinguer, mais il m'est bien agréable de pouvoir aujourd'hui vous dire combien j'ai été satisfait des talens militaires que vous avez déployés dans cette affaire. Vous avez uni à la bravour la plus audacieuse le calme et le sangfroid qui doivent caractériser un général dans les circonstances périlleuses.

Je vous charge de témoigner aux officiers et soldates sous vos ordres toute ma satisfaction sur leur bonne conduite. Sur ce je prie Dieu qu'il vous ait, Monsieur le général, en sa sainte et digne garde, étant

votre bien affectionné
CHARLES JEAN.

à Neumunster le 12 Décembre 1813.

S. 128. I Sturzen-Beckers biografi Reuterholm uppgifves samma anledning till Reuterholms död. Som det förefaller återgår anekdoten äfven här till Skjöldebrand.

S. 133. Karl Johans här omtalade order (undertecknad af Bengt Sparre) finnes ej bland Skjöldebrands papper och har icke tryckts i Recueil. Ej häller har jag återfunnit Skjöldebrands svar.

S. 134. Karl Johans bref till Skjöldebrand finnes i original bland hans papper och har förut tryckts i Biogr. Lex. Det lyder:

J'ai reçu la lettre que vous m'avez adressée de Flensburg le 15 Jan. Votre justification auprès de moi est tout au moin surabondante. Personne n'apprécie plus que moi votre manière de servir et ne rend plus de justice à votre zèle. Ces petits mal-entendus sont presque inséparable de l'état militaire; mais quand on a autant de titre que vous à l'estime et à l'amitié de son chef, on doit se consoler des ces petits contrariétés qui arrivent journellement dans notre métier. Je vous renouvelle, mon cher général, l'assurance de mes sentiments, et je prie Dieu qu'il vous ait en sa sainte et digne garde, étant votre bien affectionné Charles Jean.

à Kiel le 18 Janv. 1814.

S. 135. Den afsedda generalen var von Vegesack.

S. 155. Skjöldebrands här meddelade rapport har begagnats af Schinkel VIII, 87 ff. Karl Johans bref till kejsar Alexander är tryckt hos Schinkel VIII, n:r 30. Bland Skjöldebrands papper finnes konceptet till detta bref med följande anteckning: »Skrifvet under H. K. H:s dictée att vid min ankomst till de allierades högkvarter öfverlämna till ryska kejsaren, men sedermera förändradt i några delar, såsom att en division af alla vapen skulle lämnas till de allierades tjänst, då svenska arméen återgick till Sverige.» Konceptet är ganska olika den skrifvelse, som framlämnades.

S. 188. »Kriget i Norge 1814» är skildradt af Gustaf Björlin (1893).

S. 192. Mötet mellan kronprinsen och kommissarierna skedde i Uddevalla, ej i Strömstad (Schinkel VIII, 190). En redogörelse för Fosters och Engeströms samtal finnes hos Engeström II, 363.

S. 193. Att den norska flottan blott bestod af kanonslupar är icke riktigt. Men vid Hvalöarna utgjordes den norska

flottiljen blott af kanonslupar och kanonjollar (utom två mörsarebåtar).

Om den norska reträtten vid Hvalöarna jämf. Björlin 85 ff.

S. 195. Enligt Björlin var Fredriksstads fästning i ett dåligt skick och garnisonen högst 1,200 man. Den kapitulerande kommendanten Hals dömdes dock från lif och ära.

S. 197. Skjöldebrands framställning af affären vid Midskog är ej fullt exakt. Se Björlin 240 ff.

S. 200. Om Cardell jämf. Engeström II, 109.

S. 202. Om planen att förstärka den värmländska kåren och innesluta den norska arméen se Björlin 255.

Redogörelsen för konventionen i Moss är naturligtvis den viktigaste punkten i detta kapitel, men i värkligheten var Skjöldebrands betydelse för dessa underhandlingar icke så afgörande, som man af memoarerna kan förmoda. Den faktiska hufvudpersonen var utan tvifvel Björnstjerna, som inledt underhandlingarna. Skjöldebrand kom först att deltaga, när de voro så godt som afslutade. Se härom Y. Nielsen: Aktstykker vedkommende konventionen i Moss (1894), Om konventionen i Moss (1898). Alin: Bidrag till Mosskonventionens historia (Hist. Tidskr. 1897). I denna uppsats har Alin meddelat Skjöldebrands på franska skrifna rapport till Karl Johan. Som det synes har han vid memoarerna begagnat denna rapport. Hans den 14 Aug. skrifna bref finnes tryckt i Aktstykker 113. Af detta bref framgår, att Skjöldebrand 1814 var vida mera angelägen om konventionens afslutande, än hvad han sedermera trodde. Detsamma framgår ock af ett till systern skrifvet bref. Detta, jämte ett annat från det norska fälttåget, meddelas här:

Strömstad den 31 Juli 1814.

Min bästa syster!

Under ständiga resor, har jag ej haft tid att skrifva. Här har varit några dagars hvila. Prins Kristian, som hoppats vinna tid och bedraga oss genom falska och lömska — det vill säga danska — propositioner, har ändtligen nödgats förklara sig. Hans flotta har i mörkret flyktat från sin goda position vid Hvalöarna. Vi äro mästare i sjön, och Hvalöarna intagna. Där har Calle varit med, men

motståndet var obetydligt. Till lands äro Prestbacka och Bärby intagna utan motstånd. Snart rycker hela arméen in på flere håll, äfven sjövägen, och södra Norge torde snart vara ockuperadt. Sedan måste norska arméen svälta i bärgstrakten, medan vi hafva fri och säker sjötransport. För kavalleriet blir nästan omöjligt att komma fram. Jag blir mest en onyttig varelse här, men följer kronprinsen tills något tillfälle kan yppa sig, hvarpå jag dock tviflar. Min hälsa är, som vanligt, mycket god — något bekymmer om fouragetransporter för mitt kavalleri; men det hjälper sig väl. Må väl, hälsa mycket alla bekanta, som komma ihåg mig.

Din vän och bror
A. F. Skjöldebrand.

Fredriksstad den 18 Aug. 1814.

Min goda syster!

Du torde redan hafva sett af avisorna, att Calle är blesserad. I olyckan bör jag tacka Gud, att han är utan fara för lifvet och att han efter all apparence får behålla sitt ben. Men visst i tre månader får han ligga till sängs. Detta hände, medan jag var på andra sidan att negociera med prins Kristian om hans afsägelse; och under det jag åkte, var jag först om natten utsatt för vår egen eld och hörde sedan om morgonen Calles affär, icke utan en besynnerlig aning. Hur lycklig hade jag funnit mig att på en dag afsluta hela traktaten och få den undertecknad, med ett ord, alldeles färdig till kronprinsens ratifikation — om icke denna olyckan träffat Calle. Det, som tröstar mig, är den heder, han har af affären. I spetsen för sina jägare stormade han en stark position och körde de norska på flykten. (Jacob Bagge kommenderade en kanon vid samma tillfälle, fast ej vid stormningen.) Ett af de sista skott, som sköts, blesserade Calle i högra benet, knapt ett kvarter från foten, och slog af den stora benpipan; den lilla blef också bräckt, förmodligen i fallet. Lyckligtvis äro här församlade de första kirurger och läkare, Afzelius, Weltzin, Edholm, Keventer, Holmberg, som alla göra sin högsta flit. De försäkra nu, att han skall få behålla benet; men fasligt långt drar det ut. Som nu kriget är slut, kunde jag få resa till Stockholm eller Gefle,

men jag skiljer mig ej från Calle, förrän han kan flyttas till Uddevalla eller Göteborg, då hans hustru kan komma till honom. Du kan tänka, hvad jag lidit — och nödgats dölja det. Nu äro hans plågor något minskade. När suppurationen gått för sig, lofva doktorerna, att de skola alldeles försvinna. Hvilken fatalitet! Han var den enda blesserade officer af hela sin kår. Men vi hade annars varit för mycket lyckliga, han att distinguera sig, jag att sluta freden, till och med bättre än kronprinsen fordrade. Må väl och glöm ej din bror

A. F.

Kronprinsen har varit oändligt god; han fällde tårar, då han fick rapport om Calles blessyr, som troddes än värre än den är. Han och prins Oscar hafva varit hos honom. Hela arméen tar en liflig del i hans öde, i synnerhet lifgrenadiererna, som hålla obeskrifligt af honom.

S. 220. I Sverige var apanaget till konungahuset 1814 415,656 rdr banco; vid stortinget 1815—16 anslogs till det norska konungahusets underhåll 112,000 rdr specie. Till »Udenlandske Anliggender» (= den diplomatiska kåren och konvojkommissariatet) beviljade stortinget 50,000 rdr specie (= 100,000 rdr banco svenskt).

S. 226. Skjöldebrand blef 1815 statsråd efter Adlercreutz, som dött den 21 Aug. s. å.

S. 231. Trolle-Wachtmeister (II, 77) gifver en annan skildring af motståndet mot Karl Johans försök att reglera kursen. Enligt hans framställning voro Karl Johans egentliga motståndare Järta och Wirsén, och detta är vida sannolikare.

S. 236. Skjöldebrands angrepp på Anckarsvärd är knappast berättigadt. Vid Ridderskapets och Adelns sammanträde den 9 Jan. 1818 inlämnade denne ett memorial, hvari bl. a. yttrades:

»Vår slutbestämmelse har blifvit att försvara egen frihet, ej att störa andras; men de europeiska makterna hafva, genom sina alltid stående arméer, genom sitt under freden fortfarande krigstillstånd, gjort de smärre staternas belä-

genhet till en beständig osäkerhet, till ett svåfvande emellan hopp och fruktan; och utvärtes anseende, eller, som det heter, att sätta sig uti en respektabel ställning, har blifvit styrelsernas stridshäst, då de till försvarsanstalterna fordra större bidrag, än nationerna kunna åstadkomma.

Det är riktigheten af denna lära, jag för Sverige ville bestrida, då dess kringflutna och från den öfriga världen skilda läge, fredar det från den beröring af de större makterna, som för fasta landets smärre stater är så äfventyrlig. Vi ligga lyckligtvis i ingens väg; vårt hårda luftstreck och vår fattigdom tryggar oss tämligen emot inkräktningsbegäret; och så obetydliga vi äro såsom stat, så viktigt är dock fortfarandet af vår självständighet för Europa, hvars intresse det alltid måste blifva att bibehålla oss vid den. Med egna tillgångar kunna vi ej frambringa och på en beständig fredsfot underhålla stridskrafter, som med något sken af matematisk sannolikhet kunna trygga oss för ett i tiderna möjligt anfall ifrån vår mäktiga granne: ett utarmadt och på alla tillgångar utblottadt folk skall ofelbart blifva enda frukten af ett sådant hushållningssystem.

Vid försvarets inrättande i allmänhet är en ovillkorlig nödvändighet att besinna, det stridskrafterna under freden böra samlas och ej förtäras. — De anfallsmedel, som af brist på tillgångar icke kunna föras till den styrka, att de vid användandet lämna hopp om framgång, böra sorgfälligt åsidosättas. Häraf skulle anledning kunna hämtas att eftersinna, huruvida Sverige kan, — och bör offra summor på en örlogsflotta! Huruvida det är i Sveriges förmåga att bringa den till en emot ändamålet svarande styrka? Om Sverige förmår underhålla den i fred, bemanna den i krig, och om en örlogsflotta, sådan som vi möjligen kunna åstadkomma den, i försvarsplanen fyller ett emot kostnaden svarande rum? — Endast genom ett vist begagnande af fredliga förhållanden, genom ett klokt beräknande af tidens ande, och genom det besparingslynne, som är hufvudvillkoret för en fri och fattig stat, kunna inom oss beredas medel att småningom skapa förråder, ja, äfven fästningar, och genom konskriptionen äga vi armar till försvaret i större proportion, än förmågan att bevära, beklåda och underhålla

dem. — Nationen har i beväringslagen lämnat det största medel till försvaret och torde genom denna uppoffring äga en ökad rättighet att i andra delar yrka lindring, att fordra besparingar och omtanka, som enda utvägen att med de varande tillgångarna fylla de påtagligaste behofven. — Jag delar med herr grefve Löwenhjelm fullkomligt den tanken, att på våra lärda kårer ingen indragning är att göra; deras ytterligare fullkomnande visar sig tvärtom för mig som en viktig angelägenhet. Angående artilleriet är jag af enahanda mening; men för att kunna tillvägabringa dessa och andra till försvaret erforderliga utgifter, måste besparingar å något ställe sökas, och af indelta infanteriet kunde, efter mitt sätt att se, minst 10,000 man ställas på vakansafgift. — En betydlig tillgång skulle härigenom vinnas till minskning uti landets bördor; och mig synes, att återstoden af infanteriet i lika jämn fördelning på hvarje regemente skulle kunna ernå en så mycket större bildning, att ämnen till befäl ej skulle saknas inom denna stam, då behofvet påkallade uppsättandet af en större styrka.

Det förhållande herr grefve Löwenhjelm uppgifver, såsom det där ej bör öfverskridas emellan exercerade och oexercerade soldater, kan vara alltför godt, då man så hafva kan; men att det under revolutionskriget alltid var iakttaget, betviflar jag och tror, att frihetskänslan ensamt var den gudomliga kraft, som uti nakna och oerfarna härar besegrade Europas mest krigsvana arméer och gaf utveckling åt de snillen, som sedan öfvertygat världen, hvad friheten förmått, om ödet velat medgifva, att dygden med henne fått fostras som en oskiljaktig tvillingssyster.

Det är af ett lyckligt folks fäderneslandskänsla, som stora saker, ja, ända till omöjligt sedda, kunna uträttas; välstånd och frihet i förening jämnar den svagares krafter och motar eröfringslystnadens försök, då tiggarens öfvergång till slaf knapt föregås af något motstånd. — Sveriges närvarande omständigheter fordra hvila som ett villkor, hvarförutan intet är att vänta utaf framtiden; det fordrar betydlig lindring uti sina bördor för att läka de djupa sår, hvaraf det täres.

Jag förenar mig med friherre Wrangel uti dess påstående om minskning i bevillningen och anhåller, att mina

här yttrade tankar i sådant afseende till statsutskottet remitteras.

Då konungens konstitutionella åligganden ej lära innebära att förordna om planers utarbetande för Riksens ständer, så synes det blifva högloft. statsutskottet förbehållet att bereda denna oumbärliga grund för vårt medvärkande, så vidt det skall medföra någon allmän båtnad, och så framt ej öfverdrifna skatter skola beständigt fortfara att undergräfva det enskilda välståndet, för att slutligen hos nationen bereda den liknöjdhet, som är lidandets och armodets följeslagare samt farligaste fienden för själfständighet och frihet.

Många yttrade härtill sitt bifall.»

Meningen var tydligen blott, att ett lands försvarskrafter skola stå i proportion till dess ekonomiska förmåga. Detta memorial refererades i den Allmänna Journalen den 3 febr. s. å. Emot Anckarsvärd höll Skjöldebrand den 11 jan. ett anförande, som också refererades i journalen (13 febr. 1818). Därvid yttrade Wallmark: »Detta vältaliga anförande är föranledt af hr G. Anckarsvärds och riktadt mot detsamma. I det tryckta exemplar af detta senare, som rec. genomläst, finnes dock ingenstädes den tanken yttrad, *att vi ej kunna försvara oss*. Tvärtom säges det uttryckligen: Vår slutbestämmelse har blifvit att försvara egen frihet, ej att störa andras! En sådan tanke vore ock ovärdig hvarje svensk man och isynnerhet hvarje svensk riddersman, att det ej gifves någon skymf nog stor, som den ej förtjänte, hvilken vågat att offentligen yttra den.» Men däremot klandrades Anckarsvärd, därför att han gifvit en alltför mörk skildring af vårt försvarsväsen, ty »en dylik tafla bör ej exponeras till allmänhetens åskådande, emedan den lämnar en alltför nedslående anblick». Härpå svarade Skjöldebrand den 3 mars i en ej undertecknad insändare och sökte bevisa, att den värkliga inneborden af Anckarsvärds ord vore, att vi ej kunde försvara oss. Wallmarks replik följde i samma nummer.

S. 242. Om skeppshandeln jämf. Schinkel XI, 144 ff.

S. 245. Om riksrättsåtalet mot Cederström se Schinkel X, 136 ff. Där refereras också efter Skjöldebrand dennes tvist med Karl Johan om Askegrens adlande. Men detta

referat är alldeles olika memoarernas framställning. Schinkels framställning är lånad från P. Wieselgren i Biogr. Lex. XIV, 379.

S. 250. Förslag om inrättandet af en departementalstyrelse hade väckts vid 1823 års riksdag, men då förkastats, upptogs ånyo vid riksdagen 1834—35, antogs och vann regeringens stadfästelse 1840.

S. 253. Wirsén, som Skjöldebrand bedömer med tydlig animositet, dog 9 dec. 1827. Han och Nordin hade gemensamt inköpt Djursholm. Såsom statsråd erhöll Skjöldebrand afsked 26 mars 1828. De bref rörande hans afgång ur statsrådet, hvilka finnas bland hans papper, äro följande.

[*Wetterstedts bref:*]

Stockholm den 11 Mars 1828.

Min käraste Bror!

Jag hade länge sedan instält mig hos dig för att mundteligen framföra det, jag nu går att skrifteligen yttra, om jag icke hade fruktat, att under en tid, då du, i anseende till den inträffade sjukligheten i ditt hus, alldeles afstängt dig från alla besök, mitt, under sådana förhållanden, endast skulle väcka en högst onödig uppmärksamhet.

Min afsigt var och är att med det förtroende, jag är dig skyldig och som jag hoppas af dig tillbaka, fråga dig, om du ämnar att öfver nästa riksdag kvarstanna i statsrådet eller dessförinnan därifrån afgå. Du har visserligen vid ett föregående tillfälle svarat mig på samma fråga, att du hade beslutit först efter riksdagen lämna denna tjänst, men vi gingo då icke i någon närmare utveckling af detta ämne. Sedermera har jag ofta haft anledning att öfvertyga mig om nödvändigheten af en bestämd säkerhet i detta afseende, och då allt, hvad som afviker från ett öppet handlingssätt och från den väg personlig aktning och en lång fortfarande vänskap utstakat, är lika aflägset från mina grundsatser, som från din öfvertygelse om dem, ett hopp som jag åtminstone hyser, så har jag ansett bäst vara att vända mig till dig öppet, ärligt och förtroligt.

Jag har för längre tid sedan hört omtalad din afsikt att lämna statsrådsplatsen; besvärlig nästan alltid och med-

förande föga belöning, lofvar den visserligen ingen blidare utsikt till nästa riksdag. Härmed menar jag icke farhågan för Rikets Ständer eller deras anmärkande åtgärder, som minst af alla kunna emot dig åberopas, som aldrig fruktat dem; men jag menar nödvändigheten att i riksdagsärendenas gång taga en lifligare och mera uthållig del, liksom att till statsrådet sluta sådana personer, som genom deras ställning i samhället och andra relationer kunna värka vid riksdagen till regeringens förmån och till befrämjande af dess lagliga och välvilliga afsigter. Med fästadt afseende på detta förhållande skulle jag tro, att du, lämnande statsrådet och uppträdande vid riksdagen, såsom icke mera en af regeringens ledamöter, men för att öppet förena dig med dessas ansvarighet i de senaste, ej så behagliga åtgärderne, skulle, med din aktade stämma, med minnet af de stora, oförgätliga förtjänster, du äger om närvarande sakernas ordning, i hög grad bidraga till befordrande af det goda ändamålet. Jag har hört denna öfvertygelse nu vid flera tillfällen yttras på högre ort, alltid likväl åtföljd af ett oinskränkt förtroende till din karaktär, som aldrig tvekat om en enskild uppoffring, då något allmänt nyttigt ändamål därigenom kunnat beredas.

Ej häller skulle du någonsin kunna blottställas för den förmodan, att genom din afgång ur statsrådet, vid annalkandet af en riksdag, du ville undvika möjliga anmärkningar. Du har alltid varit upphöjd öfver dem och skulle dessutom, efter min förmening, visa dig färdig att gå dem ännu rakare till mötes, i händelse någon vågade framställa dem, genom den själfvalda ställning, du vid riksdagen skulle antaga.

Om din böjelse instämmer med den af mig nu yttrade åsikt, så synes mig att den närvarande epoken, innan den förestående afresan till Norge lämpligast därtill kunde utväljas.

Det vore mig i hög grad påkostande, om du i denna förtroliga skrifvelse skulle se något annat ändamål å min sida än min önskan att öppet få rådfråga mig hos en gammal vän, som bör och har rätt att tro, att dess patriotiska uppoffring i September 1809, och dess stora tjänster i December samma år, i Juni det påföljande och i December 1813 ej af någon, som äger känsla för eget värde och för fäderneslandets, kunna glömmas eller åsidosättas.

I händelse du önskade tala med mig i detta ämne, så är jag färdig, när du påkallar mig.[1]

Din uppriktiga vän
WETTERSTEDT.

[*Skjöldebrand till Karl Johan:*]

De 15 Mars 1828.

Sire!

N'osant pas demander la grace d'approcher de Votre auguste personne, à cause de la fièvre scarlatine qui à attaqué un de mes enfans, je prens la liberté d'adresser très humblement ces lignes à V. M.

Le Ministre des affaires étrangères m'a, quoique avec tout le ménagement, du à un ancien ami, sommé de donner ma démission de la place de conseiller d'état, tout promptement et avant le départ de V. M. pour la Norvège. Après plus d'un demi siècle de service, j'ose le dire, sans reproche, et peutêtre quelques services rendus à l'état, j'avais osè espérer, qu'il serait remis à mon choix de déterminer le moment où la vieillesse m'aurait rendu incapable de remplir la place importante où la confiance de V. M. m'avait appelé, et ce moment n'était pas bien éloigné. Mais en tout cas, il me serait plus doux d'être renvoyé par mon Roi, dont la volonté me sera toujours sacrée, que par un ministre, mon égal.

Si V. M. daigne me faire parvenir ses ordres, ils seront suivis de la plus prompte obeissance. Je suis &.

[*Karl Johan till Skjöldebrand:*]

Monsieur le Comte de Sköldebrand. Ce n'est pas sans quelque étonnement que j'ai été informé par Votre lettre d'avant hier, *qu'un de Vos anciens amis Vous avait sommé de donner Votre démission de la place de conseiller d'état promptement et avant mon départ pour la Norvège.* Je crois qu'il y a erreur ou que Vous n'avez pas bien saisi la pensée de cet ami. — J'avais appris de plusieurs cotés, que Vous aviez le projet de Vous retirer du conseil, et je devais désirer de Votre part des éclaircissemens à ce sujet. Ce désir très naturel a motivé la démarche du Comte de Wetterstedt. — L'estime générale dont Vous jouissez, la confiance que Vous

m'avez inspiré du moment que je Vous ai connu, et que Vous avez constamment mérité depuis, sont des motifs qui doivent Vous persuader que le moment de Votre retraite du conseil sera celui de Votre choix. Après un demi siècle de bons et d'honorables services, l'on peut avoir le droit d'aspirer à la cessation des fonctions administratives, sans pour cela vouloir cesser de défendre son pays par l'épée, et de lui être utile dans le developpement des talents que l'étude et la réflexion ont perfectionnés. Vous possedez ces avantages et quand ils sont aussi completement reconnus, Vous devez être persuadé qu'aucun de vos collégues n'a pas eu l'intention d'avoir envers Vous l'apparence d'un tort et encore moins celui de Vous faire éprouver la moindre peine. Je ne partirai que vers la mi-Avril. La quarantaine qui Vous retient chez Vous sera terminée à cette époque. Je vous verrai donc avant mon départ et Vous serez à même de Vous convaincre que mes sentimens à Votre égard ne sont point changés. Je vous en renouvelle l'expression et prie Dieu qu'il Vous ait en sa sainte et digne garde, étant

Votre très affectionné

Stockholm le 16 Mars 1828. CHARLES JEAN.

Tillägg till anmärkningar.

Del I. S. 130. Wennerstedts fru och Horns fru voro kusiner.

Del IV. S. 163. Skriftväxlingen mellan Adlercreutz och Grewesmöhlen läses i Nya Posten 1811, n:r 8, 10, 11, 13 och 15. Båda dessa uppgifter äro mig välvilligt meddelade i bref.

* *
*

Då anmärkningarna i öfrigt vuxit ut öfver det från början afsedda utrymmet, torde läsaren — i likhet med utgifvaren — anse det i företalet utlofvade biografiska supplementet öfverflödigt. Min afsikt var att i detta särskildt beröra Skjöldebrands litterära värksamhet, som synes mig väl omildt bedömd, men denna fråga tror jag nu snarare böra behandlas i en fristående essay.

INNEHÅLL.

FÖRSTA KAPITLET.

ANDRA KAPITLET.

TREDJE KAPITLET.

FJÄRDE KAPITLET.

FEMTE KAPITLET.

SJÄTTE KAPITLET.

SJUNDE KAPITLET.



